

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
2018-YL-024

UMDETÜ'L HAKAYIK ÜÇÜNCÜ CİLT
TRANSKRİPSİYON
(1 – 230. Sayfalar Arası)

HAZIRLAYAN
Nilgün DEMİR

TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğretim Üyesi Mehmet BAŞARAN

AYDIN-2018

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisan Programı öğrencisi Nilgün DEMİR tarafından hazırlanan “Umdetü’l Hakayık Üçüncü Cilt Transkripsiyon (1 – 230 sayfalar Arası)” başlıklı tez, .../.../ 2018 tarihinde yapılan savunma sonucu aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

Unvan, Adı ve Soyadı:

Kurumu:

İmzası

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulu..... Sayılı kararıylatarihinde onaylanmıştır.

Doç. Dr. Ahmet Can BAKKALCI
Enstitü Müdürü

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE
AYDIN

Bu tezde görsel, işitsel ve yazılı biçimde sunulan tüm bilgi ve sonuçların akademik ve etik kurallara uyularak tarafımdan elde edildiğini, tez içinde yer alan ancak bu çalışmaya özgü olmayan tüm sonuç ve bilgileri tezde kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

.../...../ 2018

Nilgün DEMİR

ÖZET

UMDETÜ'L HAKAYIK ÜÇÜNCÜ CİLT TRANSKRİPSİYON

(1 – 230. Sayfalar Arası)

Nilgün DEMİR

Yüksek Lisans Tezi, Tarih Anabilim Dalı

Tez Danışmanı Dr. Öğretim Üyesi Mehmet BAŞARAN

2018,XIII + 249 sayfa

Süleyman Hüsnü Paşa 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşında Rumeli ordularının başkomutanlığını yapmıştır.

İlk görev yeri Karadağ olan Süleyman Hüsnü Paşa daha sonra Tuna Cephesi Başkomutanlığını Mehmet Ali Paşa'dan devraldı. Gösterdiği başarıyla Şıpka kahramanı olarak anılan Süleyman Hüsnü Paşa, başarısızlığa uğrayınca görevinden azledilerek Bağdat'a sürgüne gönderilmiştir.

Umdetü'l Hakayık adlı eserinin 3. cilt'in de (1-230. sayfalar arasında) Rumeli ve Balkanlardaki durumdan bahsederken, yaşanan mücadeleri ve yenilgileri birinci el kaynak olarak kaleme almıştır.

ANAHTAR KELİMLER: Süleyman Hüsnü Paşa, Mehmet Ali Paşa, Plevne, Tuna, Gazi Osman Paşa, Şıpka.

ABSTRACT

TRANSCRIPTION OF UMDETU'L HAKAYIK VOLUME THREE

(1 – 230. Between Pages)

Nilgün DEMİR

Master Thesis, Department of History

Supervisor: Dr. Mehmet BAŞARAN

2018,XIII + 249 page

Süleyman Hüsnü Pasha was (General) commendore of the Ottoman Empire armies in Balkans during 1877-1878 Ottoman-Russian war.

His first duty was at Montenegro then he took over the command of Danube front from Mehmed Ali Pasha. Due to his extraordinary efforts in the battle of Sipka he was pronounced as "Hero of Sipka". Following that when he lost the battle he was then dismissed from his duties and exiled to Baghdad.

Keywords: Mehmet Ali Pasha, Plevne, Tuna, Gazi Osman Pasha, Sipka Mehmet Ali Pasha,

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti, Balkanlara yerleşmeye başladığı andan itibaren, uyguladığı politikalar ile birlikte Türk nüfusu bölge de hızla yayılmaya başlamıştır. Ancak Osmanlı Devleti Balkanlarda ki egemenliğini 19. y.y.'a kadar elinde tutmayı başarmıştır. Osmanlı Devletinin bölgeden çıkarılmasında başta Rusya olmak üzere birçok ülkenin uyguladığı politikalar yatmaktadır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ile de Osmanlı'nın Balkanlarda ki hakimiyetine en ağır darbe indirilmiştir.1878 yılında imzalanan Berlin Antlaşması ile Osmanlı Devleti, Balkanlardaki topraklarını büyük bir ölçüde kaybetmiştir. Bu çalışmamızda da Osmanlı'nın Balkanlardaki siyasal ve askeri alanda yürüttüğü mücadeleyi, en önemli kaynaklarından biri olan ve birinci elden kaynaklardan Süleyman Hüsnü Paşa'nın bizzat kaleme aldığı "UMDETÜ'L HAKAYIK" adlı eserinden yola çıkarak ortaya koymaktadır.

Çalışmalarım boyunca yardımlarını esirgemeyen danışman Dr. Öğretim Üyesi Mehmet BAŞARAN'a, ve bu tezi hazırlamam da bana her türlü maddi manevi destek olan başta Eşim Engin DEMİR olmak üzere bütün Aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Nilgün DEMİR

İÇİNDEKİLER

ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
ÖNSÖZ.....	xi
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM	2
1. YAZAR VE ESER HAKKINDA BİLGİ SÜLEYMAN HÜSNÜ PAŞA (1838 İSTANBUL -8 AĞUSTOS 1892 BAĞDAT)	2
1.1. Askeri Kişiliği.....	2
1.2. Süleyman Hüsnü Paşa ve Türkçülük	4
1.3. Süleyman Hüsnü Paşa'nın Yapıtları	5
2. BÖLÜM	7
2. TRANSKRİPSİYON.....	7
3. TARTIŞMA VE SONUÇ	245
4. KAYNAKLAR	247
ÖZGEÇMİŞ	249

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu: Osmanlının son dönemlerine ilişkin önemli yer tutan Osmanlı-Rus savaşını ve safhalarını birinci elden kaynaktan öğrenerek günümüze aktarmak.

Çalışmanın Amacı: Çalışmanın amacı Osmanlı ve Rus Savaş dönemine ilişkin durumu ortaya koymak.

Çalışmanın Önemi: Osmanlı Devleti'nin 19. Yüzyıl da yaşanan özellikle savaş potansiyelini ortaya koyarak, yengi ve yenilgilerinin hangi neden ve sonuçlardan geçerek yaşandığının belirlenmesini sağlamak.

Çalışmanın Varsayımları: Çalışmamızın temel varsayımları yüzyıllara damga vurmuş Osmanlı Devleti'nin yaşanan gelişmelerden son derece etkilendiğidir. Savaş koşulları ve hangi özgün şartlar ve sonuçları doğurmuştur? Asker-Komutan ve Yöneticiler ilişkilerinde ortaya çıkan temel sorunlar nelerdir?.Bu ve buna benzer birçok soruya yanıt vermesi beklenmektedir.

Materyal ve Yöntem: Çalışmamızda ağırlı olarak Süleyman Paşa'nın "Umdetü'l Hakayık"adlı eserinin Üçüncü Cildi kullanılmıştır

1. BÖLÜM

1. YAZAR VE ESER HAKKINDA BİLGİ SÜLEYMAN HÜSNÜ PAŞA (1838 İSTANBUL -8 AĞUSTOS 1892 BAĞDAT)

1.1. Askeri Kişiliği

Türkçülüğün öncülerinden olan Süleyman Hüsnü Paşa 1838'de İstanbul'da, Süleymaniye civarındaki Molla Gürani mahallesinde doğmuştur. Mahlasları İstanbuli ve Hüsnidir. ¹ Babası Yeniçeri Ağası Mehmed Hâlet Efendi'ydi. İlk öğrenimine mahalle mektebinde başlayan Süleyman Hüsnü, Arapça ve Farsça'yı, Beyazıt Camii'nde dersler veren Mudurnulu İsmail Efendiden öğrendi. Maçka Askeri İdadisi (lisesi)nden sonra Harbiye Mektebi (Harp Okulu) ni bitirerek (1859) Derviş Mehmet Paşa kuvvetleri içinde Karadağ hareketına katıldı. Yenipazar (Bosna), Hersek ve İşkodra'da görev yaptı. Girit isyanının bastırılmasında (1867) gösterdiği başarıdan dolayı yarbaylığa yükseltildi.

II. Abdülhamit ,Süleyman Hüsnü Paşa'nın Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesinde önemli rol oynadığını göz önüne alarak onu, Ahmed Muhtar Paşa'dan boşalan Bosna-Hersek kumandanlığına tayin edildi. Bu görev geçici sayıldığından askeri mektepler nazırlığı uhdesinde bırakıldı. Süleyman Hüsnü Paşa, bu rütbe ve tayinden hoşnut kalmamakla beraber padişahın güvenini kazanmak için çalıştı. Ufukta belirmekte olan Rus savaşının önlenmesi ve savaşa girilmemesi istikametinde görüş bildirdi; padişahın talebi doğrultusunda sadakatle hizmete devam edeceğine dair söz verip 13 Ocak 1877 tarihinde istanbul'dan ayrıldı. Bu görevi esnasında Karadağ ve Hersek asilerine karşı zorlu geçen başarılı muharebelerde bulundu ve padişahın özel takdirine mazhar oldu.

24 Nisan 1877'de Ruslar'ın ilanıyla resmen başlayan savaş 10 Aralık'ta Plevne'nin düşmesiyle felaket boyutunu aldı ve Rus kuvvetleri istanbul önlerine kadar ulaşma imkanı buldu. Rus ordularının Balkanlar'a doğru ilerlemesiyle Çetine üzerine yürüme hazırlığında olan Süleyman Hüsnü Paşa'nın, İstanbul'a giden yolun takviyesi için bizzat padişahın onayı ile Rumeli'ye kaydınlarak Şıpka Geçidi'ni tutması uygun görüldü ve kendisine Rus cephesine sevkedilmek üzere emrindeki kuvvetlerle Edirne'ye gelmesi hususunda talimat verildi (3 Temmuz 1877) Süleyman Hüsnü Paşa, Hersek'teki 25.000 kişilik kolordusunu

¹ Aydın Efe, *Süleyman Hüsnü Paşa'nın Tarih Anlayışı*, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, 2004, sayı:9, s.207.

bütün teçhizatıyla birlikte Bar (Antivari) Limanı'ndan gemilere yükleyerek on gün içinde Dedeâğaç iskelesi'ne vardı (22 Temmuz) ve oradan trenlerle cepheye nakledip 26 Temmuz'da Rus kuvvetleri karşında mevzi aldı. Bu hareket o zamanın şartları dahilinde büyük bir başarı sayılmıştır. 28 Eylül'de Mehmed Ali Paşa'nın azliyle Tuna orduları umum kumandanı tayin edildi. Kısa bir müddet sonra Süleyman Hüsnü Paşa'nın Rumeli Harp Orduları genel kumandanlığına getirilmesi (8 Kasım 1877). kumanda mevkiini işgal edenlerin kendi aralarındaki anlaşmazlıklarını ve özellikle istanbul'dan yapılan müdahalelerin vahametini, dolayısıyla savaşın sevkindeki düzensizliği gözler önüne sermekteydi. Düşmanın Balkanlar ı aşması nın önlenmesi, bu sağlanamazsa ilerlemesine mani olunması kendisinden beklenmekteydi. Fakat Süleyman Hüsnü Paşa muhasara altındaki Osman Paşa ile haberleşememekte, istanbul'daki Hey'et-i Müşavere-i Harbiyye'nin aldığı kararlara müdahalesine ve değişikliklere tabi tutmasına engel olamamaktaydı. istanbul'- da nefret ettiği Rauf Paşa'nın yeni ihdas edilen seraskerlik makamına getirilmesi kendisini istifa noktasına getirdi, ancak bunu harniyetine sığdıramadı ve Maçka muharebesini kaybetmiş olmakla beraber Plevne'nin yardımına koşmaya devam etti. Ordunun sıkışık durumu ve yaklaşan kışın zorlukları yüzünden İngiltere'nin aracılığıyla Osman Paşa'nın ordusuyla geri çekilmesi, statükonun korunması şartıyla şubat ayına kadar uzanan bir mütareke akdine girilmesi ve bunun Rumeli ordusunun derlenip toparlanmasına, düşmanın Tuna'nın öte yakasına atılmasına vesile olabileceği gibi fikirler ileri sürmesi üzerine kısa zaman içinde azledildi ve yerine Şakir Paşa getirildi.

Süleyman Hüsnü Paşa.hükümet aleyhinde kışkırtıcı faaliyetlerde bulunma suçlamasıyla karşı karşıya kalarak meclisin dağıtıldığı gün tutuklanmasına karar verildi (15 Şubat 1878). İki gün sonra Çanakkale'ye nakledildi. Burada yirmi sekiz gün tutuklu kaldı ve 16 Mart'ta istanbul'a getirilerek Taşkışla'ya götürüldü. Süleyman Hüsnü Paşa'nın bundan sonraki mücadelesi, 6 Temmuz 1878'de başlayıp 2 Ocak 1879'- daki karar oturumuyla yaklaşık beş buçuk ay kadar devam eden ve kırk sekiz oturum süren yargılanması sebebiyle yasal haklarını arama ve kendini savunmayla geçti. Askerlik görevi yönünden çeşitli başarısızlıklar töhmetiyle yargılanarak siyasi suçlamalardan sarfınazar edilmesi dikkat çekicidir. Sonunda ömür boyu sürgün cezasına çarptırıldı ve askerlikten tardedildi; ikamete mecbur olmak üzere 16 Haziran 1879'da vardığı Bağdat'a sürüldü.²

² İslam Ansiklopedisi, 2010, cilt.38, s. 90-91.

Bağdat'a sürülen Süleyman Paşa, hayatının son on dört yılını burada geçirdi. 8 Ağustos 1892'de Bağdat'ta ölen Paşa, Ebu Yusuf Camii'nin bahçesine gömüldü.

1.2. Süleyman Hüsnü Paşa ve Türkçülük

Süleyman Hüsnü Paşa, eğitim ve öğretim sahasında büyük hizmetler görmüştür. Fakat ona asıl ününü sağlayan, Türk milli şuurunun uyanmasını sağlayan çalışmalardır.³

Türk tarihi ve diline ait önemli eserler veren paşa, Ahmet Vefik Paşadan sonra ilmi Türkçülüğün ikinci siması olarak görülmektedir.

Askeri Mektepler Nazırlığı döneminde askeri orta ve yüksek okuların programlarını yeniden düzenledi. Tarih ve Edebiyat gibi kültür derslerine ağırlık verdi. Subay adaylarına Selçuklu- Osmanlı öncesinde de çok büyük bir tarihe sahip olduğumuz ve Türklerin tarihin büyük ve Türkçe'nin üstün bir dil olduğu, bir müddetten beri dünyada payımızın azaldığı, Türk milletinin buna müstahak bulunmadığı yolundaki fikirleri çok etkili oldu. Paşa bu mektepleri milli-askeri terbiyeyi kudretli geliştirerek birer müessese haline koymuş, bizzat hazırladığı programlarda milli lisan ve milli tarihi birinci planda tutarak Türk çocuklarının milli bir ruhla yetişmesini sağlamıştır.

Sarf-ı Türki isimli gramer kitabını Türkçeyi ayrı bir dil olarak kabul ettiği Sarf-ı Türki diye isimlendirmiştir. Süleyman Paşa bu konudaki görüşünü Recaizade Ekreme yazdığı bir mektup da Osmanlı Edebiyatı sözü yanlıştır; dilimize Osmanlı dili, milletimize Osmanlı milleti denilmez, Osmanlı tabiri devletin adıdır; milletimizin adı ise sadece Türk'tür. 'Bu sebeple lisanımıza Türk dili ve edebiyatımıza Türk edebiyatı demek lazımdır'' cümleleriyle dile getirmektedir.

Türklerin ilk atalarının ve Oğuz Hanın ilk cihangir Türk hükümdarı olduğunu belirtmesi eski tarih devletlerinden beri asyaya yayılmış büyük bir Türk ırkının varlığını açıklaması ; Hunlar, Macarlar, Tatarlar, Bulgarlar vs. Türk boylarının aynı ırktan geldiğini belirtmesi öğretici tarih anlayışının Süleyman Paşada var olduğunu göstermektedir.⁴

³ Süleyman Hüsnü Paşa, İlm-i Sarf-ı Türki, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları:872, Ankara,2006, s. VIII.

⁴ <https://turkctarih.com/buyuk-turk-tarihcisi-suleyman-husnu-pasa>. (Erişim 10 Mart 2018'de sağlandı)

1.3. Süleyman Hüsni Paşa'nın Yapıtları

A. Dinsel Yapıtları

1. İrade-i Cüz'iyeye Risalesi

Süleyman Paşa'nın henüz kolağası iken Şehri Ahmed Nüzhet Efendi'den Arapça ve din ilimleri icazetnamesi aldıktan sonra Arapçaya²dan çevirdiği ilk yapıtıdır.

2. İlm-i Hâl'ler

İlm-i Hal'ler dizisinin ilk yapıtı İlm-i Hâl-i Kebir-i liselerde din bilgisi okutmak için yazmıştır.

B. Ders Kitapları

1. Mebâni'l- İnşâ

İki cilt olarak tertiplenip basılmıştır. Süleyman Paşa 'Hüsni' mahlasını ilk defa bu yapıtında kullanmıştır.

2. İlm-i Sarf-ı Türkî

Süleyman Paşa'ya verilen Türkçülük unvanının tamamlayıcısı ne ilginçtir ki Arapça olarak Türkçe'nin Dilbilimi ismini verdiği ve 1875 yılında yayımladığı bu yapıtıdır.

3. Tarih-i Alem

Süleyman Paşa'nın en önemli eseri Tarih-i Alem adıyla kaleme aldığı dünya tarihidir. Türklerin İslamiyetten önceki tarihlerine geniş yer ayrılan bu eser, batıda ostaya çıkan Türkoloji araştırmalarından yararlanılarak yazılmış ilk Türkçe eserdir.⁵

⁵ Süleyman Hüsni Paşa, *İlm-i Sarf-ı Türkî*, Atatürk Kltür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları:872, Ankara, 2006, s. IX.

C. Hatırat Türü Yapıtları

1. Hiss-i İnkılâb

Hiss-i İnkılâb Sultan Abdülaziz'in Hall'i ile Sultan Beşinci Murad'ın cülusu konusunda birinci elden kaynak sayılan bir yapıttır.Yapıtın en ilginç özelliği Süleyman Hüsnü Paşa'nın yaşadığı olayları başkasının ağzından anlatmasıdır.

2.Umdetu'l Hakayık

Bu eser; Namık Kemal'in isteği üzerine kaleme alınmış harp hatıralarıdır. Altı cilttir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbine dair mufassal tarihtir.⁶

3. Hûlâsâ-i Vukûat-ı Harbiye

İkinci meşrutiyeti izleyen günlerde Topçu Mümtaz Binbaşlarından Necmi Raci Bey tarafından 1293 Türk-Rus muharebesi Hakayıkından: Hûlâsâ-i Vukûat-ı Harbiye kapak ismiyle taşbaskısı olarak yayımlanmıştır. Kitabın yazarı Sahib-i Eser Sabık Rumeli Orduları Baş Kumandanı Merhûm Süleyman Paşa biçiminde ön kapakta tanıtılmıştır.

⁶ Hasan Güneç, *Umdetu'l Hakayık İkinci Cilt Transkripsyon*, Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2017.

2. BÖLÜM

2. TRANSKRİPSİYON

Erkan-ı Hârbiye-i Umumiye Onuncu Şubesi

Umdetü'l Hâkayık

Cilt:3

Yazan:

Merhum Müşir Süleyman Paşa

Muhteviyatı:

Tuna Şark Ciheti Muharebatı

Erkân-ı Harbiye Umumiye Onuncu Şubesi

Umdetü'l hakâyık

Cilt:3

Yazan:

Merhum Müşir Süleyman paşa

Muhteviyâtı:

Tuna Şark Ciheti Muhârebâtı

Umdetü'l Hakayık

3

Yazan: Merhum Müşir Süleyman Paşa

Müstensihi: Süleyman Paşa Hafide Mühendis Semûhi

Tuna Şark Ciheti Muhârebâtı

(Sayfa: 1)

Müellif, : “Nihayet İstanbulca görülen lüzûm üzerine, Abdülkerim Paşa ile o vakit Şumnu'da bulunan Redif Paşa memuriyetlerinden azl olunarak li-ecli'l istintâk İstanbul'a celb ettirilmiş ve bu cihet kumandanlığına, kendisine iktidâr-i azîm-i askeri atf ve isnâd olunan Mehmet Ali Paşa nasb ve tayin olunmuş idi.” diyor.

Mehmet Ali Paşa'ya iktidâr-ı azîm-i askeriye acaba isnâd edenler kimlerdir? ve delilleri nedir ? Burası en ziyâde calib-i merâk mevâd-ı acîbedendir.

Mehmet Ali Paşa, Girit İhtilâlinde hemen belli başlı hiçbir işe muvaffak olamayarak, başkumandanının nefretini kazanmış bir zât idi. Sırbeye muhârebesinde gösterdiği hareket-i mütereddidâne ve mütelâşiyâne cümlelerin ma'lumudur. Karadağ muhârebesi hengâmında Vasovik ve Stavina balkanlarında, dağlıların çobanlarına kovalamaktan ve beş on sürü koyun iğtinâm etmekten başka bir işi görülmedi. Ale'l husus karşısında düşman dahi yok idi. En adî bir şeyi pek parlak bir muzafferiyet şeklinde tasvir için, millettaşları gazete muhâbirlerinin kudret kılınmasına mürâca'attan ve Frenk gazeteleriyle kendisini medh ve teşhirden başka kârı yok idi. Vak'a-i müşârün-ileyh padişaha büyük bir alkış ile tavsiye ve takdim ettiler...ve o da İstanbul'a gelip de huzur-u hümâyuna çıktığı zaman müsellim olan şarlatanlığını ele alarak hemen Şumnu'ya gider gitmez, hareket-ı taarruziyeye başlayacağını ve Rusları bilâ-efâte-i vakit Tuna'ya dökceğini padişaha va'ad ve taahhüd ederek avâtıf-ı⁷seniyyeye de nâil oldu. Müşârün-ileyhin müellif gibi hamileri, ordunun

⁷ Avatıf: İyilik yapmayı sevenler

(Sayfa:2)

tertîb ve tanzimi ile iştiğâl ettiğini dermiyân ediyorlar! Buordu oraya Mehmet Ali Paşa ile birlikte gelmiş değil idi; mine'l kadîm Tuna Şark Ordusu mevâkı'ında mütehaşşid idiler. Vesâit-i nakliyesi vesâiresi mevcut oldukça mükemmel ve Ümera-yı Askeriyesi ma-ziyâde müretteb idi.Bu halde tanzim ve tertib ne gibi şeylerden ibâret olacaktır ?Eğer fikrince, mevakii ziyâde veya noksân asker tabiye olmuş ise, anı ta'dil ve ıslâh etmek birkaç günlük iş idi. Benim ilcâ-yı zarûret ile ve mühimmât ve erzâk ve top celbi için Yeni Zağrada zâyî ettiğim beş altı günü takbih⁸ ve mübâlağa ile on beş gün gaib etti, diye ithâm eden mösyö müellif acaba Mehmet Ali Paşa'nın zâyî' ettiği kırk bu kadir günü niçin kâle almıyor? Yoksa, müşârün-ileyhin münâsebet Frenkyânesimi beyân-ı hakîkate mâni' oluyor?

Müellif: “Şumnu'da hareketsiz kalarak günden güne me'yüs⁹olmakta olan askeri meydana çıkarıp, der-akab¹⁰ ehemmiyetini takdir eylediği Hezargrad ve Eski Cuma mevki'lerini muhât¹¹ olan tepeler üzerine siperler, istihkâmlar, bataryalar inşâ ettirmiş idi.” diyor. Asâkirin Şumnu'da hareketsiz kalmasıyla, onun biraz ötesindeki Cuma ve Hezargrad Tepelerinde hareketsiz kalmasının ne farkı olabilir?

Şumnu'dan arz-u harb ile çıkan asker, Hezargrad ve Cuma tepelerinde Rus ordularıyla hemen çarpıştırıldı mı ? Hayır, oraya gitti ve oturturuldu. Şumnu ve civârı müstahkem¹² idi. Asker yalnız fikr-i harp ile meşgul idiler. Hezargrad ve Cumaya geldikleri vakit, oraları açık ve gayr-i müstahkem olduğundan kazmaya gör ki yapışarak orasında ikinci bir Şumnu yapmağa başladılar. Mehmet Ali Paşa taarruza memur idi. Ben nasıl Dedeâğaç iskelesinden çıktığım zaman, Rusları Balkan'ın şimâline kadar bilâ tevakkuf tard-ü tenkîl hareketine mübâşir oldum ise, aynı günde Şumnu'ya gelen Mehmet Ali Paşa dahi, Osman Pazarının ilerisinden Tuna'ya kadar bi'l cümle Yantra nehrinin¹³

⁸ Takbih: Kabih görme, çirkinleştirme, sevimsiz duruma sokma, kınama, ayıplama

⁹Me'yüs : umutsuz, karamsar, ümidini kesmiş kimse.

¹⁰Derakab: Ardından,hemen,derhal.

¹¹ Muhat: Etrafi kuşatılmış, çevrilmiş, sarılmış

¹²Müstahkem: dayanıklı, sağlam.

¹³Yantra Nehri Bulgaristan'ın kuzey bölümlerinde yer alan, Tuna Nehri'nin sağ yönlü kollarından biri olan bir akarsudur. 285 kilometrelik uzunluğu ile Tuna Nehri'nin Bulgaristan'da yer alan en büyük üçüncü koludur

ilerisindeki Rus kuvvetlerini Yantra'nın gerisine tard-ü tenkîl ile mükellef ve ona memur idi.

Hâlâ kendisi Rusları Tuna'nın karşısına dökmeği pâdişaha va'ad ve taahhüt etmiş idi ya!.. Biz o kadarını aramayalım. Ben Şıpka'ya gelinceye kadar o beheme hâl Yantra'nın sağ sâhilini düşmandan tathîr¹⁴ etmiş olmalı idi. Hareket taarruzu için daha beş tabur isterim, altı tabur isterim, yok taburları tanzîm ve tensîk¹⁵ edeceğim" falan

(Sayfa 3)

diyerek envâ-i ta'allükâtı ile iza'a¹⁶ vakit etmek ve maksadı kuvve-i imdâdiyesi gelinceye kadar düşmana bir müsaade-i mahsusa vermeden başka bir şey değil idi. Karşısındaki düşmana cidden taarruz edecek olan Mehmet Ali Paşa Hezargrad'a, Cuma'ya istihkâm inşâsına neden mecbur idi? Bir yere istihkâm yapmak, o mevki muhafaza içindir. Mehmet Ali Paşa ilerlemek niyetinde ve taarruz fikrinde idi ise Hezargrad tepelerine istihkâm yaptırmak bahanesiyle en kıymetli, vakitleri iza'a etmemesi lazım gelir idi.

Biz yine tekrar ederiz ki, Mehmet Ali Paşa Asâkir-i imdâdiyesi gelmek için düşmana vakit kazandırmak fikrinde idi.

Temmuzun dokuzuncu günü Mehmet Ali Paşa Şumnu'ya gelmiş ve vazîfe-i kumandanıyı deruhte etmiş idi. Kara Hasanlar muhârebe-i sağırası – ki Mehmet Ali Paşa'nın ilk top ve tüfek patlattığı gündür – Ağustosun on sekizinde vuku' bulmuş idi. Bu halde kırk gün müddeti bilâ-harb “Tanzimat yapacağım” diyerek geçirdi. Vâkı'a, Mehmet Ali Paşa'nın reyince henüz daha Ruslara taarruz etmenin vakti gelmemiş idi; lâkin, İstanbul'un ilhâhat¹⁷ mütetabisi, kendisini çaresiz bıraktığından, Sadineve Kara Hasanlardaki sekiz tabur Rus üzerine kırkıncı günü kuvve-i mevcûdesiyle bir taarruz göstererek onları tahliye-i mevki'e mecbûr etti.

Rus Asâkir-i imdâdiyesi ise henüz Turnasuruna gelememiş idi. Gerçi hassa ordusu yaklaşmış idi; lâkin Gırnadiye kolordusu hazırlanalı daha topu on iki gün olmuş idi. Bu müddet içinde nasıl Dârü'l Harbe yetişebilir idi? Yalnız Romanya'nın en son fırkası,

¹⁴ Tathir: Temizleme, arındırma

¹⁵ Tansık: acayip, garip, tuhaf, kıymetli, hoş giden şey.

¹⁶ İza'a: Kaybetmek.

¹⁷ İlhâh: Zorlama, direnme.

bugün Dârü'l Harbe girebilmiş ise de, onlarda o kadar şâyân-ı i'timâdı asker zan olunmuyor idi. Ve'l hâsıl Ruslar daha istedikleri gibi hazırlanamamışlar idi. Gerçi benim Dedeâğaç'ına çıktığım günü iki yüz bini kariblandohar sınıfının silah altına alınması ve hassa ordusuyla Gırnadiye kolordusunun ve daha sâir bir hayli fırkaların Dârü'l Harbe gelmesi kararı verilmiş idi. Plevne ve Eski Zağra mağlûbiyetleri üzerine, temmuzun yirmi ikinci günü Çar İkinci Aleksandır kararnâme-i mezkûru imzaladı ve kuvve-i imdâdiyenin Tuna'ya doğru hareketleri emrini verdi idi; lâkin onların vusuli için zaman ister idi. Hatta Çarın bu ukazının verildiği gün Mehmet Ali Paşa balkan geçitlerinin istirdâdı

(Sayfa 4)

için Balkan'ın şimâl tarafından on sekiz tabur piyade, iki alay süvâri ve dört batarya topla mukarrer olan manevrayı icrâ edemeyeceğini bana resmen vebâ-telgrafbeyân ve Rusların ihtirâ¹⁸ ve neşr ettikleri Rusçuk ve Hezargrad hücumu erâcifini¹⁹ adem-i hareketine de bir öZR-ü meşru' olarak der-miyân eylemiş idi. Mehmet Ali Paşa bu Karahasanlar Muhârebesini bir büyük meydan muharebesi şeklinde göstererek bazı ecnebî muhâbirlerine de o yolda tasvîr eder surette zafer nâmeleri kaleme aldırarak der-saâdetin nâzar tahsinini da'vet etmeleri üzerine İstanbul'da taarruzu daha ileri götürmek için kendisini sıkıştırdı. Bu defa da yine bir kuvve-i külliye ile Katselva'daki Rus müfreze-i sagiresi üzerine yürüdü ve onları püskürttü. Lakin bu sefer ki zafernâmesini Mehmet Ali Paşa daha parlak yazarak, Rusları bir kolordu ile bir fırkadan ibaret gösterdi. Hâlbuki ecnebi müverrihleri Katselva'daki beş tabur piyade, sekiz bölük süvari Rus askeri olduğunu haber veriyorlar.

Ağustosun yirmi dokuzuncu günü Mehmet Ali Paşa muzafferiyet-i mahalliye ile bil-iktifa cumaya avdet ve Ahmet Eyüp Paşa kolordusunu hal-i müdâfaaya vaz' etti. Bugün elli bin Rus askeri imdâdiyesi Turna surunu geçmekte ve Darü'l Harbe doğru yürümekte idi. Mamâfih merkez-i saltanat taarruza devam için Mehmet Ali Paşa'yı la-yenkati²⁰ sıkıştırmakta ve müte'addid²¹ emirler vermekte idi. Eylülün ikinci günü on iki tabur Rus, Sinan köydeki Atıf Paşa fırkasına taarruz etti ve altı taburla Sâbit Paşa'nın yetişmesi üzerine def' edildi. Eylülün dokuzuncu günü Mehmet Ali Paşa'nın Çarkone'den gösterdiği

¹⁸ İhtira: Yeni bir şey bulma, yaratma, türetme.

¹⁹ Erâcif: Yalan sözler, uydurmalar.

²⁰ La-yenkati: Durmaksızın, hep, sürekli.

²¹ Müre'addid: sıkça olan

hezimet câliye-yi meşhûre vaka'a-nümaya essüf oldu ki, bugün Çaroviç ordusuna iki fırka Asâkir-i İmdâdiye gelmiş idi. Bundan sonra da Pansekalomi terk-i ile, Rusçuk önünde vak'i Kadıköyüne çekildi. İşte Mehmet Ali Paşa'nın icraâtı bundan ibarettir. Badehu Dersaadetteki hâmilere delâletiyle de Hassa ordusu ve Gırnâdiye fırkalarıyla tevdî-i kuvvet etmiş olan Çaroviç ordusu ile muhârebe vazifesiden yakayı sıyrarak vehamet-i²² müstakbeleyı bana terk etti. Merkez saltanatının taarruz emirleri üzerine hareket ıztırârında²³ olan Mehmet Ali Paşa hün-i niyet ashâbında ola idi. Karahasanlar ve Katselva cihetlerine bedel Tırnova üzerine taarruz eder idi de, hem Balkan ordusuyla kesb-i irtibat ederek Tırnova'ya istirdâd eyler ve hem de Lofça'daki asâkiri şâhâneye de dolaydan bir muâvenet etmiş olur idi; Çünkü, Rusların

(Sayfa 5)

tuttuğu ve tahkîm ettiği hatt-ı müdâfaa iktizâsınca Tuna Şark Ordu-yu Hümâyunca en ziyâde müntic-i²⁴ muvaffakiyet bir manevra var idiyse, o da Tırnova ciheti aleyhine hareket etmekten ibâret idi. Nitekim taarruza memur olduğum vakit o cihete hareketle Elena muzafferiyâtını istihsâl²⁵ ettim. Hayf ki Balkan kumandanlığında bulunduğum müddetçe, ne merkez saltanat da ve ne de umum kumandan Mehmet Ali Paşa'ya bu dakikaya tefhîme²⁶ muktedir olamadım.

Müellif: “ Rusyalılar bu tertibât ve tahkîmâtın icrâsında Osmanlılara hiçbir vech ile ikâ'-yı haylület ve mevâni²⁷ etmemişlerdir. Bundan başka bunların vakit kazanmaya pek ziyâde ihtiyaçları var idi. Binaen aleyh Çaroviç yalnız kendisine bırakılan mevâki'²⁸ muhâfaza ile iktifâ eyledi” diyor.

Rusyalılar kendilerine edilen hımmeti red edecek kadar ahmak değildirler. Onların Romanya'dan imdâda tenezzül ettiği ve landohar sınıfını böyle silah altına almak derecesinde sıkıştığı bir vakitte Mehmet Ali Paşa'nın vazîfe-i taarruzu ta'til ve merkez

²² Vahamet: Güçlük, zorluk, Tehlikeli ve Korkulacak durum.

²³ İztırar: Zaruret, Çaresizlik

²⁴ Müntic: sonuç veren, sebep olan

²⁵ İstihsal: Çıkarma, elde etme

²⁶ Tefhim: Anlatma, açıklama

²⁷ Mevani: Engeller

²⁸ Mevaki: Bölgeler

saltanatı iğfâl²⁹ ederek Asâkir-i Şâhâneye Hezargrad ve civârında toprak ameliyatıyla izâa-yi vakit ettirdiğinin kıymetini Ruslar pek iyi takdir ederler. Onlar vakit kazanmaya muhtâç idiler. Yola çıkan Hassa ordusu ve Gırnadiye kolordusu ile memur diğer fırkaların Darü'l Harbe lühuk intizârında idiler. Ne hâcet burasını müellif dahî tasdîk ve i'tirâf ediyor.

Müellif: "Mehmet Ali Paşa ordusu çok geçmeksizin seksen bin kişiye bâliğ olmuş idüğü, bunun yirmi bin kişisi mevâkı' muhâfazasına terk olunacak idi. Bu ceneral şöyle bir plan icrâsını teklîf eyledi: Evvela Rusların kuvvetlerinin bir büyük kısmını cenûba³⁰ doğru celb etmek için Süleyman Paşa Rusların Balkanlarda olan mevâ'kına karşı bir nümâyîş³¹ icrâ edecek idi. Badehuhû Rusların cenâhlarıyla kesb-i zâif eylemesinden istifâde ile Balkanların serbest kalan boğazlarından neden birisinden hafıyyen aşağı inerek Osman Paşa düşmanın sağ cenâhı üzerine hücum gösterdiği sırada Süleyman Paşa dahî sol cenâha hücum gösterecek idi. Bu plan pek güzel ve mâhirâne tertib edilmiş olup, Mehmet Ali Paşa ile berâber sâir kumandanları dahi beraberce hareket etmiş olsa idiler. Bunun icrâsında nâil-i muvaffakiyyet olmak kabul idi; lakin Osmanlı kumandanları tevhd-i hareketle bir vakitte muhtelif cihetlerden Ruslar üzerine yığınak gösterecekleri yerde, hareket-i münferide de bulunmak ile iktifâ ile diğerleri cihetle

(Sayfa 6)

bunun neticesi adem-i muvaffakiyetten başka bir şey olamaz idi. İşte şu ahvâl rekabetkârâne Rusları büyük bir tehlikeden kurtardı diyor.

Mehmet Ali Paşa'nın ordusu fi'l hakîka temmuz nihâyetlerinde seksen bin kişi raddesinde ve yüz otuz iki taburdan ibaret idi. Lakin Ağustos evâsıtına doğru yüz atmış ve küsur tabura bâliğ³² olup miktarı dahi yüz bin ve küsur piyâde ve yedi bin ve küsur süvâri ve on iki bini karîb³³ topçu ifrâdından mürekkib³⁴ idüğü, piyâdelerin ancak iki üç bin kişisi süvâriilerin ancak bin ve küsur neferi başı bozuk idi. Bâkîsi nizâmiye ve redif efrâdından müteşekkil idi. Müstahfiz³⁵ ise hemen Ağustos evâilinde gelen on taburdan ibâret olup o da

²⁹ İğfal: Gaflete düşürme, Yanıltıp zararlı bir şey yatırma, aldatma, yanıltma.

³⁰ Cenuba: Güneyde bulunan, güneyle ilgili

³¹ Nümâyîş: Gösteri, göz boyama

³² Baliğ: Erişmiş, Ulaşmış, haberci, Tutar, Son noktayı bulan.

³³ Karib: Yakın, Uzak olmayan

³⁴ Mürekkib: birleşen

³⁵ Müstahfiz: korucu veya koruyucu

Şumnu, Silistre, Hezargrad ve Maçka gibi mevâkı'n hıdmet-ı nakliye muhafazasında bulundurulur idi. Müellif Mehmet Ali Paşa ordusu seksen bin olduğunu rivâyet ettiği târihinde müstahfazaları henüz gelmemişler idi.

Müellifin, ifâdesinden anlaşıldığına göre Mehmet Ali Paşa yirmi bin kişiye mevâkı' muhâfazasına terk etmiş ve altmış bin kişiyle hareket-i ta'arruziyye icrâsı için bir plan yapmış imiş. Devlet Mehmet Ali Paşa'nın böyle bir planını görmedi. Acaba mösyö müellif nereden haber almış? Müellifin yalanı yok yanlışı var.

Gerçi böyle bir plan veya ahtar³⁶ vuku' buldu; lâkin bunu kabul etmeyen ve her gün tereddüd ve ta'allül³⁷ ile hareket-i ta'arruziyye fırsatlarını ifâte³⁸ eden Mehmet Ali Paşa idi. Müellifin, siyâk³⁹ ifadesinden Mehmet Ali Paşa nâmına muhayyel⁴⁰ olan bu plan Plevne muhasaran⁴¹ evliyâsından mukaddem yapılmış olacaktır; Çünkü ondan sonra Romanya askeri harbe iştirâk etmiş ve Asâkir-i İmdâdiye gelmeğe başlamış olduğundan Osman Paşa ordusunun Rusları taarruz kudreti olmadığı gibi, o tarihte başkumandanlık vazîfesi dahî bana verilmiş idi. Temmuzun yirmi dördüncü günü meclis askeri bana işbu telgrafnâme yazmış idi.

Balkan Kumandanı Süleyman Paşa Hazretlerine

Ma'lum-u aliyyeleridir ki Rusya devleti huda-negerde⁴² Devlet-i Aliyyeyi cangâhından tutup gerek İslavlar ve gerek sâir şark Hıristiyanları için cebren her türlü şerâit-i mazarrayı kabûl ettirmek maksadıyla bu muhâbereye kıyâm etmiş olup bu maksadı ise Zıştoviden geçerek Tırnova vesâir ba'zı mahalleleri zabt ile balkan üzerine gelmesiyle hâsıl olamayacağı ve Balkan'ın

³⁶ Ahtar: tehlikeler, hatalar

³⁷ Ta'allül: Özur beyan etme, mazeret göstererek bir işten el çekme.

³⁸ İfate: elden kaçırma, kaybetme.

³⁹ Siyak: Sözün gelişi, anlatım biçimi.

⁴⁰ Muhayyel: Hayal gücüyle yaratılan, hayal edilmiş

⁴¹ Muhasaran: Kuşatma, Çevirme, sarma

⁴² Huda-negerde: Allah esirgesin, Tanrı göstermesin.

(Sayfa 7)

beri tarafında bulunan memleketler Devlet-i Aliyyenin yed-i zabtında oldukça teşebbüsâtı yarım kalıp bundan dolayı hem maksadından mahrûm hem de bütün Avrupa'ca nâmusu mahtûl olacağından ve Rusyalının ma'lûm olan kibir ve nahveti İktizâsınca bu hallere tahammül edemeyip olanca kuvvetini Cuma ile Şıpka tarafından ve bir cânib-i mürûr ile Maazallah-i Teâlâ Devlet-i Aliyye'nin bir tarafında bulunan kuvvetini çiğneyerek sür'atli yürüyüş ile Edirne üzerine hücum ve bu takrile Balkan'ın bu canibinde olan memâliki dahi istilâ ederek Devlet-i Aliyye'ye bir hâl-i âcize ilkâ eylemek i'mâl ve tedbirinden bir an hâli olmadığı ve bî-iştibâh olduğu gibi, posta ile tesyir seviyy valaları kılınan gazete tercümelere mealleri dahi bu zann-ı te'kid etmekte idiğinden ve bu makûle⁴³ ahvâlde kemal-i teyakkuz ve intibâh üzere her vuku'ata hazır bulunmak fariza-yı halden ve kâ'ide hikmet iktizâsında olduğundan Hudâ musavven buyursun, düşmanın öyle bir kuvve-i cesîme ile Balkan'ın bir tarafına hücumu vukû'unda mukâbele olunabilmek için taht-ı kumanda-i aliyyelerinde bulunan ordu-yu hümâyunun ne miktâr kuvvet vücûduna muhtâç olacağına ve devletlü Mehmet Ali Paşa hazretleriyle dahi bi'l muhâbere bu bâbda olan tedbir ve mütâla'a devletlerinin sür'at eş'ârîne himem-i aliyyelerinin bi-diriğ buyrulması Meclis-i Askeri ifâdesi ile ricâ olunur.

24 Temmuz 93

Tarafımızdan dahi 27 Temmuz93 tarihiyle işbu telgrafnâme-i cevâbı yazıldı:

24 Temmuz93 tarihiyle emirnâme-i telgrafları alındı. Düşmanın kuvve-i cesime ile Balkan'ı tecavüze ibtidârı halinde mürurîne sedmetin olmak üzere kuvve-i mashûbe-i aciziden mâadâ daha elli bir tabur piyâde ile bin iki yüz süvâriye indü't-tedkîk lüzûm-u hakîki ta'yîn etmiştir; şöyle ki :

Filibe ve İslimiye gibi Bulgar usâtından⁴⁴ ve komite fesâdâtından hıfz ve vikâyesi lâ-büdde⁴⁵ olan muvâkade ki Asâkir-i Şâhâne hâriç hesâp tutulduğu halde, Sekbânlı mevakiine bir tabur ile yüz nefer süvâri ve Viradine mevakiine bir tabur ile elli süvari ve Yeni Zağraya üç taburla dört yüz süvâri ve Hâin ile Ferdiç boğazlarına sekiz tabur ile iki

⁴³ Makule: Tür, Çeşit, soy, Ulam, Bilimsel Tasnifi yapılmış

⁴⁴ Usat: asiler, başkaldıranlar, zorbalılar.

⁴⁵ La-büd:Gerekli, gerek, yararlı, zaruri

yüz süvari ve Şıpka'ya on sekiz tabur ile iki yüz süvari ve Ferdiç ve Hain ve Şıpka ve Aykırıcı Bel ve Keçi Dere sırtına ve Kazanlık kasabası muhâfazaları içinden otuz sahra topuyla yirmi dağ topu tabiyesi lâ büdde olup bununla beraber Kazanlık

(Sayfa 8)

Kasabasında dahî kuvve-i zâhiriyye olmak üzere kırk tabur Asâkir-i Şâhâne bulunması ve ihtiyât-ı umumî olmak ve nefis Edirne hıdmet muhâfazasıyla mukayyed bulunmak üzere yirmi altı tabur istihkâm muhâfazası ve on dördü dahi seyyar olarak kırk taburda Edirne'de ihtiyât-ı umumî bulundurulması kollarınca husûl⁴⁶ maksadı kâfi gibi görünüyor ve bu tedbîr tahaffuziyye-yi ma'rûzaya icrâ ve hüsn-ü îfâ, inşallahü Teâlâ Şıpkadan düşmanın şimdi mezkur kuvve-i mevcûdesinin tard-ı def'i netîcesine mâlik ve merbûttadır. Düşmanın Balkan'ın bu cihetine kuvve-i külliye ile tecâvüzüne mâ'na olabilecek harekât tahaffuziyye mevâd-ı maruzadan ibâret ise de Tuna'nın şark ve garb kolorduyu hümâyunlarından düşmanın hatt-ı ricatı üzerine tasallut vuku' bulmayıp da onlar tarafından keyfe mâ yeşâ⁴⁷ düşman kolorduları salıverildiği ve yalnız cepheden bizim kuvve-i ma'namıza hasır mesele kılındığı ve netice-i halde muvaffakiyet câ-yı istibâh olacağından cepheden bizim mumânaat ve mukâvemâtımız günlerinde Mehmet Ali ve Osman Paşalar hazretlerinin dahî sağ ve sol cenâhtan Tırnova üzerine ve düşman hatt-ı ricatına doğru ve gayet şiddetli olmaları ehem ve onlar tarafından bir hareket-ı taarruziyye gösterilmediği halde tedâbir-i maruzanın istihsâl-i semere meşgul ve mübhemdir. Yine her halde fermân efendimizindir.

27Temmuz93 / Süleyman

Temmuzun yirmi beşinci günü makam-ı ser- askeriye dahî âtideki telgrafnâmeyi yazmış idim:

Makam-i Kaymakamı Ser-askeriyye

Düşman bu havâlide ve Kazanlıktaki kuvvetini Şıpka ve Hain ve Ferdiç boğazlarını toplamakta olduğu gibi diğer taraftan da kuvve-i külliye ile Kazan üzerine yüklenmek tedârikâtında bulunduğu istihbâr olunuyor.

⁴⁶ Husûl: Üretme, türetme, çıkma

⁴⁷ Keyfe-ma yeşâ: Her nasıl isterse

Buraca iki üç gün zarfında mühimmât-ı nâriyye ve me'külât-ı askeriye ve havâyic-i⁴⁸ sâirece ikmâl-i noksan ettiğinden sonra Nusret-i rabbâniye'ye müstenidden ordu-yu hümâyunla evvel-i emirde doğruca Ferdiç ve Hain boğazlarına gidilecek ve lütuf-u hakla düşmandan istirdâdına çalışılacak ise de, gerek mezkur boğazların emr-i istirdâdında imkânın müsâit olduğu teshilâtı görmek

(Sayfa 9)

ve gerek düşmanın Kazan üzerine yollanmasına ma'nâ etmek mutlaka Mehmet Ali Paşa hazretlerinin Osman Pazarında kuvve-i külliye ile bizimle müttehiden bir anda hareket ve Hain boğazına doğru azîmet, Balkan'ın öbür yüzünden dahî düşmanı şiddetle tazyîk işgâle müsara'at⁴⁹ ve hareket eylesine mütevakıf olduğu ve çünkü hüda masun buyursun, düşman Kazandan dahi geçmeğe fırsat bulur ise artık bu cihetin hali pek vahîm ve müşkîl olacağı der-kâr⁵⁰ bulunduğu cihetle bu cihetteki suret-i tertibât ve harekât-ı âciziyetten bahisle kendisinin bizim ile müttehiden salifü'z -zıkr⁵¹ Osman Pazarından Hain boğazına doğru harb şiddet ile ilerlemesi lüzümü ta'rif çâkerânemden her ne kadar müşarün ileyhi yazılmış ise de bu bâbda Der-saâdetce de kendisine emr-i kat'î ve ser'î i'tâ ve tebliğ buyurulması kemâl-i ehemmiyetle arz veistirhâm olunur.

25 Temmuz 93 / Süleyman

Makâm-ı Ser-askerinden dahi işbu cevâb alındı:

Umumi Balkan Kumandanlığına

Osman Pazarından Asâkir-i külliye harb-i şiddet ile hareketle Hain boğazına ilerlemesi hakkında olan telgrafnameleri aynen Mehmet Ali Paşa hazretlerine yazılıp icâbının icrâ-i ve seviyy-i sâmilerine de inbâsı hususi müşarün-ileyhe bildirmekle bi'l-muhabere iktisâsının îfâsı şifreli ve açık iki kıt'a telgrafname-i aliyyelerine cevâben beyân olunur. 27Temmuz93 Temmuzun yirmi beşinci günü Mehmet Ali Paşa işbu telgrafnâme-yi yazmış idim:

⁴⁸ Havayic: İhtiyaçlar, gerekli olan miktar.

⁴⁹ Müsara'at: Birşeye doğru koşma, süratle teşebbüs ve ibtidar

⁵⁰ Der-kar: İşte bulunan, işin içinde olan, zahir ayan , aşıkâr

⁵¹ Salifü'z-zıkr: Adı geçen, az önce anılan

Tuna Umumi Komutanlığına

22Temmuz93 tarihli olarak alınan telgrafname-i müşirlerinde bi-mana-yı Teala Balkan geçitlerinin düşmandan istirdâdına teshîl ve tesri'i için Osman Pazarına tehşîd buyurdukları kuvve-i asâkiriyye ile Balkan'ın öbür cihetinden bizzat Hain boğazına doğru bizimle müttehiden hareket buyuracakları muharrer ve cevâben dahi arz olduğu üzere bu sûret ve manevranın icab-ı hal ve hüküm musâlahat ve mevki muvaffakatı ve şu tedbir devletlerinin fevka'l- gâye⁵² isâbeti bedîhi⁵³ ve ihzar iken yine mezkûr tarihli diğer telgrafnâme-i devletleri bilâsında makâm-ı ali asâkiriyye maruz ve sûret-i menkul

(Sayfa 10)

telgrafnâme-i sâmilerinde Cuma da Ferik Necib Paşa kumandasıyla tecemmu' eden kuvve-i askeriye eğer Balkan manevrasının devâmı câiz ise kuvve-i mezkûreninOsman Pazarına sevk olunacağı ve düşmanın Bele civârında kuvve-i külliyesinin tecemmu'-yu tahkîk ederse fırka-i mezkûrenin Hezargrad'da mu'avenet⁵⁴ edebileceğinin iş'âr buyurulduğu görüldü.

Lakin eğer evvel ki tedbir yani Hain ve Ferdiç boğazlarının düşmandan istirdâdı teshîl ve tesri' için fırka-i müttehişede ile Osman Pazarından bizzât ve bizimle müttehiden Balkan'a ilerlemek hakkındaki karar devletleri tahvîl buyurulmadığı ve inşallahü Teâlâ evvel suretle mezkûr iki boğaz ve müteâkıben Şıpka geçidinin dahi istirdâdı müyessir olduğu halde Tuna ve Balkan Ordu-yu Hümayunlarının hatt-ı muhârebesi bütün bütün açılmış ve ittisâl hâsıl olmuş ve Balkan'ın bu yüzü düşmandan pek sühûletle bi'l külliye kurtarılmış olur ve karar maruz devletleri tahvîl olunup da Osman Pazarından Hain boğazına doğru firkamıza göre ilerlediğimiz ve kuvve-i kesîre ile muattal bir halde duran Hezargrad firkasına lede'l-hace⁵⁵ mu'avenet⁵⁶ etmek için Cuma'dan ayrılmaz ise Balkan geçitlerinin kâmilen istirdâdı ve bu yüzün Rusyalılardan bi'l külliye tahlîsi olamayacağı gibi hudâ-negerde⁵⁷ Rusyalılar Kazandan kuvve-i külliye ile İslimiye üzerine yüklendikleri

⁵² Fevka'l-gaye: Son derecede

⁵³ bedihî: Apaçık ortada olan, besbelli

⁵⁴ Mu'anat: Sıkıntı içine girme, zahmet çekme, göz hapsinde bulundurma

⁵⁵ Lede'l-hace: İhtiyaç anında, gerekli görüldüğü zaman

⁵⁶ Mu'avenet: Yardımlar, destekle

⁵⁷ Huda-negerde: Allah esirgesin, Tanrı göstermesin

takdirde bu tarafın nasıl muhâtaraya dūçâr⁵⁸ olacağı ve vehâmet-i âkibetinin nereye varacağı nezd-i⁵⁹ devletlerinde muhtaç-ı ta'rif ve tavzih olmadığından ve çâkerleri Nusret-i rabbâniyeye istinâden ve karar-ımaruzu îtimâden buradan doğruca Ferdiç ve Hain boğazlarına gidip, düşmandan inşallah er-rahmân istirdâd eylemek azminde bulunduğumdan efendimizin dahi karar-ı mezkûru tahvîl buyurulmayıp bizimle bi'l ittihâd bir anda Osman Pazarından hareketle Hain boğazına doğru tevcih-i rayet-i satvet buyurmaları kemâl-i ehemmiyetle istirhâm ve cevap-ı devletlerine intizâr ve düşmanın Kazan üzerine yüklenmek tedârikinde olduğu tahkikât-ı vaka üzerine arz olunur.

23 Temmuz 93 / Süleyman

Mehmet Ali Paşa dahi bunlara cevaben bir vech-i ati telgrafnâme-yi yazmış idi:

Umumi Balkan Kumandanlığına

25 Temmuz 93 tarihli iki kıt'a telgrafnâme-i aliyyelerini bu sabah almazdan evvel keşide ettiğim telgrafnâme-i acize mündericâtı⁶⁰ onlara cevap demek olduğundan tasdi'adan ihtirâzen tekrarından sarf-ı nazar edildi.

(Sayfa 11)

Hudâ göstermesin Plevne ve Hezargrad kolorduyu hümâyunları mağlup oldukça erzak ve bi'l cümle mühimmât-ı askeriyesini sa'b el-mürur yollardan bin türlü meşakkatle arkası sıra taşımaya mecbur bulunan bir büyük düşman ordusunun Balkandan geçemeyeceği gün gibi aşikâr ve binaen aleyh düşmanın balkan geçitlerinde hâl-i tedâfi'de kalarak marü'l-zikr kol ordularımıza yükleneceği bedihi bulunduğu misillümemuriyet devletlernice husul-u muvaffakiyet-i aliyyeleri hâlinde dahi sâir ordu-yu hümâyunlarca bab-ı muzafferiyet meftuh olacağı pedîdârdır.⁶¹ Çünkü Hain ve Ferdiç boğazlarının zabt ve teshiri evvel hareket esnasında Şıpkadan düşmanın melhuz olan harekât-ı tecâvüziyyesine karşı bir kuvve-i vâfiye tabî'iyesini ve badehuhu Şıpkâ geçidinin ele geçirilmesi elbet güç manevradır. Cenab-ı hakkın avn ve tevfiğiyle Balkan geçitlerinin levs-i vücud adâdan tathîr buyurulduktan sonra bi'l cümle kuvvetle bi'l-ittifâk düşmana

⁵⁸ Dūçâr: Çatmış, tutulmuş, bağlanmış, rast gelmiş, yakalanmış, hedef

⁵⁹ Nezd: Yan, Yakın, Kat, Huzur, göre nazarında, fikrinde

⁶⁰ Mündericât: İçindekiler

⁶¹ Pedidar: Ortada, açık, belli

icrâ-yı taarruz çaresini bakmak lazım geleceği bedîhiyâttan ve fakat zat besâletsemât devletlerinin münferiden balkandan sarkmaları da muhâtırayı da'vet eder halatdan görünmekle, evvel halde taraf-ı âcizânemle muhâbere buyurulması ricâ ve eğerçi Edirne ve Karapınar ve Filibe de bulunup kumandanlığı mevdu'a yed'i iktidâr fehimâneleri olan kuvve-i cenûdiyeden Osman Paşa arkadaşımıza birkaç tabur verilmesi mümkün ise icrâ-ı müktezası arz-ı istid'â olunur ol babda.

27 Temmuz 93 / Mehmet Ali

Temmuzun yirmi beşinci günü Mehmet Ali Paşa bana işbu telgrafnâme-yi yazmış idi:

Süleyman Paşa Hazretlerine

23 Temmuz 93 tarihli iki kıta telgrafnâme-i düsturları alındı. Düşmanın Zağra-i cedîdeyi terk ve tahliye ile Hain boğazına doğru tahaşşüd eylediği iş'âr buyurulmasına ve dün akşam takdim eylediğim telgrafnâme-i acizâneme de muharrer tahkikat mütala'at dahi bununla beraberce daha takviyyet bulmasına mebni⁶² seriat mümkünâ ile mezkûr geçitleri badehuhü Şıpka boğazının zabtıyla ordu-yu hümâyunla kesb-i irtibât ve evvel vakit lazım gelecek hareket için telgrafla icrây-ı muhâbereye bi-dirliği himem-i aliyyeleri temennî olunur. Bir de eşyâ-yı metrûkenin istirdâdından dolayı dahi arz-ı şükrâniyet olunur evvel bâbda.

25 Temmuz 93 / Mehmet Ali

(Sayfa 12)

Temmuzun yirmi altıncı günü meclis-i âlî askerî mâbeyn-i hümâyunu iş bu mazbatayı yazmış idi:

Mabeyn-i Hümâyun Kitâbet-i Celîlelerine

Rusya devleti hudâ-negerde Devlet-i Aliyye'ye cangâhından tutup gerek İslavlar ve gerek sâir şark Hristiyanları için cebren her türlü şerâit-imazarrayı kabul ettirmek maksadıyla bu muhâbereye kıyâm etmiş olup maksadı ise Maazallah-i Teâlâ olunca kuvvetiyle Şıpka canibinden beri tarafa mürûr ile şiddetle yürüyerek Edirne üzerine gelmek ve devleti bir hâl-i aceze ilgâ eylemek ile hâsıl olacağı ve düşman istihsâl-i maksat

⁶² Mebni: İnşa edilmiş, bir şeye dayanan dayanağı olan

için bir an hâli olmadığı bî iştibâh bulunduğundan ve Avrupa'dan havâdisât dahî bu zan'ı te'yit etmekte olduğundan huda-masun buyursun düşmanın öyle bir kuvve-i cesîme ile Balkan'ın beri tarafına hücumu vuku'unda mukâbele olunabilmek için Süleyman Paşa taht-ı kumandasında bulunan ordu-yu hümâyunun sahihen ne miktâr kuvvet vücuduna muhtâc olacağıнын beyinlerinde bi'l ihbâr kararlaştırılarak neticesinin ve mütala'alarının iş'ârı Tuna umumi kumandanı Mehmet Ali Paşa hazretleri ile müşârün-ileyh Süleyman Paşa'ya yazmıştı.

Müşârün-İleyh Mehmet Ali Paşadan şimdi alınan cevap sureti leffen⁶³ ve buradan yazılan telgrafın sureti de ma'an⁶⁴ takdîm olundu.Müşârün-ileyh Süleyman Paşadan re'sen mâ beyn-i hümâyun canib aliyyesine ve daire-i askeriye'ye vârid olan telgrafın hulasa-i mealinden müşârün-ileyh Mehmet Ali Paşa Hazretlerinin kuvve-i kâfiye ile Osman Pazarından harp-i şiddet ile ilerleyerek Hain boğazına doğru gelmesi lüzumu beyân olunmuş ve demincek takdîm olunan cevap-ı âcîzide bu maddenin Mehmet Ali Paşa Hazretleri ile der-dest muhâbere bulunduğu arz kılınıp tellerin uygunsuzluğundan nâşî henüz ikmâl-i muhâbere olunamadıysa da müşârün-ileyh Süleyman Paşa müşârün-ileyh Mehmet Ali Paşa'nın ber vech-i maruz bir kuvve-i kâfiye ile Hain Boğazına doğru ilerlemesi lüzumu iş'âr etmekte ve Mehmet Ali Paşa Hazretleri dahî mezkûr telgrafla düşmanın bir tarafından kuvve-i mevcûdesini tezyîd ile meşgûl olup yeniden iki kolordu dahî celb eylemek üzere bulunduğundan hiç olmaz ise Sohum⁶⁵ ve Batum'dan ayrı gelecek taburların tesri-i⁶⁶ hareketi esbâbının istikmâli maddesinin tekîd eylemekte olmasına nazaran gerek bir kuvve-i kâfiye ile Osman Pazarından ileri hareket olunsun ve gerek Hezargrad'da düşmanın kuvve-i gâliyesine müdâfa'a için hazırlanılınsın salifü'z-zıkr taburuların mutlaka Tuna cihetine sevkine lüzum acil görülmüş

(Sayfa 13)

ve musalahatın ehemmiyeti dahi Suhum'un kâmilen tahliyesi zamanına değin tehire namüsâit olunmuş olduğundan gerek şimdiye değin Suhûm'dan alınmış olan gerek Batum da bulunan taburlardan on dördünün kemâl-i suretle Varna'ya nakli meclis-i askerîde

⁶³Leffen:Dürülmüş, sarılmış olarak; zarf veya mektup içine koyarak.

⁶⁴Ma'an:beraber, birlikte.

⁶⁵ Sohum: Abhazya Cumhuriyeti'nde Karadeniz kıyısında bulunan şehir. Abhazya Cumhuriyeti'nin başkentidir. Osmanlı dönemindeki adı Sohumkale'ydi.

⁶⁶ Tesri: Sür'atlandırma, acele ettirme.

tezekkür olunmuş olmakla emr-i fermân kerâmet beyân hazret-i padişâha her ne vechle şeref-sânih olur ise hüküm celile-i icrâ olunmak üzere iş'âr buyrulması bâbında.

27 Recep 94

Bende Mehmet Ali Paşa'ya ati el zikir cevapnâme telgrafiyi yazdım:

Tuna Umumi Kumandanlığına

Hain ve Ferdiç badehuhü Şıpka geçitlerinin bi nasrullah-i Teâlâ bir an evvel zabtıyla Tuna ordu-yu hümâyunla kesb-i irtibât emrinde iltizâm sûret mümkün olunması lüzumunu muhattır 25 Temmuz 93 tarihli şifreli telgrafnâme-i devletleri dahi alındı. Çakerlerinin dahi bütün işgâl ve a'mâlim bu noktaya mahsûr olup bir an evvel hareketi kesb-i iktidâr edecek esbâb ve vesâili istikmâl emrinde meslûb-u ârâm ve huzurum. Neçareki hareketimizi te'hir eden şey esbâb-ı nakliyenin fıkdanıdır. Çünkü Zağra-i Cedide kadar ihtiyacâtımız Şemendiferle geliyorsa da, buradan ilerisi için lâ-akl iki bin araba ve bargire muhtaç olduğumuz halde işte bunun ikmâl-i tedârikâtına henüz muvaffak olunamadı. Binan aleyh tehirât vakıa yalnız bundan ileri gelip yoksa esbâb-ı nakliyenin âkıbeti ikmâlinde dakika geçmeksizin harekete müsteniden bi nasrillâhi Teâlâ semt-i maksûde azimetini müsâra'at olunacağı tekrar arz eylerim.

28 Temmuz 93 / Süleyman

Temmuzun yirmi sekizinci günü Mehmet Ali Paşa tarafından telgrafnâme-i atıye'yi almış idim:

Zağra-i Cedidede Süleyman Paşa Hazretlerine

Müsteniden bi tevfillahi Teâlâ Hain ve Ferdiç Boğazları üzerine der-dest icrâ olan hareket haydârânelerinde ne tedbir ve tertîb ittihâz buyrulup hangi yollarda kaç tabur kaç kıt'a top yürütüleceği kuvve-i ihtiyâtiye neden ibâret olacağı Şıpka geçitinde düşmanın melhûz olan

(Sayfa 14)

sarkıntısına karşı ne kadar kuvvetin hangi mahallelere tayin olunacağını lütfen ve serien iş'ârına himmet buyrulması ricâ olunur.

28Temmuz93 / Mehmet Ali Paşa

Yirmi dokuzuncu günü dahi telgrafnâme-i mezkûre müeyyid bu telgrafnâme-yi yazdı:

Zağrada Süleyman Paşa Hazretlerine

28Temmuz93 tarihli iki kıt'a telgrafnâme-i Aliyyeleri çeşm-i mesrûriyetle mûta'ala olundu.Bu kadar ahâli-i İslimiye'yi pençe-i zulûm a'dâdan kurtardığınız evvel vechle bütün muvahhidîn ile cümlemizi da'vet-i Hayriye ve muvaffakiyyet devletlerine hasr⁶⁷ buyurdunuz.İnşallahü Teâlâ devlet ve millet için daha pek çok hizmet-i hayriye'ye muvaffak olursunuz.

Kaffe-i işte iktizâ eden tedabîrin sur-u icrâsını münhasıran yek-diğërimizle muhâbere edelim zirâ savb-ı âcizeden taraf düsturiyelerine her ne yolda mu'âvenet ve muzâherât mümkün ise iş'âr fahimâneleri vuku'nda bila izae-i vakit icrâ ve bezl⁶⁸ etmemek kabil değildir. Buna vicdan-ı devletleride şahit-i adildir. Bununla berâber imkan-ı mefkud bir şeyin dahi esbâb ma'nâsına beyân ile zât-ı sami müşirilerini iknâ-i mecburiyetim bedîhidir. Dünkü gün bir telgraf keşide etmiş idim. Lütfen cevap-ı aliyyesini beklerim. Yani Hain ve Ferdiç boğazlarının zaptı hakkında ne tedbir ve ne tertîp icrâ buyrulduğunun ve hangi yollardan kaç tabur ve ne kadar top yürütüleceğinin ve kuvve-i ihtiyâtının ne mukadderâdan ibâret olduğunun ve düşmanın Şıpka geçidinden melhuz olan sarkıntısına karşı nerelerde ne miktâr kuvvet tayin edileceğinin suret iş'ârını ricâ ederim.

29 Temmuz 93 / Mehmet Ali

Bu tezkire üzerine bende cevaben telgrafnâme-i âti'z zikr yazdım:

Tuna Umumi Kumandanlığına

29 Temmuz 93 tarihli ve şifreli telgrafnâme-i devletleri cevabıdır: Hersek'teki gibi buraca dahi bi'hasebe'l mücaveretaraf devletlerine arzı lazım gelen malumâtta kusur olunmaz.

(Sayfa 15)

⁶⁷Hasr:İçine alma, etrafını çevirme,muhasara etme,özü kılma, ayırma,tahsis etme.

⁶⁸ Bezl: Esirgemeksizin, bol bol sarfetme

Taraf devletlerinden dahi o yolda mukâbele buyurulursa ittihâd hareketi ve bu da te'min muvaffakatı mû'di olur. Refâkatımda bulunan kuvvet elli altı taburdan ibâret yedi levadır . Her livanın birer batarya topu vardır.

Nizâmiye süvârisi üç bölükten ibârettir. Altı tabur piyade Şâkir Paşa ile Yeni Zağrada kaldı. Bunun iki taburu İslimiye cihetindeki boğazların muhâfazası için İslimiye kuvvetine zamime⁶⁹ olarak gönderildi. Yeni Zağradan ilerlemek için asker müruruna müsâid olan yol birdir. Yani ılıca yolu olup işte kâfi mühimmât asakirimiz ile bugün bu yolda ilerliyoruz yalnız üç liva askeri birinci yoldan gönderdim Vech-i azîmetimiz Ferdiç ve Hain ve badehuhü Şıpka geçitleridir.

İnâyet-i hak ile bunların düşmandan istirdâdı müyesser olursa muvakkâ'ları bizzat görüp derece ihtiyâcına göre asker ve top ta'yîn ederek kuvve-i mütebâkiye ile çakerleri de Balkanda lede'l hicâb her tarafa yetişebilmeye müsâid bir nokta bulunmak azmindeyim. Mezkûr geçitlerin zabtı ve istirdâdına Balkan'ın düşmandan tathirine avn-ı hak ile inşallah muvaffak olur isek evvel vakit geçitleri tayin olunacak miktardan mâadâ elde kalacak kuvve-i seyyare ile iktizâ-i hale hıdmeta çalışacağız şimdilik bu mukadderâtın başka kuvve-i mütehârekemiz yoktur. Bizim boğazlar üzerine vuku' bulunan hareket-i maruzamızda taraf devletlerinde de ne yolda tavır alındığı merak olunuyor.

Lütfen gerek taraf devletlerinden ve gerek Osman Paşa hazretleri tarafından tenkil düşman hakkında ne tarzda hareket ittihâz buyrulacağıнын iş'âr-ı maruz ve mütemennâdır.

30 Temmuz 93/ Süleyman

Mehmet Ali Paşa bundan aldığı mezkûr cevâbnâme telgrafı üzerine yevm-i mezkûrda⁷⁰ makâm-ı ser-askeriyye işbu telgrafnâmeyi yazmıştır:

Makâm-ı Ali Ser-askeriyye

Süleyman Paşa Hazretlerinden 30Temmuz93 tarihli mevrud diğer telgrafnâmede Şâkir Paşa kumandasıyla Yeni Zağrada altı tabur terk ve bunun iki taburu İslâmiye cihetindeki boğazların muhâfazası için İslâmiye kuvvetine zamîmeten irsâl olunarak

⁶⁹Zamime:İlave olunan şey

⁷⁰ Yevm-i mezkur: Adı geçen gün

refâkatlarında bulunan elli altı tabur yedi livadan ibaret kuvve-i mevcûdesinin dört livasıyla kâffeten mühimmât Ilıca yolundan ve yalnız

(Sayfa 16)

üç liva birinci yoldan hareket etmek üzere Ferdiç ve Hain boğazlarına müteveccihen hareket olunduğu iş'âr buyrulmuştur.

Paşa-yı müşârün-ileyhten kuvve-i mevcûdesinin nerelerde bulunduğu ve iş bu hareket esnâsında düşmanın Şıpkadan vuku'u melhûz olan sarkıntısına karşı ne tedbir ittihâz buyurulduğu birkaç kere istifsâr olunmuş ise de bundan ziyâde bir malumât alınamamıştır. Böyle bir kuvve-i cesîmenin yalnız bir yoldan ve uzun dar boğazdan sevk-i mahzurdan gayr-i salim ve bu misillü dar boğazların yalnız doğrudan doğruya cepheden hücum ile zabtı meşgul olduğu gibi düşman ile harbe tutuşmak lazım geldiği takdirde kuvve-i mezkûrenin kısm-ı a'zâminin geride mu'attal⁷¹ kalmasını mucib olacağından ve şu vakit ise, bir neferin böyle istihdâmından istifâde edilecek zaman olduğundan hususât-ı âtiyenin arz-ı ifâdesine mecburiyet hâsıl olmasıdır. Şöyle ki ma'lum sâmi fahimâneleri olduğu üzere düşmanın Zıştoviden geçirdiği sekiz kolordudan yalnız bir kolordu kadarı balkan geçitlerinde diğer bir kolordu da Tırnova civarlarında ve küsur altı kolordu Hezargad ile Plevne bulunan kuvvetimize karşı bulunmakta olup kırk sekiz taburdan ibaret Hezargrad ve otuz sekiz taburdan ibaret Plevne kolordularımızdan herhangi biri üzerine düşmanın dört kolordu ile hücum edebileceği ve işbu kolordularımızı zedeledikçe kuvve-i cesîme ile Balkan'ın öbür yüzüne geçemeyeceği âşikârdır. Balkan geçitleri zabt olunarak ve düşman Tırnovaya doğru sürülerek Tırnovanın tazyikîna hazırlanmadıkça Hezargrad ve Plevne kol ordularının taarruza ibtidâr eylemesi câiz olmadığından ve balkan geçitleri düşmandan istirdâd edilmeksizin cihet müteaddiden sevk etmekte olduğu imdâdı yetişecek olur ise iş büs bütün sarpa saracağından hûda-negerde düşman bir kere Hezargrad ve Plevne ordularını yerinden koparıp istihkâmete çekilmeye mecbur eder ise Balkan'ın öbür yüzünde bulunan kuvvet düşmanın tecâvüzüne mâ'na müktedir olamayarak Edirne yolu o vakit düşmana açılmış olacağından ve diğer telgrafnâme-i âcizâneme de arz olunduğu üzere Osman Pazarı cihetinden hareket-i taarruziyye icrâ olunduğu surette hem balkan geçitlerinin zabtı teshil edilmiş ve hem de Balkan'ın iki cihetinde bulunan kuvve-i askeriyemizin irtibâtı te'min edilmiş olarak

⁷¹Mu'attal:Terk edilmiş,kullanılmaz duruma konulmaz.

icâbında yek-diğeri mu'avenât ve müzâherât asân olacağından Süleyman Paşa Hazretlerinin refâkatinde on beş yirmi taburun hemen Osman Pazarı cihetine nakli ve buradan gönderilmesi mümkün olanların irsâli ile Osman Pazarı

(Sayfa 17)

cihetinden balkan geçitlerinin arkasına doğru hareket olunarak paşa-yı müşarün-ileyh Hazretlerinin hareketinin teshîl edilmesi ve bu hareket esnasında Hezargrad ve Plevne orduları esâsen hal-i tedafü'iyeye'de bulunarak taarruz nümâyişleriyle karşılarında bulunan düşman kuvvetini işgâl ederek bir vech-i ma'rûz balkan geçitleri zabt ve Tırnova'nın tazyîk sırası gelince hareket-i taarruziyye umumiyye'ye ibtidâr olunması muvaffak hâl ve maslahat görüldüğünden hususat-ı maruza nezd-i fahimânelerinde tasvib buyrulduğu takdirde evvel vech ile ilka-yı muktezası bâbında taraf-ı âciziye ve paşa-yı müşarün-ileyhe evamir serien buyrulması lüzumu arz olunur.

30 Temmuz 93/ Mehmet Ali

Mehmet Ali Paşa'nın bu telgrafnâmesindeki mevâd-ı tahlil olundukta: Birincisi benim icrâ edeceğim hareket-i sevkü'l-ceyşiyeyi tahte ve i'tirâz ediyor. Halbuki mâ'lumât-ı mevkiyesi olmadığı gibi, ben nereleri tuttum askeri ve ne yolda sevk tertib ettim. Buralarına da kat'an vukûfu yok idi. Ala'l-amiya bir itirazcılık ve sevk-i rekâbet ile beni çürütmeye kıyâmdan ibâret idi.

İkincisi düşmanın Hezargrad ve Plevne üzerine hücum edeceği fikrini ileri sürerek vaz'ı müdâfaaya girip balkan geçitlerini istirdâd manevrasını adem-i müşâreketeye bahâne havalıkvebu vesileyle hareket-i taarruziyye bi't tehir düşmanın kuvâ-yı imdâdiyesinin vürudûna vakit verilmek için tehiyye-i mukaddemât idi. Üçüncüsü benim on beş yirmi taburluk bir kuvvetimi Osman Pazarına çekerek Balkan'ın öte yüzünden on sekiz tabur piyâde iki alayı süvâri dört batarya topla icrâsına memur olduğu hareketten ma'a'l-ictinab o vazife'de bana gördürerek kuvvetimi de tefrîk⁷² ve taksîm muhatırasına öğretmekten ibarettir. Merkez saltanat Mehmet Ali Paşa'nın yazmış olduğu mezkûr telgrafnâmeyi kıt'a ehemmiyet vermemesidir zannederim; çünkü, Mehmet Ali Paşa telgrafnâmesinde balkan geçitlerinde ve Tırnova civârında düşmanın iki kolordusu bulunduğunu itiraf ve tesih ediyor. Benim mevcut refâkatım gerçi elli altı tabur idiyse de, aded-i neferât itibârıyla

⁷² Tefrik: Ayırma, seçme.

yirmi altı bin kusur neferden bununda kısm-ı azamı müstahfiz ve bozgun ve yılgın İşkodra fırkası taburlarıyla, Rauf Paşa taburlarından mürekkebe olduğu bildiğinden, bundan bir kısmının ayrılıp da Osman Pazarı cihetinden Mehmet Ali Paşa'nın sol cenâhı ilerisinden sevkine imkân olmadığına kâil⁷³ idi.

Hatta Mehmet Ali Paşa Tuna şarkında

(Sayfa 18)

Rauf Paşa maiyyetine gönderilen dokuz taburun îadesi için ısrâr etmiş olduğu halde 12 Temmuz tarihli bir telgrafnâme ile mâbeyn-i hümâyun benim refâkatımdaki taburlarınmevcûd itibârıyla kalîlül-miktar olduğunu binâen aleyh Tuna şark ordusuna dokuz tabur ircama mahal ve imkân olmadığını Mehmet Ali Paşaya bildirmiş idi.

Mamâfih ben Mehmet Ali Paşa'nın merkez saltanatta böyle bir telgrafnâme yazdığından katan haberdâr değil idim. Gerek merkez saltanattan ve gerek umumi kumandan Mehmet Ali Paşa'dan aldığım evamir iktizâsına hidamet olmak üzere Ferdiç ve Hain ve Şıpka geçitlerinin istirdâdı için yevm-i mezkûrde hareket etmiş idim. Hatta Mehmet Ali Paşa evamir-itelgrafnâmesinde Balkan'ınşimâline münferiden sarkmamağı ve Tunca ovasından hareketive Ferdiç ve Hain boğazlarıyla meşgul olduğum bir sırada Şıpkadan sarkıtması melhuz olan düşmana karşı tedbîre ittihâzı gibi fûrû' hareketi dahi o tarihe kadar peyder-pey ihtâr etmiş olduğundan binâen aleyh ben, geçitlerin istirdâdı azmiyle hareket etmiş idim. Mehmet Ali Paşa mezkûr telgrafnâmesini müeyyid olarak yevm-i mezkûrde makam-ı ser-askeriyye şu telgrafnâmeyi dahi yazmış:

Makamı Ali Ser-askeriyye

Süleyman Paşa Hazretlerinden mevrûd 29Temmuz93 tarihli telgrafnâmede esbâb-ı nakliyenin ikmâl tedrigâtı hareketini birkaç gün de tehîre sebebiyet verdiği iş'âr olunması üzerine diğer telgrafnâme-i acizîde muharrer izâhat kendisinden talep olunmuş idi. Bundan murâd-ı acizi, müşarûn ileyhın mutasavver olan hareket mühimmi teferruatının mevkii müzâkereye konulması idi. Bugün aldığım telgrafnâmesinde, evvel emirde Ferdiç ve Hain badehuhü Şıpka geçitlerinin zabtı için harekete başladığı bildiriliyor. İmdi burada Rauf Paşa Hazretleri ve Erkân-ı Harbiye ümerâsiyle keyfiyet lede'l-tezekkür, Malazgirt

⁷³ Kail: söyleyen, dinleyen, konuşan, Rıza gösteren, boyun eğen, kabullenen

geçitlerinin doğrudan doğruya zabtında fevka'lâde zahmet ve meşakkat çekileceği ve öyle bir kuvve-i cesîmenin mezkûr boğazlarda tamamıyla istihkâmı mümkün olamayacağı cihetle o gözü bu yönünüzden tutmaktan ise Osman Pazarı cihetine mezkûr boğazlara doğru ve bir kuvve-i kafiye ile taarruz edildiği surette mezkûr boğazları muhâfaza etmekte bulunan düşman askeri hatt-ı ricatını muhâtarada görmesinden dolayı geri çekilmeye mecbur olarak, evvel halde Balkan'ın cenûb cihetinde bulunan kuvve-i askeriyemizin sühûletle Balkan'ı geçebileceği ve şimdiki halde Osman Pazarı cihetinde bulunan kuvve-i askeriyemiz bu manevranın icrâsına gayr-i kâfi olduğu gibi Hezargraddan asker

(Sayfa 19)

almak ise mahzurdan sâlim olmadığı mülâbesesiyle Paşa-yı müşarün-ileyh kuvve-i mevcudesinin gerek düşmanın balkan geçitlerinden ileri icrâsı tasavvur olunan taarruzuna mukâbele etmek ve gerek mezkûr Hain ve Ferdiç boğazlarını geçmek için iktizâ eden kuvvetten fazla olduğu tahmîn edilen on beş tabur kadar askerin serian Kazan tarifiyle Osman Pazarı cihetine nakli ve zaten Osman Pazarında bulunan altı tabur ile Cumadan ve buradan Osman Pazarına sevki mümkün olanların dahi kuvve-i mezkûreye ilâvesiyle elde edilecek bir kuvve-i kâfiye ile Bebrova cihetinden mezkûr geçitlerin arkasına doğru hareket olunarak o sırada müşarün-ileyh Süleyman Paşa hazretlerinin dahi geçitlere doğru ilerlemesi sureti daha hayırlı olacağı ve bu manevra ile binmez de ziyâde irtibât kesb eyleyeceği ve irdihâtır olmakla keyfiyetin bir kere dahi meclis-i âli askeriyede tezkîr buyrulması istirhâm olunur fermân.

30 Temmuz 93 / Mehmet Ali

Mehmet Ali Paşa'nın bu telgrafnâmesi geçitlerin istirdâdı için ve kendisinin vaktiyle müteahhid olduğu Osman Pazarı tarikiyle Hain boğazının ilerisine hareket manevrasını dahi bana gördürmek için i'mâl-i tedâbirü'l-hilden ibarettir.

Bunun için dahi maiyetimizden on beş taburun Osman Pazarına tevcih-i hareketi ile oradaki altı taburla birleşmesi ve bunlara Cuma ve Hezargrad'dan dahi birkaç tabur bi'l-ilave,hâsıl olacak yirmi otuz taburluk bir kuvvetin Bebrova cihetinden balkan geçitlerinin arkasına doğru hareket etmesi suretlerinin hayırlı olacağı vârid hatırı olduğunu ve mamâfih bu hatırasının isâbetine kendisi de pek mütemet olamadığından keyfiyetinin bir kerede meclis-i âli askeriyeye'de tezekkür buyrulmasına arz ve istirhâm ediyor.

İşte mösyö müellifin Mehmet Ali Paşa'ya isnâd ettiği plan bu olacaktır. Halbuki bu plan değildir. Ve esâsen na-kabil icrâ ve min-gayr-ı mülâhaza ve mücerred Balkan geçitlerinin istirdâdı manevrasına iştiraktan ictinâb⁷⁴ için vakitsiz müteriddâne yazılmış bir hatîrânâme telgrafıdır. Bir kere Mehmet Ali Paşa bu hatîraname telgrafyasını İstanbul'a ne tarihinde yazıyor? Orasına dikkat edilir ise, benim Ferdiç boğazını zabt ile oraya tahkim için meşgul olduğum günü yazdığı anlaşılır. Kendisi ise hasbel'l vazife ta'ahhüdü icâbınca o gün on sekiz tabur piyâde iki alay süvari ve dört batarya top ile o, Ferdiç geçitinin Balkan'ın öte yüzündeki Bebrova'da, o gün hazır bulunması iktizâ eder idi.

(Sayfa 20)

Bi'l akis kendisinin sebep imtinânı bir suret mağfilâne'de setr için maiyyetimden on beş taburla İslimiye ve Kazandan dolaşarak ve Osman Pazarındaki askerle birleşerek Bebrovaya hareket etmeliğimin hayırlı olduğunu der-meyân ediyor.

Ferdiç'den on beş taburun kalkıp Kazana ve Osman Pazarına gelmesi ve oradan tedarik-i erzâk ve mühimmât ile Bebrovaya kadar ilerlemesi la-akıl on beş yirmi gün ister. Eğer bu manevra hayırlı ve refakâtımdan on beş taburun Osman Pazarına aldırılması lâ-büd⁷⁵ idi ise bu hatîrânâmesini Mehmet Ali Paşa on beş yirmi gün evvel, yani temmuzun on birinci , on ikinci günleri merkez saltanata yazmalı ve bana da on beş taburun Osman Pazarına bi'l-ifrâz gönderilmesi emrini vermeli idi.

Ben temmuzun otuz birinci günü Ferdiç de bulunduğum sırada Osman Pazarından Bebrovaya gelmesi daha hayırlı olduğunu temyîz eden Mehmet Ali Paşa o terkîb edecek yirmi otuz taburla o günü Bebrova da isbât vücud etmeli ve yahud tarafından vekâleten bir diğer kumandan bulundurulmalı idi. Mamâfih Mehmet Ali Paşa'nın iş'âr ve zannı gibi o asker Bebrovada değil,Elena de bulunmalı idi.

Çünkü, Bebrova'ya yirmi otuz tabur gelmekle Ferdiç boğazlarının Balkan'ın şîmâlindeki ağzı elde edilmiş sayılmaz. Ferdiç şosesi Elena kasabasına müntehî olur ki gerek burası gerek daha ondan bir saat bu'ud mesafede bulunan "Maryân" karyesi Rus asakeri müstevliyesinin taht-ı muhâfazasında idi.

⁷⁴İctinab: Tereddüd etme, çekinme, uzaklaşma

⁷⁵Lâbüd: Çok gerekli, mutlaka.

Hem temmuzun on bir, on ikisinde böyle emir verilmesinde ne hâcet! Karadağ'dan zaten kırk ve kûsur taburla gelmiş idim. Baki taburlar, Karaağaca vüsulumden sonra ilâve ve ilhâk kılındığından bu kuvve-i melhûka doğruca Osman Pazarına sevk edilmeli idi. Farz edelim ki Mehmet Ali Paşa evvelden gaflet etmiş bulunsun veya Tuna Şark ordusundan on sekiz tabur bi'l istishâb Bebrovaya gelmeyi müte'ahhid olduğundan ve o tarihlerde düşmanın Rusçuk ve Hezargrad'da taarruz etmesi ihtimâlât muhâziyerini hatırlamadığından bidâyed müsâheteda maiyyetimden on beş taburun Osman Pazarı tarihiyle sevkine lüzum görmemiş de, Bu icâb sonradan tahsis etmiş bulunsun, yani, işte hatırâname telgrafyası tarihi olan 30-Temmuz da böyle bir harekete lüzum görmüş olsun. O halde bana on beş taburun Osman Pazarı

(Sayfa 21)

tarihiyle sevki emrine terdîfen bu taburların Balkan'ın öte yüzünden Bebrova ve belki Elena'yiistirdâd eylemeleri ve bâkî mevcut maiyyetimle Ferdiç de kalıp oradan öte tarafa ilerlememeliğim emrini verilmeli idi. Halbuki Mehmet Ali Paşa, kumandanlığının bu icâbâtına katan iltifât etmeyip “aklıma böyle bir şey geldi ..siz ne dersiniz? ” gibi safsata amiz bir telgrafnâmesiyle hem setr-ı kusur ve ridâsnadat ederek nefesini kurtarmak ve hem de iğfâl edebilirse maiyyetimdeki orduya da bir hâl-i vukufta bulundurmak arzu eyledi.

Mehmet Ali Paşa'nın 30Temmuz 93 tarihiyle yazdığı ma'hûd telgrafnâmeler öyle mösyö müellifin tehîl ettiği gibi bir plan kuvvetini haiz olmayıp mündericâtı sırf mugâlata ve muhâda'adan ibâret olduğu 31 Temmuz 93 tarihiyle gerek bana ve gerek makam-ı ser-askeriyye yazdığı şu iki kıt'a telgrafnâme isbât eder:

Süleyman Paşa Hazretlerine

30 Temmuz 93 tarihli telgrafnâme-i devletleri alındı. Ferdiç boğazının böyle suhûletle zabtından dolayı arz-ı teşekkürle, umur-u âtiye müşirilerinin dahî bi'l-suhûle rüyet ve ikmâline muvaffakiyet-i âsîfâneleri duâsınıtezkar eylerim. Mezkûr boğazda düşmana adem-i tesadüfleri, çünkü, Rusyalının Hezargrad ve Plevne cihetlerinde kuvve-i külliye cem etmek de ve bir taraftan arttırmak da olmasına nazaran Hain boğazının dahi düşmandan hâli bulunması ve değilse bile, lütûf hakla kolaylıkla ele girmesi me'mul-u kavi olup maamâfih mezkûr boğazları tamamıyla zabtımıza geçtikden sonra Tuna'nın her tarafından umumi bir hareket icrâsına çalışacağından evvel vakit âcizleriyle badehu'l

muhâbere müttehiden icrâ-yı i'câb hale mübâşeret olunmak lüzumu ve hareket-i aliyyelerini teshîl maksadıyla Cuma ve Osman Pazarı tarîkinden serîan nümâyîş askerî icrâsı hakkında dahi mezkûr mahalleler kumandanlıklarına emir verildiğini arz eylerim evvel bâbda.

31 Temmuz 93 / Mehmet Ali

Makam-ı Ali Seraskeriyye

Süleyman Paşa Hazretlerinden şimdi alınan telgrafnâme mealine nazaran düşmana tesâdüf olunmaksızın dünkü cumartesi günü Ferdiç boğazının elde edildiği ve bugün orasının tahkimiyle bi'l iştiğâl yarınki pazartesi günü Hain boğazına müteveccihen hareket eyleyeceği anlaşılmakdan naşi,

(Sayfa 22)

muvaffakiyet ve muzafferiyeti için iddia-yı Hayriye yâd ve tekrâr olunduğu cevâbıyla balkan geçitleri tamamıyla zabt edildikten sonra Tuna'nın her tarafından mukarrer olan umumi hareketimizin icrâsına çalışacağından evvel vakit paşa-yı müşârün-ileyh behemehâl bizimle müzâkeresi lâzım geleceği kendisine iş'âr olunmuş ve şimdilik müşârün-ileyh teshîl hareketi zamanında Osman Pazarıyla Cuma tarafından nümâyîş askeri icrâsı dahi mevki mezbure kumandanlıklarına yazılmıştır. Paşa-yı müşârün-ileyh ber vech-i maruz Ferdiç boğazında düşmandan eser görmemesi düşmanın külliyyetle Hezargrad ve Plevne cihetlerine toplanmakta olduğunu başkaca te'bid etmekle lütfen der-saâdet ve sühûmeden müretteb olan taburların bir kadîm ikdâm irsâlini tekrâr arz ve istirhâm eylerim.

31 Temmuz 93 / Mehmet Ali

Bunlardan Mehmet Ali Paşa bana hitâben yazdığı telgrafnâme de Ferdiç boğazının zabtına teşekkür ve ondan sonra Hain boğazının dahi zabt ve işgalini teşvik ve tavsiye ediyor. Ve balkan geçitleri tamamıyla zabt olunduktan sonra Tuna'nın her tarafından bir umumi hareket icrâ olunacağı ihtâr ve o vakit birlikte i'câbına göre teşebbüsât da bulunacağını beyân eyliyor. Beni de mübâşir olduğum geçitlerin istirdâdı manevrasına terğîb ve kendisinin bu manevraya iştirâkından ictinâbına bir sebep-i meşru' göstermek için Rusların Hezargrad ve Plevne cihetlerine kuvve-i külliye cem etmek de ve oralarda

kuvvetini artırmak da olduğunu beyân ve bununla beraber yine benim hareketimi teshîl için Cuma ve Osman Pazarı kumandanlıklarına serî'an birer nümâyîş askeri icrâsı emrini verdiğini dermiyân eyliyor.

Makâm-ı ser-askeriyye yazdığı telgrafnâme de dahi: Süleyman Paşa'nın Ferdiç boğazını elde ettiğini ve bu gün orasının tahkimiyle bi'l iştiğâl pazartesi günü Hain boğazına hareket eyleyeceğini, şimdi yazdığı telgrafnâmeden anladım ve mübâşir olduğu harekette muvaffakiyet ve muzafferiyeti için duâ ettim. Ve balkan geçitleri tamamıyla zabt olunduktan sonra Tuna'nın her tarafında umumi hareketi icrasına çalışacağız. O vakit benimle müzâkere lüzumunu kendisine yazdım. Ve Süleyman Paşa'nın teshîl hareketi içinde Cuma ve Osman Pazarı kumandanlıklarına nümâyîş askeri icrâsı emrini verdiğimi de bildirdim. Süleyman Paşa'nın Ferdiç de düşmana tesâdüf etmemesi Rusların Hezargrad ve Plevne cihetlerine toplanmak da olduklarını te'yid ediyor. İstanbul'dan ve sühûmeden müretteb olan taburları serî'an gönderiniz diyor.

(Sayfa 23)

Şimdi eğer 30 Temmuz 93 tarihli telgrafnâmesi hakîkaten bir plan olsa idi. Mehmet Ali Paşa: “ben dünkü gün İstanbul'a bir plan yazdım; daha emr-i cevâbisini almadım.. Siz Ferdiç boğazından ileri gitmeyiniz ve diğer emrimize intizâr ediniz.” der makâm-ı ser-askeriyye de dünkü yazdığım planın cevâbına intizâren Süleyman Paşa'yı Hain boğazı ve Şıpkaya doğru ve ilerlemekten men ettim. Seri'an cevâbını isterim diye yazar idi. Halbuki Mehmet Ali Paşa bilâkis o plandan falandan hiç bahis etmediği gibi hareket-i umumiye-i askeriyye icrâsını da benim balkan geçitlerini zabta muvaffakiyetimden sonra ki bir zamâna talik ve “Ruslar Hezargrad'da hücum edeceklerdir, der-saadet ve suhûmeden müretteb taburları bir ayak evvel gönderiniz” diye de istirhâm ediyor. Şu halde 30 Temmuz 93 tarihli telgrafnâme, mösyönün tahayyül ettiği Mehmet Ali Paşa'nın ecnebi gazete muhabirlerine ilân eylediği gibi bir plan olmayıp, bizim iddiâmız vech ile bir işfâlnâme ve safsatânâme olduğu anlaşılır. Mehmet Ali Paşa'nın hareket-i umumiye icrâsı için ne mertebe taallat ve tereddüdat ile devletin en kıymetli vakitlerini ne suretle ifâte ve müvehhiren redd-i mesûliyet ve tahmil-i müsâvi için hangi tarik-i hileye sâlik olduğunu layıkıyla tefhîm için biraz daha evrâk-ı muhâbereyi gözden geçirelim;

Temmuzun yirmi altıncı günü meclis-i asker-i mâbeyn-i hümâyun baş kitâbet-i celilesine iş bu arz tezkiresini yazdı:

Mabeyn-i Hümayun Baş Kitabet Celilesine

Rusya devleti Huda-negerde devleti aliyye'yi cangâhından tutup gerek İslavlar ve gerek sâir şark Hıristiyanları için cebren her türlü şeriat müzâreyi kabul ettirmek maksadıyla bu muhâbereye kıyâm etmiş olup maksadı ise Maazallah Tealâ olanca kuvvetiyle Şıpka cânibinden bir tarafa mürûr ile şiddetle yürüyerek Edirne üzerine gelmek ve devleti bir hâl acîze ilkâ eylemek ile hâsıl olacağı ve düşman istihsâl maksad için bir an hâli olmadığı bi-iştibâh bulunduğundan ve Avrupa'dan alınan havâdisât dahi zan'ı te'yid etmekte olduğundan Huda mesun buyurulsun düşmanın öyle bir kuvve-i cesîme ile Balkan'ın bir tarafına hücumu vuku'unda mukâbele olunabilmek için Süleyman Paşa taht-ı kumandasında bulunan ordu-yu hümayunun sahihen ne miktar kuvvet vücuduna muhtaç olacağının beyinlerinde bi'l muhâbere kararlaştırılarak neticesinin mutâlalarını iş'ârı Tuna umum kumandanı Mehmet Ali Paşa Hazretleriyle müşarün-ileyh Süleyman Paşa'ya yazmış idi. Müşarün-ileyh Mehmet Ali Paşa'dan

(Sayfa 24)

İmdi alınan cevap sureti leffen buradan yazılan telgrafın sureti de ma'an takdîm olundu. Müşarün-ileyh Süleyman Paşa'dan re'sen mabeyn-i hümayun canib-i aliyyesine ve daire-i askeriye'ye vârid olan telgrafın hülâsa-i mealinde müşarün-ileyh Mehmet Ali Paşa hazretlerinin kuvve-i kâfiye ile Osman Pazarından harb-ı şedîd ile ilerleyerek Hain boğazına doğru gelmesi lüzumu beyân olunmuş ve demince takdîm olunan cevab-ı acîzede bu maddenin Mehmet Ali Paşa hazretleriyle der-dest muhâbere bulunduğu arz kılınıp tellerin uygunsuzluğundan naası henüz ikmâl-i muhâbere olunamadıysa da müşarün-ileyh Süleyman Paşa, müşarün-ileyh Mehmet Ali Paşa'nın bir veche maruz bir kuvve-i kâfiye ile Hain boğazına doğru ilerlemesi lüzumunu iş'âr etmek de Mehmet Ali Paşa Hazretleri dahi mezkûr telgrafıyla düşmanın bir taraftan kuvve-i mevcudiyesini tezyid ile meşgul olup yeniden iki kol ordu dahi celb eylemek üzere bulunduğundan hiç olmaz ise Suhum ve Batumdan gelecek taburların tesri'-i hareketi esbâbının istikmâli maddesini te'kid eylemekte olmasına nazaran gerek bir kuvve-i kafiye ile Osman Pazarından ileri hareket olunsun ve gerek Hezargrad da düşmanın kuvve-i külliyesine müdafa'a için hazırlansın. Salifü'z-zikr taburların mutlaka Tuna cihetine sevkine lüzum acil görülmüş ve maslahatın ehemmiyeti dahi Suhum'un kâmilen tahliyesi zamanına değin tehire nâmüsâid bulunmuş olduğundan gerek şimdiye değin Suhûm'dan alınmış olan ve gerek Batum da bulunan taburlardan on dördünün kemâl-i suretiyle Varna'ya nakli meclis-i askeriye de

tezkîr olmuş olmakla emir fermân kerâmet beyân hazreti padişâha her vech ile şeref-sânih olursa hükm-ü celîli icrâ olunmak üzere iş'âr buyurulması babında.

27 Receb 94

Gerek Mehmet Ali Paşa ve gerekse bu âciz beynimizde cereyân eden muhaberattan İstanbul'da malumât verir idik. Hale Mehmet Ali Paşa birer kopyasını aynen gönderir idi. Benim hareketim için layıkâta gerek İstanbul'a ve gerek Mehmet Ali Paşa'ya vuku' bulan ihtirât ve ilhâhât-ımütemadiyemin nefsü'l emr⁷⁶ mutâbakâtını muîd olarak İstanbul'da dahi mabeyn-i hümayuna o yolda ihtirât vuku' bulması üzerine temmuzun otuz birinci günü mabeyn-i hümayun cenâb mülükânedan bana, iş bu âtiü'l-zikr emirnâme-i telgraf şeref vürud etti ki telgrafnâme me'al-i aliyyesi Mehmet Ali Paşa'ya daha evvelce hareket-i umumiye emri verilmiş olduğunu mübeyyindir⁷⁷.

Süleyman Paşa Hazretlerine

Düşmanın celbine teşbiş ettiği kuvve-i muavenâtın vürûdundan evvel sağ ve sol cenâh da bulunan

(Sayfa 25)

askerimizin taarruz da müsâbakatı lüzûmuna dâir ba'zı taraftan vuku' bulan ihtirât Mehmet Ali Paşa Hazretlerine tebliğ kılınmış idi. Alınan cevap da, Rusyalıların Balkan'ın öte tarafında bir kuvve-i külliye cem eylemekte olmasına nazaran, intizâr olunan taaruzun icrâsı, refâkatına on dört tabur daha asker gönderilmesine tevakkuf edip işbu taaruz da zât-ı alay müşirlerin dahi kendilerine müşâreket ve bil-ittihat tayin edilecek bir vakit ve onda ileriye hareket buyurmaları lüzumundan bahis olunmuştur. Haliyle cemiyet-i vekâr aşinâ-yı devletleri iktizâsınca vezaîf-i mühimme dâverilerinin suret-i matlûbede temşiyetine delâlet eden tedabir-i sâibe-i müşireleri gibi tevhid-i harekete mevkûf olan maksat dahi nezd-i hakâyık beyn-i devletlerinde gayr-i hâfi olduğu meczûm ise de, mücerred-i ehemmiyet-i azîmi maslahata mebni bi'l irade-i seniyye hazreti padişahı ihtirâ' ibtidâr kılındı,

31 Temmuz 1295 Said

⁷⁶ Nefsü'l- Emir: İşin özü, gerçeği

⁷⁷ Mübeyyen: Beyan olmuş, açıkça ortaya konulmuş

Ağustosun ikinci günü Mehmet Ali Paşa bana da işbu telgrafnâme-yi yazdı:

Süleyman Paşa Hazretlerine

Müsteniden bi-tevfiki'llahi Teala bizce yapılacak taarruz, der-saâdetten tertîb olunan müstahfız taburların vürûduna ve o taburların kal'alarda bulunan nizâmiye ve redif taburlarıyla icrâ-yı mübâdelesine mütevakıf ise de, hareketimiz için şimdiden iki manevra düşünülüyor. Bu manevraların biri Hezargrad ve Cuma hal-i tedafüiyyede kalınarak, cem edilebilecek yirmi , yirmi beş tabur ile Tırnova üzerine hareket sizin kuvvet ile birleşmeye say ve gayret eylemek diğeri de Osman Pazarından nümâyiş icrâsıyla Hezargrad ve Cumadan Lom ve Yantra üzerine taarruz etmek tasavvurâtından ibâret olup hangisi hayırlı olacağı bizce henüz takrîr etmediğinden bu bâbdaki rey-i mütâlaat müşirleri ve bir de şâyed bizce Lomve Yantra üzerine harekete karar verilecek olsa, gerek refâkat-ı aliyyelerinde bulunan gerideki nokta da olan kuvvetten bir müfrezânın bi't tefrîk el-yevm Osman Pazarında bulunan altı tabur ile birleşerek ve buradan daha bir iki tabur zam olunarak o yolda Tırnova üzerine sevki mümkün olup olmayacağı dahi istifsâr olunur evvel bâbda.

2 Ağustos 93 / Mehmet Ali Paşa

Ba şifre aldığım telgrafnâme-i mezkûrun bazı mahallerini halledemediğimden Mehmet Ali Paşa'dan işbu telgraf ile tekrâr istizâh etmiş idim:

(Sayfa 26)

2 Ağustos 93 tarihli ve şifreli telgrafnâme-i devletlerinin ekser mahalli hal bulunamadığı gibi hal olunabilen yerleri dahi zâtı maslahatı bi'l ittirâf mevzuh olmadığından, murâd-ı âli-i hıdiviyyelerinin lâyıkıyla anlayamadığı cihetle izâhen tekrar-ı emr-i iş'ârı mütemennâ ve maruzdur.

4 Ağustos93 / Süleyman

Ağustosun üçüncü günü mabeyn-i hümâyûn ihtâr-ı sabıkını mu'id makâm-ı ser-askerîden iş bu telgrafnâme-i âtiye almış idim:

Balkan Kumandanı Süleyman Paşa Hazretlerine

Ferdiç ve Hain boğazları bi lutfihi Teâlâ ele alındı. Cenâb-ı nâsır-ı hakîki habib-i ekremi hürmetine tedâbir saibe-i aliyyeleriyle Şıpka'nın zabtını dahi teyessür ve teshîl buyurur, ondan sonra Tuna'nın iki cihetinde olan kuvvetle beraber düşmân üzerine umûmen ve müttehiden şiddetli ve sür'atli sûretle hareket- taarruziyye icrâsı ehemmiyetini ta'rif iktizâ etmez; fakat en evvel şu hareketin eslem ve enseb bir tedbire istinâdı ve cevabı mesellem olduğundan ve bu bâbda rey-i âli asifiyelerine tevfiik-i hareket etmek bi-avne ve tevfiika teali husul-u muzafferiyete müveccceb olacağı âcizlerince bi-iştibâh bulunduğu mahramane olarak istifsâr-ı mütala'a-ı aliyyelerine ibtidâr olunur. Ve İşte Tunanın garb ve Şark cihetlerinde mütehâşid kuvve-i askerinin miktarını ta'dâd ediyorum, şöyle ki;

Plevne civarında Osman Paşa kumandasıyla kırk dokuz tabur olup Sofya ve İzladi ve Niş ve Ürgüp ve Berkofçadan on tabur daha gönderilmek üzere. Bu on taburun yerlerine ikâme olmak için der-saâdet ve Edirne'den müstahfiz taburları gönderildi. Plevne'ye gidecek ve onların yerine ikâme edilecek taburlar on güne kadar yerli yerine vâsıl olur. Plevne de bir alay nizâmiye süvarisi olduğu gibi Sofyadan bir alay nizamiye süvârini daha gönderilmiş ve Tahir Ömür Paşa refâkatında bulunan bin dört yüz kadar süvârinin ordu-yu hümayunun Şıpkaya vürûdunda Plevneye irsâli taraf-ı aliyyelerinden emr olunduğu Edirne merkez kumandanlığının iş'ârından anlaşıldığından ve bunlar Filibeye vâsıl olmak üzere bulunduğu asâkir-i mezkuremiz dahi Plevneye irsâl olunacağı derkâr bulunmuştur. Bundan başka Plevne'ye civâr mahallerinden birer miktâr süvâri ve piyâde asâkir-i muavene gitmektedir. On güne değin Plevne ordusu elli

(Sayfa 27)

dokuz tabura balığ olacak ve Niş ve Ürgüp ve Şehir köyündeki Sofya'da beş ve İzladi de bir ve Orhaniye de dört tabur bulunacaktır. Elyevm⁷⁸ Razgrad'da kırk sekiz ve Eski Cuma'da dokuz ve Osman Pazarında altı, Hacıoğlu Pazarcığında on dört, Şumnu'da on iki ve Varna'da on buçuk ve Silistre'de on üç ve Rusçuk da yirmi tabur vardır. Ve bu nisâbet de topçu ve süvâri mevcuttur.

Bunlardan başka Şumnu'ya beş tabur müstahfiz gönderildiği gibi işbu Cuma gününe değin Varna'ya beş müstahfiz ve üçü müntazam muaveneve ikisi redif taburu

⁷⁸ Elyevm: Bugün, henüz, hala

olmak üzere on tabur daha gönderilecek ve bir on güne deyin on beş tabur kadar daha asker irsâline ikdâm edilecektir. Cuma ve Osman Pazarında ve Şumnu da olan taburlardan birer miktârı alınıp Razgrad mevcudiyenin altmış altı tabura iblâğ olunacağı Mehmet Ali Paşa iş'âr ediyor ve buradan giden müstahfiz taburların istihkâmlara konulup ma'lûm taburların seyyâr orduya ilhâkı mukarrerdir. Hala kuvvetimizin miktarına göre ittihâz icrâsı tensîb buyurulacak plan dâiresinde hareket olunmak esbâb-ı istikmâl edilmek üzere rey ve mûta'la-i sâibe dâverlerinin mahremâne iş'ârını ricâ eylerim.

3 Ağustos 39 / Mahmut Celaleddin

Bende makam-ı seraskeriyye işbu cevapname-i telgrafıyı takdim etmiş idim:

Makam-ı Ali Ser askeriyye

3 Ağustos 93 tarihli şifreli telgrafnameleri cevabıdır:

Hezargrad mevcudiyenin altmış altı tabura iblağ olunacağı telgrafname-i fehimanelerinde ferman buyurulduğu gibi bir hareket kuvvetinde Plevne de on tabur terk olunarak,elde seyyar olarak otuz yedi tabur bulunacağı Plevne'de Osman Paşa Hazretlerinden alınan telgrafdan müsteban oldu. Bizim dahi şimdi elimizdeki yedi livayı teşkil eden elli altı taburdan bir livası Ferdiç ve Hain boğazlarının muhafazasına terk ve tahsis kılındığı gibi, İnşallahü Teala Şıpka geçitlerinin dahi düşmandan zabt ve istirdadı müyyessir olursa oraya dahi üç liva yani yirmi dört tabur bırakmak mecburiyetinde bulunacağım. Şu halde bizim elimizde dahi ancak baki üç liva yani yirmi dört tabur kalacaktır. Bi tevfikıllahi Teâlâ Şıpka geçitinin istirdâd ve zabtı müeyyessir olduktan sonra

(Sayfa 28)

evvel-i emirde Balkan'ın öbür eteklerine yakın mevaki' elde etmek yani evvel beevvel Elena, Gabrova ve Tırnova'ya hedef-i taarruz ittihaz ederek, balkan kolu gerek Tuna ordusu ona göre hareket etmek müktezâ-i maslahatdan görünür. Çünkü bunlar düşmandan kurtarılmadıkça başka yere taarruz etmeliğimiz de hiçbir fâide ve mühâsenât melhuz değildir. Bu hareket için ise balkan kol ordusuna göre iki manevra düşünülür. Birisi mademki altmış altı tabura iblâğ edileceği ferman buyurulan Hezargrad ordusunu nisbetle Plevne ordusukalilü'l-miktardır. Yani Osman Paşa Hazretlerinin elinde yalnız otuz yedi tabur seyyâr kalacaktır. Zaten bizim dahi kuvve-i seyyârımız yirmi dört taburdan

ibâret kalacağı ve ayrıca hareket olunacağı cihetle biz mezkûr kuvve-i seyyâremizle Tuna'nın garb cihetini tutarak Plevneye gitmeye çalışıp, orada Osman Paşa Hazretlerine iltihâk ettikten sonra iki koldan yani Osman Paşa ile çâkerleri Plevneden Hezargrad ordusu dahi mahalinden hareket-i müttehîde ile doğruca Tırnovaya taarruz etmektedir.

İkincisi ise biz kendi hareketimize Tuna'nın cihet-i şarkıyâsını intihâb edip kuvve-i seyyare-i maruzamızla Kazandan Osman Pazarına inmek ve oradan Plevne ve Hezargrad orduları ile bir anda müttehiden kezâlık⁷⁹ Tırnovaya yürümektir.

Garb cihetinden yapılabilecek birinci manevra, vakıa' Balkan ve Plevne kol orduları kuvve-i seyyârelerin ictimâ'ından Hezargrad ordusuna muadil bir kuvve-i seyyâre-icesîmenin teşkîl ve tecemmü'ânı netice verir ve topluca hareket-ı muhâsenâtını müstelzim olur ise de lâkin o halde gerek me'külât-ı Askeriye ve gerek mühimmât-ı nâriyece Plevne orduları ihtiyâcât-ı mühimmesinin sûret nakli ve celbi cay-ımûta'aladır .Çünkü, Plevne cihetinde bulunabilecek esbâb-ı nakliye ancak Osman Paşa ordusunun nakliyetini idâreye kifâyet edebilir. Balkan ordusu ise, öyle boyu uzun bir mesâfeden ihtiyâcât-ı mühimmesini celb ve te'min edebilecek esbâb-ı nakliye Plevne taraflarında bulamayacağından, hüda masun buyursun müzayaka⁸⁰ ve muhâtaraya düşebilmesi me'muldur.

Binaen aleyh balkan ordusu için arkasını, meftuh ve muntazam olan turuk-u mevâridesinden yani Zağra-i Cedid ve Yanbolu şimendiferlerinden ayırmayarak nakliyat emir ehemmiyetinde suhûleti derkâr olan şark cihetinden intihâb hareketi Osman Pazarını azîmetle oradan Tuna ordularıyla müttehiden Tırnovaya taarruza mübâderet⁸¹ eylemek sûreti müreccehdur. Şıpka boğazını bi'l-tevfikıllahi Teala

(Sayfa 29)

ele getirdikten sonra bizim Hain boğazından dahi ileriye hareketimiz için Hain boğazı dahî müsâit belki pek eshel ise de boğazın öbür ağzına düşman tarafından verilen metânet ve istihkâmetin derecesi bilinemediği cihetle meçhul üzerine gidilip de hudanegerde ziyâde zâyîât ve telefât vermeliğimiz ihtimali galib olduktan başka öyle bir muhâtara vaku' bulmasa bile, biz Hain boğazının öbür yüzüne çıkar çıkmaz düşmanın

⁷⁹Kezalik:Keza, bu; bu da öyle

⁸⁰Muzayaka: Darlık, sıkıntı, güçlük, müşkilat,

⁸¹Mübaderet: Bir işe başlama

kuvve-i cesîmesi içine düşeceğimizden iki cihetimizde bulunacak Hezargrad ve Plevne ordularının evvel halde yetişip de bize mu'avenât edinceye kadar maazallah-i Teâlâ büyük tehlikede kalmak lazım gelir. Vak'a Tuna'nın Şark ve Garb orduları Tırnova üzerine hareket ederek düşmanın kuvvetini tazyîk ve celb ile öyle bir dereceye kadar ilerleyebildikleri halde, bizim de Hain boğazından yürümekliğimiz meselesi hüsn-ü netice bahş eder bir manevra ibdâ' ederse de, bu maksada vusul-u evvel emir de şark ve garb ordularının Tırnova üzerine ilerlemeleri ve bir iki muzafferiyet kazanmaları meselelerine mâlik ve meşruttur. Binaen aleyh ber vechimaruz inşallah Şıpka geçidinin zabtı müyesser olduktan ve istihkâmat muktazayâsı yapıldıktan sonra mebhûsun anh⁸² olan yirmi dört tabur seyyarla Bimane-i Teâlâ İslimiye üzerine Kazan ve Osman Pazarına gitmek ve oradan Tırnova üzerine Tuna ordularıyla Hezargrad fırkasının sol cenâhından icrâ-yı hareket müttehid eylemek sureti eslem ve ensâb görüldüğü maruzdur.

6 Ağustos93 / Süleyman

İşbu telgrafnâmeler müta'laasından anlaşılacağı üzere Mehmet Ali Paşa'nın 30 Temmuz 93 tarihli ma'hûd telgrafnâmesi bir plan olmadığı gibi Ağustosun dördüne kadar da Mehmet Ali Paşa hiçbir plan yazmamış idi. Şu kadar ki merkez saltanat, hareket-i umûmiye için kendisine bir emir vermiş ve ben dahî emir-i mezkûr icâbına hıdmet olmak üzere Osman Pazarı cihetine yirmi dört taburluk bir kuvve-i seyyâre gitmekliği der-uhde⁸³ etmiş idim. Mehmet Ali Paşa'ya yazdığım cevaplarda dahi herbar bu yolda ta'ahhüdât arzından hali kalmamış idim. Bunun üzerine Mehmet Ali Paşa keenne taarruz hareketine mübâşir görünmek nümâyişiyle Ağustosun beşinci günü yirmi altı günlük ikametgâhı olan Şumnu istihkâmetini terk ile Cuma-yı a atika geldi ve oradan da Ağustosun sekizinci günü Hezargrada gitti. Bana da sebab-i hareketi musammem⁸⁴ olan taarruz planının ne hâl kesb ettiğini müvezzih olmak üzere işbu telgrafnâmeyi yazdı:

⁸² Mebhûsü'n-anh: Sözü edilen, anılan, sözü geçmiş

⁸³ Der-uhde: Üstüne alma , yüklenme

⁸⁴ Musammem: Yapılması kesin karar verilmiş, mukarrer

(Sayfa 30)

Süleyman Paşa Hazretlerine

Saye-i kudret vaye-i cenâb-ı tac-dârîde Cuma'nın ilerisinde Hasan Paşa hazretleri maiyetiyle teheşşüd edecek kol orduyu hümâyunun taarruz hareketi için tertibât-ı lâzîme ihzâr olunmakta olduğu misüllü Osman Pazarında bulunan piyâde livâsının ileri karakolları ile Cumanın ve Kızıllar ve Sarı Nasuhlar ve Başışlerve Heybeliler karyelerindeki ileri noktalar arabalar karyesinde kesb-i irtibât eylediği gibi mezkur Cuma cihetinin karakol hattı dahi sağ tarafından Havalılar cihetinden Hezargrad ordu-yu hümâyuna kezalık kesb-i irtibât etmek üzere olduğu mezkûr karakollar mevkilerinin tuttıkları mevkilerden Hezargrad istikâmeti görüldüğü mülâbesesiyle şimdilik buraca bir işim kalmadağından hareket manevraca Hezargradca iktizâsına bakılmak üzere müttehi azîmet bulunduğu maruzdur.

8 Ağustos 93 / Mehmet Ali

Hezargrad'dan dahi muahharen Şumnu'ya gitti. Ağustosun on birinci günü Şumnu'dan bana işbu telgrafnâmeyi yazdı:

Süleyman Paşa Hazretlerine

Bugün diğer telgrafname-i âcizede arz ve izâh olunduğu üzere; Cuma fırka-ı hümâyun dünkü gün düşman askerini kemâl-i gâlibiyetle münhezim ve perişan eyledikten sonra Lom berisine nâzır, Heybeli tepesine icrâ etmekte olduğu hüçûma mukâbil top ve tüfek atışı devam etmekte olduğu Faruk Salih Paşa'dan şimdi aldığı 11 Ağustos 93 tarihli telgrafnâmede beyân olunmuştur. Buradan çıkarılan bir piyade livası ve iki batarya top bu sabah müşarün-ileyhin fırkasına dâhil olduğu gibi hin-i hacet de kendisine malumat etmek üzere Hezargrad'dan dahi bir piyade livâsı ile bir alay süvari ve bir batarya top Sazlı karyesine sevk edilmiş ve Varna'dan gelecek taburların arkası alındıktan Hasan Paşa Hazretlerinin buraya muvâsalamatlarıyla berâber Cuma'ya gönderildikten sonra bizzat mahal-i mezkûre gidilerek taarruz hareketinin icrâsı tensîb kılınmış olduğu maruzdur fermân.

11 Ağustos 93 / Mehmet Ali

(Sayfa 31)

Ağustosun on altısına kadar Mehmet Ali Paşa Şumnu'da kaldı. On altıncı günü merkez saltanatın tazyikât-ı mütemâdiyesi üzerine vaâd ettiği taarruz hareketini icrâ etmek üzere Şumnu'dan bi'l müfâraka Cuma ilerisindeki Sarı Nasuhlara geldi ve on sekizinci günü dahi Karahasanları işgâl eden bir liva Rus müfrezesini oradan def' ederek itikâdınca vaad ettiği hareket-i taarruziyeye bu tarihten itibaren başladı. lakin bize burası lazım olmayıp an-ı asıl Mehmet Ali Paşa'nın hayali planının sıhhat ve adem-i sıhhat tetkikâtıyla meşgul olduğumuzdan biz yine tetkikatımıza devam edelim ;

Bu aciz, Ağustosun on ikinci günü makamı ser-askeriye işbu telgrafnâmeye yazmış idim:

Makamı Ali Ser-Askeriye

Şıpka istikâmetindeki düşmanın kuvveti öyle zan ve tahmîn olunduğu derecede cüzi bir şey olmayıp pek külliyyetli zuhûr ettiği gibi bir taraftan da Gabrova'dan muttasıl imdâd ve mühimmâtı geldiği görülmektedir. Hatta asâkir-i şâhâne iltizâm fedakarı ve besâlet siparane ile düşmanın hatt-ı ricatı üzerindeki Gabrova yolları bile tehdîd olunacak derecede hatt-ı harbinin mütehassın bulunduğu istihkâmât-ı cesîme ve müteayyinenin etrafını dünden sokulmuş ve bu günde vakit şafakdan gruba kadar yine gâyet hünerizâne muhârebe muhaceme-i şiddete devam etmiş olduğu halde mahza-yı mevkiinin münaat-ı fevkalade-i tabi'iyyesine munzam istihkâmât-ı cesimesinin kemâl-i metâniyetle istihkâmât müdâfaaları başka ve hücum kolları başka olan düşman-ı askeriye'nin fert küsurâtından ve müdafaada son dereceye kadar gösterdiği şiddetten dolayı asakir-i şâhâne tarafından sarf olunan bunca fedakarlığı yine bir semeresi görülemeyip bu gün dahî istihkâmetinin zabtı müyessir olamadı yarın öbür gün inşallah errahmân yine muhârebe ve muhâcemeye devam ile latif-ı hakla istihsâl hüsn-ü neticeye bezl-i tüvan olunacaktır. Lakin düşmanla burada dört gündür devam eden muhârebat-ışedidede ümera ve zâbitan ve efrâd-ı askeriyeden pek çok şehid mecrûh vuku' bularak taburlar gereği gibi zedelenmiş ve Hersek'ten getirilen taburların mevcudları zaten noksân olduğu halde şimdi burada hayliden hayli tenezzül etmiştir. Binaenaleyh taburların derhâl ikmâl mevcudları zamanında der-saâdetten buraya hemen ifrâd-ı cedîde yetiştirilmesi ehem ve elzendir. Bununla beraber Plevne ve Hezargrad ordularından bu dakîkaya kadar hiçbir mu'âvenât

(Sayfa 32)

göremiyoruz. Mezkûr kolordular yerlerinden bir hatve bile hareket etmediklerinden, düşman Balkan'ın öbür yüzünde hal-i emmiyette kalıp istifâde etmekle bir yandan buraya muttasıl⁸⁵ kuvve-i külliye ve mühimmât-ı muktezâya yığıyor; bu hâl imtidâd eder ise bizim mevkiyetimiz müşgil kalır. Binaen aleyh Plevne ve Hezargrad orduları da Balkan'ın öbür yüzünden hemen düşmanı şiddetle vurub işgâl ve Gabrova doğru taarruz ederlerse, inâyet-i hakla bizim muvaffakiyetimize büyük teshilat bahş eder. Zâyıat-ı vakamızın yerini tutmak üzere Çırpan'dan bir ve Yeni Razgrad'dan bir, Karapınardan iki buçuk tabur istedim. Şuhale göre oraları kuvvetsiz kaldığından hemen ikmâl ve bize başkaca bir kuvve-i ifâ-i zuhuriye peydâ etmek çare-i acilinin de istihsal ve bir taraftan da la-yenkâtı' şenâyandır. Ve mariyetini Henri ve Winchester tüfeklerine ve sahra ve cebel toplarına mahsus külliyyetle cebhâne irsâl buyurulması kemal-i ehemmiyetle arz ve istirhâm olunur.

12 Ağustos 93 / Süleyman

Buna cevâben makâm-ı ser-askeri dahi âtiü'z-zikr telgrafnâme-yi gönderdi:

Umumi Balkan Kumandanı Süleyman Paşa Hazretlerine

12 Ağustos 93 tarihli telgrafname-i asafaneleri cevabıdır:

Ordu-yu hümâyun taburların ikmâl noksanı için dört bin perakende nefer tertib irsâli mukarrer olup, Çırpan ve Yeni Zağra ve Karapınar'dan talep buyrulan taburların yerine dahi der-saâdetten hemen on tabur sevki bi't- tensib icâbı der-saâdet icrâ olduğu gibi iş'ar buyrulan top ve tüfek cephânesi dahi mütevelliyen gönderilmektedir.

Hezargrad ve Plevne kol ordularının her birinin gerek üssü'l-harekat ve gerek hatü'l-hareketleri kendi merbutiyet-i askeriyeleri tehlikeye düşmeksizin şân ve şeref-i askeriyenin kıymet ve değerlerine asla hal getirmeksizin, balkan ordu-yu hümâyunu üzerinde olan yükün tahfif ve teshîline medâr olmak ve mümkün ise birleşmek üzere yek-diğerleriyle bi'l haber hareketin değerli an ve fırsatını geçirmeksizin lazım gelen hareket-i taarruziye-yi iğfâliyenin ihrâ edilmesi ve mezkûr Plevne kolordusunun hareketi mahiyye olduğu Osman Paşa Hazretlerinin iş'ârından anlaşıldığı gibi Mehmet Ali Paşa Hazretlerinin mabeyn-i hümâyun ile vuku' bulan muhâberesi neticesine nazaran Hezargrad

⁸⁵ Muttasıl: Ara vermeyen, aralıksız, kesintisiz devam eden.

ve Cuma kolordularının Çarşamba günü hareket edeceği anlaşılıyor ise de müvehiren bazı esbâb zuhuriyla yevm-i hareketin tahallüf etmesi muhtemel olduğundan sahîhen ve hakikaten hangi gün taarruz edecek ise

(Sayfa 33)

daha evvel doğrudan doğruya taraf-ı alileriyle Osman Paşa'ya iş'âr-ı keyfiyet etmesiyle beraber buraya da ma'lumat verilmesi müşârün ileyh Mehmet Ali Paşa Hazretlerine yazıldığından zat-ı safdirileri dahî eyyâm-ı hareket-ı taarruziyelerini dâima müşârün ileyh hazretlerine bildirmelerinin savb-ı samiyelerinin tavsiyesi irade-i seniyye iktiza-yı celîlesindedir. Şu hallere göre müşârün-ileyh ile bi'l habere iktizay-ı Halik ifâsına himmet hamîyyet mefture-i dâveriyelerine tevdi olunur.

15 Ağustos 93

Ağustosun on dördüncü günü dahî makâmı ser-askeriyye iş bu telgrafnâme-yi yazmış idim:

Huzur-u Kaymakamı Ser-askeriye

Geçen gün mirliya Rasim Paşa kumandasıyla Filibe cihetinden bize iltihâk eden iki taburla ma'an buradaki kuvve-i askeriyemiz elli tabura bâliğ oldu ise de bunların işe yarayanı yalnız Hersek fırkasından getirilen otuz tabur olup bunlarda Karadağ ve Eski Zağra muhârebât ma'lumesinde gereği gibi zedelenip efrâdının mevcudileri zaten azalmış ve ümera ve zabîtâtının muhârebâtında mecrûhen hastanelerde kalanlarında mâ'adâ bâkîsinin nısfından ziyâdesi de Şıpka'nın şu eyyâm muharebâtında şehid ve mecrûh olup bu taburlardan ekserisinin mevcudu bu saatte ancak yüz seksener ve ikişer yüzer ve hatta bir kaç yüz nefer kalmış ve burada bugüne kadar verdiğimiz şuhedâ ve mecruhların mikdârı, henüz jurnalleri alınamamış ise de, ale't-tahmin üç bin neferi tecâvüz etmiştir. Diğer yirmi taburun ise bir kısmı İşkodra fırkasının Karadağın her muhârebesinde bozulup kaçmaya alışmış ve kısm-ı diğeri de bu cihette her muhârebe de mağlup olmuş ve gayet yılğınlaşmış olan Rauf Paşa Hazretlerinin taburlarıdır ki bunlardan istifâde edilmek şöyle kalsın orduyu hümâyunu burada birkaç defa Hudâ hıfz buyursun, adetâ tehlikede bırakacak surette fenâ halde düşmandan yüz çevirdikleri cihetle dahil-i orduda vücudlarının âdetâ mazarrattan hali kalmadığı meydandadır. Binaen aleyh olvehle fevkalâde zedelenmiş olan taburlarımızı saye-i kudret vaye-i hazret-i padişâhide serîan tekrâr tanzim-i

noksânlarını ikmâl etmek için eşedd-i ihtiyâc ile muhtaç ve dakika bedakika sürat-ı vürudlarına müntazır bulunduğumuz neferât cedidenin âcilen der-saâdetten buraya yetiştirilmesiyle berâber evvel ki gün dahi arz olunduğu üzere her ne yapılır ise yapıp bize bir kuvve-i vafiyeye mükemmele-i zahiriyye dahi gün geçirmeksizin hemen peydâ edilmesi çare-i serî'anın bulunması buraya lâ yenkati'

(Sayfa 34)

şinaydır ve martinive Winchester fişeğiyle Sahra ve Cebel topları cephesinden mikdar-ı külliyesinin şimdi acilen ba'd-ezin⁸⁶ arkasını kesmeksizin mütemâdiyen yetiştirilmesi müsterihimdir. Evvelce de arz olunduğu üzere elimizdeki taburlarla düşman hattı harbi cihet-i sâliseden hemen ihâta olunmuş ise de istikâmeti cesîme metînesinin arkası yani hatt-ı ricatı olan Gabrova tariki bi't-tabî' açık olmakla bir düziye imdadının ve mühimmât-ı külliye-i nâriye ve ihtiyâcât-ı sâiresinin geldiği görülüyor ve şurada bu kadar müşkilât zâyiâta dû-çar oluşmaz ve henüz istihkâmâtı düşmandan istirdâd ve zabta muvâfık olamayışımız muhâfaza-yı Tuna'nın şark ve garb ordularının bize hiçbir mu'âvenât da bulunmadıklarından ve düşmanı hatt-ı ricatından yani Balkan'ın öbür yüzünden henüz urmadıklarından ve yerlerinden asla oynamadıklarından ve'l hasıl o cihette zuhur-u muhâbereye kendi üzerlerine gelmesi için âdeta düşmanın keyif ve re'yine bıraktıklarından ileri geliyor. Düşmanın burada bir taraftan dakika dakika bedakika tezâyüd etmekte olan kuvve-i mükemmele-i harbiyesinin fert-i külliyyetininisbeten ale'l husus şu zâyiât-ı kesireye bi'l zarure uğrayan eldeki mütebâki askerimizle bilâ mu'âvenât icra-yı taarruz ve tehâcüm⁸⁷ artık kabul imkân olamayacağında bu geceden itibâren hatt-ı harbimiz nifât mazbûta da mecburî ve zarurî olarak zâyiât tahaffuziyye tedafü'yye'ye konulmuş ve Tunanın Hezargrad hususuyla Plevne ordusu Selva ve Gabrovaya doğru suretle ilerleyip düşmanı arkadan şiddetle vurub da hatt-ı ricatını tehdîd ve tazyîk ve o suretle bizim Şıpka istihkâmâtine yeniden taarruz ve zabt edebilmemize teshîl edinceye kadar burada şu zâyiât tedafü'yyede kalmamıza mecburiyet-i kat'iyeye el vermiştir. Mamâfih bu kadar külliyyetle düşmana karşı şu hâl-i tedafü'yyenin imdâde dahi bizim için hudangerde tevlîd-i muhâtara edebileceğinizden Hafazallah-ü Teâlâ gerek adem-i iktidâr ve kuvvetimizi düşmanın anlayıp da bütün bütün mahvımızı göze aldırarak kuvve-i mevcude-i kâmileyle üzerimize yollanmasına meydân ve zaman bırakılmaması vegerek

⁸⁶ Ba'd ezin: Bundan böyle

⁸⁷ Tehacüm: Birbirine hücum etme, atılma.

Şıpkâ istihkâmât metine ve menâsinin zabtının İnşallah-ü Teâlâ mümkün olduğu kadar tesri' edilmesi için hiç olmaz ise Plevne ordusunun ve mümkün olmaz ise ondan mefrûz bir fırkanın bir dakika geçirilmeksizin sûret ve şiddet-i kamile ile Selva ve Gabrova'ya doğru ilerletilip düşmanın hattı ricatını gereği gibi tehdîd etmek ehem ve elzem olmakla heman icrâ-yı i'câbı ve şu muhârebede istimâleden bozulmuş ve kullanılmaz bir hâle gelmiş olan bir batarya tunç-u sarı Kurup cebel topraklarının der-saâdete gönderilmek için Yeni Zağraya irsâl kılındığı maruzdur.

14 Ağustos 93 / Süleyman

(Sayfa 35)

Makamı, seraskeriyeden dahi telgrafname-i ati gelmiş idi:

Süleyman Paşa Hazretlerine

14 Ağustos 93 tarihli telgrafnâmeleri meclis-i âli askeriyede mütâla'a olundu. 15 Ağustos 93 tarihinde keşide olunan telgrafnâme-i acezede on tabur Asâkir-i Şahâne ile oradaki taburların ikmâl noksânı için dört bin kadar perâkende neferât irsâl olunacağı iş'âr olunmuş ise de işbu telgrafnâme-i sâmiyelerinde üç bin kadar şehîd vuku' bulunduğu beyân olunduğu nazaran bir o kadar dahî mecrûh vuku' bulmuş olacağı derkâr olduğunu mebni mezkûr dört bin nefer işbu zayı'ât tesbiti derecesine iblâğ ile i'zâm kılınacağı gibi ordu-yu hümâyunun kuvve-i zuhûriyesi olmak ve hatt-ı ricatı temin ve muhâfaza etmek üzere sekiz taburdan mürekkebi iki livâ askerinin yani ceman on altı taburun dahi irsali mekrûr olmasıyla bunlar şimdilik Karapınar datahşîd olarak Eski Zağra tarafında mı ve yahut Kazanlıkta mı hangi cihet ittihâb ve tensib buyrulur ise orada istihkâm altında bulundurulmak hususunda ve iktizâ eden istihkamatın inşâsı bahşinde rey ve mütala-i mehâm-ı perverilerine mürâ'acat olunur. Bir de siyâk-ı iş'âr-ı safdirilerine göre buradan gönderilecek efrâd ile taburların mâiyyet-i seniyyeleriyle Hersek'ten gelen taburlar gibi mükemmel ve ma'lum olması arzu buyrulduğu anlaşılıyor ise de burada elde öyle asker olmadığından tertib ve irsâl olunacak askerinin toplanılabilen redif ve müstahfiz takımından olacağı tabii'dir. Düşmanın tehdîd hatt-ı ricatı bahşine gelince salifü'z-zikr telgrafnâme-i acizâneme de dahî gösterdiği üzere düşman tarafından Şıpkaya edilen taarruz tazyikin tahkikâtı için bi'l habere lazım gelen hareket taarruzyeyi iğfâliyenin icrâsı hakkında Mehmet Ali ve Osman Paşaları dünkü gün icra-yı tebliğât ve yine o günün gecesi dahi bi'l

irâde-i seniyye ifa-y- tekidât ile berâber isti'lâm-ı tasavvurat edilmiş olduğu taleb buyurulan cephânelerin peyderpey irsâline say' olunmakta idiği beyân olunur.

17Ağustos93

Âna cevap olarak Ağustosun yirminci günü işbu telgrafnâme-yi yazdım:

Makamı Ali-i Seraskeriye

17 Ağustos 93 tarihli ve şifreli mufassal emirnâme-i telgrafiyeleri cevabıdır: Balkan Ordu-yu Hümâyun kuvve-i asliyesi olarak buraya muvâsalâtımız da mecmu'-yu mevcudu

(Sayfa 36)

yirmi altı bin beş yüz yirmi altı neferden ibâret olduğu halde diğer telgrafnâme-i mahsus ile dahi arz olunduğu üzere Şıpka muhârebat-ı câriyesinde bu güne kadar şehîd ve mecrûh olarak altı bin ya da yüz kırk dört nefer zâyi'atımız vuku' bulmakla mevcud sâbık-ımaruzdan zâyiât vaka'-yı mezkûre bade't-tezyil, ordumuzun şimdiki mecmu' mevcudu on dokuz bin ya da yüz seksen iki neferden ibâret kalmıştır.

Telgrafnâme-i mezkûr ile ordu-yu hümâyun suret iltihâkı zımında dört bin nefer ile diğer on altı taburların tertib peyderpey sevk-i tesrîb buyurulmak da idüğü hakkında görülen tebşirât-ı devletlerine arz-ı vufûr-ı şükran ederim. Şu kuvve-i cedîde mevûde kemâl-i suretle bir dakika evvel buraya vüsul ve ittihâk eylediği ve Tuna ordularına verildiği iş'âr buyurulan taarruz emriüzerine anlar ve ba-husus Osman Paşa Hazretlerinin ordusu Plevne'den fart-ı sürat ve şiddetle Gabrovaya yetişip de karşımızda bulunan düşmanın hattı ricatını kaviyyen sed ve geriden kuvve-i cedidesinin Şıpkaya gelmesini kat'iyen me'n ettiği halde düşmanın bu tarafca zâten cihat-i selasesi asâkiri şâhâne tarafından ihâta kılınmış bulunduğu cihetle buradan da müsteniden bi nusratillâhi Teala şiddetle üzerine yollanılarak düşman için bir müffer kalmayacağı cihetle heyetiyle teslim-i silah etmeden ve yahud hey'etiyle mâhv olmaktan başka çare bulamaz. O halde inşallah Teala Şıpka istihkâmetinin zabtını cenab-ı hak müyesser buyurduğu anda kuvve-i mevcudîden Şıpka istihkâmâtının muhafazasına mukadder kâfi tabur ve top bırakarak kuvve-i mütebâkî ile doğruca inşallahü Teala Balkan'ın öbür yüzüne azîmet ve Tuna ordularıyla telakkîye müsâra'at olunur. Ve Tuna kolordularından Hezargrad ordusunun kuvve-i cenudiyesi mükemmel ve Plevne ordusu kuvvetce andan dün bulunduğu gibi

Hezargrad ordusu misüllü bir takım kılâ⁸⁸ ve kuvve-i zuhûriyeye müstenid olmadığından eğer müşârün- ileyh Osman Paşa ordusuyla beraber müşârün-ileyh iltihâk edecek bizim kuvvetimiz erzâkının Plevne cihetine nakliyetince bir ma'na ve meşgulât tasavvur buyurulması ise Bi mâ'nâ Teâlâ Balkan'ı düşmandan tethîr ettikten sonra bizim Osman Paşa ordusuyla birleşerek ma'an Tırnova üzerine taarruz etmediğimiz müsâsib olur. Hüda-negerde Şıpka istihkâmâtının düşmandan istirdâdı mümkün olamadığı yani Tunanın şark ve garb orduları hiç yerlerinden oynamadığı Moskof'un balkan mürûdunu sed ve kat' etmediği takdirde o halde bizim Balkan'ın ötesine tecâvüzümüz ve Tuna ordularına mu'âvenâtımız artık mümkün olamayacağından evvel vakit bizim işgâlimiz düşmanı balkanda tutmak ve karşısında durup balkandan beriye tecâvüz ettirmeye çalışmaktan ibâret kalır.

(Sayfa 37)

Çünkü Balkan'ın öbür yüzündeki ordularımızın mu'âvenet-i seri'e ve müessireleri munzam olmadıkça biz başlı başımıza düşmana bir hücum daha ederek netice-i maksadın kazanılacağı yine meşgul olduğu halde bir bu kadar te'lefat daha vermeliğimiz lazım geleceğine nazaran bunun tecviz ve adem-i tecvizi rey ve irade-i devletlerine menuttur.

Lakin Osman Paşa fırkası veya kuvvetli bir müfrezesi Selva ve Gabrovaya doğru gelip de düşmanın hatt-ı ricatını kuvveyan tazyik ederse, vürûdu mev'ud asker bize ittihâk etikten sonra Şıpka istihkâmetin Balkan'ın öte yüzünün İnşallah Teâlâ suhuletle düşmandan istirdâdına muvâfık oluruz ümid itikâtında bulunduğum maruzdur.

20 Ağustos93 / Süleyman

Ağustosun on sekizinci güne dahi mabeyn-i hümayun ile meclisi askeri ve heyeti vükelâ beyninde iş bu muhâbere vuku' bulmuş idi:

Muhtıra-i Seniyye

Malum olduğu üzere Süleyman Paşa'nın Edirne'ye vusûlünden sonra ittihâz ettiği hareket iki esâsı mübtenidir. Bunun birisi balkan eteklerine yayılmış olan düşmanı def' etmek ve ikincisi balkan istihkâmâtında bulacağı düşmanı dahî def' ile Balkan'ı geçip Tırnova üzerine yürüme evvel vakit Mehmet Ali Paşa ve Osman Paşa tarafından dahi

⁸⁸ Kılâ: Kaleler, Surlar.

kendisine mu'âvenât olunmak ve'l hâsıl askerimiz üç cihetten düşman üzerine yürüyüp ve yâhut cihet-i sâliseden düşmanı kendilerine celb edip harbin temâmiyetini hâsıl eylemek idi. Süleyman Paşa birinci hareketinde muvâfık oldu. Yani ibtidâ Eski Zağraya ve Yeni Zağraya gidip orduları düşmandan ve düşmanla birleşen Bulgar eşkiyâsından tethîr eyledi. Fakat ondan sonra tutacağı usul def'aten kabul-utayin olmayıp bir mütala-i amîka ile kestirilebilir idi. Yani birden bire Balkan istihkâmâtına yürümesi mechûl bir netice üzerine ateşe sokulup fâidesiz veya fâidesini istihsâl etmek pek düşvâr olan bir cesâret azimiye göze kestirmek demek olacağından maksadı hâsıl etmek için daha kolay tehlikesiz bir yol olup olmadığı düşünüp ona göre teşebbüs etmek lâzım gelir idi. Çünkü müşârün-ileyh Kazan tarafından ileriye gidip Osman Pazarında tahaşşüd etmek de olan diğer askerle birleşerek Tırnova üzerine gider ve Tırnova'ya alır ve oraya almaya muvâfık olmasa bile harbi kazanır ise Şıpka'da tahsis edecek Rusya askeri bi't tabi'

(Sayfa 38)

teslime veyahut ricata mecbur olacağından bu tarîk ile hem maksad hâsıl olup hem de Şıpka istikâmetine hücum etmeden tehdîd edecek tehlikeye mahal kalmayacağından bu tarîkin tercihi hakkında mütâ'laadır. Mahallerden bir çok mütâlaât ve ihtârât vuku' bulmakla Süleyman Paşa'nın Şıpka'ya tevcihinin men'i ve bunluğunda yerde tevkîfi ile şu iki meseleden birinin tercihinin karar verildikten sonra kendisini ta'limât gönderilmesi arzu olunarak bunun için heyet-i vükelâ ve meclis-i askeri erkanı iki kere cem ile akd-i meşveret dahi olunmuş ise de Süleyman Paşa'nın Şıpka'yı alması öyle zan olduğu kadar güç bir şey olduğu bunda biraz güçlük olsabile Şıpka'nın teshîrinden sonra Osman Paşa ordusuyla ve hususen Selva da bulunan fırka-i askeriye ile birleşmek kolaylaşarak asıl hareket askeriyece bir mahreç-i selâmet bulunması dah, ana mutavakkıf olmakla Şıpka muhârebesi esnasında biraz telefât verilirse bile göze alınması lâzım geleceği hususlarında ittihat-ı arazuhûra gelmekle bu yola gidilmiş Süleyman Paşa Ferdiç ve Hain boğazlarını düşmandan halli bulduğundan oraları tahkim ve bunlara birkaç tabur asker ikâmesiyle Şıpkaya gitmiş idi. Müşârün-ileyh eşâret-i mütevelliyesinden anlaşıldığı üzere geçen haftanın Salı gününden badehu ile tam altı gün geceli gündüzlü ve bilâ fâsıla düşmanla muhârebe edilmiş ise de Şıpka istihkâmı Rusyalıların eline geçtikten sonra nihâyet derece de tahkim olunarak istihkâmâtın kâffesinin hendekleri gâyet amîk ve siperleri mürtefi bulunduğundan ve düşmanın lâyıkatı gelen imdâd ve mühimmâtıyla Asâkir müstahfizası kuvvet bularak istediklerinde tahaffüz ve istediklerinde şiddetli tehâcûme muketdâtdır bulduklarından

askerlerimizin bu istihkâmlar üzerine vuku' bulan muhâcemât şiddet-i fedâ kârânesi bir netice-i hayriye'ye müntiç olmadıktan başka şimdiki halde yapılan istihkâmet hafife içinde zâyîât tahaffuziye ittihâzına mecburet hâsıl ettiği mamâfih düşman şu hâl tahaffuziyye icbâr eden noksan kuvvete vâkîf olup da şimdiki kuvvetimle ve yâhut Gabrovadan imdâdına gelen askeri artıp da daha ziyâde kuvvetle askerimize hücum edecek olursa mazah mahv ve tehlike mukarrer bulunduğundan bunun çaresi hatt-ı ricatını tehdit etmek için Mehmet Ali ve Osman Paşa ordularının taarruz harekerleri ve hususa Plevne ordusunun düşmanı işgâl eylemesi maddesi olup bu sûretler kabul olunmaz ise Plevneden müferriz bir fırkanın gayet şiddet ve suretle Selva ve Gabrovaya doğru ilerleyip düşmanın hatt-ı ricatını kesmek farz hükmünde gösterilmiş ve şu eyyâm site muhârebesinde te'lifâtımız Süleyman Paşa'nın tahmîn beyânına göre beş bin kadar olup mecrûhaların mukadderâtın bahs kılınmışlarıdır.

(Sayfa 39)

İşte şu ahvâl üzerine Mehmet Ali Paşa ve Osman Paşa ile bi'l habere ne yapılmak lâzım geleceğinin tayini yirmi dört saat evvel dâire-i askeriye'ye tebliğ kılınmış ise de netice-i teşebbüs ma'lum olamayıp halen ehemmiyeti ise tariften müstagnî olduğundan ve bu işin tedbirini mezkûre de bir saat vakt-i zayi' olsa ondan dolayı pek azim tehlikeler zuhûru mühtemâlattan olduğundan ittihâza lazım gelen tedbir şekl-i maddeye nazaran isele-i atiyenin hali ile meydana çıkacağından isâle-i mezkûrenin hemen meclisi askerîce nâzır mütâlaaya alınarak hareket harbiye'ye dâir kararlarda tafsilden ziyâde meselenin tayini fâideli olacağı cihetle bu madde hakkında dahi yalnız suallere cevap verilerek teşrih-i maslahat maksadıyla daha başka tebyinata lüzum görülür ise ayrıca arz lazım gelir.

S – Kumandanlar hareketin de muhtâr iseler de makâmı ser-askeri ve heyet müşeverâsı olan meclisi askeri hareket harbiyece savâb⁸⁹ göreceği şeyleri bir kere kumandanlara tebliğ ederek yalnız o mütâla'anın takdir ve adem-i takdirinde kendilerini te'hir edebileceğinden buna binâen makâmı ser-askeri ve meclis-i askerî dahi Hezargrad ve Plevne orduların harekat-ı taarruziyyeyi ibtidârlarını münâsib görür mü?

S – Sual-i sâbika da beyân olunan hareket-i taarruziyyeyi münâsib ad olunmaz ise bundan ihtirâz esâsen mecmu'len neye mabeyn olabilir?

⁸⁹Savâb; Doğruluk, Dürüstlük, Samimilik

S – Mezkûr orduların hareket-ı taarruziyyeyi ibtidârları red olunduğu halde Süleyman Paşa'nın beyân ettiği tedbir-i mutlak-ı aher ki Plevneden ifrâz olunacak bir fırkanın gâyet şiddet ve sûretle Gabrovaya yetişmesidir. Meclisi askeri kendi mütalasınca bu tedbiri tasvîb eder mi?

S – Sual-i sâbıkada beyân olunan tedbir dahi kabul edilmez ise Süleyman Paşa buradan başka bir tedbir iraesî lazım geleceğinden ve o dahi atiü'l- zikr suallerin tayinle hâsıl olacağından esile-i âtinin hangisi münâsib görülür ise cevâbında onun münâsib olduğundan beyân ve eğer onun hâricinde bir tedbir hâtıra gelir ise evvel tedbirin isbât kılınması lâzım gelir.

Evvelen: Süleyman Paşa'nın bulunduğu mevkida kalıp son dereceye kadar düşmanla uğraşması.

Seniyen: Şıpka istikâmetinin karşısında lüzumu kadar asker bırakarak ve bu suret kabul değil ise maiyyetindeki askerî kâmilan alarak geriye çekilmesi ve o halde bulunacağı noktalar nereleri olmak lâzım gelir ise mütala'a kabulünden olarak kendisinin beyân kılınmak üzere tayini.

(Sayfa 40)

Selâsen; Süleyman Paşa Osman Pazarında veya Cuma'da tahaşşüd edecek diğer asâkiri şâhâne ile birleşerek düşmanın üzerine gidecek olur ise Tırnova havâlisinde bulunacak düşman askeri onlarla uğraşmaya mecbur olarak Şıpka istihkâmetindeki askerini imdâd edemeyeceğine ve o halde Şıpkadaki askeriyenin mevki ve hali meşgul olacağından geçende olduğu gibi Edirne üzerine ve yâhut ileriye tecâvüz etmek gibi bir tasavvuru ihtiyâr edemeyeceğine dâir bazı mütalâat olup Mehmet Ali Paşa ve Mısır Cihâdiye Nazırı Hasan Paşa dahi bu efkarda bulduklarından meclis-ii askeriyenin kendi mütalâasına göre bu tedbir müstakim olup da Süleyman Paşa'nın geriye çekilerek Müşârün-ileyh Hasan Paşa maiyyetiyle Balkan'ın öte tarafına tecemmü' etmek de olan asâkiri şâhâne ile birleşerek müşârün-ileyh ile müttefik hareket etmesi lâzım gelir.

Rabian: Yine Edirne üzerine Şıpkadan veya başka geçitlerden Rusya askerinin gelmesi ihtimâli olup Edirne'ye geldiği halde müsâlahadan başka çâre görülmeyip de bu mahzurları def için Süleyman Paşa'nın her halde Balkan'ın bu yüzden ileriye geçmemesi lâzım gelir.

Meclis-i Askeriyenin Mütalaası

1. Süleyman Paşa Hazretlerinin refâkatında bulunan kolordu-yu hümayunun Şıpkada düşmanın inşâ etmiş olduğu istihkâmât mütediyyine ve müteaddidenin zabtı ve teshîri için icrâ ettiği hareket harbiye'de müsâdif olduğu meşguliyeti ve düşmanın kesretkuvvetiyle muhârebât-ı vakanın şiddet ve ehemmiyetini mmübeyyin 12 Ağustos 93 tarihli vârid olan telgrafnâmesinde müşarün ileyh Hezargrad ve Plevne kolordu-yu hümâyunlarından mu'âvenât-ı fiiliyye-i serriye icrâsı lüzûmuna kemâl-i ehemmiyetle beyân etmesi üzerine düşmanın taarruzâtına tahfîfe medâr olmak üzere mezkûr ordu-yu hümâyunlardan hareket-ı taarruziyyeyi iğfâliyyeye ibtidâr olunması bazı kayıd ve şeri'ata muallak olarak 15 Ağustos 93 tarihinde Mehmet Ali ve Osman Paşalar huzuratına yazılmış, 16 Ağustos 93 tarihinde müşarün-ileyh bu bâbdaki mütalaaları istifsâr kılınmış olup icrâ-yı hareket-ı taarruziyyenin imkânı münâsib olup olamadığı bahsinde kat'iyen beyan-ı rey etmek mezkur kumandanlardan gelecek cevabın istitlâna mütevakkıf idiği.

2. Birinci suâl-i aliyye de beyân olunan hareket-ı taarruziyyenin icrâsı hâiz ve münâsib olamayacak olur ise bununda esbâbı kezâlik müşarün-ileyhümadan alınacak cevaplardan müstebân olacağı.

(Sayfa 41)

3.İşbu hareketin düşmanı tehdit ile Şıпка'da kolordu-yu hümâyun giriftâr olduğu tazyîki tehvîn için icrâ olacağına göre Mehmet Ali Paşa tarafından hareket-i taarruziyyeye münâsebetkârâne ile düşman iki taraftan ihtifâ ve iğfâl olunmadıkça yalnız Plevneden bir fırka müfreze ile icrâ-yı hareket tamamıyla maksada hıdmât edemeyeceğinden başka muhâtradan sâlim olamayacağı Osman Paşa Hazretlerinin merbûtan takdim kılınan telgrafnâme cevabıysa dahî bu mütâla'aya müeyyid bulunduğu.

4. Süleyman Paşa Hazretleri Şıpkada sebât ve yahut oradan ricat etmesi hakkında buraca rey edilmek mahzurdan sâlim olamayacağından bu bâbda olan mütâla'asıyla beraber hâl ve mevki hazıra sureti merbût telgrafla müşarün ileyh hazretlerinden suâl olunmakla bu cihetin tayini cevap verdiği mütevâkıf olup evvel vakite kadar buradan asker mühimmât irsaliyle müşarün-ileyh imdâd edilmekten gayri çâre olmayıp buna dahi gece ve gündüz sırf mesâ'i kılınmakta idüğü.

Beşinci ve altıncı ve yedinci suallerin cevaplarını tayin dahi cevab-ı sâbıkda beyân olunan telgraf cevâbının vürûdune mâlik olmak emr-i tabi idüğü vârid-i hatır kâsırânemiz olan mütalaat-ı balâda arz-ı beyân olunarak emir ve ferman isâbet-i beyân hazreti padişahi her ne vech ile şeref-sâni olursa hikmet ve isâbet onda olacağı.1

8 Ağustos 93

İmza	İmza	İmza	İmza	İmza	İmza	İmza	İmza	İmza
Rıza	Mahmud	Edhem	Halim	Ömer	Sadık	Hamdi	Mehmet	Mustafa
							Namık	

Ağustosun on sekizi tarihiyle makamı seraskeriyeden etrafımıza işbu telgrafnâme gelmiş idi:

Süleyman Paşa Hazretlerine

Edirne'ye vüsul-u alinizden sonra ettiğiniz hareket iki esâsa mübteni⁹⁰ olub bunun birisi balkan eteklerine yayılmış olan düşmanı def' etmek ve ikincisi Balkan'ın beri tarafındaki düşmanı terd ve tenkil ettikten sonra Balkan'ın öte yüzünde icâp eden hareket-i askeriyye Mehmet Ali ve Osman Paşalar orduları ile berâber icrâ eylemek idi. Bi-Havlihi Tealâ⁹¹ birinci hareket devletlerinde istihsâl muvaffakiyetle ibtidâ Eski Zağraya ve sonrada Yeni Zağraya girip oraları düşmandan ve düşmanla birleşen Bulgar eşkiyasından tethîr edecek ve Şıpka Balkan'ına çıkarak

(Sayfa 42)

muharebât-ı müteaddi de dahi mazhar-ı muzafferiyet olmaları tezyin-i sahâyif-i tevârih edecek asâr bir güzide ve mebrûreden olarak ne derecelerde arz-ı teşekkür olursa azdır.

Birkaç günden beri vürûd eden telgrafnâmeyi aliyyeniz mealine nazaran düşman memul ve tahminin fevkinde zuhur ederek eyyâm müteaddide de geceli gündüzlü lâyenkat vuku' bulan muharebâtın eser tabiyesi olmak üzere külliyetli şehid ve mecrûh vuku' bulup ordu-yu hümâyunun Kuvve-i Asliyyesi ziyâdesiyle nâkise-dar ve hareket fedâkârânesi dahî

⁹⁰ Mübteni: Kurulmuş, İnşa edilmiş, dayanan.

⁹¹ Bi- Havlihi Teala: Allah'n yardımıyla.

meşgûlate düçâr olduğu anlaşılması üzerine şuhedâ mecrûhinin yerlerini doldurmak için dört bin neferât cedîde ve ordunun kuvve-i zuhûriyesi olmak hattı ricatını te'min etmek üzere on altı taburluk bir kuvve-i cenudiye tertib olunarak bunların peyder pey sevk ve irsâline teşebbüs olduğu gibi ordu-yu hümâyun üzerinde olan yükü tehvin ve müzayakayı meşkûlattan selâmetini te'min için Tuna kolordularınca hareket taaruziyyeye iğfâliye icrâsı dahi tasavvur olunarak evvel bâbdaki mütaalaları kumandanlıklarından suâl edilmiş onlarda yekdeğerleriyle muhârebe etmekte bulunmuş olup şu halde Bi-keremillahi Teala⁹² mezkûr ordularca kararlaştırılacak harekât-ı taaruziyyeye icrâsı halinde ve yahut öbür tarafından hareket taaruziyyeyi icrâsı müte'azzir görüldüğü surette oraca ne türlü hareket tasavvur buyurur iseniz yani hareket taaruziyye icrâsıyla Şıpkâ'nın zabtı halinde elde kalacak kuvvetin hâline nazaran hangi cihete doğru hareket buyurulmak tasvîb buyurulur ve Şıpkâca maksad-ı hâsıl olamadığı taktirde ne yolda tedbir ittihâz buyurulmak tasvîr olunuyor ise buraca dahi bilinmek üzere lütfen iş'arı.

18 Ağustos 93

Ağustosun yirminci günü yazdığım mezkûr cevapnâme telgrafi üzerine meclis-i askeri nâmına olarak Mahmud Celalettin Paşa bi-irâde-i seniyye makine başına geldi ve işbu telgrafnâmeyi yazdı:

Süleyman Paşa Hazretlerine

Efendimiz bilhassa teba'a-i aliyyenizi istifsâr ederim zat-ı devletleri ba'zı muhâbere icrâsı taraf-ı hazret-i mülûkaneden emr-ü fermân buyurulduğundan tasdi'a ibtidâr eylerim. Mahmud

C:

Cenab-ı Hak ömür ve şevket-işahânelerini efzûn ve düşmanlarını makhûr ve dil-hun eylesin. Her ne fermân-ı devletleri var ise şeref sudur-ı intizârında bulunduğumu arz ederim.

20 Ağustos 93 / Süleyman

⁹² Bi- Keremihi Teala: Allah'ın kerimi ve ihsanı ile.

(Sayfa 43)

Süleyman Paşa Hazretlerine

Cevaben alınan şifreli telgrafname-i aliyyeleri mütâlaa kılındı. Siyâk-ı iş'âr devletlerinden Şıpka'nın ali hâlihî terkiyle Osman Paşa Hazretleriyle birleşip kuvve-i fehîmeleri cihet-i garbiyâdan Mehmet Ali Paşa ordusunun dahi şark tarafından düşmanı tenkil eylemeleri tasavvur olunduğu müstebân oluyor. Bu manevradan müşarün-ileyh Mehmet Ali Paşa da derhâl malumât verilir ise de bu bâbda vârid-i hatır olan bazı mülâhâzat istihzâh maddeye mecburiyet vermiştir. Vakı'a düşmanın Şıpkada mütehaşid kuvve-i külliyesine karşı uzun uzadıya uğraşmaktan ise böyle bir manevrayateşebbüs etmek bir kestirme yol görünür. Fakat Osman Paşa ordusuyla birleşmek için hangi tarik ile gidilecektir? Ve bu hareketin hatt-ı ricatını temin etmek ve Şıpka geçidiyle Hain ve Ferdiç boğazlarında bırakılacak kuvvete zuhur olacak ne miktar asker bırakmak lâzım geleceği ve kuvve-i mevcûdenin ne mikdârıyla hareket edilecektir? Buraları etraflıca bilinmek ve mezkûr boğazlar lâyıkıyla temin edilmez de düşman yine balkana gelir ve bu cihete geçmeye fırsat bırakılır ise bu halin maazallah Edirne cihetince hâsıl edeceği dehşet pek ziyâde olacağından şu dakikaya kemâliyle gözetmek eder. 20 Ağustos 93/ Mahmud

Bu aciz dahi işbu cevâbı yazdım:

Mahmud Paşa Hazretlerine

Bendenizin gerek Osman Paşa fırkasının veyâhut ondan mefrûz bir kuvvetin Gabrovaya doğru ilerlemesini talebim,Balkan'ın öbür cihetini düşmana sed ile Şıpka'ya muhâsara-i kâmile tahtına almak maksadına müstenid idi. Ve bu sırada fırka-yı aciziye ilâve buyurulacak on beş taburada bu muhâsaranın nevâkısını ikmâl ve Osman Paşa taburlarıyla kesb-i ittisâl ettirmek idi.

Eğer Osman Paşa cihetinden bize doğru bir kuvvetin ilerleyip de beynimizde rabita husûlünden mukaddimce birinci yolu bularak maruz on beş taburun Balkan'ın öte yüzüne veya Gabrova üstüne aşırarak olur isen bizim o müfrezece cebbâne ve te'yinât yetiştirmek için hudud-ı muvasalamızın inkita' bedâhatından kat-ı nazar bu taburlar zaten muhâsır sıfâtıyla buldukları halde öyle kuvve-i zahiresiz ve bir cihete istinâdsız keyfe-ma itfak bir mahale tabi kılınışları düşmanın kuvve-i cesîme ile üzerlerine geldiği halde o taburların fedâ edilmesi neticesini vereceğinden binaen aleyh

(Sayfa 44)

Osman Paşa tarafından cenûb şarkîya hareket icrâ edilmedikçe öyle ayrıca on beş tabur ifrâz ve tayini bendenizce muhâtıralıdır. Mamâfih bu akşam Osman Paşa hazretleriyle vuku' bulan muhârebe neticesimde müşarünileyh Plevne muhâfazası için mikdar-ı kâfi tabur bırakarak kuvve-i mütebâkiyesiyle Gabrovaya doğru ilerleyeceği va'ad etmiş ve Celle Teâlâ bu manevra ile arada kalan Şıpka maniasının def'i rehin teyessür olmadığı halde fırka âcize dahi müşârün ileyhın ordusuyla birleşerek bir kuvve-i külliye ile taraf-ı garbiden birlikte biz yürür isek ve taraf şarkdan dahi Mehmet Ali Paşa Hazretleri Tırnova üzerine hareket buyururlarsa tard ve tenkil düşmana tamamı muvaffakiyet ağleb-i me'mul ve eltâf-ı mâlâ-nihaye-isamedâniyeden müsted'âdır.

20 Ağustos 93 / Süleyman

İşbu telgrafnâme-i cevabiyesinin bir fırkasının anlaşılammaması üzerine bi-tekrâr liecli'l-izah şu telgrafnâmeyi yazdım:

Mahmud Paşa Hazretlerine

Şimdi aldığım 20 Ağustos 93 tarihli şifreli emirnâme-i fehâmilerinde Şıpka'nnalâ hâlihî terkiyle ilerlemesi tasavvur kılındığının telgrafnâme-i çâkerlerinden anlaşıldığı fermân buyuruluyor. Kolları belki mukaddemât maruzında bu fikirde bulunmadığımı tasrîh eder suret de idâre-i kelâm edememek kusurunda bulunmuş isem de telgrafnâme-i çâkeri evâhirinde Şıpka maniasının def'i rehin teyessür olduğu halde fırka-i âcize dahi müşârün ileyhın ordusuyla birleşerek ila ahire kuluyla Şıpkaya alâ hâlihî terk etmek azim ve fikrimde olduğumu arz ettim zan ederim. Şıpka zabt olunmaksızın ilerlemek vaka'a mümkün olabilir ise de bu manevra Şıpka'nn beri cihetine yirmi ve ilerisiyle cenahınınâ lâ-akıl on beş tabur koyup badehu bizim büyük topları vesâireyi de Yeni Zağraya iâde ederek elde kalacak bâkî taburlarla veseyr-i seri ile Karlova Balkan'ından yalnız dağ toplarını alarak Selvâ arkasına geçmek ile olabilir ve bu yolda Osman Paşa Hazretleriyle birleşmek badehu müttefikan Gabrova önünden geçerek Tırnova üzerine yürümek ve muvaffak olmak ve baht ve taliin dâimâ bize yer ve rehber olması mevkuftu binaen aleyh Şıpka zabt olundukça Balkan'ın ötesine geçmek efkâr-ı çâkeranemçe hatırlı ve telâfi-i mâ-fatı mümkünsüz bir harekettir. Yine herhalde fermân efendimizindir.

21 Ağustos 93 / Süleyman

(Sayfa 45)

Bunun üzerine Mahmud Paşa tarafından vârid olan cevâp sureti şudur:

Süleyman Paşa Hazretlerine

20 Ağustos 93 tarihli telgrafnâme-i acizenin şifreli cevâbını aldım. Bu izâhât-ı külliyyeden maksadım telgrafnâme-i valalarında Şıpka ma'nasının def'i rehin teyessür olduğu cümlesindeki "olmadığı" lafzının olduğu yazılacak yerde sehv⁹³ edilmiştir zannıyla hâsıl olan şüphemin hali içindir. Doğrusu anlatıldığından şüphem hâl olmuştur. İnşallahü Teâlâ bu ma'nia orduların şimdiki hareketle mahv olarak ohalde bir müveceeb tasavvur birleşilir. Yoksabu ma'nia mevcûd iken birleşmeyi te'hir etmek münâsib olacağı ve her bir mütâlaat devletleri cümleye müstehsin görülmektedir.

Kâffe-i iş'âr-ı samiyelerinin müsâreaten tercihine elden gelen gayret de tereddüd ve te'enni⁹⁴ yoktur. Cenâb-ı Hak-ı Habib Ekremi hürmetine sâyenizi mansur ve âfiyet devletlerini daim ve mevfûr buyursun efendim.

22 Ağustos93 / Süleyman

Benim bu madde hakkında mabeyn-i hümâyuna takdîm ettiğim telgrafnâme sûreti ise şudur:

Mabeyn-i Hümâyun Cânib-i Aliyyesine

Bi avnillâhi Tealâ Şıpka istihkâmâtının düşmanın tesri'-i zabtı zımmında Osman Paşa ordusundan bir mefrûze-i kuvviyenin Selva'ya ve Gabrovaya doğru ilerlemesi keyfiyetine dâir dün meclis-i askeri de Mahmud Paşa Hazretleri tarafından bâ-telgraf vuku' bulan suâle verdiğim cevâp üzerine bir karâr cevâbı bu dakikaya kadar henüz alınamadı ve yâhut harb hazret-i şehriyârî binbaşı Ahmet bey dahi bunca muvâsalet edip bazı irâdatı seniyye hazret-i padişahîye tebliğ eyledi.

Lâkin meclisi mezkur karârı cevabını henüz alamadığı için yapılacak plan hakkında mumâ ileyh bi'l-zarûre bir fikr-i kat'i veremiyorum. Binaenaleyh karar-ı mezkuurn bir an evvel buraya tebliğ ettirmesi istihâm ve intizâr olunur.

⁹³ Sehv: Yanlış, hata.

⁹⁴ Te'enni: Acele etmeme, yavaş gitme, temkinli hareket etme.

21 Ağustos 93 / Süleyman

Ve anı müteâkıb mabeyn-i hümâyun baş kitâbetine yâver Ahmet Bey ile gönderdiğim tahrirât sûret de ber vech-i atidir:

(Sayfa 46)

Mabeyn-i Hümâyun-u Mülukâne Baş Kitabet-i Ceflesine

Balkan Ordu-yu hümâyunun ahvâl ve muâlemât ve tertibâtınca ki mütâlaa ve malumâtın kendisine tevdi'i ve arz-ı memuriyetiyle bi-irâde-i seniyye yâverân has hazreti padişaktan ve erkan-ı harbiye binbaşlarından Ahmet Bey 20 Ağustos 93 tarihli tahrirât-ı aliyye âsifâneleriyle buraya gelmiş ve ordu-yu hümayunun le-elhamd ve'l mânâ her yüzden câlib şükran olan ahvâl ve muâmelât vesâyid zafervâye hazret-i pâdişahında düşmana karşı tuttuğu nekât mühimmeden suret-i sebât veküll-i yevm kahr ve tenkil-i adâ-ı vazife-i mukaddessini bi-hakkın ifâde iltizâm ve icrâsından bir dakîka geri durulmayan ikdâmât günden güne tazyîk düşman hususundaki teşebbüsât ve tertibâtı bi'l etrâf görüp bu kere avdet etmiştir. Burada ittihâz ve icrâsı lazım gelen plan Şıpkada mütehassın bulunan düşmanı binayetü'l Teâlâ kahr ve tenkîl ile mütehassısın bulunduğu istihkâmâtı zabt teshir etmekten ibârettir.

Bu ise evvel âhir arz olunduğu üzere zaten bizim tarafımızdan muhît olan cihet sâlisinden mâ adâ hattı ricatı olan Selva ve Gabrova tarîkinin Osman Paşa Hazretleri tarafından kuvveteyn sed'i ile düşmana müttasıl kuvve-i imdâdiye gelmesinin ma'ni ve der-saâdetten bize iltihâkı mev'ud ve muntazir bulunan on altı taburla Şıpkadaki düşmanın arkasından dolaşılmaya çalışıp evvelce ile dört tarafından suret kuvveye de hasr ve tazyîkine menûtdur.

Binaen aleyh şimdi buraca düşmanın cihat sâlisasını ihata etmiş olan kuvve-i askeriyye şâhane topların bir tarafından tezyid ve teksirine ve düşmanı her cihetle tazyik için der-saâdetten gelen üç havân daha karşısına konulup el-hâsıl netice muzafferiyet maksûdan teyessür husûlune elden gelen imkân müsâid olabilen her türlü icrâatı ile ruzülyal uğraşılmaktadır. Cenab-ı hak Şıpkada düşmanın kâmilin makhuriyyetle istihkâmâtın istirdâd ve zabtını Balkan'ınadâden kâmilin tethîrini nasb müyesser buyurur ise evvel vakit buranın muhâfazasını miktâr kâfi asker ve top bıraktıktan sonra elde kalacak kuvve-i mütebâkiye ile hâl maslâhatın göstereceği icâbat ve ilca'âtı eldeki kuvvet

ve kudrete göre Balkan'ın öbür yüzüne geçmeye Tuna ordu-yu hümâyunlardan biriyle birleşip düşman üzerine su'ret müctemi'a ve külliyyede taarruz etmeye çalışır. Yok eğer Osman Paşa Hazretleri Plevne orduyu hümâyunla Selva ve Gabrovaya doğru ilerleyip de düşmânın murâd imdâdiyesini kuvveyen sed ve kat' etmez veya mâ'na âhirle gelemes ise evvel halde bu cihetten bizim de

(Sayfa 47)

elden geldiği vukuf ve kudretimizin yetişebildiği derecede tenkil-i düşmân ve teshir-i istihkâmât emrinde sarf edeceğimiz mesaiyenin dahî bir semeresi görülemez ise, hiç olmaz ise bâri Balkan'ın bu yüzünü düşmandan hâl emniyette tutabilmek için Ferdiç ve Hain boğazı istihkâmâtı zaten tanzîm ve takviye kuvve-i muktezâ-yı mümkünesi vaz ve tâbi'ye olmuş bulunduğu gibi Şıpkadaki düşman karşısında elde bulunan nekât ve mühimmeye, kışlayacak surette miktâr-ı kâfi askere top bırakarak düşmanın şu üç geçitten başka yerden suret-i müntazamı ve külliyyede olarak Balkan'ı geçmesi melhûz olmadığından bizde bu üç geçidin arasında kuvve-i mütebâkiye ile seyyâr halinde bulunur huda-negerde hangisi sıkılacak olursa onun imdâdına yetişiriz ve mevsim şitânın hâliyle herekât-ı askeriyye zamânı mürûrinde mezkûr üç boğazdaki muhâfazalarımızdan mâ adâ kuvve-i mütebâkiyemizle arkada yine boğazları nâzır olan karacadağ sûretlerini ikinci hatt-ı müdâfaa ittihâtıyla çekilip orada zeminlikler yapıp kışı geçirir ve düşmanı Balkan'ın bu yüzüne geçirtmemeye uğraşırız ve bu gün bir çok top sesleri dahi işitildiği üzere düşman Maâzallahi Teâlâ Lofçaya taarruz teşdîd ile eline geçirir oradadan da sofya doğru yüklenir de Tuna orduları da buldukları mahallerde hal tedâfiyede kalmaya mecbur olurlar ise o halde balkan ordu-yu hümâyun buralarda vücuduyla hiç olmazsa düşman balkandan bu tarafa sarkamamış ve kuvveti külliye ile sarktığı takdirde böyle balkana bu yüzünü bütün bütün boş bulmamış ve sabıkı misüllü sellemehüsselâm⁹⁵ ilerlemeyip kudret ve vüs'amızın yettiği mertebe de nihâyet derecelere kadar kendisiyle boğuşmuş olur. İşte buradaki plan şimdilik bundan ibâret olup hale Şıpka istihkâmâtı düşmandan kâmilen zabt ve istirdât olunmadıkça öyle buradaki düşman karşısına kuvve-i mevcudemizin bir kısmını bırakıp da kısım diğeriyle başlı başımıza bir tarafa istinâd etmeksizin Balkan'ın içerisine ötesine ve geçmek huda-neger de her iki kısmında berbâtve mahvını davet edercesine göz görerek büyük mehleke⁹⁶ve muhâtıraya girmek demek olacağından binaen aleyh kolları

⁹⁵ Sellemehüsselam: Rast gele, elini kolunu sallaya sallaya.

⁹⁶Mehleke:Tehlikeli yer, tehlikeli iş.

asla bu fikir de yani Şıpka istihkâmâtı kâmilen zabt olunmaksızın alâ hâlihî terk edip de ilerlemek rey azminde değil isem de emir fermân-ı hümâyun hazret-i padişahî her ne merkez de şeref taalluk buyurulur ise evvel cihetle hareketi şart tavân olunacağı istibâhadan izâde bulunmaklaevvel bâbda emr-i fermân hazret men lehü'l emrindir.

22 Ağustos 93 / Süleyman

(Sayfa 48)

Bu husus hakkında Osman Paşa ile muhâberât telgrafı ise bir vech-i âti surette cereyân etmiştir

S: Bugün keşif taaruziyyesi teşrifleri haberi verildi ne tarafa tevcih buyuruldu? 19 Ağustos 93 / Süleyman

C: Bugün ale's sabah saat sekiz de Bilişat tarafına keşfiyât taaruziyye icrâsı için gidildi ve Cenab-ı Allah'ın lütf ve hazret-i risalet- penâhının mu'âvenetiyle ma'mulun gayri bir kuvveti tesâdüf olunarak dokuz saat muhârebe gayet şiddete devam edip düşmandan bir top ve üç katana ve sâir eşya ve saire iğtinâm olunarak on bir buçuk ta orduya muvâsalat olunarak tefsilâtı diğer telgrafnâme âcize mütâlaasından müstebân buyurulacaktır efendimiz. Osman

S: Fırka devletlerinde Lofça ile Selvi arasında tabur var mıdır? Ve o cihete bir hareket-i taaruziyye icrası için efendimize tebliğât vuku' buldu mu?

C: Lofça ile Selvi arasında taburumuz yoktur. Lofça da tabur sekiz tabur vardır.

Bu gün gerek makâm-ı âliye askeriye'de ve gerek Tuna kumandanlığından zan âcizeye nazaran buna dâir olmak ihtimâli olan iki adet şifreli telgraf alınmış ise de vaktimiz olmadığından henüz halledilemedi. Hal ile buna dâir olduğu halde arz edilecektir efendimiz. Osman

S: Himem-i seniyyeleriyle Şıpka istihkâmâtının cevâib-i silsilesi asâkir-i şahâne tarafından ihâta kılınıp bazı yerlerde adetâ asker ile düşman otuz kırk hatve mesafededir. Lakin Gabrova ciheti her ne kadar gündüzleri kurşun altında ise geceleri düşmana açık kaldığından imdâd-ı mühimmât vesâiresine ale'd-devâm celb ediyor. Gabrova cihetinin

dahi bi havli'llahi teâlâ sed'iyle kâmilten hasr⁹⁷ve tazyîk tahtına alınması efendimizin ve yâhud kuvve-i devletlerinden mefrûz bir firkanın Gabrovaya ve Selva'ya doğru bir hareket tazyikiyle icrâ buyurmasına menût⁹⁸ zan olunuyor. Lakin efendimizin kuvve-i hâzire hâl-i iktidârları böyle bir hareketin icrâsına müsâit midir? Burası ben denizce meçhuldur. Lakin Cenâb-ı Hakkın lütf-u ihsânı inzimâm inâyet-i celileleriyle eğer düşman Şıpka'dan tard ve def' edilir ise evvel vakit firkalarımız birleşerek bir büyük

(Sayfa 49)

kuvvet hâsıl edeceğimizden neticeyi mülâkat bizim için büyük büyük muzafferiyetler bahş ve te'min eyler. Her halde bu bâbda emir ve rey ve mütâlaa-i celilelerine müntezirim efendimiz.

19 Ağustos 93 / Süleyman

C: Düşman istihkâmetine otuz kırk hatve kalarak yanaşılarak cevânib-i sâlisesi ihâta olunup Gabrovanın gündüzleri kurşun altında alınmasında vaka'a olan himem-i celileleri müveccib-i teşekkürdür ve inşallah kariben bütün bütün zabt teshiri eltâf ilahiyyeden müstedadır. Düşmanın kesreti ve mevkinin sarılığı cihetiyle harekât-ı celilelerinin teshîli maddesi gerek mabeyn-i hümâyun gerek makâm-ı celil-i ser-askeriyeden olunan isti'lâm üzerine acizlerinin Selva'yı zabt ederek Gabrova üzerine bir harekât taarruziyye icrâsını mütevâkîf olduğu bildirilmiş mamâfih Cuma ve Osman Pazarı firkalarının dahi harekât-ı âcizenin teshîli için Tırnovada olunan düşmanın dikkatini celb etmek üzere onların dahi hareket-i taarruziyye icrâsına mütevakkîf olduğu bildirilmiştir.

Plevnenin ehemmiyet mukayyesi nezd-i sâmiyelerinde dergâr ve mevkinin muhafazası askere mütevâkkîf bulunup kuvvetimiz ise buna müsâid değil ise de zarûri bir kuvvet tefrikatıyla burada bırakılarak kuvve-i bâkiye ile Selvadan Gabrova üzerine hareket taarruziyye icrâsıyla birleşmesini mecburiyet hâsıl olur ise de bu da Cuma ve Osman Pazarı firkalarının hareketlerini mütevâkkîf olacağı bedihidir efendimiz. Osman

C: Teşekkür ederim efendimiz. Şimdi Mehmet Ali Paşa Hazretlerinden aldığım telgrafta kendileri Cuma ve Sarı Nâsuhlar ordugâhından hareketle düşmanı Karahasanlar karyesinde bozmuş ve Pob Köyüne kadar ricate icbar ile muzafferiyet azîmi kazanmıştır.

⁹⁷ Hasr: içinde olma, Kapsama etrafını çevirme, Özgü kılma , ayırma

⁹⁸ Menut: Bağlanmış, Asılmış, İliştirilmiş, Bağlı, Tabi.

Bu hareket-i taaruziyyeyi devâm edeceğini bildiriyor. Bugün Gabrovaya iki saat mesâfede vaki' Yeşil Ağaç karyesindeki düşman müfrezesini basmak ve imkân müsâid olduğu halde Gabrovaya kadar seğirdip bir iki hane olsun yakmak üzere bir müfreze tertib ve irsâl ettim. Bu sabah bakalım bir patırdı olacaktır.

Ve eğer İstanbul'dan vürudu intizârından olduğu on beş tabur gelir ise ve efendimiz de

(Sayfa 50)

Selva ve Gabrovaya doğru bir müfreze kuvve ihsân buyurur iseniz sağdan veya soldan dolaştırarak Gabrova tarikiyle kat' etmekliği dahi göze aldırıyorum. Mamâfih bu hareket kat' alıntica olacağı cihetle düşmanın on beş tabur üzerine yollanıp zedelemesi dahi ağleb-i ihtimâl olduğundan, bu halde efendimizin kuvve-i kâfiyeleri ana sed-i mukâbele çekmiş olacaktır. Ordumuzun elli taburdan ibâret olan mevcudu Şıpka muhârebâtından mukaddem yirmi altı bin beş yüz yirmi altı nefer olduğu halde Şıpka muhârebâtından bu güne kadar altmış biri ümera ve zabitân ve kusuru silah endâz olmak üzere bin altı yüz iki şehid ve yine yüz yetmiş ikisi ümera ve zâbitân olarak beş bin yüz kırk iki mecrûh ki cem'an altı bin yedi yüz kırk dört zayiât vuku' bulmuştur. Düşmanın, gözümüzün önünde ki telefât laşeleri ise üç bini mütecâviz olup sâir telefât ve mecrûhini bizce meçhuldür efendimiz.Süleyman

İrade-i devletiniz vech ile emr-i muhâbereye devam edilecektir. Bu vesîle ile mezkûr olduğu iltifât-ı aliyyelerine fevkalâde teşekkür eyler efendimiz.

19 Ağustos93 / Osman

İşte kemal-i ehemmiyetiyle muhâberât mezkûre cereyân ve devam ettiği sırada Ağustosun yirmi birinci günü Mehmet Ali Paşadan dahi işbu iki kıt'a telgrafnâmeyi almış idim:

Süleyman Paşa Hazretlerine

Şıpka geçidindeki düşman istihkâmâtının metânet ve sarplığına nazaran cepheden hücum ile zabtı hemen gayr-i kabûl gibi anlaşılıp gerçi Şecaân-ı Osmâniyenin bu yolda sarf ede geldikleri gayret ve besâlatleri bi-semire kalır denilemez ise de hücum ile zabta teşebbüs olduğu halde netice-i muvaffakiyetinin pek kanlı ve pahalı olacağı dergârdır.

Mamâfih eşârat devletlerinden istinbât olunduğuna göre orasının hasrân zabtı, eltâf-ı ilahiden ümid edilir. Fakat bu suretle zabtı ziyâde vakte muhtaç ve Plevne ve Hezargrad kolordu-yu hümâyunlarının hareket-i umumiye ve katiyyeleri dahî, düşmanın bi'l külliye balkandan def' ve teb'îdiyle⁹⁹ balkan ordu-yu hümâyununun Tırnova üzerine doğru yürümesine vâbeste

(Sayfa 51)

eder ki vareste-yi tafsil ve idrâc idüğüne mebni, bu bâbda bir tedbir âhir ittihâzı mukteziyâtan ve ma'az Allah-ü Teâlâ Tuna orduları bozulmayınca düşmanın bir daha balkana tecâvüz edebilmesi gay-ri mümkünâtdan bulunmakla binâen aleyh nısfı müstahfiz ve nısf-ı diğeri İşkogradan gelen taburlardan mürekkeb olmak üzere, Rusya istihkâmâtına karşı inşâ buyrulan tabya derûnunda bir kuvve-i kâfiye terki ve onun gerisinde bir noktada dahî kuvve-i ihtiyâtiye tabyasıyla, kusur-u askerinin bi'l istishâb düşmana his ettirilmeyerek, sûrat-ı mümkün ile Ferdi'çe vürûd ve Demir Kapı boğazlarından Osman Pazarı cihetine azîmet buyurulduğu ve Kazan ile Osman Pazarındaki on iki taburdan altı veya sekiz taburun ordu-yu Aliyyelerine iltihakıyla, bâki taburları Cuma koluna iade-i birlebizzât Tırnova üzerine taarruza kıyâm olunduğu ve Şıpkadan ve infikâk-ı dâveriyeleri tecviz olunamaz ise o havâlide istifâde olunamayan taburların Osman Pazarına irsâline ora mevcudu tezyid ve takviye buyurulduğu takdir de, ol vakte kadar Hezargrad kolu, Lom hattını tutacağı ve Cuma kolu dahi Lom ve Yantra arasında vaki Kavaca cihetlerine değin ilerleyeceği gibi Hezargrad ve Cuma kol ordu-yu hümâyunları ile, kumanda-yı devletlerinde bulunan ordu-yu hümâyun dahî her vakit yek-diğerine mu'avenâtı müktedir olarak, işbu tedbir ile üç cihetten vuku' bulacak hücumu düşmanın tab-ı aver mukâvemetsiz olamayıp bi'l-tefa ve kereme-i teâlâ şu hareket, husûl-u muvaffakiyeti müstevcib olacağı müttebâdır. Hatr-ı aczi ise de bu bâbda şâyed cihet-i selaseden gösterilen tazyîk ile birkaç gün zarfında Şıpka'nın zabtını me'mul kuvve olduğu halde mütâlaat-ı meşrûha-yı çakerânemin hükmü geçmiş demek olduğundan ol bâbda rey-i mütâlaa dâverlerinin iş'âr inbâsı müstercâdır fermân.

21 Ağustos 93 / Mehmet Ali

⁹⁹ Teb'id: Uzaklaştırılma, sürülme.

Şıpkada Süleyman Paşa Hazretlerine

Rusya taraflısı olmak mülâbesesiyle verdiği havâdise sıhhat-ı nazarla bakılmak lazım gelen ve Viyana da tab olunan “vides” nâm askeri gazetesinin birinde Rus ordusunun Plevne karşısında bulunan sağ cenâhı dördüncü ve dokuzuncu kol ordularından beşinci kol ordusuna mensub bir piyâde fırkasından on birinci kol ordusundan mefrûz bir mütâlaat fırkadan ve üç süvâri fırkasıyla iki yüz yetmiş kıta top ki Cuma altmış altı efrâddan

(Sayfa 52)

ve ordu-yu mezkur sol cenâhı on ikinci ve on üçüncü kol ordularından ve on birinci kol ordusunun kısım-ı bâkiyesi olan üç piyade levasından iki süvâri fırkasıyla iki yüz yetmiş kıt'a top ki tahmînen altmış bin efrâddan Balkan'ın karşısında bulunan Rusyalının merkezi ise iki piyâde iki süvâri fırkasından müretteb sekizinci kol ordusunun ve sekiz tali'a taburundan müretteb bir levave altı tabur Bulgar usatından ve altmış sekiz kıta topki tahminen kırk bin efraddan ibâret idiği ve Dobriçe'de ceneral Zimermân mâiyetinde bulunan on dördüncü kol ordusuyla yedinci kol ordusuna mensub bir firka mevcudu otuz beş bin efrâda bâliğ olduğu keyfiyetin iktizâ edenlere telgrafla iş'âr kılındığı ma'rûzdur.

21Ağustos93 / Mehmet Ali

Şu iki kıt'a telgrafnâme dikkatlice mütâlaa buyrulur ise Mehmet Ali Paşa bir telgraftan bana Rusyalının balkan karşısında kırk bin kişiden ibâret bir kuvveti vardır ona göre davranmalı gibi ihtâratta bulunuyor; bir taraftan da nısfî müstahfaz ve nısfî İşkodradan gelen taburlardan müretteb bir kuvvetin, yapılan istihkâmata ve o kadar bir kuvvetin dahî geriye bir noktaya tabiyesiyle bâki askerinin Osman Pazarına getirilmesi ve Kazan ile Osman Pazarındaki on iki taburdan altısının kendi yanına Hezargrada gönderilip bâki altı taburunun Şıpkadan gelecek taburlara bi'l-ittihâk Tırnovaya taarruz etmek mütebâdir hatırı olduğu bildiriyor. Ve ol bâbdaki rey-i mütâlaamı da istifsâr ediyor. Bu tarihte benim Şıpkadaki kuvve-i mevcûdem on dokuz bin seksen iki neferden ibâret idi. Bundan İşkodradan gelen taburlar mevcudi üç bin yüz on sekiz müstehfiz taburları mevcûde altı bin altı yüz sekiz neferden ibâret olduğundan badehu'l-cem ve'l-tasnif Şıpka istihkâmâtını dört bin sekiz yüz on üç nefer ve ihtiyâtınâ da ol miktâr isâbet eder. Bâki dokuz bin üç yüz elli altı neferden ibâret Hersek taburları mevcudi kalır ki onların da Osman Pazarına gelerek badehu oradan Tırnovaya doğru yürümesi Mehmet Ali Paşa arzu gösteriyor. O tarihte Ferdiç ve Hain boğazlarında dahi beş bin altı yüz elli sekiz neferden

ibâret bir kuvvet ile Demir Kapı ve Keçidere geçitlerinde dahi üç bin yedi yüz altmış sekiz nefer bulunduğundan Rusyalının kırk bin kişiden ibâret balkan ordusuna karşı bizim cem'an yirmi sekiz bin beş yüz

(Sayfa 53)

neferlik bir kuvvetimiz bulunuyor idi. Halbuki kuvvetin bir kısmı müstahfiz birazı da İşkodradan gelen taburlarla Rauf Paşa maiyyetindeki yılğın taburlardan mürekkeb olduğundan elde hidmet-ime'mul olunacak asker yalnız benim Hersek'den dokuz bin ve kusur kişiden ibâret idi. İşkodradan müstehfiz taburlarını balkana bi't teslim bizim bir kuvve-i külliye ile Balkan'ın öte yüzüne geçip iki üç misli râddesinde Tırnova civarı gibi tabi'i me'nia ve müstahkem yerlere sığınmış muntazam ve külliyetli bir düşmana galebe etmekliyim kâbil-i tasavvur mu idi?

İşte Mehmet Ali Paşa'nın bana "mütebâdir hatr-ı âczi oldu" diye yazdığı manevra planı bu idi. Bir başkumandan planı mütebâdir hatr-ı âcize oldu diye yapmaz. Maiyyetindeki kumandanları tahmil-i mesuliyet kılıklı telgrafnâmeleri yazıp da ismine de plan tesmiye etmez.

Allah için dikkat buyurulsun Mehmet Ali Paşa bu plan telgrafnâmesini ne vakit yazıyor?

Ağustosun yirmi birinci günü değil mi?

Ağustosun yirmi birine kadar hususıyla Rusların Şıpkaya Cuma kuvvet ile Şıpk'a'nın istirdâdına işgâle düşürdükleri 12 Ağustos93 tarihinden beri merkez saltanat-ı seniyye ile beynimizdeki muhâberatı gözden geçirelim.

İstanbul, dört bin nefer acemi ile on altı tabur asker-i iâne göndermek için çalışıp çabalıyor, mukâtaba ediyor. Ve ba irade-i seniyye muhaberât âdide vuku' buluyor. Ve beni, çevirme hareketi icrâsı için ikdâr ediyor. Mehmet Ali Paşa dahi, taarruz harekât icrâsı için bir taraftan emirler alıyor. Benim ile vuku' bulan muhaberât mühimmimize göre kendisine de İstanbuldan bildiriliyor.

Öyle bir vakitte, muhaberât-ı câriyeden ve evamir-i adide-i merkez-i saltanattan külliye tegâfûl ve tecâhül ederek, imdâd ve ikdâr-ı intizârında bulunduğum halde "oradaki askerinizi üçe parçalayıp da bu tarafa gelmeniz mütebâdir hatırım oldu, rey ve mütala'anız

nedir?" demek sadr-ı ma'aladan bir taze hezeyân değilde nedir. Bir başkumandanın mütebâdir hatrı olacak mevâdın hala, cereyân-ı vukuata, muktezâ-yı müaslahata iltiyâm ve istinâdı tabi' ve zarûri iken Mehmet Ali Paşa'nın bu telgrafnâmesi sebk eden muhâberât icâbatıyla hiç kabil-i tevfiik midir?

Bir de Ağustosun yirminci günü mabeyn-i hümâyundan bi-irâde-i seniyye yâver Ahmet Bey gelmiş ve balkan ordusunun tertibât haliye müstakbelesi ile evvel bâbda mütâlatım her ne ise yazıp

(Sayfa 54)

Ahmet Beye tevdi'an göndermekliğim mabeyn-i hümâyun baş kitâbet-i celilesinden emir olunmuş idi. Binaen aleyh ben, o sırada Mehmet Ali Paşa'nın ma'hud telgrafnâmesini almaklığım üzerine sureti biraz evvel derc¹⁰⁰ bulunan tahrirât mumâ-ileyh Ahmed Bey bi't tevdi'an cevâben mabeyn-i hüâyun baş kitâbet-i celilesine göndermiş idim.

Mabeyn-i hümâyuna yazdığı bu arzında Şıpkaya bir miktâr asker terk ile bakiyesinin Osman Pazarı tarikiyle Tırnova aleyhine sevki mesuliyetini der-uhde edemeyeceğimi ve bu fikre de iştirâk edemediğimi ve mamâfih ol bâbda ne vech ile irâde-i seniyye taalluk eder ise icrâsını hazır olduğumu arz ederim. Çünkü Mehmet Ali Paşa'nın bana yazdığı telgrafnâmeden anlaşılacağı vech ile Şıpkaya bir miktar asker terk ile bakiyesiyle Tırnova aleyhine hareket mesuliyetini kendisi der-uhde etmeyip bana tahmil eylemek istiyor. Ben ise böyle entrikalı yazılmış telgrafnâme ahkâmına adem-i kabul ile beraber şâyed hak-pây şahâneye başka bir suret ile bulunurdu taglit-i zihn-i ali eder mütalasıyla mabeyn-i hümâyuna da arz hakikat-i hal ile mesuliyeti üzerimden attım. Veyine her emre müntazır bulunduğumu ilâveten arz eyledim. Bir de farz edelim ki 12 Ağustos 93 tarihinden biri merkez-i saltanat ile edilen muhâbere i'câbatıyla Şıpkaya'nın çevirme manevrasını ve bu manevra için müretteb Asâkir-i imdâdiye'ye ve hatta 22 Ağustos93 tarihiyle mabeyn-i hümâyuna yazdığı tahrirât-ı mezkuredeki mütâlaatımı Mehmet Ali Paşa'nın mütebâdir hatrı olan fikir mütereddidâne-i ma'hudine fedâ edeyim! Mabeyn-i hümâyun makâm-ı ser-askeriyye de her ne kadar 12 Ağustos tarihinden beri muhtâç-ı imdâd olduğumu Şıpkaya istirdâd için Mehmet Ali Paşa'nın Balkan'ın Şimâl cihetinden hareket-i lüzumunu yazdım ve makâmâtı aliyye'ye ta'ciz eyledim ise de hata etmiş.. Bendeğil bi'l akis Mehmet Ali muhtâc imdâd etmiş..hatta bana karşı şu

¹⁰⁰ Derc: sokma, arasına sıkıştırma, Gazete Yazma, Toplama

telgrafnâme-yi yazdı ve askerimizi üçe parçalayarak en güzîde parçasıyla Osman Pazarına gidilip oradan Tırnovaya yürünülmesi mütebâdir-i hâtrı olmuş ve benim bu babdaki rey ve mütâlaamı sormuş... Napolyon vâri olan bu tasavvur aliyyeleri derhal hatiiyat-ıfikriye mi yüzüme çarptı. Onun reyini tasdîk artık mabeyn-i hümayun ile cereyân eden muhâbereye keenlem yekün hükmüne koyarak, bende istediği taburları kendisine gönderdim..Şıpkaya irsâl edeceğiniz dört bin acemi efrâd ile on dört taburu da yine Tuna Şark ordusuna Mehmet Ali Paşa refâkatını gönderiniz; desem bile bir vaka'a mühimme yine beni e askerimi Şıpkadan salıvermez idi;

(Sayfa 55)

Ağustosun yirmi birinci günü Ruslar Lofçaya yani Şıpka ordusunun sol cenâhı ilerisine hücum etmişler idi. Yirmi ikinci günü hücumlarını teşdîd ettiklerinden isti'lâm-ı keyfiyet için Plevne ile makine başında ber vech-i âti muhâbere-i telgrafiyeyi icra etmek de idim:

Makine Muharebesi

S: Müşir Paşa orada mı? Sabahtan beri bine karib top sesi işittik; nerede olduğunu bilemediğimizden merak ediyoruz. Bu bâbda malumâtımızı bildirin.

C: Düşman Lofçaya tazyike aldığından hülâsa etmek üzere yirmi iki Tabur piyâde iki alaya karîb süvâri iki bataryaya yakın top ile müşîr paşa hazretleri saat altı buçukta hareket buyurdular ve işitilen toplar, Rusyalılar Lofçaya gelip muhârebe olmakta imiş.

S: Acaba Osman Paşa Lofçanın imdadına yetişebilecek mi?

C: Vallah bilmem; eğer Müşir Paşa'nın emirleri olursa Adil Paşaya celb edelim:

[Adil Paşa'nın cevabı]

Evvelden Lofçaya sekiz tabur ile sekiz top var idi; ve bir miktarda muavene süvarisi var idi efendimiz. Adil

[Adil Paşadan]

Düşmanın dünden beri Lofçaya tasallut ile tazyik etmekte olması cihetiyle bugün Müşir Paşa Hazretleri saat yedide buradan yirmi iki tabur piyâde ve bu nisbette top ve

süvâri alarak Lofçaya azimet ettikleri bu sabah Lofçadan gönderilip, şimdi buraya gelen tahrîrata nazaran düşmanın orada yirmi dört pare top ile külliyetli piyadesi olup, hücum-u şiddetle ateş etmekte ve Lofçada bulunan Asâkir dahi mukâbele eylemekte idiği anlaşılmış ve müşarün-ileyh hazretlerinin dahi bu akşam oraya yetişmesi me'mul olduğunu arz eder ve dâima muzafferiyet devletleri duâsını tekrâr etmekteyim efendimiz.

22 Ağustos 93 / Adil

[Adil Paşa'dan]

Malumât alındığı halde arz olunacaktır ve başka bir emriniz var mı efendimiz? Adil

(Sayfa 56)

Adil Paşadan aldığı malumat mebsütayı işbu telgrafla da makâm-ı ser- askeriye arz etmiş idim:

Makam-ı Ali-i Seraskeriye

Bugün buranın vuku'atı yalnız karakolların tüfek muhârebesinden ibâret kalmıştır. Fakat sabahleyin saat ikiye kadar Plevne cihetinden binden mütecaviz top sesi işitilmesi üzerine Plevneden sual-i keyfiyet olunduk da Lofça muhafazasında bulunan sekiz tabur Asâkir-i şahâne üzerine Rusyalıların taarruz eyledikleri Osman Paşa Hazretleri yirmi iki tabur piyâde o nisbette süvâri ve topçu istishâbıyla bu gün saat altı buçukta Plevneden çıkıp Lofça'nın imdâdına gittiği ve neticesinin henüz bilinemediği Plevne de bulunan Ferik Adil Paşa'nın verdiği cevaptan anlaşılmakta malumât olmak üzere arz olunur.

22 Ağustos 93 / Süleyman

İşte ben bu telgrafnâme ile Lofçanın haliyle istikbâlen hissettiğim vehâmete ihtâr ettim. Mamâfih Plevne kol ordusu kumandanı Osman Paşa dahi elbette Lofçaya Rusyaların geldiği ve kendisinin evvel miktâr asker ile li-ecli'l miktar hareket edeceğini ve ettiği merbutiyyet-i tâbiyesicihetiyle Mehmet Ali Paşaya yazmıştır. Buhalde, yani Lofçanın da dûcâr-ı tasallut olduğu bir vakitte, benim rey ve fikrimi, Şıpkayı tahliye cihetini sevk ve imâle etmek ve mesuliyeti bana terk ederek Şıpkı cihetini muhafazasız bıraktırmaktan Mehmet Ali Paşa'nın muradı nedir? Allah, alem-i bi'l sevâb! Ve'l hâsil Ağustosun beşinci gününe kadar Lofçanın Osman Paşa kumandasıyla giden Asâkir-i imdâdiyenin ne hal kesb

ettiği haberini alamadığım için fevkü'l-had¹⁰¹ muzdarib idim. Acaba Lofçadan sonra Plevne önüne bir karaltı bırakarak, düşmân kuvva-yi taarruziyyesini balkan aleyhine mi sevk edecek endişesi beni bir takım tehyiat-ı müdâfaaya mecbur etmiş idi.

Tarafımızdan vuku' bulan istihzâh üzerine, Ağustosun yirmi dördüncü günü Plevne kumandandan vekili Adil Paşa bana işbu telgrafnâme-yi yazdı:

Süleyman Paşa Hazretlerine

Müşir Paşa Hazretlerinden şimdi aldığım tezkireden Lofçaya külliyetli düşman geldiği cihetle

(Sayfa 57)

orada bulunan mirliya Rıfat Paşa fevkalade fedâkarlık etmiş ve pek çok çalışmış ve mukâvemet edemeyeceğini idrâk eylemesiyle ricat edildiği buradan hareket eden Asâkiri dahî geç yetiştiği cihetle dünkü gün bir miktar avcı muhârebesi edildiği Bi nusretullâhi Teâlâ bugün düşman üzerine hareket edecek muharrer bulunmağla arz-ı keyfiyet eder ve vak'i olan talepleri üzerine şimdi buradan beş tabur askerle icâbı kadar cephâne ve peksemid gönderildiğini arz ederim fermân.

20 Ağustos93 / FerikAdil

Adil Paşa'nın bu telgrafı alındığı sıradaidüğü; mütenebbih¹⁰² ve müteyakkız bulunmaklık için makam-ı seraskeriyeden dahi işbu telgrafnameyi ati gelmiş idi:

Süleyman Paşa Hazretlerine

Geçen Pazar günü Rusyanın Lofça üzerine tasallut ettiği Plevneden işitilen top sadâlarından anlaşılması ve çıkarılan keşif kolu dahi muhârebenin kesb-i şiddet edildiğini avdetinden ifâde eylemesi üzerine pazartesi günü Osman Paşa Hazretleri yirmi iki tabur asâkiri şâhâne o nisbette süvâri ve top istihâbıyla hareket etmiş idiği Plevnedeki Ferik Adil Paşa tarafından bi't telgraf haber verilip egerçi müşarün ileyh Osman Paşa Hazretlerinden iş'âr-ı resmi henüz alınmamış ise de Ferik-i müşarün ileyhden bu sabah alınan telgrafnâmede düşmanın külliyetli olmasından nâşî Lofçada bulunan mirliya Rıfat Paşa

¹⁰¹ Fevka'l-Hadd: haddinden fazla pek çok.

¹⁰² Mütenebbih: Nasihat edilerek aklı başına getirilmiş, uyarılmış, uslanmış

refakatındaki asâkiri şâhâne ir'câtı mecbur olduğu ve müteakiben müşir-i müşârünileyh hazretleri oraya vasıl olarak vuku' talebine mebni Plevneden beş tabur daha gönderildiği ve bi avnillâhi tealâ bu gün düşman üzerine hareket olunacağı iş'ar olunmakla malumât olmak üzere beyân keyfiyeti ibtidâr olundu. 24 Ağustos 93

Halbuki Ruslar Ağustosun yirmi ikinci günü yeni Osman Paşa'nın Plevneden li-ecl'il-muavena hareket ettiği gün Lofçayı istilâ ve mirliva Rıfat Paşa kumandasındaki sekiz tabur asâkir muhafazasını tard etmişler imiş. Ruslar Ağustosun yirmi birinci günü alel-sabah Lofçaya taarruz etmişler idi. Lofça Plevnenin dört beş saat bu'unda bir mesâfede vak'î olduğundan derhâl Lofça kumandanı Rıfat Paşa Osman Paşadan istimdâd eyledi. Osman Paşa

(Sayfa 58)

dahi Ağustosun yirmi ikinci günü bade'l-zuhur saat sekizden sonra Lofçanın imdâdına müteveccihen yirmi iki tabur piyâde bir miktar süvâri ile hareket etti ise de, düşmanın külliyeti Lofçanın istirdâdı için çâre-i imkân bırakmamakla Osman Paşa me'yusen Plevneye avdet etti. Ve akîb-i avdetinde bize de işbu telgrafnâme-yi yazdı:

Süleyman Paşa Hazretlerine

Ağustosun yirmi birinci günü ale's sabah Lofçada bulunan Asâkiri Şahânenin düşman ile harbe başladığı ve harbin kesb-i şiddet ettiği işitilen top sadâlarında anlaşılması üzerine buradan mahsus adam gönderildiği gibi bir taraftan dahî Asâkir-i muâvena-i çerakese süvârileri sevk edilmiş olduğu halde gönderilen adamın avdeti beklenemeyerek hemen ordugâhtan yirmi tabur piyâde ve bu nisbette top ve süvâri alınarak Lofça imdâdına gitmek üzere hareket edilmiş idi. Buradan sevk edilen Çerkezler esna-yı râhda düşmana tesâdüfle ilerlemeyip Plevneden bir saat ileride kaldıklarından bunlar ile dahi birleşip yol üzerinde bulunan düşman püskürtülmüş ise de akşam olarak sular kararması cihetle bi'l zarûri o gece Lofçanın iki saat gerisinde kalıp ferdası günü al'es sabah hareketle Lofçanın üzerinde bulunan sırtlara muvâsalatımızda oradaki Asâkiri Şahânenin çekildiği bi'l ittihâk haber alınmasına mebni düşmanın kuvvetini anlamak için harbe tutuşulacak gibi süvâri avcıları ileriye sevk edilip bi'l mecburiyeye düşmanın kuvveti meydana çıkarılmış ve otuz beş kırk tabur kadar piyâde ve dört beş alay süvari olduğu gibi buradan Lofçaya imdâd edileceğini düşman dahî bilmesi üzerine Lofçadaki askerine imdâd olmak üzere bir taraftan "Ziştovi" caddesi üzerinde piyade taburları ve Selva tarafından dahi süvari askeri gelmekte

idiği ve reyü'l-ayn müşâhede edilmiş ise de, müsteniden Bi nusretullahi Teala harbe başlanabildiğinden netice-i muzafferiyetin istihsâl edilecek me'mul ise de Lofça mevkinin düşmanca fevkalade ehemmiyeti olması cihetle orada sekiz on tabur terk edildiği takdir de düşmanın Lofçaya beş altı saat mesafede kâin “veldinob” ve “pilişan” karyeleriyle “Bulgarina” köprüsünde bulunan kuvve-i külliyesini her ne vakit murâd etmiş olsa celble orada kırk elli tabur terâkküm ettirip Lofçaya hücum ile zabt edecek bedîhi ve oranın muhâfazası ise lâ-akıl yirmi

(Sayfa 59)

tabura mütevakkıf olduğu emr-i gayrı hafî olup binaenaleyh orada yirmi tabur bırakılır ise Plevne'nin tehlikede kalacağı ve eğerçi lüzûmu olan yirmi tabur der-saadette istenildikde yetiştirileceği dergâr ise de, bu taburların vüsuluna kadar burası tehlikeden sâlim olmayacağından kuvveti tefrik etmemek üzere bi'z-zaruri düşman ile yalnız avcı muhâberesi edilip ve ve o gece orada kalınıp ferdasi günü hareketle şimdi ordugaha muvasalat edilmiştir. Lofça mevkiinin düşmanın yed'i zabtında bulunduğu halde Orhaniye ve Sofya cihetlerinin tehlikede kalacağını binaenaleyh mevki-i mezkûrun elde edilememesi her halde ehem ve elzem olmasına ve buda ber vech-i maruz buraya daha yirmi tabur irsâlini ibtida bulunmasına mebni buraya yirmi tabur sevk ve i'zam olunarak buradan dahi buradan yirmi tabur ilâvesiyle Lofçaya hareketle zabt olunarak gönderilecek yirmi taburun orada terk olunduğu suret de orasının muhâfazası ve Orhaniye ve Sofya taraflarının temin-i asâyişini müyesser olacağından ol vech ile yirmi taburun daha ilâve irsâlini temini istidâ eylerim. Buraya gelmiş olan Mirliva Rıfat Paşa ile sâirlerinden olunan tahkikata göre düşman her türlü fedâkarlığa göze aldırarak kırıp dökülene asla bakmayarak yirmi beş tabur kadar piyâde ve üç dört alay süvâri ve otuz beş pare topla orada bulunan sekiz tabur asâkir-i şahâne üzerine bi'l defeat hücum ederek asâkir-i şahane dahi fevkalade fedakarlığı iltizâm ile düşmanın kuvve-i külliyesine on iki saat mukâvemet ettikleri düşmana pek çok telefât verdiklerin halde düşman istikâmât hendeklerini laşe ile doldurup şiddetle hücumu ısrâr eylemesine asâkir-i şahânenin dahi badehuma mukâvemet müktedir olamayacaklarını anlamalarına mebni evvelce toplarını çıkarıp badehu kendilerinin çekildiği düşmanın Usma suyunun alıp götürdüğünden başka meydan-ı muhârebede altı binden mütecâviz telefâtı kaldığı görüldüğü anlaşılmiş ve asâkir-i şahânenin perakende olması cihetle miktar-ı zâyiatı henüz bilinemeyip asâkirin toplayacağından bi'l ittihak arz olunması mukarar bulunmuştur.

25 Ağustos 93 / Osman

Osman Paşa bu telgrafnâmesinde Lofça vuku'atı ile kendisinin li ecli'l imdâd suret hareketini ve Lofçaya istirdâda muvaffakiyetinden nevmid ve meyus olarak avdet eylediğimi hikaye ettikten sonra ehemmiyet mevkiya hâiz olan Lofçaya istirdâd için şiddet lazım gösteriyor bu mutâlibe sol içinde yirmi tabur ise gerek kendisine

(Sayfa 60)

gönderilmesini bu acizin himmetinden de intizâr ve temenni eyliyor. Lofçanın istirdâdıyla musammim olan Şıpka'nın çevirme hareketinin icrâsı benim de aksâ-yı amelim olduğundan binâen aleyh Osman Paşa'nın bu arzusunun teyessür husûlü için bende elden geldiği kadar sarf-ı mesâ'î eyledim; şöyle ki: Ağustosun yirmi altıncı günü sabaha mabeyn-i hümayundan Mehmet Celalettin imzasıyla iş bu telgrafnâme vârid olmuş idi.

Süleyman Paşa Hazretlerine

Rusların Lofçaya istilâsı üzerine Osman Paşa Osmaniye de yirmi tabur daha bulundurulmasını ve manevrasını bana bildiriyor. İstanbul'da bulunan taburlardan şu bir iki gün zarfında on iki taburun sevki çaresine bakılmakta ise de miktâr-ı mezkûru doldurmayacağından Edirne'de bulunan bir müstahfiz taburu ile Filibe de olan bir müstahfiz taburun dahi oraya şimdilik sevki buraca karar altına alınmıştır. Size tekrar gönderilmek üzere mümkün ise Yeni Zağra maiyyet-i aliniz taburlarından hemen beş taburun daha İzladi tarikiyle Orhaniye'ye gönderilmesi ve yirmi tabura doldurmak üzere diğerlerinin dahi İstanbulca bir çare-i acele görülmesi bi'l irade-i seniyye bu sabah ki komisyonda karar verilmiş ve zat-ı devletleriyle şimdi beyân buyurulması ve bir de Osman Paşa bu gün on buçukta Plevne ordusunun harbe başladığını haber veriyor cenâbah nusret ihsân eder de Rusları perişân eder ise hal başka türlü olacağı emr-i bedihidir efendim.

26 Ağustos 93 / Mahmut Celalettinzade

Bu telgraf üzerine o gün Şıpka taburları mevcudunda beş tabur bi'l hazır ertesi yirmi yedinci günü sabahı Orhaniye'ye müteveccihen hareket etmeleri emrini verdiğim günün akşamı üstü ser-asker kaymakamı Mustafa Paşa dahi bana işbu telgrafnâmeyi göndermiş idi.

Süleyman Paşa Hazretlerine

Rusyalı Lofçaya kuvve-i külliye sevkiniyle yed'i zabtını geçirdiği Osman Paşa Hazretlerinin 25 Ağustos 93 tarihli şifreli mürûr telgrafnâmesi meâlinden anlaşıldı. Lofçanın ma'lum olan ehemmiyet mevkiyi coğrafyasına nazaran Orhaniye ve Sofya cihetlerinin hal tehlikede

(Sayfa 61)

bulunacağı aşıkardır. Müşarün ileyhin iş'ârına göre Plevneye yirmi tabur göndermedikçe Lofçanın istirdâdına gidilemeyeceği beyân olunur. Müşarün ileyh tarafından mukaddemâ vuku' bulan taleb üzerine birkaç gün evvel Orhaniye'ye dört tabur gönderilmiş idi. Bu defa taleb olunan yirmi taburluk tedârik ve sevki vakte muhtaç idiği derkâr bulunmuş ve Lofça'nın Rusyalının eline geçtiğine dâir olan vuku'ât müşarün ileyh Osman Paşa Hazretleri tarafından taraf-i devletleriyle Mehmet Ali Paşa Hazretlerine iş'ar-ı muhâberat-ı lazıminin icrâ kılınmış olacağı dahi aşıkargörünmüş olduğundan Rusyalının Orhaniye ve Sofya cihetleriyle sâir taraflara doğru melhûz olan hareket-ı tecavüziyesinin men'i hakkında olan mütâlaa ve tedâbir sâibelerinin seri'an ve acilen eş'ar buyurulması bâbında.

26 Ağustos93 / Mustafa

Ser-asker kaymakâmı Mustafa Paşa bu telgrafnâmesinde Rusyalının Orhaniye ve Sofya cihetlerine sarkması melhûz olmakla böyle bir hal vuku'atında hareket-ı tecavüziyesinin men'i için ne yapılmak lazım geleceği hakkında benim mütâlaamı istifsâr ediyor di. Halbuki ben böyle bir mühim ve akibetli ve vahîm meseleye hal etmek için lazım gelen malumâtı hâiz değil idim. Orhaniye ve Sofya civarları doğrudan doğruya Osman Paşa'nın kumandası dahilinde idi. Böyle bir mütâlaanın müşarün-ileyhden sorulması lâzım gelir idi veya umum kumandanlık makâmını işgâl eden Mehmet Ali Paşadan suâl edilmeli idi ve eğer bunların mütâlaasına benim de mütâlaamı teşrik arzu olunduyorsa onların cevaplarını yazmakla beraber sizinde müşarün-ileyhümânın bu mütâlaatına ilave edecek bir fikriniz var mı? Diye sorulmalı idi. Binaen aleyh bende Mustafa Paşaya iş bu cevapnâmeyi telgrafa yazdım:

Makâm-ı Ali-i Ser-askeriye

Şimdi alınan 26 Ağustos 93 tarihli şifreli emir telgrafnâmeleri cevabıdır: Lofçanın ne suretle düşmanın eline geçtiğini ve istirdâdına gitmek bi tevfikıllâhi Tealâ tekrâr zabt ve muhâfaza edebilmek Plevneye der-saâdetten seri'an yirmi tabur yetiştirilmesini mutevakkıf idiğüne dair Osman Paşa hazretleri der-saâdette yazdığı şifreli telgrafnâmenin bir suretini de âcizânelerine tebliğ edeceği gibi iş bu emir telgrafnâmeleri alınmazdan evvel ma beyn-i hümâyun ma'lukatından aldığı

(Sayfa 62)

telgrafnâmede müşarün-ileyhin istediği yirmi taburun on ikisinin der-saâdetten iki gün içinde sevki ve Edirne'den bir ve Filibe'den de bir müstahfaz taburu azami bu sabah komisyonda kararlaştığı ve refâkat âcizide bulunanlardan Zağradan ve buradan mümkün olduğu halde beş taburun İzladi tarikiyle müşarün ileyhe yetiştirilmesiyle bunların yerine badehu der-saâdetten buraya tabur sevk olunacağı emir ve iş'âr buyurulmasından dolayı, tesrî'en li'l musalaha, buradaki taburlardan beş tabur hazırlatılarak bi men'ihî Tealâ yarın aliü'l-seher İzladi tarikiyle müşarün ileyh refâkatına sevkine müsâraat olunacağı cevabı arz edilmiştir. İşte buradaki tedâbir bundan ibâret olup Sofya ve Orhaniye mevkilerine ve oraca sâir cihete tecâvüz adanın men'i hakkında arz-ı mütâlaa acizi bahsine gelince o mevkilerin Rusyalının tecâvüzünde kaviyyen lüzumu muhâfazası fevka'l had hâiz-i ehemmiyettir. Fakat buraya derkâr olan bu'diyet adem-i münâsebeti cihetle sûret muhâfazasınca buraca bulunacak veya yapılacak bir çare ve tedâbir olmayacağı gibi çünkü mevkimize göre Osman Paşa Hazretleri kumandasında bulunduğu oralarda ne kadar asker bulunduğu da meçhul olup şu kadar ki muhafızlarının nihâyet dereceye kadar iltizâm sebât ile muhâfaza ve müdâfaaya ikdâm-ı tâm eylemeleri ve kuvvetleri müdâfaaya kâfi değilse dakika geçirilmeksizin kuvvet-i mühimmatlarının derece lüzumuna iblâğı ve ve bi'l husus o havâlinin külliyyetlimesâbesinde olan Lofçanın yed-i düşmandan Bi men'ihî Tealâ mümkün olduğu kadar bir dakika evvel tahliyesi kaviyyen muhafazası ve Orhaniye ve Ayuraça tarikinin düşmana mutlaka seddi ehem ve elzem ettiğinden bunun için müşarün-ileyh hazretlerinin istediği ve beklediği taburların bi'l ifate-i vâkf kendisine yetiştirilmesi ihtiyâcı meydanda ve'l hâsil o havâliye mütallik rey ve mütalat ve ittihaz ve icrâsı lazım gelen tedâbir ve tertibâtının hasbü'l- memuriye müşarün-ileyh Osman Paşa Hazretlerinden suâl buyrulsa icâp edeceği arz ve beyândan azâdedir fermân. 26 Ağustos93 / Süleyman

Ağustosun yirmi yedinci günü akşamından sonra yani yirmi sekizinci gecesi Plevneden top sesi gelip gelmediği ve Şıpkaca ne yapıldığı Mahmud Paşa imzâsıyla mabeyn-i Hümâyun cenâb-ı mülükânenen suâl buyuruldu.

Ertesi yirmi sekizinci günü Osman Paşa Sofya kumandanlığına işbu emri telgrafiye verip mâbeyn-i hümâyuna da diğer sûreti âti'z zikr telgrafın keşîdesine emir etmiş imiş:

(Sayfa 63)

Üç günden beri burada geceli gündüzlü düşmen ile muhâbere edilmekte olmasıyla buraca külliyetli top ve tüfek cephânesini lüzum görünmüş olduğunu mebnî cephâne irsâli hakkında mâbeyn-i hümâyuna yazılan leffen irsâl kılınan telgraf seri'an oradan keşide ettirilirse ve burası için tertip olunup Orhaniye'ye gelmekte olan taburların yolda düşman olması cihetle birer ikişer gönderilmeyip onar tabur olarak sevk edilmesi, birer ikişer olarak oraya gelecek taburlar orada tevkif edildiği on tabur olduğu halde dirâyetli ve müstâad bir zabt kumandasıyla gönderilmesi ve diğer on taburun dahî bu vech ile toplanıp i'zam kılınması ve buraca şimdi top ve tüfek ve winchestercephânesine şiddetle lüzum görüldüğünden hemen Sofyadan oraya kâffe-i edevâtıyla beraber on bin atım cephânesinin miktâr-ı kâfi tüfek winchester cephânesinin seri'an Orhaniye'ye celbiyle en evvel gelecek on tabur bu tarafa sevk ve irsâli ve oraca dahi fevka'lâde basîret üzere bulunması ihtâr olunur.

28Ağustos 93 / Osman Efendi

Mabeyn-i Hümâyun Baş Kitâbet Cefilesine

Evvel ve âhir arz ve iş'âr olunduğu üzere üç günden beri geceli gündüzlü düşman ile şiddetli muhârebe edilmekte olduğunu ve düşman her tarafınızı ihâta ettiği gibi telgraf hattı ve Orhaniye caddesini dahi kesmiş olmasını mebnî her taraftan def' ve tenkîl adaya çalışıldığı misüllü Hasan Paşa kumandasıyla mezkûr Orhaniye caddesine fırka sevk edilmiş ve nusret aliyyeye müsteniden malumat ruhaniye-i hazret-i peygamberiye mütevessilen düşmana mukâbele ve mukavemeta çalışılmakta bulunmuş olduğu buraca külliyetli top cephânesine lazım görüldüğü cihetle on beşer bin altım dört ve altı fondluk top cephanelerinin her bir edevâtıyla beraber hemen Sofyaya sevk ve irsâl ettirilmesi ve burası için tertip olunan yirmi tabur ile mirliya Hüseyin Paşa'nın bıraktım. Akdem yetiştirilmesi istid'a olunur fermân.

Lakin ben Osman Paşa'nın gerek Sofya kumandalığına ve gerek mabeyn-i hümâyün keşide ettiği mezkûr telgrafnâmeleri suretini Ağustosun otuzuncu günü almış ve yirmi

(Sayfa 64)

yedinci ve yirmi sekizinci ve yirmi dokuzuncu günler bir haber edemediğim cihetle vehâmet-i âkibet mülâhazasıyla pek ziyâde müzdarib kalmış olduğundan ve evvelceden Mustafa paşa tarafından düşmanın Orhaniye ve Sofya cihetlerine doğru sarkması mesailene dâir der-meyân olunan mebhas¹⁰³ zihnimi pek ziyade tahdîş eylediğinden binâen aleyh Ağustosun yirmi yedinci günü akşamından sonra bana yirmi sekizinci gece Orhaniye'den bulunan topçu mirlivası Mustafa Paşa ile miralay Ethem bana makine başına celb ile oralarda ne miktâr asker bulunduğu suâl etmiş idim. Aldığım cevapta Orhaniye de iki buçuk tabur müstahfiz olup anında dört yüz altmış neferi silahsız olduğunu ve nekâyis-i sâireye haber alınca pek ziyâde müzdarip olarak mâ beyn-i hümâyün baş kitâbet-i celîlesiyle Mahmut Celalettin Paşa hazretlerine ve makâm-ı ser-askeriye işbu telgrafnâmey-i âtiyeyi yazdım:

Orhaniye de biri nizâmiye ve bir buçuğu müstahfaz olarak el-yevm topu iki buçuk tabur asker ve bir batarya ve dört kıt'a dağ topu bulunduğu ve nizâmiye taburunda martini ve müstahfazın fakat yüz dokuz nefer de şınaydır tüfeği ve arâyeste, dört yüz altmış nefer yine de hiç tüfek verilmemiş olduğu ve nefsi-i Orhaniye geçidiyle iki saat mesafesindeki Letkova geçiti ve Orhaniye boğazının sağ tarafında ve bir saat mesafedeki Bağlar geçidi de bu dört yüz altmış nefer silahsız olan iki buçuk taburun uhde-i muhafazasında bulunduğu ve Orhaniye'ye dört saat mesafedeki Etropolde bir buçuk ve kezalik dört saat mesafedeki Kamarlı da bir tabur asker mevcut idiği vel-yevm silahsız olan mezkûr dört yüz altmış nefer için bundan on gün mukaddimedede şimdiye kadar iki defa tüfek istidâ olunmuş ise de, der-saâdetten henüz gönderilmediği Orhaniye mevki kumandanlığında bulunan topçu mirlivası Mustafa Paşa ve piyâde miralay Ethem bey ile hasbe'l-icab¹⁰⁴ gece icrâ kılınan muhârebeden kemâl-i hayret ve tesâdüfle anlaşılmış her zaman için ehemmiyet fevka'lâdesi meydanda olan Orhaniye mevki'inde ve bâ husus düşman tarafından Lofçanın alındığı ve

¹⁰³ Mebhas: konu, mevzu, inceleme ve araştırma yeri

¹⁰⁴ Hasbe'l-Îcâb: Gereğince, gerektiği durumda.

Plevneye de te'silat olunduğu bir zaman da iki buçuk tabur asker bulundurulması ve Lasime anın da dört yüz altmış neferinin halâ silahsız tutulması sahihen Nazıballahı Teâlâ insanın aklını alacak gara'ibattan ¹⁰⁵ olmakla ve der-saâdetten derhâl demiryolla Filibe ve oradan posta arabalarıyla Orhaniye'ye üç gün zarfında silah nakli pek mümkün bulunmakta işte bu emr-i acıb ve hatıra da dikkat-i âcileyi aliyeyie ağlayarak celbe mecbur olduğumu ve Osman Paşa Hazretlerinin iki gün evvel

(Sayfa 65)

Edirne kumandanlığına çektiği telgrafnâmede Plevne de winchester tüfeğiyle cephânesi bulunmadığı da maa't-teessüf görüldüğünden bunun da suret-i ifâ-yı müktezâsı ve bir de Sırbistan'da refâkat çâkerânemde buldukları cihetle her bir halleri mazbûtum olduğundan mumâ-ileyh topçu levası Mustafa Paşa öyle mevki-i mühimmi kumanda için sarf edecek mâye-i besâleti olmadığından mûmâ ileyh Ethem bey ise himem-i gayur ve hem de şeci' bulunduğundan emr-i kumandanın mir-i mûmâ ileyhe terk ve havâlesi daha ziyâde calib-i emniyet iddiğini arz ve istirhâm ederim.

28 Ağustos 93 / Süleyman

Benim mezkur telgrafnâmeme Mahmut Celalettin Paşa tarafından işbu iki kıt'a cevâp telgrafi geldi:

Umumi Balkan Kumandanı Süleyman Paşa Hazretlerine

28 Ağustos 93 tarihli telgrafnâme-i âsafaneleri kemal-i imân ile mütalaa kılındı. Orhaniye cihetince beyân buyurulan ihtiyâcat harbiyenin suret-i ikmâl ve itmamı için, icab edenlere tebliğât-ı katiye icrâ kılındığı ve inşallahurrahman birkaç gün zarfında ikmâl-i tevâkus ettirileceği ve Orhaniye ciheti kumandasının miralay Ethem bey'e tevdi' ve havâlesi hakkındaki iş'âr safdirileri dahi der-saâdet tervîc ve icrâ bulunduğu beyân ve iş'âr olunur efendim.

28 Ağustos 93 / Mahmut Celalettin

¹⁰⁵ Gara'ibat: garaipler, tuhafıklar.

Balkan Kumandanlığına

Birer sureti mabeyn-i hümayun ve makâm-ı kaymakamî ser-askeriye ve bir sûreti taraf-ı aciziyeye mürûr telgrafnâmeleri görüldü. Balkan geçitlerini taraf-ı aliyyelerinden konulan asâkirin miktarı hakkında buradan hiçbir rey verilmediği gibi Orhaniye geçitleri dahi Osman Paşa Hazretlerinin taht-ı nezâretinde bulunduğundan müşarûn ileyh oraya beş tabur ikame olunduğunu mükaddemce yazmış ve buradan dahi bir şey denilememiş idi. Der-saâdetten bir tarafa silahsız bir nefer bile gönderilmediği cihetle şimdi Orhaniye de olup silahsız denilen dört yüz altmış nefer müstahfazın bu def'a toplanan müstahfazlardan olacağı me'huzdur.

Yeniden toplanmakta olan efrât müstahfıza için talep olunan martini henri tüfekleri

(Sayfa 66)

kâmilten tertip ve irsâl olduğu gibi hem Orhaniye'den mezkur dört yüz altmış nefer silahsız müstahfazları ve hem de Orhaniye de tecemmi edecek civâr Çerkes mu'âvenasına verilmek üzere iki bin adet martini henri tüfeği dahi başkaca tertip ve esbâl kılınmıştır. Osman Paşa'nın mukaddemâ istediği winchester tüfekleri ma-cephâne gönderildiği gibi, Sofya cihetinden Plevne için tahrir olunan Çerkes muâvena ve winchesterleri dahi başkaca irsâl edilmiş ve artık der-saâdet de winchester tüfeği kalmadığından Tahir Ömer Paşa asaker-i muâvenesınaremington tüfeği i'tâ kılınmış idi. İhtiyâten Sofya'ya evvelce beş yüz sandık winchester fişeği dahi gönderildiğinden bunların Plevneye aldırılmış olacağı me'muldur. Yine bi'l hakikat i'câbatı icra olunur. Diğer telgrafnâmeyi acize de arz olduğu üzere Orhaniye'ye mirliva Hüseyin VAsaf Paşa tayin olunmuş kendisi evvelce gönderileceklerden başka üç tabur ve iki batarya top ile müteheyyi hareket bulunmuştur.

29 Ağustos 93 / Mahmut Celalettin

Plevne cihetinden bir haber alamamaktan dolayı fevka'l âde müzdarib olduğundan ağustosun yirmi dokuzuncu günü sabahı meclis-i askeriye'ye ba'zı ihtârât ve beyân mütâlaat etmek üzere meclis-i mezkûr erkânında Mahmut Celalettin Paşa'ya makine başına bir vech-i âti muhâbere eyledim:

Süleyman Paşa - Plevneye malumat hakkında bazı mütâlaat ihtârâtım var müsâade buyurulursa arz edeyim.

Mahmut Celalettin Paşa – başımla beraber teşekkür ederim buyurunuz.

S – Kaç gündür devam eden muhaberenin hal ve şânında Osman Paşa Hazretlerinin mahsur oldukları anlaşılıyor. Ve akşam Sofya kumandanlığıyla icrâ kılınan muhârebe neticesinde Plevneye beş saat mesâfede vaki' Niş karyesine kadar yollar mesdud olup ondan ileri cephâne ve mühimmât sevki de mümkün olmamakta idiği tahakkuk eyledi. Eğer Plevne ordusu cephaneye ve mühimmatça zarûret de iseler, vehâmet encâm-ı¹⁰⁶ arz ve tasdiadan müstağnidir. Kulunuzun kaymakam Ali bey kumandasıyla buradan çıkardığım beş tabur zan ederim ki yarın veya öbür gün Orhaniye'ye vâsıl olurlar ve o güne kadar Orhaniye tertibatından olan beş tabur dahi Sofya vehâmetinden Orhaniye'ye vâsıl olmuş olacaklardır. Eğer erzâk ve cephânece Plevnenin tahmile müsâadesi

(Sayfa 67)

var ise Plevne için mukaddimce müretteb yirmi taburun Orhaniye'ye tecemmü'ünü bekleyerek ve olmadığı halde on iki, on üç tabur cem ederek ve muktezâ-yı erzâk ve cephâneye de bir muktedir kumandana vererek Plevneye suret-i isâli fermân buyurulsa müzâyekaları tahfif edilmiş olur. Şu kadar ki kumandanın ve ümeresinin cesâret ve iktidârı şarttır. Hususuyla gönderilen müstehfiz taburları zabitasız ve adetâ diğerine de kabulünden olduğundan ceza-yı rehaveti işi neticesiz bırakır. Süleyman

C – Şimdi makine başında olduğum halde keşide buyurulan telgraf-ı aliyyelerini aldım meclis-i askeriyeye irae edeceğim. Mütalaat-ı seniyyeniz efkâr-ı acizaneme muvâffak zuhur etmiştir. Kaç günlerdir şu Plevne maddesi üzerine sevk ve sarf-ı efkâr olunuyor ve orası için her türlü levâzımın tertibini fevkalade çalışılıyor. Ve der-saâdetten taraf-ı aliyyelerinden müretteb taburlarından tıpkı mülâhaza-i samiyyeleri vechiyle yarın veya öbür gün Orhaniye'ye vusulleri me'mul kuuva olduğu gibi, mirliva Hüseyin Vasfi Paşa kumandasıyla çıkarılmak üzere bulunan üç taburun dahi üç dört gün zarfında Orhaniyeden vâsıl olacakları derkârdır. Paşa-yı mumâ-ileyh ihtâr buyurulan sıfâta haiz olduğu maznûndur. Osman Paşa nezdinde erzâk ve cephânesi şimdilik kâfi derecede olacağı me'mul olup müşarün ileyh sureti zirde yazılan ve bugün alınan telgrafta Sofyaya

¹⁰⁶ Encam: yıldızlar

on beş bin atım dört ve altı fondluk cephâne talep edildiğinden bunlarda tertip ve irsâline başlanılmıştır.

Rasim Paşa maiyyetinde olup iltihâk eden taburlarla Şıpkadaki ordu-yu hümâyun taburları elliye bâliğ olmuş idi. Muhârebat-ı vakıa'ada şehid ve mecrûh olan ale't-tahmin altı bin kadar efradın yerine dört bin nefer gönderilmiş ve on taburda asker sevk edilmiş olduğundan şimdi oradaki taburların miktarı altmışa bâliğ olmuştur.

Bunlardan işe yarar on taburu alınıp muktedir bir ferîk veya bir livâ kumandasıyla Orhaniyeye sevk olursa cümlesi Orhaniye de bekletilip badehu bir kuvve-i külliye ve vâfiye ile Plevne

(Sayfa 68)

üzerine gidilse sahihen mucib-i istifâde olur. Şu suret-i mücerred acizlerinde bir hatıradan ibâret olmakla işte bu babdâ dahi rey-i rezinAsafelerine müracaat eylerim. Mahmut Celalettin

Osman Paşa Hazretlerinin telgrafı suretidir:

Mabeyn-i Hümâyun Kitâbelerine

Evvel ve ahir arz ve iş'ar olunduğu üzere üç günden beri geceli gündüzlü düşmân ile şiddetli muhârebe edilmekte olduğuna ve düşman her tarafımızı ihâta ettiği gibi telgraf hattını ve Orhaniye caddesini dahi kesmiş olmasına mebnî her taraftan def' ve tenkil-i adaya çalışıldığı misüllü Hasan Paşa kumandasıyla mezkûr Orhaniye caddesine fırka sevk edilmiş ve nusret-i ilahiye'ye müsteniden ve malumat ruhâniye hazret-i peygamberiye mütevessilen düşmana mukâbele ve mukavemete çalışılmakta bulunmuş olduğu ve buraca külliyyetli top cephânesine lüzum görüldüğü cihetle on beşer bin atım dört ve altı fondluk top cephânelerinin her bir edevâtıyla beraber hemen Sofyaya sevk ve irsâl ettirilmesi ve burası için tertip olunan yirmi tabur ile mirliva Hüseyin Paşa'nın bir akdem yetiştirilmesi istid'â olunur. Osman

Cevap:

Orhaniye de ictima' edecek taburlar yirmi beşi tecâvüz edeceğinden buna bir muktedir ferik ile lâ-akl iki veya üç livâ ister. Hüseyin Vasfi Paşa bu lievalardan biri olur.

Kulunuzu kalırsa mecrûhen Sofyaya avdet etmiş ve kesb-i afiyet ederek yine Plevneye gitmek üzere Orhaniye de bulunmuş olan Ahmet Hafzı Paşa ferik edilse ve Orhaniye de bulunan miralay Ethem beye de livalık ihsan buyurulursa bu halde bir ferik ve iki liva kumandasıyla yirmi kusur tabur sevk edilmiş olur.

Ahmet Hafzı Paşa ile Ethem bey harb de ibraz-i şecaât ile temeyyüz etmiş mucerreb ümeradandır. Ve İrâde-i askeriye'ye vakıfdırlar. Rasim Paşa ile gelen üç tabur ile birlikte şimdi Şıpka ordugâhı mevcudu vak'a elli sekiz tabur ise de mekkariciyân ve hademetciyân ve hastegân mevcud kâffe yirmi dokuz bin yüz yirmi bir neferden ibarettir.

Ve bunun müstahfızı taburları dâhil olduğu halde gönderilen dört bin ile beraber on bin

(Sayfa 69)

ve kusur neferden mütecâviz hiç askerlik nedir bilmez acemi neferâttır. Ve bu taburların kırk beşi Şıpka mevki muhasarasından olup karargâh-ı umûmide ihtiyât olarak yalnız on üç tabur vardır. Binâen aleyh bu on üç taburun onu da sevk olursa elde üç tabur ihtiyât kalmış olur. Bizim ordumuz da yalnız bir ferik bulunup her livanın dahi bir mirlivası vardır. Çünkü,ümeramızın nıfsından ziyâdesi şehid ve mecrûh oldu ve bundan mâ'adâ burada muhârebe her gün dâim olduğundan, arz ettiğim mecruhin şühedâ mukaddârı tarihinden sonra da ümerâ ve zâbitan ve efrâdından yevmiye beş on ve bazı gün bir iki şehid ve mecruh vuku' bulmaktadır.

Binâ-berîn kulunuzun arz ettiğim suret ve muvâffak hal gibi ise de yine her halde rey ve fermanefendimiz hazretlerindedir. Süleyman

Süleyman Paşa Hazretlerine

Cevab-ı aliyyelerini aldım. Mea'li mahz-ı isâbet ve muvâffak-ı hakikat olduğu gibi, meclis-i askeriye dahi irae ile, evvelki telgraf asafiyeleriyle beraber kıraat olunup meclisce dahi tasdik kılınmıştır. Tıpkı ihtâr ve iş'ar-ı alileri vechle icâp-ı hâl icrâ olunacaktır. İhtâr vehimmet-i âli ve iş'âr dâverilerine hassaten teşekkürler ederim. Meclis askeri erkânı yani Namık ve Rıza ve kaymakam paşalarla maliye nazırı Yusuf Paşa ve Halim ve Umur Fevzi Paşa hassaten arz-ı selam ile tab'-ı devletinizi istifsâr ederler efendimiz.29 Ağustos93 / Mahmud

C: Hakkımda ibzâl buyurulan teveccüh efhamileri ve meclis-i askeri iza-yı fehâmenin iltifât-ı samileri ömrüm oldukça zevkini unutamayacağım bir lezzet bahş etmiştir. Hemen cenâb-ı hak devleti padişahımız efendimiz hazretlerini millete bağışlasın. Süleyman

Bu muhabereden sonra idüğü, ser asker kaymakamı Mustafa Paşa'nın 28 Ağustos 93 tarihli işbu telgrafnamesini almış idim:

(Sayfa 70)

Süleyman Paşa Hazretlerine

Lofça vukuatından sonra düşman Plevne üzerine gidip evvelki ve dünkü gün şiddetlice top muharebesi edilmekte olduğu Osman Paşa Hazretlerinden haber almış idi. Düşmanın niyeti ve derece-i kuvveti ve suret-i hareketi anlaşılmaq üzere bugün müşarün ileyh hazretleriyle muhârebeye çalışılmış ise de telgraf hattının düşman tarafından tahrib olunmuş olması hesabıyla oranın ahvalinden ma'lumat ahzi kabil olamadığından ve şu halde Plevne ordusunun düşmanın taht-ı hasr ve tazyikinde bulunduğu his olunmuş olup, her vakit ve hususuyla böyle zamanlarda ordu-yu hümayunların yek diğerine hâlisâne ve müteahhidâne malumat ve muzaherât etmeleri fariza-i umurdan olmakla beraber hal ve zamanın ehemmiyet-i hazırası icabınca, bu farızanın bir an evvel icrâsı elzemiyeti¹⁰⁷ dahi meydanda olması cihetiyle müşarün ileyh Osman Paşa Hazretlerinin ahvalinden oraca vesait-i münâsebe ve seri'e ile istihsâl ma'lumat birle, üzerinde olan yükün tahfif ve tehvini¹⁰⁸ zamanında ordunuzun tutmuş olduğu nukat ve mevakie ve firkalar beyinde olan merbutiyet-i askeriye hâle getirilmeksizin ve şân ve şeref-i askeriye nakiseden siyânetle beraber hareket-i harbiyeyi aslâ tehlikeye düşürmeksizin ne misüllü tedâbir ve hareket icrâsı lazım gelirse, anı cem'iyet ve diyânet Asafaneleri iktizasınca şimdiye kadar ariz ve amîk düşünmüş ve bi tevfikıllahi Teâlâ faaliyetinde teşebbüs ve ictihâd buyurmuş olacakları ve değerli ve mukaddes olan an ve zamanın ihtar ettiği tedâbir-i sâibeyi ittihâz da hemîşe-i imal-i efkâr buyuracakları derkâr bulunduğu buraca malumat ve itminân hâsıl olmak üzere bir minvâl muharrer tasavvur ve ittihâz buyrulmuş olan tedâbir ve hareket ne ise ilave-i mutalaat ile berâber seri'an izahen taraf acizâneme iş'ar buyurulması kemâl-i ehemmiyetle temenni intizâr olunur.

¹⁰⁷ Elzemiyet: Gereklik, zaruret.

¹⁰⁸ Tehvin: bir şeyi kolaylaştırma, hafifletme, basitleştirme.

28 Ağustos 93 / Mustafa

Kaymakam müşarün ileyh Mustafa Paşa'nın bu telgrafnâmesi hülâsa olundukta Plevne telgraf hattının kırıklığı hasebiyle Osman Paşadan haber alınamıyor. Bu hale göre, Plevne ordusunun taht-ı hasr ve tazyik de olduğu anlaşılıyor. Böyle zamanlarda ordu-yu hümayunların yek-diğerine müzaherât ve malumatları farizedendir. Binaen aleyh müşarün ileyh Osman Paşa üzerinde yekün tehîf

(Sayfa 71)

ve tehvini zamanında ordunuzun tutmuş olduğu mevaki ve nekâta ve fıkralar beynin de merbutiyet-i askeriye'ye halel getirmeksizin ve hareket harbiyeyi asla tehlikeye düşürmeksizin ne misüllü hareket ve tedabir icrâsı lazım gelir ise cemiyet ve diyanetiniz iktizâsı ânı şimdiye kadar ariz ve amîk düşünmüş ve fiiliyatına de teşebbüs ve ictihâz buyurmuşunuzdur. Yalnız buraca da malumat olmak üzere tasavvur ve ittihâz buyurduğunuz tedâbir ve hareketi bize de bildirilmenizi temenni ederiz diyor. Fi'l hakîka Mustafa Paşa'nın yazdığı vechle ben daha evvelce bu lüzumu ve farizayı düşünmüş ve Şıpkâ mevakive nekâtına ve fırkaları beynindeki merbutiyete halel gelmiyecek vechle marü'l-bahis gece baskınına tasavvur ve tedbir etmiş idim. Bu telgrafnâmeyi aldığım sırada bir taraftan da fedayı kayd ettirmekle ve baskın ta'limatını ta'dil ve tesviye ile meşgul idim. Lakin gece baskını icrâ edeceğimi vukuundan evvel daha İstanbul'a bildirmek mülâhaza-i devra-yı devranâme alıvermediğinden, yapacağım hareket-i harbiyeyi cepheden bir hücum tabiriyle yâd ettim. Ve makam-ı kaymakamı mezkurede işbu cevapnâme-i telgrafiyi yazdım:

Makam-ı Kaymakamı Ser-askeriye

Şimdi alınan 28 Ağustos 93 tarihli şifreli emirleri cevabıdır: Gerek Osman Paşa Hazretlerinin ve gerek bizim üzerimizde olan yükün tahfif ve tehvini üzerine buraca ittihâz ve icrâ olunabilecek tedabir ki, işte şimdi şu hücumu müteferrih hareketin tehinât ve tertibâtıyla iştigâl olunmakta olmasıyla İnşallah-ü Teâlâ iki üç güne kadar burasını dahî arz ederim. Plevne hakkındaki mütâlaat kasıra-yı sâirem ise şimdi az evvel diğer telgrafla arz olduğundan tekrârından sarf-ı nazar olunmuştur. 29 Ağustos 93 / Süleyman

Ağustosun yirmi dokuzuncu günü akşamı Sofya kumandanı Ferik Mehmet Paşadan Plevneye dair işbu muavenâtı almış idim:

Suret:

Keşfe gönderilen süvâri mülâzımı Memiş Efendi tarafından mevrut şukkada Plevneye birkaç saat mesâfede vaki' Dobnikkaryesinde telgraf hatları kırıldığını ve düşmanın oralarda kilitli

(Sayfa 72)

bulunduğu gibi nikât-ı mühimmeye istihkâm yapmakta olup bu cihetle Plevneye taht-ı muhâsaraya aldığı mevsük¹⁰⁹ olarak tahkik etmiş ve kendisi gelip Orhaniye'ye beş saat mesâfede bulunan Lofçadan terk İzovri karyesi cihetinden gelen yolun noktası olan Mikrekaryesinde ikâmet ettiğini ve Lofça kuralarından hicret edenlerden altmış kadar hanenin düşman karakolları tarafından esir edildiği kalanların ifâdelerinden anlaşıldığını beyân ediyor.

29 Ağustos 93

Süleyman Paşa Hazretlerine

Orhaniyeden Plevne cihetine gönderilen keşif memurundan şimdi alınan sûreti bâlâyâ yazılan telgrafnâmede düşman Plevneye karip Dobnik karyesinde istihkâm yapıldığı anlaşılıyor ise de mahall-i mezkurde iki Dobnik karyesi olduğundan bunlardan biri iki saat ve diğeri dört saat olup yapılmakta bulunan istihkâm bunlardan hangisinde olduğu meçhul bulunmuştur. Evvelce arz olunduğu üzere, kuvvetlice bir firkanın beş altı gün zarfında Orhaniye cihetinden mahall-i mezkûre sevki derece ve cevapda olduğu tekrâren arz olunur. Vesuret-i telgraf yalnız malumat olmak üzere makâm-ı âliye ve umumi baş kumandanlığı ve tophâne müşîrâtına bildirilmiştir fermân

29 Ağustos 93 / Kumandan-ı SofyaFirik Mehmet

Süleyman Paşa Hazretlerine

Dün gece şiddetli yağmur yağdığı gibi bu sabah kesif sis ve duman etraf ve eknâfi¹¹⁰ ihâta edip yüz hatve ilerisini görmek gayri kabil olduğundan ve şimdi saat iki de

¹⁰⁹ Mevsük: Belgelemiş.

¹¹⁰ Eknaf: yanlar, taraflar, sığınacak yerler.

yine barân kesretle nüzulü başladığından Hasan Paşa Hazretlerinin maiyyetinde bulunan Cuma kol

(Sayfa 73)

orduyu hümâyun Kovaçemvki ve Ahmet Eyüp Paşa Hazretleri dahi Sâbit Paşa fırkasını Lom suyundan geçirip İblanub mevkiini tutmak üzere bugün icrâsına azim ve niyet eylediğimiz harekât-ı esbâb-ı meşruhadan naşi bi'l-zarûre tehir eylemiş ise de herhangi saat hevade keşâyiş görülür ise, der akâb mezkûr manevranın icrasını müsâraat olunacağı ve bir de havanın işbu fenâlığı Tunanın her cihetinde cari olmak lazım gelip bu takdirce Plevne karşısında bulunan Rusyalılara men kablül-rahman bir şaşkınlık ve perişaniyet tari olması memul kavisi ça-yı teselli bulunduğu maruzdur.

30 Ağustos 93 / Mehmet Ali

Plevne üzerindeki yükün tahfif ve tehvini için makam ser-askeriden bana ihtarnâme telgrafi yazıldığı gibi Mehmet Ali Paşaya da o maksad üzerine karşısındaki düşmana şiddetli bir taarruz etmesi emri verilmiş idi. Mehmet Ali Paşa ise telgrafnâmesinde görüldüğü vechile Plevne karşısında bulunan Rusyalıları men kablül-rahman bir şaşkınlık ve perişaniyettarı olması me'mul kaviscay-ı tesellidir diyerek gerek merkez-i saltanatı ve gerek diğer kumandanları iğfâlde devam ile Rusların kuvve-yi imdâdiyesinin vüruduna kadar tatil-i harekât fikrini setre çalışıyor. Mehmet Ali Paşa'nın mezkûr telgrafnamesi işbu atiü'l-zikr cevapname-i telgrafiye yazdım.

Tuna Umumi Kumandanlığına

Havanın sisli olması mani-i hareket olduğunu ve keşâyişi anda hareket buyurulacağına dair 30 Ağustos 93 tarihli şifreli olarak dün ve bu gün Cuma ordugâhından iki kıta emirnâme telgrafları alındı. Yevm-i mezkûrda buyurduğunuz sis fi'l hakika bi aynihî¹¹¹ burada dahi vaki' olmuş hatta tarafından top ve tüfek atılmamıştır. Ve yevm-i mezkûr da Plevne cihetinden top sadâsı işitilmediği gibi dün ve bu gün hava gayet açık ve güzel olduğu halde yine işitilmeyip hikmeti meçhul bulunmuştur.

Lakin dün ve bugün havanın suret matlubede bulunduğundan dolayı hareket-i musamma ve mevude-i devletlerini inşallahü'r rahman elbet çoktan mevki-i icrâya koymuş

¹¹¹ Bi-aynihi: olduğu gibi, aynen.

ve şimdiye kadar nusret rabbâniye ile Kovaca'dan çok ileri geçilip bi tevfiği'llâhi teâli her an hüsn-ü mazhariyetleri davet-i mahsûsa ve temenniyat¹¹² hâlisinde bulunduğumuz büyük büyük muzafferleri kazanmış ve Osman

(Sayfa 74)

Paşa hazretlerinin yüzünü tahfif ve belki inâyet bari ile muhâsıradan bütün bütün tahlise muvaffak buyurulmuş olduklarını şeref zuhuru tebşirat-ı celilesiyle dakika be dakika intizârdayız balkan kol ordu-yu hümayunca Plevnenin imdâdına yedi tabur piyade ve Çerkes İbrahim Paşa kumandasında Çerkes süvâri muâvenatları gönderip lütuf hak ile piyâde taburları bu gün Orhaniye'ye vâsıl olmuşlardır ümidindeyim. Der-saâdetten dahi on üç tabur tertip buyurulup bir taraftan sevk olunmakta bulunmakla inşallah Plevneye cephâne ve erzâk götürmek üzere birkaç güne kadar Orhaniye'de yirmi taburluk bir fırka teşkil edecektir. Bi Tevfik-i'ilâhi Tealâ¹¹³ gerek bunları Plevneye teyessür vusulu ve gerek Plevne muhâsırası indifâtıyla bir dakika evvel husulü için efendimizin icrasını va'ad buyurdıkları harekette kemal-i suret ve şiddet iltizâm buyurmalarından başka çâre münferid olmadığı nezd devletlerinde varest-i arz ve beyân bu hususta heyeti mültezimin nazar-ı ümid ve temenni-i umumisinin efendimize ma'tuf idüğü emir-i a'yân bulunmakla saat be saat muntazır olan tebşirât celile-i muvaffakiyet efhâmilerine bir an evvel nâiliyetle rehin men ve müffehirat olmağımız eltaf male-nihaye-i sübhâniyeden vehimmat düşman sözü âsafanelerden mesuldür. 1 Eylül 93 / Süleyman

Ağustosun otuz birinci günü Orhaniye ve İzladı vesâire ile muhârebe ederek düşmanın ve Plevnenin halinden mümkün mertebe haber almaya ve Plevne için mürettib asâkirin sevkiyle tahaşşüdüne müteallik muhâberat da bulundum.

Eylülün birinci günü Orhaniye'de bulunan Ahmet Hıfzı Paşadan işbu telgrafnâmeyi aldım:

Şıpka Ordugahı Müşiriyet-i Celilesine

Yirmi tabura iblâğ olunmak üzere tertip buyurulan taburlardan kaymakam Ali Bey kumandasıyla ve erkanı harb bin başısı Ağâh Bey ile beş tabur bugün buraya vâsıl olmuş ise de mezkur taburların suret-i sevkine dair bir taraftan henüz bir emr-i tafsilât zuhur

¹¹²Temenniyat: Dilekler, İstekler.

¹¹³ Tevfik-i'ilâhi Tealâ: Cenab-I Hakk'ın insanı doğru yola lütfu ile sevketmesi.

etmediği gibi mukaddemâ gönderildiği beyân buyurulan İbranim Paşa kumandasıyla Çerkese muâvenesinin elan vürûd etmediğini arz eylerim fermân.

1 Eylül 93 / MirlivaAhmet Hıfzı

(Sayfa75)

Şıpkadan i'zam olunan beş taburda bu gün Orhaniye'ye vâsıl oldu. Eylülün ikinci günü Filibe kumandanı Ferik İbrahim Paşa Orhaniyede mirliva Ahmet Hıfzı Paşa ile Plevne mürettebâtına dâir binmez de işbu muharebât- 1 telgrafiye cereyân edildi:

Filibe Kumandanı İbrahim Paşaya

S: Plevne için mürettib taburlar ne vakit Filibe ve Pazarcıktan çıktılar ve nerelerdedir? Şimdi iş'arı müntazırdır.

C: Plevne mürettebâtıdan olarak der-saadetten gönderilen taburlardan on üç, on dört tabur Filibeye uğrayarak İzladi ve Otluk köy tarikiyle gitmek üzere Pazarcığa gönderildi bunlardan hiç birisi tevkîf ettirilmeyerek hemen gönderilmiştir. Yalnız bunlardan iki tabur İzladi de ekmek tedâriki için biraz geçikmiş oldukları haberi üzerine ekid ve şedid dün hareketlerini yazdım ve hareket de eylediler. Bundan başka der-saâdetten birbirine müteâkib taburların yola çıkarılacağı haberini aldım ve bunların Pazarcıktan ikmâl-i noksân ederek sür'aten İzladi ve yahud otluk köyü tarikleriyle bir dakika bile geçirilmeyerek gönderilmesi esbâbını neye menut ise ve taburlar araba ve mekkârı hayvanâtından tedâriki için mahsusan dün Rıfat Paşayı Pazarcığa göndermiş idim. Şimdi anı beklerim ve şimdi de gelecektir ve topların Orhaniye'ye Otluk köyü tarikiyle sevkinde güçlük olduğundan bu defa gelen toplar Sofya tarikiyle gönderilmiştir. Fakat ihtimân tarik-i nakliyatça daha suhuletli olduğu haber alındığından memur-u mahsus göderildi. Eğerçi elverişli ise, badema o yoldan sevk olunacaktır efendimiz.2 Eylül 93

S: Plevne için bu on üç taburdan başka bir tabur müstahfız Filibeden ve bir tabur müstahfız da Edirnededen gidecek idi; gitti mi ve ne vakit hareket etti?

C: Evet, iki gün evvel gitti efendimiz. Fakat Filibeden yok. Edirne ve İstanbuldan gitti. Filibeden gitmedi.

S: Niçin?

C: Filibeden müstahfaz taburu gideceğine emir alınmadı ve bunların elbiseleri yok ve mevkilerdedir.

(Sayfa 76)

Orhaniye de Liva Ahmet Paşa'ya

S: Plevneye hareketi müheyya¹¹⁴ orada kaç tabur vardır?

C: Plevneye gitmek üzere şimdi burada dokuz tabur mevcuttur.

S: Bunlar hangi taburlardır?

C: Plevneye gitmek üzere evvelki gün on beş tabur Şıpkadan ve bu gün üç tabur Edirne tarikiyle dersaadet tertibâtından yirmi tabur tertibinin haricinde olarak mukaddemce Orhaniye'ye gelmiş olan Bosna ta'lia taburu dahi şimdi buradadır ki, ceman dokuz tabur mevcuttur.

S: Bu dokuz taburdan başka yolda etrafta tabur yok mu? Tafsilât veriniz.

C: Plevneye gitmek üzere burada mevcut dokuz tabur Orhaniye fırkasında mevcuttur.

İki tabur buraya gelmek üzere, buraya üç saat mesefesi olan Kamarlı'da kalmış, bu gece iki taburda yarın İzladiden hareket edecektir. Bu dört tabur Plevneye gidecek taburlara ilhâk olacak. Bunlardan başka taburların nerelerde olduğundan malumat alınamadı. Ve Plevneye gönderilen postalarda cevap zuhur etmedi. Bazı Çerkesler gelmektedir. Ellerinde resmi bir şey yok ise de Rusyalılar bazen bizim istihkâmlara hücum etmekte olup telefât-ı kesire ile ricat edilmekte olduğunu arz ederim.

S: İstanbuldan kaç tabur geldi?

C: Der-saâdetten üç tabur geldi ve bir de Bosna birinci taliası, iki taburda arz olunan Kamarlık'ta kalan ve iki taburda İzladiye gelen, bundan başka yoktur. 2 Eylül 93 / Ahmet

¹¹⁴ Müheyya: Hazırlanmış, Hazır.

Orhaniyede Liva Ahmet Paşa'ya

1 Eylül 93 tarihli telgrafınızda yalnız kaymakam Ali bana buradan giden beş taburluk Orhaniye'ye vusulünü yazıyorsunuz. Halbuki Plevne için Filibeden diğer on dört tabur daha geçtiğini ve bunlardan şimdiye kadar Orhaniye'ye vâsıl olmuş bulunmadıkları lâzım geleceğini Filibe kumandanı bildiriyor. Şu halde bunlardan daha kaç taburu Orhaniye'ye geldi? Şimdi Orhaniye'de kaç tabur toplandı? Makine başında cevâba muntazırım.

2 Eylül 93 / Süleyman

(Sayfa 77)

C: İki tabur bu gün Kamarlıya gelip yarın oraya vâsıl olacakları gibi, iki tabur İzladiye muvâsalatla öbürüsü gün buraya gelecekleri her an olunmakta olan istifsâr üzerine mevrûd telgrafnâmelerinden anlaşılmıştır fermân. Ahmet

S: Taburların kaffesinin bir dakika evvel Orhaniye'ye vusullerini ve toplanmalarını fevkal-hakte'cil ediniz ve neticeyi buraya bildiriniz. Süleyman

C: Ferman efendimizindir. Ahmet

Orhaniye'de Mirliva Ahmet Paşa'ya

Plevne mürettebi olarak dersaadetten çıkarılan on dört taburdan beşi 24 ve 25 Ağustos ve ikisi 27 ve ikisi 28 ve diğer ikisi 29 tarihlerinde ve bir taburu da bugün gönderildiği ve hatta bunlardan yalnız iki taburu İzladide geçilmiş iken emir şiddet ile dün onlarda İzladiden hareket eyledikleri Filibe kumandanlığından bildirildi. Şu halde taburların şimdiye kadar cümlesinin Orhaniyeye vüsûlu lazım gelirdi. Nerede kalmışlar serian tahkîk ediniz ve yollara ve İzladiye süvariler çıkarıp bir dakika evvel Orhaniye'ye vusûllerini ta'cil ediniz ve İzladiye geldikleri anda buraya malumat vermelisiniz. 2 Eylül 93 / Süleyman

Bu gün Mahmut Celalettin Paşa'nın 1 Eylül 93 tarihli Plevne sevkiyatına dair bir telgrafnamesini almaklığım üzerine taraf müşarun-ileyhe işbu telgrafiyi yazdım.

Tophane-i Amire Müşirat-ı Celilesine

1 Eylül 93 tarihli ve şifreli mufassal telgrafnâme-i efhâmileri bu gün alındı. Plevneye gitmek üzere der-saadetten tertib ve sevk buyurulan taburlardan her ne kadar mikdar ne vakit yola çıkarıldığını dair makam-ı ali ser askeriden acizlerine bir malumat i'tâ buyurulmuş ise de, çâkerleri yine işinin arkasına bırakmayarak taburların yollardan sevk ve imrarını ta'cilden lazım gelecek icra-yı tekidinden geri durmadığı misillü işbu emir telgraflarını aldığım dakikadan beri Filibe ve Orhaniye ile ettiğim muhâbere neticesinde der-saadetten müretteb on dört tabur Filibeden geçmiş ve hattı ikmâl almak için yalnız iki taburu İzladiden geçmesi üzerine

(Sayfa 78)

emr-i şedid verilerek bugün onlarda İzladiden hareket ettirilmek olduğu Filibe kumandanlığından ve buradan bizim gönderdiğimiz beş taburun evvelki gün ve der-saadetten mürekkeb ve mersûl olan on dört taburun da üçü bugün Orhaniyeye vasıl oldukları Plevne için müretteb yirmi tabur tertibini haricinde olarak Bosna birinci talia taburu da Orhaniye de idüğü ve bu gece Kamarlı'da olan iki tabur yarın İzladiye'ye gelen diğer iki taburunun öbür gün Orhaniye'ye vâsıl olacakları Orhaniye de bulunmakta Hafız Paşadan alınan telgraflardan anlaşılmıştır. Henüz Orhaniye'ye vâsıl olmayan kâffe-i taburların her nerede kaldılar ise bir dakika geçirmeksizin Orhaniyeye tesri muvassılâtının derhal bildirilmesi Orhaniye ve İzladiye'ye bi-tekrâr giden yazılmıştır. Lakin Orhaniyeye toplanmakta olan taburların kimin kumandasında ve ne harekette bulunacaklarını dair henüz oraya bir emir gönderilmediği paşa-yı mumâ ileyh iş'ârından anlaşılmıştır ve Orhaniyedeki muma-ileyh Ahmet Hıfzı Paşa'ya feriklik ve miralay Ethem Bey'de livalık rütbeleri tevcihiyle Plevneye gidecek yirmi taburun bunlar refâkatıyla sevk buyurulması hakkındaki geçen gün vuku' bulan arz-ı çakerinin nezd-i âlide bil-kabul icâbı icrâ buyurulmakta idüğü cevâben taraf efhâmilerinden emir ve fermân buyurulmuştur. Halbuki bugün ki şifreli emir efhâmilerinde mezkur yirmi tabura ferik Şevket Paşa'nın kumandan tayinve i'zam buyurulduğu izbâr buyurulmuştur. Bu hale göre, Ahmet Hafız Paşa'nın ferikliği ve Ethem Beyin livalığı gerimi kalmıştır? Şevket Paşa'nın memuriyetinden Orhaniye'ye malumat verilmemiş midir? Çünkü, ber vech-i maruz Plevneye gidecek taburların ne harekette bulunacakları ve kumandanın kim olacağı, Orhaniyece henüz bilemediklerinden, sordukları gibi Şevket Paşa'nın da, çünkü müretteb taburların cümlesi İzladi ile Tatar Pazarcık arasında bulunmaları cihetle, nihayet pazartesi ve Salı günü

Orhaniye'ye vararak ictimâ' edebileceklerinden, birkaç günde kumandan vürûd için işe te'hir gelmemek üzere gâyet suretli ve geceli gündüzlü hareket eylesi lazım geleceği ve Rusyalılar Plevne istihkâmâtına hücum ettikçe külliyetli kırılıp ricat etmekte oldukları, Plevneden gelen bir Çerkesin ifadesinden anlaşıldığının Orhaniyeden bildirildiği maruzdur. Kaymakam Paşa Hazretlerinin ahvâli ise nezd-i devletlerince zaten ma'lum idi, zannedirim hala Tophane-i âmirece pek müsellemler olmak lazım gelir efendimiz.

2 Eylül 93 / Süleyman

(Sayfa 79)

İşbu telgrafnâmeme Eylülün dördüncü günü Mahmud Celalettin Paşadan şöylece bir cevâp aldım:

Süleyman Paşa Hazretlerine

2 Eylül 93 tarihli telgrafnâmelerine cevaptır. Orhaniye ve Plevne için bi't-tertip yola çıkarılan taburlar hakkında yollarca icrâ ettirilen tedâbir-i sâibe ve teshilât-ı âcile vesâireden dolayı arz-iteşekkürât-ı fâikaya musâberat olunur. Ahmet Hıfzı Paşaya feriklik ve miralay Ethem Beye livâlık rütbeleri tevcihine müsaade-i seniyye erzân buyurulduysa da Orhaniye kumandanlığının evvela Batumdan gelen Fazlı Paşaya verilmesi Meclis-i askerice kararlaştırılmış ve muahhiren Şevket Paşa'nın oraya gitmesini irade-i seniyye şeref-tâlik eylemiş olduğundan nâşî Ahmet Paşa'nın kumandanlığı bi't-tabî' geri kalmıştır. Kolordunun kırk, kırk beş tabura varacağından böyle bir mikdâr zaten farklılıkla orada bulundurulması elbette muhasenâttan hâli olmazdı. Lakin bir mucip irade-i seniyye yalnız kumandanlığının Şevket Paşada kalması lâzım geldiği arz olunur.

4 Eylül 93 / Mahmud

Eylülün üçüncü günü makamı ser-askeriden işbu telgrafnâme varid oldu:

Süleyman Paşa Hazretlerine

Orhaniye ciheti için tertib olunan kuvve-i cenûdiye cümlesinden olan taburlar peyder pey sevk ve i'zâm ettrilmek de olmasıyla bunun tesri-i sevkiyatı için buradan icâb edenlere tebliğât-ı müessire icrâ kılındığı gibi tarif ali-i safderilerinden dahi taht-ı kumandalarında bulunan Edirne ve Filibe kumandanlıklarıyla sair iktizâ eden mahallere

emr-i acil verilerek, mezkur taburların ve peyâpe gönderilmekte olan mühimmât ve levâzımâtın bir an evvel Orhaniye'ye vusulu çare-i serianın istihsâlı himme-i faika-yı asafanelerinden temenni olunur.

3 Eylül 93 / Mustafa

Ben zaten Plevneye imdad sevkini kendi kendime bir vazife ittihâz ettiğimden bu gün yine sevkiyat mezkure için mevki kumandandalarıyla muhâbere ve tesri-i maslahat evemirini ita' ettim. Eylülün dördüncü günü başkumandan Mehmet Ali Paşa'nın Kovaçe taraflarında ufak

(Sayfa 80)

tefek karakol kavgalarıyla vakit geçirdiğini müşarün-ileyhin telgrafnâmesinden anlamaklığım üzerine mabeyn-i hümayun Mahmud Celalettin Paşaya ve makâm-ı ser askeriye işbu telgrafnâmeyi yazdım:

Mabeyin Hümayun Baş Kitabet Celilesine; Huzur-u Kaymakamı Ser askeriye; Tophane Amire Müşiriyet-i Celilesine

Mehmet Ali Paşa Hazretlerinden 3 Eylül 93 tarihli olarak şimdi alınan birkaç telgraf mündericâtına göre henüz Kovaçe cihetinde ufak tefek bir takım muhâberatla izae-i vakit olunmakta idüğü anlaşılıyor. Vakit pek dar ve mühimdir. Müşarün-ileyh öyle ötede bir yerde parça parça askerle ve ufak tefek kuvvetlerle muhârebe ile imrâr-ı vakit ederse ve kuvve-i külliyesini toplayıp da dakika geçirmeksizin artık hemen Beleye kemal-i şiddetle hücum ve zabt etmez ise, maazallah tealâ Plevne ordusu büyük tehlike ve muhâtarada kalacak hudâ-negerde Plevne ordusunu düşman bir defa yerinden oynatacak olur ise, hiçbir istinâdkâhı bulunmadığından dolayı âkıbeti pek vahîm olacaktır. Mehmet Ali Paşa Hazretlerinin büyük ordusu cenab-ı hak muhâfaza buyursun ricat mecbur olacak olsabile arkası kala ve istihkâmeti müstenid bulunmasından dolayı bir muhâtıraya düşmez. Asıl düşünülmesi ve inşallah-ü tealâ bir dakika evvel selâmetinin bay-ı hâl istihsâl edilmesi ehem ve elzem olan Plevne ordu-yu hümayundur. Bunu da düşmanın tazyik ve teslitândan ve şan ve nâmus devleti halelden kurtaracak Mehmet Ali Paşa Hazretlerinin büyük ordusudur. Allah aşkına olsun, müşarun-ileyh bir dakika bile zaman geçirmeksizin kuvve-i külliyesiyle şiddetli hemen Beleye hücum ve zabt etmesi oradan Zıştovi caddesini tehdid

arz ile düşmanın hatt-ı ricatını tehlikede bırakması emir kıt'a ve acilinin i'ta buyurulması ehemmiyet fevka'l ade ile arz istirhâm eylerim.

4 Eylül 93 / Süleyman

Eylülün beşinci günü Plevneden hiçbir haber alınamadı. Eylülün altıncı günü baş kumandan Mehmet Ali Paşa bana işbu telgrafnâmeyi yazdı:

Süleyman Paşa Hazretlerine

1Eylül 93 tarihli telgrafname-i devletleri hatların bozukluğu cihetle bu gün alınıp husul-ü netice-i muvaffakiyet haydarneleri daveti teiavet kılınmıştır. Lütuf barı ile Cuma ve hezar

(Sayfa 81)

grad kol ordu-yu hümâyunları peyder pey ilerlemekte ve hedefü'l-hareketimiz olan Beleye yevmen foyuma takarrüb olunmakta olup dünkü telgrafnâme çâkerîde arz olunduğu üzere Baniska Lomunun sağ yakası dahi düşmandan tethir kılınmakta ve avn ve inâyet samedâniyeye müsteniden kariben istihsâl-i galibiyet ve muzafferiyet eltaf-ı elhiyeden mesuldur. Düşmanın on birinci kol ordusunun Tırnovadan gelen otuz ikinci fırkası ordu-yu hümâyunun sol cenâhında vaki' çayır köyünde ve on birinci fırkası kesirova cihetinde bizim Osman Pazarı fırkası karşısında durmakta olduğunu düşmanın Tırnovadaki kuvvetini kaltı bundan istinbât kılındığı binâen bu takdirce Bele üzerine hücumda sol cenâhımız açık kalup orasının temini ihtiyâcı Osman Pazarı kuvvetinin ise bu hıdmeta adım kifâyet bedihi bulunmuştur. Hazır iş bu raddeye gelmiş ve İnşallah Tealâ Rusyalının her cihetinde ahir zaman mu'cib olacağını bir tarîk açılmış üzerine rey sâmiyelerine tüfek aldığı halde düşmanın Şıpka istihkâmeti karşısının hal tedafayede istihkâmât derdinde bir kuvve-i kafiye terk ve kusur askeri arka mahallelerde ehemmiyeti kalmayan mevkilarda bulunan taburları bi'l istishab Hain boğazından ve yahud diğer münâsıb bir mahalden mürur ile Osman Pazarı fırkası ile birleşerek Tırnova üzerine celadet endâz seyfi savlet buyurulur ise, Evvel Allah Umum-i Asâkir nusret müesser-i şahânenin müzehher aksü'l-gâyatolması ikvay-ı memulâtdan bulunduğu mütebbadır hatırdır. Ve suretle bu manevranın icrâsı cevabını efendimiz dahî tasdik buyurulur itikadi caygir zamir çakeri olmakla bu babda nasıl olacak rey saib daverileri üzerine ise bir karar verilmesi zımmında lütfen telgrafhaneye teşrife râğbet buyurmaları istirham olunur ferman.

6 Eylül 39 / Mehmet Ali

Mehmet Ali Paşa'nın bu sırada Şıpkadan tefrik kuvvet edilmesine müteallik telgrafhaneme yazması benim 1 Eylül 93 tarihli telgrafname ile 4 Eylül 93 tarihiyle mabeyn-i hümayuna ve makamı ser askeriye yazmış olduğum telgrafnameden hasıl ettiği iğbarardan neşet etmiş idi. Onun üzerine bunda işbu cevabnameyi yazdım:

Cuma Ordugahında Mehmet Ali Paşa Hazretlerine

6 Eylül93 tarihli emirneme telgraflarını bu gece saat beş buçuk da aldım. Ve böyle

(Sayfa 82)

takarrüpleri tebşiri fevka'l had mucib-i şükrân olarak dua muvaffakiyet devletleri yâd ve tekrâr kılındı. Kulunuzun Şıpkaya müdafaa halini vaz' ile Osman Pazarı cihetini hareketim Plevnenin hal-i hazır hazırı dâim oldukça balkan bu yüzünün emniyetine sekte getireceği gibi huda-negerde Plevne ordusu bir sadâya uğrayacak olursa, bu cihetler kâmilen muhâfazasız bırakılmış olur. Ve inşallah Plevne fırkası muzaffer olacak olursa, o halde fırka-i mezkure Lofçayı istirdâd ve Selvayı zapt edeceği cihetle bizim fazla kalacak taburlarımızda Selva ve Gabrova üstüne yürüyerek Şıpkayı muhasıra kâmile tahtına almak farızasını müsaraat eder. Buranın tutulmasıyla Balkan'ın bu yüzünün emniyet-i kâmile tahtında bulundurulması der-saadetce karar kat'i tahtında bulunduğundan on taburla zapt dahi biraz meşgul gibi görüldüğünden binâen aleyh işte der-saadetce bir karar ve çare istihsâl buyurursa cevâben ve maruzdur.

6 Eylül93 / Süleyman

Eylülün yedinci günü Plevneden hiçbir haber alınamadı. Eylülün sekizinci günü Ahmet Hafız Paşa ile giden taburların muzafferen ayrıldıkları Orhaniye'de Şevket Paşadan haber aldım. Bu gün Mehmet Ali Paşadan dahi işbu telgrafnâmeyle aldım:

Süleyman Paşa Hazretlerine

Dünkü gün düşmanın tabiya ve istihkâmeti yakınından heyet-i arazi bir derece daha keşif ve muâyene olunmuş ve bu gün dahi esbâb-ı muhâcemenin itmamına müsâraat kılınmış olmasıyla inşallahü'r rahman yarın ale's sabah müsteniden bi tevfikillâhi tealâ Rusyalılar üzerine şiddetle hücum olunacaktır. Düşmanın vaziyetine, metânetine göre işbu

hücumun pek kanlı ve şanlı bir muharebeyi intâç edeceği veya avn inâyet bari galibiyet, Asâkir-i Girit müessir-i şahanede kalır ise, Yantra hattının zabtıyla intizâr olunan netice-i hayriyenin husûl olacağını payidâr bulunmakla ordu-yu hümayunun muzaffayat emrinde bi'l cümle silah arkadaşlarımızla davet Hayriye efhamileri istirhâm eylerim.

8 Eylül 93 / Mehmet Ali

Eylülün dokuzuncu günü mabeyn hümayun bi-kitabet celilesine işbu telgrafnam şeref-varid oldu.

(Sayfa 83)

Süleyman Paşa Hazretlerine

Mehmet Ali Paşa tarafından mabeyn-i hümayun keşide alınan telgrafnâmeye göre müşarün-ileyhin bu gün yani işbu Eylülün dozuncu Cuma günü Moskoflar üzerine şiddetle hücum edeceği anlaşılmıştır. Mezkûr düşmanın kuvvetle vaziyetinin metâniyetine nazaran bu hücumun pek kanlı ve şanlı bir mahâbreyi intâç edeceği veya avn inâyet bari gâliyeden asker nusret müyesser şahânedede kalır ise Yantra hattının zabtıyla intizâr olunan netice-i Hayriye hasıl olacağı payidâr idüğü dahi beyân olduğundan bu vaka'a-i cesîme kesb ma'lumat ederek gerek bizim düşmanın kuvvetine ve gerek tarafının vaziyetine havâle olunmuştur. Bu telgrafnâmenin birer suretleri dahi Osman Paşa ve Orhaniye kumandanı ferik Şevket Paşa Hazretini kesîde olundu.

9 Eylül 93 / Said

Eylülün onuncu günü Mehmet Ali Paşa mabeyn-i hümayun ile makam ser-askeriye işbu telgrafnâme yazmıştır:

Mabeyn-i Hümayun Baş Kitabet-i Celilesine Makam-ı Ali Ser-askeriye

Viyana sefâret-i seniyyesinin bu sabah aldığım 18 Eylül 1877 alafranga tarihli bir kıt'a telgrafnâmede, Berlin'den verilen nush ve pend üzerine, girandük Nikola'nın Plevnenin tazyikinden sarf-ı nazarla, yalnız Ulah ordusuyla cüzi Rus askerini Plevne etrafında terk ederek var kuvvetini re'sen kumanda-yı çâkeride bulunan ordu-yu hümayun üzerine vermekte bulunduğu îmâ olunmuş ve bunun sıhhat ve adem-i sıhhati her ne kadar meçhul ise de lehü'l-hamd saye-i Şevketvâye-i Hazreti padişahide ordu-yu hümayunun

harben ve muzafferden buralara kadar ilerleyip Bele'ye hedef ittihâz eylemesinden Rusları sahihen dûçarif hovandışeile nazar-ı dikkatlerini buraya hazır eylemeleri dahi ihtimâlden bayid görülememiş olması cihetle bu gün tekrar hücumla başlanılacak iken işbu mütalaya mebni, bugün tehir hareketiyle hem Ahmet Eyüp Paşa Hazretleriyle Sinan Köyünde ve Ferik Necib Paşa maiyetiyle Vodiçe'de bulunan üç fırkadan bir miktar tabur celbiyle hücum kollarımızın mümkün merteye bir derece daha tezyîdinin hem de bu sırada top ve askerinin ber vech dil-hâh¹¹⁵ sevki için dünkü tecrübe ile lüzumu sabit olan bir takım yollar küşadına çalışarak yarın ki Pazar günü ale's-seher bi nusreti'llah-i tealâ düşman istihkâmatı bi't tereddüd

(Sayfa 84)

hücum edilerek a'da-yı bed-nihâd ile şiddetle müsâdemeye karar verilmiş olduğu halde şimdi akşam üzeri mabeyn-i hümâyun baş kitabet-i celilesinden sureti it'a buyurulan Bükreş havadisinde Rusyalının hareket askeriye merkez-i badehumâ Plevneden Bele'ye nakil edildiği ve veliahdın yeniden bir hareket edebilmesi için kuvve-i htıyâtiyennin ekserisi Bele'ye celb olunmakta idüğü muharrer bulunmuştur. Rusların işbu teşebbüsatları orduyu hümâyunu taarruza hareket de iken urmak efkar-ı fâsidesine müstenid olup buna karşı çakerleri Hezargrad kol ordusunu Lom suyunun gerisine ve Cuma ordusunu dahi kale gibi tabi'i müstehkem olan Sarı Nasuhlar mevkinde çekerek ve Haydar höyünde dahi bir kuvvet terk ederek müdafaya gayet elverişli vaziyetlerde tutulduğu ve sağ cenahımız Rusçuğa ve solumuz balkana müstenid olduğu halde mevsim-i şitânın takribi hesabıyla düşmanın bu sene bir iş görmekten mahrumen ve meyusen Tunadan öteye çekileceği derkardır. İşte hakikat madde vech-i maruz üzere olup, şimdi hareket taaruziyyeye devam ile düşmanın istihkâmat-ı müstahkim ve mütteniyesi üzerine hücum olunmak ve yahud zahirde taarruz eder gibi görünüp de suret-i tedâfide manevra ve nümâyişler icrâsıyla düşmanı üzerimize celb ede ede hin-i hacette birden bire asıl hat tehaffuzu ittihâz olacak kura-yı Lom ve Sarı Nasuhlar mevkinde çekilip düşmanı bir vartaya uğratabacak bir halde bulunmak şıklarından kangısının icrâsı tensib kalınır ise emr-i fermân buyurulması maruzdur fermân.

10 Eylül 93 / Mehmet Ali

¹¹⁵ Dil-hâh: Gönül arzusu, Dileği.

Yine bu gün makam ser askeri meclis-i askeriden dahi Mehmet Ali Paşaya işbu cevabname telgrafi yazıldı:

Mehmet Ali Paşa Hazretlerine

Şimdi alınan telgrafname müşirleri meclis-i askeride kıraat olundu. Rusların Plevneden asker getirerek Bele'deki kuvveti teksire teşebbüs ettiklerine dair Berlin'den alındığı beyan alınan telgraf ile mabeyn-i hümâyun sureti gönderilen telgrafın ikisi dahi bir olup bu havadis sıhhatı pek de müsellemlen olmamakla beraber Rusların böyle bir şayi'a¹¹⁶ çıkararak o tarafça hareket-i taarruziyeyi tereddüde düşürmek istemeleri dahi melhuzdur. Ve ma-heza düşmanın Plevnede günden güne tekessür eden kol ordu-yu hümâyun karşısından ziyâde asker alıp da

(Sayfa 85)

öte tarafa kaldırmaları ve orayı zayıf bırakmaları dahi me'mul değil gibidir. Bi'l-farz böyle bir harekete tasaddu etseler Osman Paşa Hazretleri arkalarını boşlamayarak taarruz hareketi müsâraat edeceğinden işte burası dahi düşmanın Plevneden ziyade kuvvet kaldırmaktan tahaşşü etmesini dai görünüyor. Hal böyle görünür iken oraca bir haftadan beri gösterilen asâr-ı teerddütten düşmanın istifade edip de Plevneye yollanılması ihtimâlden ba'id olmadığına nazaran mazallah böyle bir fenâlık vuk'u bulur ise neticesi pek vahimdir. Binaen aleyh, oraca bir an tereddüd ve tevakkuf zamanı olmadığı bilinip müddet-i medide hareka-ı seriyye-i askeriyyeyi avk ve te'hir ettrilmeyecek zayıf cihetlerinden düşmanın üzerine taarruz hareketi devam olunmak ve bi-avnihi tealâ başlı bir muzafferiyet kazanılmağa çalışılmak müttehiden mukarrer ve bu yolda ibrâz müesser hamite sa'y¹¹⁷ ve ihtimâm buyurulması cümleten müntezirdir.

10 Eylül 93 / Mustafa

Eylülün on birinci günü ser-asker kaymakamı Mustafa Paşa, gerek Mehmet Ali Paşa'nın yazdığı ve gerek ona verilen cevabnâmeyi bana yazması üzerine bende ol babdaki müta'alamı işbu telgrafnâme-i âtî ile makam ser- askeriye bildirdim:

¹¹⁶ Şayi'a: Herkesçe bilinen ve etrafa yayılmış haber.

¹¹⁷ Sa'y: Çalışıp çabalama, didinme, gayret etme.

Makam Kaymakam-ı Ser-askeriye

Mehmet Ali Paşa Hazretlerinden alınan cevabın müşarün-ileyhe yazılan şifreli telgrafnâmelerin suretleri 11 Eylül 93 tarihli zeyl-i sami-i efhâmileriyle alındı. Hareket-i askeriyye ve icrat-ı taarruziyye ve harbiyenin öyle ve yana verilen ve Bükreş havadisatına bina olunması hiçbir vakitte caiz olunmadığından gerek Plevne ve gerek Balkan ordu-yu hümâyunun şu hal tevkifden kurtulmaları bütün btütün Mehmet Ali Paşa Hazretleri ordusunun neticeli bir muzafferiyet azimi kazanmasıyla hâsıl olacağı bedihi bulunduğundan dolayı müşarün-ileyh düşman taarruzdan çekinmek o hal-i tedâfâya girmek istemesini meclis-i askeriyenin adım muzafferiyetle vakir geçirmeksizin düşmana taarruz mesâret ve müdavamât emir kıt'asını vermesi ayn-ı isâbet ve mahsûs kerâmet olmakla hakikaten meclis-i mezkur hey'et fehimmesini bu bâbda arz teşekkürât

(Sayfa 86)

bi-payan ederim. Çünkü müşârun-ileyh bu gibi havâdisat-ı veliyyet-i lal ile vakit geçirir ise, geçireceği vaktinin her dakikasından düşmanın pek büyük istifade ettiği ve edeceği bedihidir. Müşarün ileyhın hiçbir hareket-ı müfide icrâ etmeyip şu vechle işi muttasıl bir çok lakırtıya boğmasından yalnız Osman Paşa Hazretleri değil bizde pek büyük mazarratı vardır. Zira hatt-ı ri'catı müşârun-ileyh tarafından şediden darb ve kat' olunmadıkça düşmanın gerek Plevneden ve gerek buradan tehfif kuvvet ihtimâli olmadığından, ve şimdiden mukaddemâtı görünmeğe başlayan ahkâmından mevsim şitade balkanda Asâkir-i şahânenin barınması kabil olamayacağı cihetle bi'l âhire tabiatıyla balkan hattının terk edilmesi lazım geleceği anlaşılmasından balkan ordu-yu hümâyunun buradaki bunca mesaisi semeresiz kalmamak ve bi'l âhire Balkan'ın öte tarafına geçip Tuna ordularıyla birleşmek maksadına muvâfık olmak için müşârun-ileyhin taarruz etmesi, inşallah-ü tealâ büyük bir neticeli muzafferiyet kazanması ehem ve elzem idüğü ve bizim cihetten Bele üzerine hareketle Yantra nehri hat tedafüyesinin tutulması nehr-i mezkurun bundan başka mahalden geçit vermemesi ve bizim cihetin mürtefi ve ormanlık ve kayalık ve düşmana kalacak tarafın münhat ve gayet açık ve düzlük olması hasebiyle fevaid-i harbiyece ehem-i mehâmmeden olduğu ve eğer Mehmet Ali Paşa Hazretlerinin 10 Eylül 93 tarihli telgarnâmesinde icrâsını hikâye ettiği keşf-i taarruzuricatı yazdığı gibi olmayıp da hakikat-ı huda-negerde bir hezimet ise o halde manevra hey'etinin suret-i ahire efrağı iktizâ edeceği ve bununla beraber tahkikât- mevsuka-i âciziye göre düşmanın Zıştovi ile

Tırnovada ikişer tabur askeri olup kuvve-i kâfiyesi Plevne üzerinde ve bakîsi Mehmet Ali Paşa Hazretleriyle âcizlerinin firkaları karşısında bulunduğu maruzdur.

12 Eylül 93 / Süleyman

Bu telgrafnâme-yi yazdıktan sonra idi ki , Orhaniye’de Şevket Paşadan Ahmet Hıfzı Paşa’nın refâkatı taburlarıyla ve kabile ile salimen Plevneye muvâsalat ettiği ve üç mahalde düşmanı bozduğu tebşirâtını aldım. Eylülün on üçüncü günü Mehmet Ali Paşa, hareket sâbıkadaki siyetini ta’mir etmek üzere gerek mabeyn-i hümâyun ve makam-ı ser-askeriye ve gerek bize işbu telgrafnâme-yi yazdı:

Mabeyn-i Hümayun Baş Kitabet-i Celilesine Makam-ı Ali Ser askeriye Balkan Kumandanı Süleyman Paşa Hazretlerine

Evvelce ba-telgraf arz olunan esbâbdan dolayı Bansekalomi üzerinde vaki’ Çerkovna ve Köprüce ve Sinan köy taraflarından ileriye hareket mümkün olmayacağı ve düşmanın üç

(Sayfa 87)

açık kol ordusunun Yantra üzerine cem ile pey-der pey Bele’ye daha kuvvet celb etmek de bulunduğu keşfiyat-ı vaka ve tahkikat mevsûkadan anlaşıldığına ve şu suretle Vodiçe ordugahından ileri gidildiği halde ordu-yu hümâyunun arkası Tırnova cihetine tesâdüf edip orası açık kalacağı ve ona karşı kuvvet terki halinde ise, mevcûdemizin taarruza gayr-i müsâid bir derecede azalmasını mucib olacağı hasebiyle düşmanın başlıca bir kuvvet ile ordu-yu hümâyunun sol cenâhıyla arkasını almak muhâtırası bedîhiyâtından bulunduğu binâen manevramızın tebdîli lâzım gelmiş ve ol vech ile Cuma kol ordusu hümâyunu yirmi üç tabura tenzil olunarak işbu taburların on yedisi Cuma cihetinin külliyetli mesâbesinden olan Sarı Nasuhlar mevkiine ve altısı Kara Hasanlar köyüne sevk ve ikâmeve kumandası dahi kemâfiü’s-sâbık Hasan Paşa Hazretlerine tevdi’ ve ihale kılınıp kuvve-i bakiye ile dün akşam saat bir sıralarında Vodiçe’den hareketle düşmana his ettirilmeksizin geceleyin Helvacı Yenicesi’ne ve bu akşam saat on bir de Katselva ordugâhına muvâsalat olunmuş ve Ahmet Eyüp Paşa Hazretleri ile Sinan köyünde bulunan kuvvet dahi gelip birleşmiştir. Yarın asâkiri şahâne bi’t tabii istihârat ettirilecektir. İşbu tebdil-i hareket ile hem taarruz ve hem tedâfi hareketi elverişlive Rusçuk kal’asına dahi himâya edici bir vaziyet kazanılmıştır fermân.

13 Eylül 93 / Mehmet Ali

Eylülün on beşinci günü dahi Tuna orduları başkumandanı nasb ve tayin olduğundan on altıncı günü Şıpkayı terk ile Rusçuğa müteveccihen hareket eyledim.

Ve'l hâsıl Mehmet Ali Paşa'nın Osman Pazarı tarikiyle Tuna şark ordusunu Şıpka mevcudunun bir kısmıyla hareket etmesi mütâlaatından bahis telgraflar ki biri 21 Ağustos 93 ve diğeri 6 Eylül tarihleriyle merkumdur. Benim inzar-ı dikkatim Osman Paşa ordusuna ma'tuf, o cihetin def'i meşgulâtından sonra çevirme hareketi icrâsını mansub olduğu ve ale'l husus merkez saltanattan Plevne için ber vech-i maruz geceli gündüzlü işgâl edildiğim bir zaman içinde vârid olmuştur ki bende 6 Eylül 93 tarihli telgrafnâmede bast ve beyân ile eylediğim vech ile Plevne ordusu bir sadmeye uğrayacak olursa buradan asker tefrik ile Tuna cihetine sevki halinde bu taraflar kâmilen muhâfazasız bırakılmış olur. Ve Plevnenin muzafferâtı takdirinde Osman Paşa'nın Lofçaya istirdâdı ve Selvâya kadar ilerlemesi ve bizim taburların da Selva ve Gabrovaya doğru ilerlemesi mukarrer olup bununla berâber Balkan'ın bu yüzünün emniyet kemal-i tahtında bulundurulması

(Sayfa 88)

Der-saadetçe karar-ı kati tahtında bulunduğundan ve firkanın ikiye taksimi halinde buranın tutulması mümkünsüz kalacağı gibi Tırnovanın öyle on beş taburla zabtı dahi biraz müşgül gibi görüldüğünden binaen aleyh, işte der-saadetçe bir karar ve çare istihsâl buyurulması lüzumunu cevâben iş'âr eyledim. Eğer Mehmet Ali Paşa fi'l hakîka Bele üzerine hücum edecekde bende Tırnova aleyhine teslit ve karşısındaki Çaroviç ordusunun sağ cenâhını benim askerimle işgâl ederek, Bele'nin zabtını bu manevra ile teshîl etmek istiyor ise baş kumandanlık sıfatıyla “Şıpkadan şu kadar tabur ile falanve falan yerlerdeki taburları Alhain boğazından geçerek Tırnova üzerine hareket-ı taarruziyye icra et” diye emr-i kat'i verir ve İstanbul'a da bu vechle emir verdiğini li-ecli'l malumât yazar idi. O halde Plevneden dolayı muhâtıra tasavvuruna ve Balkan'ın bu cihetinin devam-ı emniyeti ile mükellifiyet mütalaasını yazmaya bence mahall ve imkân kalmaz idi ve Mehmet Ali Paşa'nın bu bâbda benden rey sormağa kat'a ihtiyâcı yok; çünkü, benden rey sormak bi'l âhire Plevne ciheti dû-çâr-ı hatır olurda balkanca bir vehâmet teveccüh edecek olursa tevellüd edecek mesuliyeti bana âtf etmek ve “anın rey'iyle balkandan asker kaldırıldı” demek entrikası için tehiyye-i mukaddemât demek olmakla ben de Plevnenin hal-i muhasuriyetini ve balkanca merkez-i saltanatından üzerime tahmîl edilen vazifeyi bi'l

beyân “buradan asker tefriki zımninde benim reyimi almak için uğraşacağımıza İstanbuldan bir karar istihsâl buyurunuz” dedim. Çünkü gerek Plevne tehiyyetiyle çevirme manevrasına ve gerek Balkan’ın cenub cihetinin taht-ı emniyette bulundurulmasına merkez-i saltanat beni memur etmiş idi. Ağustosun yirmi birinci gününden Eylül’ün altıncı gününe kadar gizirân olan on altı gün müddet, Lofçanın istilâsı; Plevnenin mahsuriyeti ve Orhaniye tarikiyle asker ve kabile sevki gibi en telaşlı ve muhataralı bir zaman içinde ve şayed Ruslar Plevne ordusunu esir ederlerse, Balkana yürümeleri, tabii bulunan bedâhet sırasında ve Orhaniye’de yalnız iki buçuk tabur asker bulunması zihinleri tahdîş eylediği Şıpka, Edirne, İstanbul vesâireden Orhaniye’ye taburlar toplamaya çalışıldığı bir vakitte Mehmet Ali Paşa’nın balkan hattının kısmen tahliyesini talep etmesi hangi fikr-i salime müstenittir? Buralarını tayinde insan müttehir kalacağı gibi, bu tahliye işine bana gördürerek bil-ahire mesuliyeti üzerime tahmil etmeği istemek dahi bu acizikülliyen tahmik demek değil midir? Mehmet Ali Paşa Şıpka’nın kısmen tahliyesiyle Şıpka kuvvetinin Tuna cihetine aldırılmasına, Bele’nin taarruz ve zabtı için lüzum gösteriyor idi. Lâkin Mehmet Ali Paşa 13 Eylül 93 tarihine kadar, irâe

(Sayfa 89)

ettiğimiz telgrafnâmelerden anlaşılacağı vech ile hiçbir hareket ciddiye ve esâsiye icrâ etmeyip nihâyet dahi vaz-ı tedâfi aldı. Eğer ben anın sözüne bi’l ittimâd Şıpka’nın kuvvetini tenkis etse idim düşmanın tarik-i taarruzunu küşâd ve kuvvetimi tefrik muhâtarasına uğratmaktan başka bir şey yapmış olmaz idim. Maamâfih 6 Eylül 93 tarihli telgrafta gerçi Şıpkaca kuvvetin tenkisi gibibir mühime-i azîmenin mesuliyetini der-uhde edemeyeceğimi ve buna der-saâdetce bir karar ve çâre istihsâli lüzumunu cevâben yazdım ise de, Mehmet Ali Paşa’nın mübâşeret edeceğini ilân eylediği harb-i taarruzideTuna şark ordusunun sol cihetinin temini yani Çaroviç ordusunun sağ cenahının işgâli için Ahmedli de bulunan Asâkir-i muâvena ser-gerdesi Saadettin Girây Paşaya Maryani ve Elenacihetlerine doğru nümâyiş icrâsını emir etmiş idim. Emr-i mezkur eylülün sekizinci günü i’tâ olunmuş ise de, o tarihte Ahmedli de telgrafhâne bulunmadığından ancak dokuzuncu günü akşamından sonra Saadettin Giray Paşaya vâsıl oldu. On birinci Pazar günü Mariyânı civarında tahaşşüd ve on ikinci günü Elene üzerine doğru taarruz ettiler. Asakir-i muavenenin düşman nizamiye asakiriyle mahfuz bir memlekete taarruz edipte muvâffak dahi olabilmesi, hasbihâl-i mümkünâttan değil ise de düşmanın keşif kuvvetine medâr olabilir idi. İşte benim de maksadım Elene civarındaki düşmanın kuvvetini Asâkir-i

muâvena delâletiyle anladıktan sonra İstirâyka ve Hain boğazındaki taburlarla muavena-i mezkureye bir daha sevk ederek Elene'yi istirdâd eylemek idi. Ve Mehmet Ali Paşa'nın 6 Eylül 93 tarihli telgrafnâmesiyle vaad ettiği Osman Pazarı fırkasının muavenet ve birleşmesi hususunu dahi Elene'nin istihlâsı sırasında müşarün ileyh Mehmet Ali Paşa Hazretlerine yazarak Tuna şark ordusunun "açık kaldı" deyin sol cenahını gerçekten temin eylecek ve bununla beraber Şıpkadan da öyle Mehmet Ali Paşa'nın dediği miktar asker ayrılmayarak oranın mahfuziyetini Plevne hakkındaki rey ve planının vesait-i icraiyesini edininceye kadar idame edecek idim. Maamafih Tırnova kasabası Rusların balkan kol ordusunun merkez idaresi bulunduğundan oranın elden çıkmaması için nihayet dereceye kadar da çalışmışlardı ve Rusçuk ve Plevne karşısından asker celb ederek bizim teşebbüsümüzü boşa çıkarmaları ve belki istenilmez surette bir adem-i muvaffakiyet hasıl eylemeleri dahi melhuz olduğundan, binaenaleyh, Mehmet Ali Paşa'nın cümle ictihatından olan Tırnova istirdadı mesuliyetini kendi üzerine

(Sayfa 90)

almaya muvâffak-ı maslahat görmemiş idim. 12 Eylül tarihinde Saadettin Giray 10 Eylül 93 tarihli bir telgrafnâmesini aldım. Telgrafnâmemiz gerek hülâsa-yı meali on birinci Pazar günü Elene kasabasına hücum olunacağını ve Elene'yi zapt ederlerse, İstirayka'daki taburların Eleneye gelmesi için İslimiye Kumandanlığına emir verilmesi temennisinden ibâret idi. Saadettin Giray Paşa, hem ümmi ve hem de başı bozuk olduğu cihetlememuru olduğu keşif vazîfesinden büyücek ümitler tahayyül etmiş ise de anın bu kabil ifadesine iltifât etmedim. Şu kadar ki, Elene'nin sahihen istirdâdı için hazırlıkta bulunmak üzere İstirayka'daki taburları hazırlaması zımmında ba-telgraf İslimiye kumandanlığına emir verdiğim gibi Eleneye doğru ilerlemek için Hain boğazındaki mirliya Şükrü Paşaya da hazırlanması ve hareket emrini intizâr etmesi yevm-i mezkurde yine bi telgraf yazmış idim. Hayf ki, Mehmet Ali Paşa'nın 13 Eylül tarihli ve hareket taarruziyyeden ferâgatın esbâbını meval mahud telgrafnâmesini tarih-i mezkur sabahı almaklığım üzerine teşebbüsümüzü ferâgata mecbur oldum. Zaten Mehmet Ali Paşa 10 Eylül 93 tarihli telgrafnâmesinde Hezargrad kol ordusunu Lom suyunun gerisine Cuma ordusu dahi Sarı Nasuhlar mevkiine çektiğini sağ cenâhı Rusçuğa ve sol cenâhına balkana istinâd ettirerek müdâfaaya elverişli vaziyet aldığını yazıyor idi; mevsim-i şitânın takarrübü hasebiyle düşmanın bu sene bir iş görmekten mahrumen ve meyusen Tırnovadan öteye çekileceğini bir macezâ ve kehânet olarak dermiyân eyliyor idi. Eylülün on birinci günü makam-ı ser-askerîden aldığı

tevbihname üzerine, tenbih edecek iken, ertesi günü kol orduları geri aldıktan sonra hem taarruzu ve hem tedafüi harekete elverişli ve Rusçuk kal'asına dahi himaye edeceği bir vaziyet kazandığını yazması beni sahihen şaşırttı. Bu halde artık Elene üzerine bir hareket-i ciddiye'ye teşebbüs lüzumu kalmadı; çünkü, Elene ve Tırnova hareketi Mehmet Ali Paşa'nın taarruz kol ordusunun sol cenâhını temin için onun gösterdiği lüzûmu üzerine tedbir edilmiş olduğundan, bende Elene üzerine hareket teşebbüsâtından şimdilik ferâgat olunmasını derhal Hain Boğazı ve İslimiye kumandanlarına emir ettiğim gibi SaadetGiray Paşaya da, Elene hattının vakt-i âhere lüzumu talikini ba telgraf iş'âr eyledim. Garibdir ki, Mehmet Ali Paşa hareket taarruziden vazgeçmesine de “Vudiçeden ileri gidildiği halde ordu-yu hümâyun arkası Tırnova cihetine tesadüf edip orası açık kalacağını ve ona karşı vakit terki ise, mevcudunun

(Sayfa 91)

taarruza gayr-i müsait bir dercede azalmasını mucib olarak düşmanın başlıca bir kuvvet ile ordu-yu hümâyunun sol cenâhıyla arkasını almak muhatarasının bedâhetinden nâşî orduyu geri aldığını ve binaen aleyh vaz'-ı müdâfaaya girdiğini” sebep olarak dermiyan eyliyor. Bu telgrafnâmesiyle kâin “Süleyman Paşa Şıpkayı terk ile Tırnovayı istirdâd etmediği için bende ricata mecbur oldum” demek istiyor. Halbuki ben Tuna şark ordusunun sol cenâhını İstrâyka ve Hain boğazındaki taburları Elene'nin istirdâdına sevk ederek te'min teşebbüsâtına başlamış idim. O tarihte Mehmet Ali Paşa'nın Tırnova da sol cenâhını tehdid edecek düşmanın bir kuvveti dahi yok idi ve hatta 6 Eylül 93 tarihli telgrâfında Tırnovadaki düşmanın kalıtını kendisi de idda ediyor idi. Ve ale'l-husus Elene'nin istirdatından sonra Osman Pazarındaki mevud Tuna şark ordusu fırkasını dahi birleştirerek Tırnova'ya sevki mukarrer idi. Mehmet Ali Paşa Vodiçe'den ileri gitse yani Bele'ye yaklaşırsa veya Bele'ye istirdâda muvâffak olsa idi Ruslar Tırnovaya bi't-tabi tahliye ederler ve yahud Tırnova üzerine yürümemeye memur edeceğim taburlara lüzum görür isem Şıpkadan da beş on tabur sevk ve terfik eder idim. Hatta eylülün on birinci günü Gabrovanın Tırnova cihetini keşif için bir müfreze dahi sevk eyledim. Ve müfreze-i mezkure Gabrova kurbine kadar ilerleyerek düşmanın yed-i zabtındaki Yantra Bulgar karyesiyle Yeni mahalle denilen kıta'at-ı kuranın bir kısmını da ihrâk ettiler. Ve'l-hâsil Mehmet Ali Paşa dahi eylülün on birinci günü “taarruz edeceğim” diye ilerlettiği kuvve-i azimiyeyi her ne fikre hıdmet ettiyse bilinemez, geri almaya başlamış idi. Bu halde burada bir muhâkemecik yürütelim:

Eğer ben Mehmet Ali Paşa'nın 6 Eylül 93 tarihli telgrafnâmesine iğtifâlen mesuliyeti der-uhte ederek yazdığı gibice Şıpka istihkâmâti karşısına hal-itedafüiyye de bir miktâr-ı kâfi kuvvet terk ile Şıpkada ve gerilerde olan baki taburları bi'l istishâb Osman Pazarı fırkasıyla birleşmek şartıyla Hain boğazından veyahud diğer münasib bir mahalde mürur etmek teşebbüsâtında bulunsa idim. Maslahat ne hal kesb eder idi? Şimdi Şıpkadan Tırnovaya sevki lazım gelen taburları Osman Pazarı fırkasıyla birleştirmek Şıpkadan sarf-ı nâzar ederek Mehmet Ali Paşa'nın emir mezkurunu ta'dilen doğruca Hain boğazından ilerletelim:

Eylülün altıncı günü Mehmet Ali Paşa tarafından yazılan bu telgrafnâme üzerine yola çıkayım,müşarün ileyh Şıpkadaki taburların bir kısmını müdâfaa ve bir kısmını taarruzcu olmak üzere ikiye ifrâz

(Sayfa 92)

etmek ve yola çıkarmak için hazırlamak iki güne mevkuftu idi. Bu halde Şıpka taburları Eylülün dokuzuncu günü sabahı Şıpkadan çıkacaklar idi. O gün ne kadar sürat gösterebilseler Müfelles köyünden ileri gidemezler idi; onuncu günü dahi Hain boğazına varacaklar idi. Halbuki o gün Mehmet Ali Paşa Hezargrad kol ordusunu Lom suyunun gerisine ve Cuma kol ordusunu Sarı Nasuhlara çekmiş idi. Lakin ben buna nereden haber alacak idim? Bizim Şıpka taarruzu fırkası ilerilemekte devam etmiş olacak idi. On birinci günü Balkan'ın Hain boğazındaki İzlatire'ye kadar gidecek ve orasını taht-ı işgale alacak idi. On ikinci günü Balkan'ın şimâl cephesine ve ...gelmiş olacak idi. Halbuki on ikinci günü akşamı saat bir de Mehmet Ali Paşa Vodiçeyi dahi terk ile geceleyin Helvacı Yenicesi'ne gelmiş olduğundan yine benim haberim olamayacak idi. Bu halde on üçüncü günü Tırnovaya yalnızca taarruz etmiş etmiş olacak idim; ol vechle ki bütün Çaroviç ordusu benim karşımda Tırnovanın müdafaası hıdemetında bulunacaklar idi. Çünkü Mehmet Ali Paşa artık bugün kâmilen geri çekilmiş idi. Osman Pazarındaki beş altı tabur asker, bu tarihe kadar Elena'ya bile yaklaşamazlar idi; çünkü bunların Şıpkadan Tırnovaya ilerleyen kuvvet ile birleşmesi Maryânı ve Elene'deki Rusları tard ve perişân etmeye mevkuftu idi ki, mevcudça kalıtları hasebiyle burası çay-ı iştibâh idi.

O halde Tırnova da her ne muvaffakiyetsizlik olursa, zaten benim reyimle Tırnovaya gelinmiş olduğundan ve gerçi Mehmet Ali Paşa 6 Eylül 93 tarihli bir telgrafname yazmış ise de, andan maksat, bir ihtar olup yoksa "Süleyman Paşa kendi

kumandasına taalluk edecek işlerde bi't-tabi' mesüldür" deneceğinden, göz göre hem kendim ve hem devlet ve vatanım için hazırlanan tehlikeyi isti'câl etmiş olacak idim. Binaenaleyh Mehmet Ali Paşa'nın bu ihtarnâmesine muhâtabından istinkâf ederek mesuliyet cihetini red ve re'yini merkez-i saltanata arz etmesi lüzumunu kendisine cevâben beyân eyledim.

Mehmet Ali Paşa'nınmarü'l-zıkr 6 Eylül 93 tarihli telgrafiyesi İstanbulca da bir nazar-ı takdir kazanmış idi. Mehmet Ali Paşa'dan aldığım telgrafnâme ile cevapnâmesinin birer sûretini ba- telgraf makâm-ı ser-askeriye arz ettiğim halde Mehmet Ali Paşa'nın muhtırası ahkâmına tabiyyet için bana bir emir ve iş'ar vuku' buldu. Mehmet Ali Paşa dahi vuku'bulan mürâcaatına müntazir olduğu cevâbı alamadı. Eylülün dokuzuncu günü tarafının kuvvet ve vaziyetine göre

(Sayfa 93)

tedafüii ve taaruzu hareketde bulunmasını amir mabeyn-i hümayun cenab-ı mülukaneden irade-i seniyyeli bir telgrafnâme aldığım gibi onuncu günü dahi balkan hattının tahkimi için ba'zı tedabiri müşâr ve mufassal-ı makâm-ı ser-askeriyeden bir emirnâme ahz ettim. Maamâfih Plevne cihetine nasb-ı ayn etmiş ve gönderilen kuvve-i muâvene ve mühimmâtın ne hal kesb ettiğini merak etmek de bulunmuş idim. Eylülün on ikinci günü akşamından sonra Orhaniyeden Ahmet Hıfzı Paşa refakatıyla giden kuvve-i muâvena ve mühimmâtın bi's selâm Plevneye vusulü makam-ı ser-askerîden tebâşir olunmakla bence Plevne cihetinden icrâ-yı manevra fikri tecdîd eyledi. Herhal Orhaniye kumandanı Şevket Paşadan Orhaniye mürettebatı taburlarının arkası alınıp alınmadığını suâl eylemeklim üzerine o gece saat dördte Orhaniye mürettebatı taburlarının henüz arkası alınmadı ise de müretteb olan ikinci kabile ile bizzat kendisinin herket edeceğini Şevket Paşa yazdı. Ve'l hâsıl bir taraftan Mehmet Ali Paşa'nın sol cenâhı te'min tedârikâtıyla ve bir taraftan Plevne cihetinin tezyid kuvvetiyle karar evvel ve cihetle Lofçanın istirdâdı ve badehuhu Şıpkadaki Ruslar aleyhine çevirme manevrasının icraatı ile meşgul iken Eylülün on dördüncü günü suret gayr-i resmiye de Tuna orduları umumi başkumandanlığının uhdeme tevciye olunacağı ihtâr ve on beşinci günü memuriyetim resmen ihrâ olundu. Binâen aleyh Şıpkadaki Ruslar aleyhine olan bunca teslimiyet ve teşebbusatım dahi hükümden sâkıt kaldı.

Muharebe-i hâzirenin merkez saltanatca uğradığı garaib meşkülâtından olmak üzere Mehmet Ali Paşa'nın 6 Eylül 93 tarihli telgrafnâmesini aldığım günün sabahısı 5 Eylül 93 tarihiyle makamı seraskeriden dahi işbu emri almış idim.

Balkan Umum-i Kumandanlığa

Selva ve Lofça kazaları ve havâlisinden öteye beriye dağılmış olan ahâli ve ale'l husus Pomaklar,zaten şecaat ve besâletle müştehir ve her vech ile harbe kadir olduklarından, bunların familyaları me'men mahallerde tevattun ve iskân ettirildikten sona içlerinden hıdemât-ı askeriyelerinden istifâde olunacakları tefrik ve teslîh olunarak, Asâkir-i muâvena silkine kayd ve idhâl ile muhârebelerde istihdâm olunmaları feva'id ve muhassenâtı, bab-ı âliden ihtâr olunmuş ve bu suret meclis-i ali askeri de tensîb kılınmış olmakla, ber vech-i muharrer icâb-i halin icrâsıyla ahâli-i mezkureden hıdemât-ı Harbiyece istifâde olunması esbâbının istihsâline müsara'at buyurulması mütemennâdır.

5 Eylül 93 / Mustafa

(Sayfa 94)

Makam-ı ser askeriye ihrâz etmiş ve ümera-yı askeriyenin hocası olduğunu biliddia bu unvan sevkiyle böyle bir vakt-i nazik de öyle bir makâm-ı mühimme getirilmiş olan bir zat ve muhârebe-i hazirede kaffe-i kumandanlara merci' tanıtılan meclis-i ali-i askeri â'za-yı kiramı, başı bozuk muâvenelerinden Rusya gibi bir devlet-i müntazama asâkirine karşı istifâde intizâr ve fikrinde bulunur ve kumandanlara da böyle bir emir verir ise o devletin idare-i askeriye ve emr-i kumandası ne mertebe su-i istimalat gördüğü ve işbu muharebenin ne gibi efkar ve ara-yı sakime ile idare olunduğu anlaşılır.

Makam-ı ser-askeriden mezkûr telgrafnâmeyi aldığım sırada umum başkumandan makâmını işgâl eden Mehmet Ali Paşa'nın da ma'hûd 6 Eylül 93 tarihli telgrafnâmesini almış galebe-i ye's ve hiddetle yevm-i mezkurde ser-asker kaymakamı Mustafa Paşaya işbu cevapnâme telgrafiya yazmış idim.

Huzur-i Kaymakam-ı Ser-askeriye

Selva ve Lofça kazaları havâlisinden öteye beriye dağılmış ve zaten şecâat ve besâlaette meşhur ve her vech ile harbe kâdir bulunmuş olan Pomakların hıdemât-ı harbiyece vücudlarından istifâde olunmuş üzere istihdâmalarını müsait olunması 5 Eylül 93

tarıhli emir telgraflarında irâde ve iş'ar buuyurulmuş ise de mezkur Selva ve Lofça kazaları hakkında buralarda hiç kimse yoktur; olsa dahi istihdâmları hâiz olmadığından ordu-yu hümâyundan teb'id olunacaktır.Hattasâir mahaller ahâlisinden olup da güya vücûdlarından istifâde olunur zeamiyla silah ve cephâne ve tayinât i'tası külfetleri ihtiyâr olup şimdiye kadar ordu-yu hümâyun nezdinde bulundurulan başı bozukların ekserisinin bile şimdi def'iyle uğraşıyorum çünkü, bunların ordu-yu hümâyun nezdinde ve asâkir-i nizâmiye içinde vücudları mazarrat ve şeâmetten başka bir şeyi intâc etmediği şimdiye kadar tecârib-i adîde ile sâbit olduğu misüllü, ez cümle hakikat-ı harbden gafil bir takım avâm nezdinde kendilerine şecâat-ı mücessime ıtlâk ettirecek derecede iştihâr etmiş olan Çerkeslerle Suriyenin Arap süvâri muâveneleri, dünkü gün Şıpka cebeli zirvesinde vuku' bulan muhârebe-i şedide de üzerlerine iki şarapnel gelir gelmez,refakatine memur oldukları birinci livânın hücum kolunu düşmanla şiddetle pençeleşmekte iken terk ederek, hemen kararı firâre tebdil ile savuşmuş ve hatt-ı harb aslı üzerindeki istihkâmda bulunan asâkir-i şahâneyi çiğnercesine atlarıyla beraber istihkâm-ı mezkure sokulmuş

(Sayfa 95)

ve bunların bu şeamet firarları o sırada mezkur hücum koluna da sırayetle sebatlarına hal getirdikten ve toplarıyla beraber elde edilmiş olan Sveti Nikola zirvesindeki düşman istihkâmetinden ricâtlarına sebebiyet verdikten başka meydân hücum kolunun müstenid olduğu istihkâmı ol suretle fevkalâde ile vuku' firarları düşmanı bütün bütün şımartarak mezkur istihkâmdan şiddetle müdafaa eden asâkiri şahâneye böyle ürküterek maazallah teala onların da pay-ı sebâtını kaydırmaya hemen kıl kalmış iken cenab-ı hak muhâfaza buyurulup yine sebât kahır ve tenkil düşmana bezl-i hemmamet etmişlerdir ki, işte dünkü muhârebede asâkiri şahânenin iltizâm ettikleri bunca fedakarlığı semeresiz bıraktıkları ve'l hâsıl hangi kavimden olursa olsun, başı bozuk muâvenalarından muhârebât düveliye de hiçbir fâide malumat me'mul müntazır olmadığı şöyle kalsın, hatta müstahfız taburları da hiç askerlik görmedikleri ve zabîtânı neferden ve çavuşdan nasb ve tayin buyurularak buraya sevk edildikleri cihetle bunlardaki muhârebât vak'ada hiç istifâde olunamamak da ve yalnız nizâmiye ve redif taburlarıyla iş görülmeye çalışılmakta bulunduğunu da mücerred-i malum-u efhâmileri buyurulmak için arza cür'et eylerim.

6 Eylül 93 / Süleyman

İşbu cevapnâme telgrafı makâm-ı ser-askeri ile meclisi âli askeriye ve bab-ı âliye eşnâ bir suret de techîl ve tezyîf eylemiş ise de icbâr-ı maslahat, bu yolda arz-ı hakîkatı beni mecbur ettiğinden, ümit ederim ki erbâb-ı vicdan ve insâf bu derşitâne cevabımı nazar-ı memnuniyetle telâkki ederler.

Müellif, “bunlar evvel emir de kuvvetlerini dağıtmak gibi irtikâb eyledikleri bir hatayı muahhiren tamir ile kuvve-i mevcûdelerini Pirgos ve Niğbolu arasında Tuna ve Osman Pazarı ve Yantra ve Şıpka balkanları ile mahdûd bulunan mesâfe-i gayr-i mütessa dâhilinde tahşid eylediler” diyor.

Fi’l-hakîka General Gurko’nun bir kuvve-i kâfiye ile balkanları geçerek Edirne ve belki pay-i tahtını bile taht-ı şehâdete almaya çalışması bir cür’et fevka’l âde sayılmakla berâber hata etti; lakin Rusların Tunadan geçerek balkana kadar temdîd kuvvet edebilmelerinin melhûz olduğu bir zaman da tarihi i’lân harbinden beri, balkan muhafazalığında bulunan mirliya Hacı Raşid Paşa kumandasında on bir taburu oradan kaldırıp da Çerkestan istilâsı gibi bir hayâl-i hâm ve hesab-ı nâ-makul üzerine suhûme göndermek, andan daha ziyâde hata-yı a’zim idi.

Balkan hattı hakkında İstanbulun verdiği ehemmiyetin derecesini gösterelim de, o vakit iş anlaşılın:

(Sayfa 96)

Haziranın on dördünde idüğü, Ruslar Tunayı geçerek Zıştovayı istila ettiler ve balkanlara doğru ilerlemek teşebbüsâtına kalktılar. Anın üzerine Şıpkadan Demir Kapı ve İslimiye geçitlerine kadar mümted olan bu hat-ı mühimmin müdafaası için İstanbuldan dokuz tabur asker sevk olundu. O havalide bulunan iki tabur müstehfizlar ile balkan muhafazaları mecmu on bir tabura bâliğ oldu ve bunları kumanda etmek için topçu ferik Selim Paşa tayin kılındı. Lâkin bu miktâr muhafazâtın ve hem de ekserisi müstahfizdan, dirinti kabilinden kişilerin kifayetsizliği lâkin hemen bedîhi bir şey idi. general Gurko’nun Tırnovaya girdiği tarih ki, haziranın yirmi üçüncü günüdür, ferdası yirmi dördüncü günü İstanbuldan Şıpka ve Kazanlığa yeniden taburlar sevkine başlandı. Bunların on üç tabur olup, dördü Kazanlık da Hulusi Paşa ve dokuzu Şıpkada Rasim Paşa kumandasına müferrez idi ve general Gurko Hain boğazından mürûr hareketine teşebbüs ettiği sırada idi ki, bu taburlar, ancak Kazanlık ve Şıpkaya muvâsalat edebildiler ve esbâb-ı müdafaâ ile hasbe’l-zarûri iştigâl edemedikleri gibi, me’kulatları dahi yok idi. İşte hemen yirmi dört

taburu bâliğ olacak olan mezkûr balkan kuvve-i müdafaasının kumandanlığına haziranın yirmi altıncı günü, Rauf Paşa memur edildi. Ve müahhiran Rusların Hain boğazından geçmesi üzerine, temmuz evailinde Şumnudan miriliva Saffet Paşa kumandasıyla dokuz tabur daha gönderildi. Lakin Ruslar temmuzun ikinci günü Hain boğazından geçmişler idi. Binaen aleyh Şumnu taburlarının sevkine bu bâbda bir faide teyessür görülemedi. O tarihinde yeni zağra da dört taburla topçu ferik Selim Paşa bulunuyor idi. Hain boğazından geçmekte olan Rusların men'i mürurları için üç buçuk tabur askerle Rauf Paşa Kazanlıktan Hulusi Paşaya sevk etti. Kendiside iki tabur asker bi'l istishâb, İslimiyeden Ferdiç dağlarına doğru gitti ise de her ne sebep müstenid ise, düşmanın memrine uğramakdan ictinâb ettiklerinden Rauf Paşa taburları ile beraber Ferdiç dağlarının üzerinde iken, Ruslar dere içinden bila-manive mezâhim hareket askeriyelerine devam etmek de idiler. Temmuzun dördüncü günü Hulusi Paşa o Filimânlı karyesi garbında Rusları karşıladı ise de mağlûben ricat eyledi. Rauf Paşa'nın elinde yirmi dört taburluk bir kuvvet var iken ve Gurko'nun Tırnovadan balkana doğru ilerlediğini haber almış iken, hiçbir güne tedâbir-i müessire tahaffuziyede bulunmaması çay-ı dikkat ve sual ise de, nasılsa devlet, her senetini nazar-ı tesamih ile geçiştirdiği gibi, bunu da kat'a kendisinden suâl etmedi.

(Sayfa 97)

İşte tedâbir-i zai'fe ve sakîme-i maruzadan anlaşılabilir ki, generalGurko'nun balkanları geçerek ip gibi bir hat taarruzu küşâd etmesi ne kadar hata ise, ona karşı tarafımızdan tedâbir-i tedâfiyede gösterilen zaaf ve miskinat-ı mebhûse andan daha i'zâm ve eşnâ bir hata belki cinâyet idi.

Rauf Paşa bidâyet-i harbde; bahriye nezâreti zamanında Tunanın müdafaai bahriyesine nasıl irtikâb seyyat etti ve anı müteâkıb der-uhde ettiği balkan kumandanlığı zamanında dahi bir veche maruz Rusları nasıl Hain boğazından geçerek Şıpka ve Kazanlık teslimine ne türlü sebebiyet verdi ise, nihayet harb de dahi mahsul-u ârây-ı sakîme olan bir mütâreke-i kazibe bahânesiyle Veysel Paşayı icrâsı ferizâdan bulunan hareket ricâyeden men ederek, yine Şıpka ve Kazanlık yani Edirne ve pay-ı taht-ı saltanat-ı seniyyeyi Ruslar eline teslimine var kuvvetiyle sarf-ı mesai eyledi. Hayf ki, bu hakikât ve mâhiyet devletçe hâlâ anlaşılmadı. Rusların tashih hâtayeti fikrasına gelince, anı bidâyeten Potgoriçeden 18 Haziran 93 tarihli makam ser- askeriye çektiğim ve Ali Sâib Paşaya da imzalattırdığım telgrafnâme tashih edildi ki hulâsa meali budur:

“Aldığımız iradet-i seniyye muceb-i alisince, çetine aleyhine yürümek üzere tedârikât ile meşguluz ve iki üç güne kadar istikşâf memurlarımızın avdetinde hareketimiz mukarrerdir. Aldığımız malumât-ı mevsûka Dağlılar, arkasında tecrübe tâli’ kabilinden olarak bir kere daha harb ettikten sonra münhezim olurlar ise, artık kavgaya girişmiyeceklerini ve ileri gelenleri şimdiden Dalmaçya’ya hicret tedârikinde bulduklarını bildiriyor. Ve sâye-i şahânedede dağlılar aleyhine vuku’ bulacak bu son muhârebeye dahî kazanacağımıza ümidimiz ber kemâldir. Lakin işitildiğine göre, Rusyalı Tunaya tecâvüz etmiş ve balkanlara doğru sarkmak fikrinde bulunuyor imiş; balkanlardan kuvve-i muhâfaza yok imiş. Biyâna hâcet olunmadığı üzere bu Karadağ gâilesi, Rusya muhârebesine merbut ve ma’lik olduğundan, buradan Çetine’ye ve daha ileriye gitsek bile, hüdâ göstermesin! Rusyalıya karşı mukâvemât olunamaz ise burada kazanılan muzafferiyetin netice-i harbe hiç tesiri olmaz. Bi’lakis devlet bu cihet de bazı zâyîâta bile uğrasa, Rusyalı aleyhine muzaffer olduğu takdir de, o zayiâtını telâfi eder. Binaen aleyh eğer Rusyalının Tunaya mürûruyla balkanlara doğru ilerlemesi sahîh ise, oldukça bir vakit denilebilir Hersek ve İşkorda fırkası taburlarının bir kısım

(Sayfa 98)

kafilesini seri’an İstanbul veya Edirnenin muhafazasında isti’mâl için aldırarak bu cihetin müdâfaa vaz’ına alınmasını hatıra kabilinden olarak beyân ve bu maruzumuza muvaffakiyet buyrulduğu halde, her ikimizden hangimiz fermân buyurlursa, Rusya aleyhine sevk olunacak fırka ile harekete müheyya bulunduğumuzu dahî arz eyleyiz.

Haziranın on dokuzuncu günü telgraf memuru gelerek Ali Saib Paşa ile bu acizi“vükelâ-yı fehâm makine başında sizi bekliyorlar” diye da’vet eyledi. Birtakım suâl ve cevabından sonra kırk tabur ile Dedeğağaçına hareketi ve Edirnenin muhâfazasına memur edildim. Müahhira mevcud mâiyetime iki buçuk tabur daha ilâve kılındı.

İşte bu muhârebe neticesi idüğü, Edirne ile Balkan arasındaki Rusları def’ ve general Gurgo Balkan’ın şimaline defa icbâr eyledim. VAsaf sarım kudretimle general müşarün-ileyh hatâsını tashîh ettirdim. Osman Paşa’nın 18 Temmuz 93 tarihiyle Plevne de Ruslar üzerine kazanıldığı galibiyet fevkalade dahi benim bu tashihatıma, hüsn-ü şehâdet ve cem-i kuvvetten başka çâre kalmadığına Rusları havâh nâ havâh iknâ eyledi.

Müellif “Osmanlılar bu sırada Rusyalıları üç cihetten taht tehdidide bulunduruyorlardı. Yani Osman Paşa garb ve Mehmet Ali Paşa şark ve Süleyman Paşa dahi cenûb cihetinde tehdid i’kâ eylemekte idiler” dyor.

Biz müellfin bu ta’birinden hiçbir şeyi anlamadık. Tehdîd korkutmak ve muhâtıraya düşüreceğini etvâr ve akvâliyle karşısındakine tefhîm ve eşrâb eylemek ma’nasına olup, bu ise, muhâlefine taarruz etmekle ve yâhud taarruz emâreti göstermekle olabilir. Halbuki Ruslar Balkan’ınötesine çekildikleri tarihine kadar ne garb cihetinde Osman paşa tarafından ve ne de şark cihetinde Mehmet Ali Paşa tarafından bir eser-i taarruz görmediler. Temmuzun yirmi altıncı günü General Gurgo Hain boğazından dümdârını dahi geri alarak 29 Temmuz 93 de Tırnova da cem kuvvet eylemiş idi. Mehmet Ali Paşa’nın Tuna orduları umumi kumandanlığını deruhde ettiği 9 Temmuz 93 tarihine kadar şu yirmi gün müddet içinde Rusları nasıl tehdîd ettiğini ve Tuna garb ordusu kumandanı Osman Paşa’nın şu müddet içinde karşısındaki Ruslara ne teyessür bahş eylediğini mezkûre içinde tehdîd olunup olunmadıklarını mevki bahse koyalım:

(Sayfa 99)

Doksan üç senesi temmuzun dokuzundan yirmi dokuzuna kadar Tuna şark ordusu kumandanlığı dairesindeki vukuât-ı Harbiye temmuz on üçüncü günü Osman Pazarı civârı ahâlisinden mürekkebbası bozukların kızıl deredeki Rus karakolları ile tüfek patırtısı etmesinde temmuzun on sekizinci günü Çerkesler ile başı bozukların Rusçuk önündeki Besarabya karyesine gidip orada tesâdüf ettikleri beş altı Bulgar ile patırdaşmasından ve temmuzun yirmi dördüncü günü yine Osman Pazarı başı bozuklarının Bebrova önünde bir ufak tüfek muhârebesinden; yevm-i mezkûrde bir mikdâr Çerkesin Pop köyündeki üç bölük Rus süvârisiyle çırhalaşmasından; temmuzun yirmi yedinci günü yine Osman Pazarında Yaylak karyesine keşif taarruzu etmek üzere gelen bir Rus müfrezesine orada muhâfaza bulunan bir iki taburun mukâvemâtından temmuzun yirmi sekizinci günü Osman Pazarı civârındaki Mestanlar karyesini ihrâk kasdıyla gelen Rus müfrezesine oradaki iki bölük redif ve on nefer süvâri ile birkaç başı bozuğu bil-mukaveme karye-i mezkûreye müdafaa eylemelerinden ibârettir. Demek ki şu müddet içinde Tuna şark ordusu tarafından Ruslar aleyhine bir taarruz vuku bulmadı. Belki Ruslar ufacık bir keşif taarruzu icra etmişler demek oluyor.

Gelelim bu müddet zarfında baş kumandan Mehmet Ali Paşa'nın fikir ve planın neden ibaret olduğuna:

Temmuzun yirmi ikinci günü Mehmet Ali Paşa makamı ser askeriye yazdığı bir telgrafnamede ki suretini evvelce bil-münasib zikir etmiş idik – Grandük Nikolanın karargah-ı umumiyesini bölgeye nakil edildiğini; Ruscuğun üst tarafındaki Bogatin adasına müceddeten bir köprü inşa etmek de olduğunu; Ruslar planlarını tebdil ile Balkan'ın cenub tarafındaki askerini geriye çekerek yalnız balkan geçitlerini muhafaza etmek ve var kuvvetlerini Plevneye ve alel-husus Rusçuk ve Hezargrad üzerine vermek efkârında bulduklarını ve binaenaleyh Plevne ve Hezargrad da fevkalade teyakkuz ve intibah üzere bulunmak iktiza ettiğini ve Süleyman Paşaya muavenet olmak üzere Balkan'ın öte yüzünü Cumadan sevki muharrir olan on dört tabur piyade ve bir alay süvari ile dört batarya topdan müretteb fırka-i seyyarenin diğer emr verilinceye kadar Cumada kalması işar kılındığını ve düşmanın Bele civarında bir kuvve-i külliyesi tecemmü tahakkuk eder ise fırka-i seyyare-i mezkurenin Hezargrada muavenata memur edileceğini işar ediyor. Kezâlık tarih-i mezkur ile bana yazdığı bir telgrafname de dahi şu bir iki gün içinde Rusyalı planını tebdil ettiğinden,

(Sayfa 100)

yeni sülûk edeceği hareket mütalaa oluncaya kadar, Hain boğazından tertib olunan fırka-i seyyârenin hareketi te'hir edildiğini bildiriyor. Mehmet Ali Paşa'nın gerek makam-ı ser- askeriye ve gerek bana yazdığı işbu telgrafnâmeler temmuzun yirmi ikinci günü müşarün-ileyhin Rusyalılar tarafından mı; yoksa Ruslar Mehmet Ali Paşa tarafından mı? Tehdid edildiğini erbâb-ı mütalaya beyân ve izâh eder. Müşarün ileyh Mehmet Ali Paşa 24 Temmuz 93 tarihli bana yazdığı telgrafnâmede düşmanın Tuna'dan geçirdiği sekiz kol ordunun dördü Hezargrad kolordu-yu hümayunu üzerine hücumu hazırlandığını ve Hezargrad da vuku' bulacak muhârebelerin mesele-yi hazireye bir netice vereceği derkâr bulunduğunu iş'âr ediyor. 27 Temmuz 93 tarihli bir telgrafnâmesinde “Plevne ve Hezargrad kolordu-yu hümayunları mağlub olmadıkça, erzak ve bi'lcümle mühimmât-ı askeriyesini sabü'l mürûr yollarından bin türlü meşekkâtla arkası sıra taşımaya mecbur bulunan bir büyük düşman ordusunun balkandan geçemeyeceği gün gibi aşikarve binâen aleyh düşmanın balkan geçitlerinde hal tedafüüde kalarak, maru'l-zikr kol ordularımıza yükleneceği bedihidir” diyor. Ve yine de yevm-imezkur tarihiyle yazdığı bir diğer telgrafnâmede imparator ve Grandük Nikola Beleye gelerek, bugatin nam adada bir köprü

inşâsına başladılar. Bu ana kadar Tunadan geçirdikleri sekiz kol ordudan Hezargrad karşısında üç kol ordu tecemmu' eyledi. Evvel emirde Hezargrad üzerine muhâceme ve belki bununla Rusçuk kal'asına muhâsıra etmek efkârında bulunduğu cümle-i tahkikâtındandır" diye yazıyor. 31 Temmuz 93 tarihli bir telgrafnâmesinde dahi Rusyalı Hezargrad ve Plevne cihetlerinde kuvve-i külliye cem' etmek de ve bir taraftan artırmaktadır" diyerek işâret-i sâbikasını te'yid eyliyor. Hatta 31 Temmuz 93 tarihiyle mabeyn-i hümayunda tarafımıza keşîde kılınan bir telgrafnamede "Mehmet Ali Paşa'ya taarruz için yazıldı. Müşarün-ileyh ise, Rusyalılar Balkanın ötesinde kuvve-i külliye cem' eylemektedir; binaen aleyh taarruzun icrâsı refâkatını daha on dört tabur askerin gönderilmesini tevâkkuf eder diyor ve sizinle müştereken bi'l ittihâd taarruz etmek lüzumunda bahs ediyor. Bi'l irade-i keyfiyet size ihtâr olunur. diye yazılı idi. Öyle ise, o sırada, yani General Gurko'nun Tırnovaya cem'-i kuvvet Grandük Nikolanın Bele'ye nâkil ikametgâh eylediği esnada, Mehmet Ali Paşa şark tarafından Rusyalılar tehdid etti: belki Ruslar Mehmet Ali Paşayı tehdid ettikleri müşarünileyhin imzasıyla muteref ve musaddıktır.

(Sayfa 101)

29 Temmuz 93 tarihine kadar Osman Paşa'nın Rusyalıları garb cihetinden tehdid etmiş olması bahsine gelindiğinde: Silsile-i vakayı harbiye gösterir ki müşarün ileyh bu tarihin kadar Ruslar ile iki defa harbe mecbur oldu. Her biri de dahi aleyhine mutâarrız olan düşmanın hücumlarını püskürterek mevkinı gâlibâne ve muzafferâne müdafaa eyledi. Bunun birincisi, temmuzun yedinci Perşembe günü başlayarak sekizinci Cuma günü dahi devam etti. birinci Plevne muhaberesidir ki, Ruslar. General Şuldenr (Schildner) kumandasıyla Plevne üzerine hücum ve bir hayli telefata vererek münhezimen ricat eylediler. İkincisi temmuzun on sekizinci pazartesi günü General Krodner'in Plevne üzerine iki kol ile icrâ ettiği şiddetli hücumdur ki, işbu hücumun neticesi, Rusların telefata fahşe-i külliye ile münhezimen ricatlarına sebep oldu. Temmuzun yirmi yedinci günü general İskobelef (Skobelef) Lofça üzerine bir keşif müfrezesi gönderdiyse de, ettikleri karakol patırtısı, zikre şâyân bir şey değil idi. Bu muhârabe de asâkiri şâhâne kendilerinin dört misli düşmanı mahv-ü perişân ettiler temmuzun on sekizinden yirmi dokuzuna kadar Osman Paşa ordusunda hiçbir vak'a-yı harbiye vuku' bulmadı. Demek ki Osman Paşa'nın Plevneye tarih-i vusulü olan 7 Temmuz 93 tarihinden General Gurko'nun Tırnovaya cem-i kuvvet eylediği 29 Temmuz 93 tarihine kadar Ruslar ile beyninde cereyân eden vuku'at

harbiye, Şu iki muhârebe aziminden ibârettir. Gerçi Osman Paşa Ruslara Şu iki harbde gâlib çıktı ise de, müşarünileyhin Plevne'de istihkamat içinde vaz-ı tedaviide bulunduğu sırada Rusların hücum ve iftih mlarını def' eylesine, Rusya ordusunu tehdîd ma'nası verilebiliyor mu? Bi'l akis Ruslar m Őar n ileyhi tehdîd eylemek istediler; lâkin muvaffak olamadılar. EĞer temmuzun sekizinci ve on sekizinci günleri hâsıl ettiği galibiyetin neticesini kazanmaya ve Rusları takib manevrasına icrâya kudret ve keyfiyeti olarak lüzûmu mikdâr süvâri bulunup da hareket takibiyeteŐebb s edebilse idi o vakit Osman Paşa da Ruslara müddet malume zarfında, müellifin ted birince garb cihetinden tehdid etmiş olur idi; sahihen de eder idi. Halbu ki mevcut süvârisi iki bölük nizâmiye ile beş, on  erkes atlısından ibâret idi. Cenup tarafından tehdîd bahsine gelince: fi'l hakîka ekserisi süvâriden ibâret olan ve eski zamanın  apulcuları tarzında hareket eyliyen General Gurgo firkasını benim bir kuvve-i kâfiye ile Edirnededen ayrılmaklığım ve Zağralar g lib ne istirdâd eyle Balkan'ın m d halesini istirdâd-ı kıyam m tehdîd etmiş idi.

(Sayfa 102)

Biz bu tehdid olunmayı General Gurko'nun meziyyet ve Fazlhet-i askeriyesini n kıza ad etmeyiz. General Gurgo Tuna sahilinden pay-ı taht-ı saltanat-ı seniyye kadar muhâfaza ve müdafaadan hâli bırakılan bir mamureyi tehdid ve ve ih faya ve arkasından ilerleyeceği mükerrer olan ordunun teshil-i muzafferiyeti vesaitini istihzâr ve istihs le memur etti ve bu memuriyetini hakkıyla if  etti. L kinbenim bir s rat-i fevka'l  de ile balkanlara kadar atıldığım bir sırada General Krodner'in veya erkânı harbiyenin, General Şuldenr (Schildner)'in hata-yı azimini tekrar ve ana bir nazire-i müdhişe yapmaya gayretleri zaten General  gnatief'in ¹¹⁸ muh daat ebleh-firibanesine iğtif len kuvve-i cen diye-i Osmaniye hiç hükmünde sayan Petersburg kab nesinin gözlerini fal taŐı gibi açarak Rum illerindeki kuvvetin tezy di lüzûmuna iknâ etti. onun üzerine kuvve-i imd diyelerinin vürûduna kadar bir vaz'-ı merkezi alarak toplanmaya ve hassa ve Garanadiye firkalarının vusul nden sonra muâmelât-ı harbiyeye giriŐmeye kararlaŐtırdılar. Yoksa General  gnatief meslek-i m Őevvikanesi ve Grandük Nikola'nın ihtiyatk r ne hareketinden miz cen hoŐlanmaması meydanda ve Rum ilindeki orduları da ma'nen ve fiilen bu iki zatın tesir-i n fuzlarına tabiiyyet mecburiyetinde iken, eğer General Gurko'nun Plevneye hücum gibi arada bir hatası olmaya idi de Ruslar tasarladıkları vechle kuvvetlerinin k sım-ı azamını selleme 's-selam Balkan'ın ilerisine sevk etseler Osmanlı baş

¹¹⁸Rusya h k m natın ilan-ı harbe kadar  stanbul sefiri idi.

kumandanlığı da lâzımı vechle davransa idi, muhârebe-i hazire, kendileri için Prut vakası gibi bir vehâmet-i müthişe vücuda getirir idi. Bunun için diyebiliriz ki, General Krodner, gerçi Plevneye açıktan hücumunda hata etti; lakin bu hata ile, bi'l âhire devletinin bir kuvve-i cesîmesini mahv ve fenâdan kurtarmış oldu; çünkü, devlet-i Osmaniye ordularını mahv etmek için imparator ve kabinenin sevk ettikleri kuvvetin kifâyetsizliği ile Bulgar sakin olan memleketlerin etvâr ihtilâl cevyanesinden komitelerinin pan-slavizim komitelerinin va'ad ve taahhüd ettikleri istifâdenin beyhudeliğini anladılar. Anın üzerine tedâbir-i ihtiyatkârâne ve âkıbet endişâneye teşebbüs olundu. Şu kadar ki, bu kuvve-i imdâdiyelerinin vüruduna kadar Osmanlı ordularını hareketten men için, bazı havadisât kazibe neşriyatıyla imâl-i letaifü'l-hayl iktizâ ettiğinden zannederiz ki, anın her nev' ve kısmı için, her türlü fedâkarlıktan geri kalmadılar. Çünkü Rusların kuvve-i imdâdiyesinin gelebilmesi için, bir müddetçik lâzım idi. Tuna umum kumandanı, bu müddet kâsıreye bir takım taallulat ile geçiriverir ise maksad hâsıl

(Sayfa 103)

olur. Mehmet Ali Paşa iğfâl olunduktan sonra İstanbulca da ona yardımcı tedâriki eshel idi. Amabu iğfalât, nasıl vuku' buldu? Burasını kat'iyen bilmemiz lazım yukarıdan beri zikir ettiğimiz hareket askeriyenin tehirâtıyla bir takım ecnebî havâdisâtına binâen manevra tebdilâtı gibi parlak hatayıyat Mehmet Ali Paşa'nın iğfâl kılındığını isbât eder.

Mehmet Ali Paşa, Tuna umumu kumandanlığını der-uhde etmezden birkaç gün mukaddem, selefi Abdül Kerim Paşa, Osman Pazarına cem'i kuvvetle Rusları sol cenâhlarından vurmak ve o sırada Osman Paşaya da sağ cenâhdan taarruz emri vermek üzere idi. Hattı Aziz Paşa fırkasına Rusçukdaki Kadı köyünden Osman Pazarına hareket emri verildiği gibi, Salim Paşa livâsı dahi, Osman Pazarına tahrik edilmiş iken, o sırada azli vuku' buldu. Mehmet Ali Paşa müşârün ileyhın bu manevrasını takib edeceği yerde, kırk gün bila-fâsıla hareketsiz kaldı. Ve o müddet içinde imdâd olarak Rusya içerisinden iki fırka piyâde ve bir fırka süvâri geldiği gibi Tunanın ağzından Kırırma kadar dağınık olan yedinci kol ordu dahi toplanarak Tunaya geçti; hassadan iki fırka bunların terk ettikleri mevki işgal etti. en nihâyet Ağustos-u Rumi'nin ikinci günü hassa ordusunun tecemmu ukazı verildi. İşte bu emirden on altı gün sonra yani kuvve-i imdâdiye bu muhârebeye dahi ne kadar tazyikât ve teklifât ile ihtiyâre mecbur olduğu mabeyn-i hümayun ve makâm-ı ser askeriyenin kendisine ve benim gerek mabeyn-i hümayuna ve makâm-ı ser-askeriye ve gerekse müşârün ileyhe yazdığım telgrafnâmeler mütâlaasından anlaşılır. Yoksa iş keyf ve

arzu-yu müstakilânesine kalsa idi, hassa ordusunun darü'l harbe vürûduna kadar, Şumnu da aramsaz ihmâl olacak gibi idi. İşte âsâr-ı bedihi iğtifâlât bunlardır.

Müellif, temmuzun otuzuncu günü vuku' bulan ikinci Plevne muhârebesi muteakib etti ki, o vakte kadar mütemâdiyen çekilen Osmanlılar birden bire hareket-ı taarruziyyeye başladılar. Evvel-i emirde yalnız ufak tefek cerha muhârebeleri vuku' bulmuş ise de, Ağustos ayının gâyesinden itibaren Hezargradda bulunan büyük Osmanlı ordusu dahi meydan-ı ma'lumeye girdi. Ağustosun beşinci günü ve altıncı geceleri düşmanın mevki ve maksadını anlamak üzere, bir keşif taarruz icrâ ettirildi lakin bu keşif lâıykıyla icrâ olunmadığından, neticesinde hiçbir ma'lumat alınamamıştır. Ağustosun nısf-ı evvelinde kara Lom boyundan hâl-i taarruziyye

(Sayfa 104)

geçmek üzere, Osmanlılar tarafından hemen teşebbüsât-ı tecâvüzkârâne i'kâından geri durulmamış ise de, bunların hiç birisinde bir güne eser muvaffakiyet görülemiştir” diyor. Müellifintarihi efrenci istimâl etmiş olmasına nazaran, otuzuncu günkü Plevne muhârebesi dediği, taarruzun on sekizinci günü Rusların telefât-ı külliye vererek münhezimen Plevnenin önündençekildikleri muharebe-i azimedir. Müellif “bu muharebenin vakt-i vuku'una kadar mütemâdiyen çekilen Osmanlılar” diyor. Hatırda kaldığına göre müellifi, burada Mehmet Ali Paşa'nınbaş kumandanlığı devrinden bahs ediyor. Mehmet Ali Paşa'nın Şumnuya tarih vusulu olan temmuzun dokuzundan on sekizine kadar Osmanlılar acaba nerden çekilmişler? Bu müddet için de ordu-yu hümâyunlardan çekilmek hareketi vuku' bulmadığından sarf-ı nazar, hatta ben bu sırada Eski Zağraya doğru ilerlemiş idim ki, Temmuzun on dokuzuncu günü belde-i mezkûreye istirdâd ve Rusları da tard ettim. Müellifin bu tarihe kadar Osmanlı ordularını çekilmek isnâd etmesi, hiçbir vaka'aya istinâd etmeksizin, Salih Paşaya söz söylemekten ibâret olduğu gibi, Plevne muhârebesini müteâkib, dediği gibi, birden bire hareket-ı taarruziyye başlamadı Mehmet Ali Paşa'nın Kara Hasanlardaki muhârebesi ki taarruzun yevm-i evvelidir. – Ağustosun on sekizinde vuku' buldu. Binâen aleyh Plevnenin ikinci muhârebesiyle Mehmet Ali Paşa'nın Kara Hasanlar muhâberesi beyninde otuz bir günden ibâret bir uzun vakit var iken, birden bire tabirinin buraya nasıl sıkıştırıldığını şaşmamak elden gelmez. Osman Paşa'nın garb cihetinden taarruz olarak yalnız bir Bilişat muhârebesi vardır ki, o da Ağustosun on dokuzundadır. Bu halde, ikinci Plevne muhâberesiyle Bilişat muhârebesi beyninde otuz iki günlük bir müddet vardır. Madem ki silsile-i vaka'ayı

harbiye ikinci Plevne muhârebesi akâbetinde Tuna şark ve garb ordularının hareket-i taarruziyye'ye başlamadığını gösteriyor; halbuki müellif birden bire başladığını râvi olduğu hareket-i taarruziyye benim Eski ve Yeni Zağralar üzerine olan harekat-ı taarruziyem olmak lazım gelir; çünkü Osmanlı ordularından ikinci Plevne muhâberesi sırasında, taarruz hareketinde bulunan yalnız ben idim. O da müellif tabirince birden bire değil idi. Karadağdan getirdiğim kuvve-i mashûbem ile Dede Ağa'ya çıktığım 9 Temmuz 93 tarihinden itibaren aldığım emir üzerine, Balkan'ın cenûb ve resânında ki Rusları def' etmek üzere Edirnedeki ileriye harekete başlamış idim ki, neticesi 19 Temmuz 93 tarihindeki Eski Zağra muharebesi oldu. Yani müellifin zu'm¹¹⁹ ettiği gibi öyle

(Sayfa 105)

birden bire başlamış bir iş değil idi. Mamâfih müellifin hikâye etmek istediği harekat-ı taarruziyyeden maksadı bizim Zağralar hareketi olmayıp Tuna şark ordusunun bir iki karakol muhâberâtı olduğunu tasrih ve izâh ediyor. Mesela “ol emirde ufak tefek Çırha muhâbereleri vuku' bulmuş ise de Ağustos ibtidâsından itibaren Hezargrad büyük ordusu, malumât-ı harbiye'ye girişti” diyor. Müellifin Ağustos ibtidâsı diye tayin ettiği tarih, bizim temmuz Ruminin on dokuzuncu günü olacaktır. Halbuki, temmuzun on dokuzu değil yirmi dokuzuna kadar Hezargrad ordusunun hiçbir muâmelât-ı harbiyeye girişmediğini daha evvelce vuku'ât jurnalleriyle isbât ettiğimiz gibi, temmuzun otuz birinci gününe kadar, Mehmet Ali Paşa'nın “taarruz edemem” dediğini de mabeyn-i hümâyun telgrafnâmesiyle işhâd eylemiş idik.

“Ağustosun beşinci ve altıncı geceleri Mehmet Ali Paşa bir keşif taarruzu icrâ ettirdi” diyor. Gece vakti keşif taarruzu icrâ olunduğu birinci defa olarak müellif hazretlerinden işitiyoruz. Müellifin gösterdiği bu tarih temmuz Ruminin yirmi dördüncü ve yirmi beşinci gecelerine tesâdüf eder. Mehmet Ali Paşa'nın 25 Temmuz 83 tarihiyle bize yazdığı telgrafnâme işte budur:

Süleyman Paşa Hazretlerine

Tınova mutasarrıflığından şimdi aldığım 24 Temmuz 93 tarihli telgrafnâmede dünkü gün Bebrova cihetindeki ahâli-i Müslime ile düşman beyninde vuku' bulan

¹¹⁹ Zu'm: şüphe.

muhârebe de üçü telef ve on kadarının cerh edildiği ve bizim taraftan yalnız bir şehid olduğu bildirilmekle berây-ı malumât maruzdur fermân.

25 Temmuz 93 / Mehmet Ali

Osman Pazarının ilerisinde vaka'a Ahmetli ahâli müslimesinden beş on kişinin Bebrova'ya doğru gitmelerine müellif nasıl olup da bir keşif taarruzu unvânını verdiğini akıl erdiremedik. "Bu keşif lâyıkıyla icrâ olunamadığından, neticesinden malumât alınamadı" diyor.Birkere Ahmedli ehl-i islâmından beş on kişinin Bebrova'ya doğru ilerlemesi bir keşif değil idi ki, bir neticesi olsun. Yok eğer temmuzun yirmi dokuzuncu günü Eski Cuma'dan ilerleyen bir devriye veya keşif müfrezesinden bahs etmek istiyor ise onlar düşmanla harbe bile tutuşmadılar.

(Sayfa 106)

Ve'l hâsıl Ağustos-u efrencinin nısf-ı evveli ki, Ağustos-u Ruminin üçüne tesâdüf eder, o müddet içinde, Kara Lom boyundan hâl-i taarruziyye geçmek için, hangi nev teşebbüsât-ı tecavüz-karane ika olundu bilemeyiz. Vukuat-ı harbiye ve hiç bize böyle bir teşebbüs vukuatından haber vermiyor. Bilemem müellifi, bu kara Lom tecâvüzü teşebbüsâtını ve badehu muvaffakiyetsizliği hangi mehaz ve menba'dan ahz ve telakkî etti. Ağustos-u Ruminin ikinci ve efrencinin on dördüncü günü Osman Pazarının ilerisinde vaki' Kazlar karyesine iki tabur piyâde Asâkir şâhâne ile biraz da başı bozuk giderek o cihetteki düşmanın hâlini anlamak istedikleri sıra da bir tabur piyade ve iki bölük süvâriden ibâret düşman devriye müfrezesine bi'l tesâdüf beynlerinde karakol muhâberatı vuku' bulmuş idi. Halbuki Kazlar karyesinden kara Lom suyu geçilemeyeceği gibi iki tabur piyade ve birkaç başı bozuk li ecli'l keşf mevkilerinin biraz ilerisine gidiyor olmaları teşebbüsât-ı tecâvüz-kârâne ile tefsîr olunamayacağından ve bu gün Rusların Hezargrad cihetini keşf ile avdetleri ise bahşımıza gayr-i müteallik bulunduğundan Ağustos efrencinin on beşine yani Ağustos Ruminin üçüne kadar Tuna şark ordusunda başka bir vaka' daha aramak lâzım gelir. Ağustos Ruminin onuncu ve efrencinin on beşinci günü Mehmet Ali Paşa'nın bana keşide ettiği işbu telgrafnâme bakalım müellifin rivâyet ettiği teşebbüsât tecâvüz-kârâne midir ?

Zağrada Cedide Süleyman Paşa Hazretlerine

Asâkir-i muâveneden mürettib dünkü gün çıkarılan keşif kolu Hezgrada dört saat mesâfede Sadine Karyesinin öte tarafındaki sırtları da çadır kurup köye takarrüblerinde üç dört bölük kadar süvâri ile bir iki tabur düşmân piyâdesi zuhur etmesiyle derhâl muhâbereye bi'l-ibtidâr üzerlerine gelmiş olan bir iki bölük düşman süvârisinden kırk elli kadarını itilâf ile oradan çadırları kaldırıp kaçmaya mecbur ettirildiğinden sonra avdet ettikleri ve telafâtı içinde üç, dört kadar zabt bulunduğu getirmiş oldukları alâmet farikalarıyla kılınç ve revolverlerinden anlaşıldığı ve asâkir-i muâvenadan üç şehit ile dört mecrûh vuku' bulduğu Ahmet Eyüp Paşa Hazretlerinden şimdi aldığım telgrafnâme üzerine arz ve ihtâr olunur.

3 Ağustos 93 / Mehmet Ali

(Sayfa 107)

Bu telgrafnâmede Hezargradın dört saat kurbunda Sadine karyesinde düşman olup olmadığını keşf etmek için Hezargrad kol ordusu kumandanı Ahmed Eyüp Paşaya biraz asâkir-i muâvene göndermiş ve asâkiri mezkûreye iki tabur piyâde ve dört bölük süvâriden ibâret bir düşman müfrezesi istikbâl ederek beyinlerindeki harb vuku' bulmuş ve bu sırada Memet Ali Paşa Şumnu da imiş. Şimdi bu telgrafnâme mütalaasından da anlaşılır ki Ahmed Eyüp Paşa'nın Sadine'ye li ecli'l istihbâr birkaç başı bozuk göndermesi teşebbüsât-ı tecâvüz kârâne değildir. Öyle ise, Ağustos efrencinin nısf-ı evveline kadar Tuna şark ordusunun hiçbir mevki'nden müellifin rivâyet ettiğini teşebbüsât-ı tecâvüz kârâne vuku' bulmamıştır.

Müellif, "bu sırada Rusya başkumandanı dahi hareket-i tecâvüz kârâne icrâsı teşebbüsâne karar verip Ağustosun on altıncı günü Rusçuk etrafında ileri karakollar tarafından umumi bir keşif taarruzu icrâsına karar verdi" diyor.

Fi'l hakika Ruslar, Ağustos efrencinin on altıncı ve Ruminin dördüncü günü bir tabur piyâde ve on bölük süvâri ile Basarabya karyesi tarafından iki tabur piyade ve bir miktâr süvâri ile Kadıköyünün berisinden birer keşif-i taarruzu icrâ ettiler. Asâkir-i şâhâne tarafından dahi Osman Paşa kumandasıyla bir tabur piyade, iki top ve asâkiri muavene ve Dilaver Paşa ve erkân-ı harb kaymakamı Emin Bey refâkatıyla üç tabur piyade, dört top ve Çerkes Asâkir-i muâvena süvârieleri karşılatılarak Ruslar püskürtüldü. Bu gün Ruslar

Osman Pazarı cihetinde Bebrova tarafındaki Asâkir muavene üzerinde bir tabur piyâde ve iki dağ topu ve bir mikdâr süvarî ile yine gelerek keşf-i taarruzu gibi bir şey yaptılırsa ve püskürtüldüler.

Müellif, “şehr-i mezkûrenin yirmi birinde ‘Ayazlar Kızlar’ muhâberesi vuku’ buldu. Muhabere-i mezkûrede Rusya askerine kumanda eden General “Han” Yeni Köy’de tesis-i ordugâh etmemek hususundaki hatasını anlayarak Osmanlıların tahkîm ve tersîn eymiş oldukları mevki mezkure yed’i zabta geçirmekle evvel ki hatasını ta’mire teşebbüs eyledi. Eğer Rusyalılar bu mevki ele geçirmiş olsa idiler, Mehmet Ali Paşa artık Eski Cumada duramayacağı gibi Çaroviç cepheden hücumâ karar verdiği halde, on üçüncü kolordu dahi Hezargradı yandan vurabilecek hale gelecek idi. Lakin altı tabur Rusya askeri yirmi tabur Osmanlı askeriyle iki gün mütemâdiyen çarpışarak bi tâb kaldığı hiç imdâd almadığı cihetle ele getirebilmiş olduğu mevki mezkure yine i’âdeye mecbur olmuştur” diyor.

(Sayfa 108)

Müellifin bu ifâdatı üzerine iki nev’ tenkidimiz var. Biri Ayazlar muhârebesinin keyfiyet ve vukuu ve diğeri ol bâbdaki mülâhazat-ı askeriyesine dairdir. İşte Ayazlar muhâberesine dâir Mehmet Ali Paşa’nın dört kıt’a telgrafnâmesini îbrâz ediyoruz:

Süleyman Paşa Hazretlerine

Ferik Salih Paşa mâiyyetiyle Cumada bulunan, on üç tabur piyade ve bir alay süvârî ile dört batarya topdan mürekkeb olan fırkadan bir tabur Cumada bırakılarak on iki tabur Cumadan dört buçuk ve ...köyünbir buçuk saat ilerisinde ve her cihete hâkim vaki’ derbent etrafına tayin olunmuştu. Fırkanın sol cenâhı Bahşişler, Araplar ve merkezi Sarı Nasuhlar ve sağ cenâhı Bahşişler ve ihtiyâtı Kebir-i Yeni (?) köyünde bulunuyor. Fırkanın sağ cenâhı bulunan Bahşişler köyü ile Hezargradın sol cenâh istihkâmeti yalnız dört saat mesâfede olduğundan Cuma ve Hezargrad kolları her vakit birbirine muâvenet edebilirler. Çâkerleri şu iki kol beynindeki orduyu bizzat görmek için bura istihkâmetinin iki buçuk saat ilerisinde bulunan Sazlı köy tepelerine kadar Ahmet Eyüp Paşa hazretleriyle birlikte azimet eyledikten sonra Fulyalılar köyünün ilerisinde saat altı buçukta tüfek kavgası olduğu istihbar kılınarak üç saat sonra yani saat dokuz raddelerinde tarafeynden top endahatına mübâşeret olunduğu reyü’l-ayn müşâhede olunmuş ve tahkîk-i hâl zımnında refâkat-ı âcizîde bulunan süvârî bölükleri mülazımı mâiyyetiyle yirmi beş süvârî

gönderilmiş ve birkaç tabur piyâdenin orada imdada gönderilmesi dahi tenbih olunmuş ise de, düşmanın geriye çekildiği ve asakir-i şahanenin muzafferin Lom suyuna kadar takib eylemek de olduğu müşâhede olunmakla imdâd irsâline sarf-ı nazar olunmuştur. Tahkîk-i hâle gönderilen mûmâ ileyh mülâzımın ifâdesine nazaran, gece saat üç raddelerinde Ayazlar karyesinden fırka-i hümâyunun, Hezargraddan görünmesi gayr-i kabil olan sol cenâhı üzerine sekiz tabur piyâde ve iki batarya top sevk edilerek miriliva Asım Paşa taht kumandasında bulunan taburların şiddet-i mukâbelesinden dolayı düşman ricata mecbur edilerek, saat altı raddelerinde ol tarafta top ateşi kesildiği ve badehuhu mûmâ-ileyh Sâbit Paşa'nın bulunduğu mevki üzerine dahi düşmanın altı tabur piyâde ve iki batarya top sevkiyle Bahşışler ve Fulyalılar karyeleri cihetlerinden iki kol üzere hücum etmiş ise de geriye püskürtüldüğü ve düşmanın zayi'âtı iki yüz raddelerinde olup hamd olsun bizim taraftan yalnız on beş yirmi kadar yaralı ve şehîd tahmin kılındığı

(Sayfa 109)

ve Asım Paşa'nın sağ cenâhı ilerisinde vaki' bulup düşmanın bir tabur piyâde ile tutmuş olduğu Hisarcı tepesine altı bölük asâkir-i şâhâne hücum ettirilerek tepe zabt olduğu anlaşılmış ise de Kebir Yeni köy mevkiine kadar henüz telgraf hattı temdid olunamadığından, fırka kumandanı bulunan Salih Paşadan bir takrir-i resmi alınamamış ve fakat Cumada teşekkül edecek kolordu mürettebâtından Şumnuya cem' olunan piyâde livâsıyla iki batarya topun bu gece seyr-i müşârün-ileyh Salih Paşa'nın yanına gitmek üzere Şumnudan yola çıkarılmış olduğu ve keza dün sabah Hezargrad arasında Hüseyince karyesine düşmanın birkaç bölük süvârisi takarrüb eylediği haber alınması üzerine sevk olunan iki bölük süvari ve bir mikdar Çerkes muâvenesiyle düşmanın Sadine karyesine kadar takip ve düşmandan on kadarı telef edilip birkaç mızrak iğtinâm olduğu maruzdur. 15 Ağustos 93 / Mehmet Ali

Süleyman Paşa Hazretlerine

Bugün diğer telgrafnâme-i âcizede arz ve izâh olduğu üzere, Cuma fırka-ı hümâyun dünkü gün düşman askerinin kemal-i galibiyetle münhezim ve perişân eyledikten sonra Lom'un berisine nâzır Heybeli tepesine icrâ etmekte olduğu hücumu mukâbil top ve tüfek atışı devâm etmek de olduğu ferik Salih Paşadan şimdi aldığım 11 Ağustos 93 tarihli telgrafnâmede beyân olunmuştur. Buradan çıkarılan piyâde livâsı ve iki batarya top bu sabah müşârün-ileyhin fırkasına dâhil olduğu gibi hin-i hacette kendisine muâvenet etmek

üzere Hezargraddan dahi bir piyâde livasıyla bir alay süvâri ve bir batarya top Sazlı karyesine kadar sevk edilmiş ve oradan gelecek taburların arkası alındıktan ve Hasan Paşa Hazretlerinin buraya muvasalatlarıyla beraber Cumaya gönderildikten sonra bizzât mahall-i mezkûre gidilerek taarruz harekâtının icrâsı tensîb kılınmış olduğu maruzdur fermân.

11 Ağustos 93 / Mehmet Ali

Zağra Tarihiyle Süleyman Paşa Hazretlerine

Düşmanın Cuma kolu üzerine tasallutu bir nümâyiş-i askerîden ibâret olmayıp, firkanın tuttuğu mevkin zabtı emeliyle yürüdüğü, bir mükemmel piyâde firkasının iki gün ve bu gece atışa sokmasından ve külliyeli telefât vermesinden ve yalnız âsakir-i şâhânenin mukâbele-i delirânesinden nâşî

(Sayfa 110)

şimdilik hücumdan vazgeçmesinden anlaşılması olduğu Kebir-i Yeni köy merkezinde bulunan ferik Salih Paşa tarafından bildirildiği arz olunur fermân.

13 Ağustos 93 / Mehmet Ali

Süleyman Paşa Hazretlerine

Ağustosun dokuzuncu gününden on birinci gününe değin Cuma firka-i hümayunun geceli gündüzlü Rusyalılar ile ettiği muhâberâtın tafsilâtı velehü'l-hamd düşmanın verdiği telefâtınmîkdârı evvelce arz olunmuştur. Ferik Salih Paşadan şimdi aldığım 12 Ağustos 93 tarihli telgrafnâmede muhârebât-ı vâkı'a da asâkir-i şâhânenin iki zabiti ile yirmi nefer şehidleri ve üç zabiti ile yüz beş nefer silah endâz dahî mecruhları olduğu bildirilmiş ve hâmiden semî hâmide telefât düşmana nazaran bizim taraftaki telefât ve mecruhîn hiç hükmünde bulunmuş olduğu ma'al- teşekkürmaruzdur.

13 Ağustos 93 / Mehmet Ali

Müellif: Asâkir-i şâhaneyi yirmi tabur ve Rusyalıları altı tabur gösteriyor. Mehmet Ali Paşa ise asâkir-i şâhânenin on iki tabur piyâde ve bir alay süvâri ile dört batarya topdan ve Rusların on dört tabur piyâde ve dört batarya topdan ibâret olduğunu beyân ediyor. Ve hatta diğer bir telgrafnâmesinde Rusların bir mükemmel firkadan ibâret olduklarını iş'âr ediyor. Gerçi Mehmet Ali Paşa, Ağustosun on birinci günü sabahı Şumnudan bir piyâde

livasıyla iki batarya top fırka-i muhârebeye imdâd yetiştirmiş ve Hezargraddan yine yevm-i mezkurda li-ecli'l ihtiyât Sazlı karyesine kadar bir liva piyâde ve bir alay süvâri ve bir batarya topdan ibâret bir kuvvet sevk etmiş ise de, bunların hiç biri hatt-ı harbe dâhil olmamıştır.

Müellif: “General Han Yeni köyü ele geçirdikten sonra îadeye mecbur oldu.” diyor. Halbuki Yeni köy Cuma fırkasının karargâhı idi. Mehmet Ali Paşa muhârebenin Bahşışler ve Fevliyeliler köyü cihetinden vukû’unu tasrîh ediyor. Eğer Fevliyeliler köyü tarafından icrâ ettikleri hücum da muvâffak olsa ve Sabit Paşa livâsının tuttuğu mevkinden kaldırılseler idi, ihtimal ki, Sarı Nasuhlardaki gerisini alarak Yeni Köy’ü elde edebilirler idi. Lakin Sabit Paşa’nın mevakii elde oldukça, Yeni köy zapt edilemeyeceğinden, müellifin bu havâsı, bir büyük sehv ile alude demektir.

(Sayfa 111)

Mülâhazât-ı askeriyesine gelince burası bütün bütün abesle iştigâldir. Sarı Nasuhlar ve Araplar ve Yeni köy tepeleri gibi on iki tabur ile işgâl olunan ve Hezargrad ile Şumnudan hin-i hacette istimdâd-ı kabil ve sehl olan tabii müstahkem yerleri altı tabur ile zapt edip, Mehmet Ali Paşayı da Eski Cumayı terke icbâr eylemek, hiçbir Rus Generalinin hayalhâne-i hatırından geçmemiştir. Eğer kumandan Çaroviç böyle bir fikri ola idi, General Hana imdâd eder ve iki gün yalnız başına harb ettiği halde kendisini muâvenetsiz terk etmez idi. General Han’ın taarruzuna gelince, Ayazlar ve Pop köyü ilerisinde bir mevki edinerek dâire-i eşgâlinin tevsi’ne lüzûm görmüş ve anın üzerine Fevliyeliler ve Bahşışlere doğru taarruz eylemiş ise de muvâffak taarruz fikrinde olamayıp Bulgaristana sevki hazırlanan hassa ve Girnadiye fırkalarıyla üçüncü ve yirmi altıncı ve Kazak fırkaları gibi bir takım kuvve-i imdâdiyenin vürûduna intizâren işgâl ettikleri mevaki müdafaa kaydında idiler.

Müellifin: “Ayazlar galibesi, Hezargradı büsbütün düşmanın tehdidinden kurtardığı gibi, Rusya ordusunun sağ cenâhına geri çekmeye mecbûr etmiş ve Mehmet Ali Paşa’nın dahi bir çokmalumât iktisâbına badi olarak, Osmanlı askerini hal-i me’yusiyetten kurtarmıştır.” diyor. Hezargrad bu tarihe kadar Ruslar tarafından nasıl tehdîd olunuyor idi bilemeyiz. Bir mükemmel bir kolordu ile mahfuz olan Hezargrad, müellifin kavlince, altı ve Mehmet Ali Paşa’nın iş’ârına göre, on dört taburdan ibaret bir fırka Rus askerinin Bahşışler Köyü cihetinden bir defa olarak taarruz göstermesi istihkâmât-ı mükemmele ve

adide ile mahfuz olan Hezargradı ne suretle tehdid edebilir? Vak'a biz bundan evvelce Rusların Mehmet Ali Paşaya tehdid eylediğini iddia eyledik; lâkin bu tehdid, yalnız Mehmet Ali Paşa'nın fikir ve hayâlini tehdidden ibâret idi; yoksa, Hezargad kolordu-yu hümâyununu tehdîd değil idi. Çaroviç ordusu tarafından bu Ayazlar muhârebesinin tarih-i vuku'una kadar, öyle beş altı taburluk bir taarruz kat'a görülmemiş idi. Binâenaleyh Ayazlar gâlibesi asâkir-i şahâneye mevkilerini muhâfaza ettirdiği gibi General Han'ı da geri çekildi" diyor. Eğer bundan maksadı Rus Tuna şark ordusunun sağ cenâhı ise bidâyet-i harbiyeden nihâyete kadar Kesirova ve Cevdin tarafında idi. Ve eğer on üçüncü

(Sayfa 112)

Kolordunun bazı livâların Ayazlardan ilerde mevki tutmamaları üzerine daha geride bir vaz'iyet ahz eylemeleri ise, bidâyet-i harbden nihâyete kadar her iki tarafeyn muhâribin tebdîl mevaki ettiler. Müellif bir de, Mehmet Ali Paşa'nın bu muhârebesiyle birçok mâlumat iktisâb ettiğini dermiyân eyliyor. Altı ve yâhud on dört tabur Rus askerinin bi't taarruz püskürtmeleri üzerine Mehmet Ali Paşa'nın iktisâb edeceği malumât ne olabilir? Eğer harb de hazır oldu da Rusların harben işe yaramazlığını görerek bir nev' malumât tecrübe peydâ etti der ise, Ayazlar muhârebesinde kendisi bi'l-nefs hazır değil idi; Hezargrad da ve Şumnu da bulunuyor idi. Rusların hareket niyetini anladı der isek, anlamadığı, o sırada Hezargrad ve Rusçuk'a hücum olunacak diye halâ feryâda devâ etmesinden mütebeyyindir.

İşte Mehmet Ali Paşa'nın Şumnu'dan 13 Ağustos 93 tarihli bir telgrafnâmesi:

Süleyman Paşa Hazretlerine

Rusçuk kumandanlığından murûd telgrafnâme mealine nazaran gönderilen hafiye memurunun reyü'l-ayn müşahedâtı vech ile bilâdan Hezargrada doğru düşmanın bir yol inşâ etmek de olması, anın hitâmında Hezargrada hücum edeceğine bir delil olup, Rusçuk muhâsarası için müceddiden gelecek askeri beklemek de olduğu müstebân olmakla, malumât olarak arz olunur fermân. 13 Ağustos 93 / Mehmet Ali

Müellif "Osmanlı askerini hâl-i meyusiyetinden" kurtardı diyor. Demek ki bu Ayazlar muhârebesinin vukuuna kadar Osmanlı askeri hal-i meyusiyette imiş. Temmuzun dokuzuncu günü Mehmet Ali Paşa Şumnuya gelmiş idi. Demek ki, o tarihten Ayazlar muhârebesinin tarih-i vuku' olan 10 Ağustos 93 tarihine kadar, yani otuz iki günden beri

Tuna şark ordusundaki Osmanlı askeri hal-i meyusiyetin de imişler. İştebu intâk hakdır. Gerçi müellif “Mehmet Ali Paşa’nınbaş kumandanlığa vürüdündan itibâren Osmanlı askerinin meyüsiyetten kurtulduğunu evvelce müddei bulunmuş idiye de, hiçbir eses ve hakikate müstenid olmayan bu iddia, kendisinin de hatırında kalmayarak, asâkir-i şahânenin meyüsiyetten necâtını bu def’ada Ayazlar muhârebesine isnâd eyledi. Biz deriz ki, Ayazlar muhârebesi, nihâyet bir müdâfaa-yı mevkiyeden ibâret idi. Müdâfaa muhârebeleri, ne kadar galibiyet ile semeredâr olsa, yine askerin tezyîd-i şevk

(Sayfa 113)

ve gayretine hizmet edemez. Askeri ve ale’l husus asâkir-i şahâneye meyüs edecek hâl, bir yerde müddet-i medîde ikâmet ve şevk ve gayretlendirecek ahvâl ise, taarruz ve hücumlarda muvâffak olarak ilerlemektedir. Mösyö müellif, pek acele etti. Eğer sekiz gün daha sabır edip de Kara Hasanlar muhârebesinden sonra bu meyüsiyetten kurtulmak sözünü sarf etse idi, oldukça mahallinde bir söz söylemiş olur idi.

Müellif“Osmanlı Generali ise, bu sırada tamamen hazırlanmış bulunduğundan, Ağustosun nihayetine doğru Rusların cephesinde üç keşif taarruzu icrâ ettirdi ki, bunların neticesinde, Rusya ordusunun şark tarafındaki cephesinin Rusçukdan Tırnovaya kadar mümted olduğu ve yalnız Hezargrad ile Eski Cuma arasında bu cephenin biraz eğrilmek de bulunduğu anlaşıldı” diyor. Bu ibâre ile müellif, Mehmet Ali Paşa’nın Ağustos efrenci gâyesine kadar hazırlanmakla meşgul olduğunu işrâb ve iş’âr ediyor. Demek ki Mehmet Ali Paşa,müellifin kavlince, kırk günden beri Ruslar aleyhine hazırlık ile iştilal ediyor idi. Hatta “Ağustos nihayetinde icrâ ettiği üç keşif-i taarruzu dahi, o hazırlığın tamamı ve taarruza ibtidâ edeceğinin mukaddemâtıdır” demek istiyor. Ağustosefrenci nihayetlerinde ki Ağustos Ruminin onundan on sekizine kadar olan müddettir – bu müddet içinde, Mehmet Ali Paşa; düşman hattının ahvâlini keşfe yardım edecek hiçbir keşif taarruzu yapmadı. “Ağustosun on beşinci günü Sadine cihetinde asâkir-i şahânenin devriye kolu bir Rus müfrezesine tesâdüf ederek ricate icbâr edildiği gibi yine bu gün Rusçuktan bir mikdâr Çerkes asâkir-i muâvene, Kadı köyüne doğru ilerledikleri sırada Ruslar tarafından püskürtüldüler” diyor. Acaba mösyö müellif, bu üç keşif taarruziye hangi cebinden çıkarıp buraya koydu bilemeyiz. Müellifin bu kulunu, yani Ağustos nihâyetine kadar hiçbir keşif taarruzu yapıyor ve hatta düşmanın ahvâline dâir malumât dahi olmadığını işte Mehmet Ali Paşa Ağustos Ruminin on yedinci yani Ağustos efrencinin yirmi dokuzuncu günü işbu telgrafnâmesiyle mabeyn-i hümâyun dâhi yazıyor:

Mabeyin Hümayun Baş Kitabet Celilesine

Dünkü Salı günü ale's-seher Şumnudan hareketle akşama doğru Sarı Nasuhlar ordugahına müvâsalat olunmuştur. Düşmanın ahvâline ve tuttuğu mesâfeye dâir kesb-i malumât

(Sayfa 114)

olunmaksızın bütün kuvveti ileriye tahrik etmek kavâid-i harbiyenin muğâyiri olduğundan, bugün buradan ve Hezargrad ordugâhından bir nümâyiş-i askeri ve keşf-taarruzu icrâsına karar verilmiş ve bu usule muvâffak hareket olunarak, istihsâl olunacak malumâtın suret-i iş'ârı Osman Paşa Hazretleriyle Osman Pazarı ve Kazan kumandanlıklarını iş'ar olunmuş ve Süleyman Paşa hazretlerine ma'lumat verilmiş olduğu halde gerek Hezargradça ve gerek buraca ihzâr ve ikmâline çalışmakta olan hareket-i taarruziyye, ancak vakt-i zevâle kadar hitâm bulacağı ve hasbe'l mevki ondan sonra güneş bize karşı gelecek ve düşman ise bu halden istifâde edeceği vaktin adem-i müsâadesinden dolayı hareket-i mutasavvıra nâ tamam kalacağı cihetle, yarın ki Perşembe günü ale's-seher hareket olunması kararlaştırarak icâb edenlere malumât verilmesi 15 Ağustos 93 tarihli telgrafâme-i fehimânelerine cevâben arz olunur.

17 Ağustos 93 / Mehmet Ali

Demekki, Ağustos Ruminin on yedisine kadar Mehmet Ali Paşa'nın keşf-i taarruzu yapması ve bu keşif taarruzu delâletiyle Rusya hat harbinin miktâr-ı imtidâd ve anlaması bî esâsıdır. Mamâfih Mehmet Ali Paşa Rusya şark ordusu cephesinin Rusçuktan Tırnovaya kadar mümdet olduğunu Hezargrad ile Cuma arasında bu cephenin biraz eğrildiğini zaten bilir idi. Çünkü, Rus mevakinin karşısında zaten kendisinin de mevakii olup süvari devriye kolları ale'l kâ'ide düşmanın ahvâl-i zâhiresinden bâ-jurnal ita-yı malumât ederler idi.

Müellif "bu cephe gâyet vasi olup muhâfazasına memur olan üç kolordu aralarında ikinci kolordu ile on üçüncü kol arasında on iki, on üç kilometre imtidâdında bir boş mesâfe var idi ki, gayet zayıf; müteahhirik müfrezelerle müdâfaa olunmakta ve fakat Osmanlı ordusunun en büyük kısmı bu boş mesâfe karşısında durmakta idi. Osman Pazarı karşısında on bir ve on üçüncü kol ordular arasında olan mesafe dahi yukarı da beyân

olunan mesâfede ziyade idi. Mehmet Ali Paşa Süleyman Paşadan imdâd ve i'âne¹²⁰ göremediğinden bu sonuncu iki kol orduyu birbirlerinden ayırmak üzere ilk evvelkileri ayırıp sonra birer birer mağlub etmeye teşebbüs eyledi” diyor.

(Sayfa 115)

Mösyö müellif âsâr-ı kalemiyesi hiçbir malumat-ı resmiye ve hakikiyeye müstenid olmayıp, uzun kulaktan işittiği mealâ yani sözlere kendi mütâlaat-ı sakîmesini dahi bi'l ilâve, zu'munca bir tarih-i harb yazmış demektir. Ağustos efrenci gâyesinde Mehmet Ali Paşa'nın müteşebbis olduğu hareket-i taaruziyye kendi rey ve planı asarı olmayıp, ne gibi icbârât ve tazyikât ile bu vaz'-ı taaruziye aldığı muhârebât ve resmiye âti'z zikr ile maruz eşhâde koyalım da, badehuhu, Mehmet Ali Paşa mı bana imdâd mecburiyetinde idi yoksa ben mi Mehmet Ali Paşaya imdâd ile mükellef idim? Bu hakikat göze çarpsın:

Huzur-i Kaymakamı Ser askeriye

Şıpka istihkâmatındaki düşmanın kuvveti öyle zan ve tahmîn olunduğu derece cüzi bir şey olmayıp pek külliyetli zuhur ettiği gibi bir taraftan Gabrova'dan muttasıl imdâd ve mühimmâtı geldiği görülmektedir. Hatta asâkir-i şâhâne iltizâm-ı fedakârı ve besâlet-i can sipârâne ile düşmanın haty-ı ricatı üzerindeki Gabrova yolları bile tehdid olunacak derecede hatt-ı harbinin mütehassısan bulunduğu istihkâmât-ı cesîme ve metinenin etrafına dünden sokulmuş ve bu günde vakt-i şafaktan guruba kadar yine gayet hünerizâne muhârebe ve muhaceme-i şedide devâm etmiş olduğu halde ma-haza mevkinin münaat-ı fevkaledi-i tabi'yesine manzûm istihkâmâtı cesîmesinin kemâl-i metânette istihkâmât müdâfaaları başka ve hücum kolları başka olan düşman askerinin kesretinden ve müdafaa da son dereceye kadar gösterdiği şiddetten dolayı asâkir-i şâhâne tarafından sarf olunan bunca fedakarlığın yine bir semeresi görülmeyip bugün dahi istikâmatının zabtı müyesser olamadı. Yarın ve öbür gün inşallâhü'r-rahman yine muhârebe ve muhâcemeye devam ile lütf-u hakla istihsâl hüsn-ü neticeye bezl-i tuvan olunacaktır. Lakin düşmanla burada dört gündür devam eden muhârebât-ı şedide de ümera ve zabitan ve efrâd-ı askeriye pek çok şehid ve mecrûh vuku' bularak taburlar gereği gibi zedelenmiş ve Hersek'ten getirilen taburların mevcudları zaten noksan olduğu halde şimdi burada hayliden hayli tenzil etmiştir. Binaenaleyh taburların derhâl ikmâl-i mevcûdları zimmında der-sadetten burya hemen efrâd-ı cedîde yetiştirilmesi ehem ve elzemdir. Bununla beraber Plevne ve

¹²⁰ İane: yardım, destek, yardım parası

Hezargrad ordularından bu dakikaya kadar hiçbir muâvenet göremiyoruz. Mezkur kol ordular yerlerinden bir hatve bile hareket etmediklerinden düşman Balkan'ın öbür yüzünde hal-i emmiyette kalıp istifâde etmekle bir yandan buraya muttassıl kuvve-i külliye ve mühimmât-ı

(Sayfa 116)

mukteziye yığıyor.Bu hal imdâd eder ise bizim muvaffakiyetimiz müşgül kalır.Binaenaleyh Plevne ve Hezargrad orduları da Balkan'ın öbür yüzünde hemen düşmanı şiddetle vurup işgâl ve Gabrovaya doğru taarruz ederlerse inâyet-i hak ile bizim muvaffakiyetimize büyük teshilât bahş eder. Zayiât-ı vakamızın yerini tutmak için Çırpan'dan bir ve Yeni Zağradan bir ve Kara Pınardan iki buçuk tabur istedim. Şu hâle göre oraları kuvvetsiz kaldığından hemen ikmâl ve bize başkaca bir kuvve-i vafiyye-i zahiriyye peydâ etmek, çare-i âciline de istihsâl bir taraftan la-yenkat' şımayder ve martını henri ve winchester tüfeklerini ve sahra cebel toplarına mahsus külliyyetli cephâne irsâl buyurulması kemâl-i ehemmiyetle arz veistirhâm olunur.

12 Ağustos 93 / Süleyman

Umum Balkan Kumandanı Süleyman Paşa Hazretlerine

12 Ağustos 93 tarihli telgrafnâme-i asafâneleri cevâbıdır. Ordu-yu hümâyun taburlarının ikmâl-i noksan için dört bin perakende nefer tertib ve irsâli muharrer olup Çırpan ve Yeni Zağra ve Kara Pınardan talep buyurulan taburların yerine dahi der-saâdetten hemen on tabur sevki bi't tensib icâb-ı derdest icrâ olduğu gibi iş'âr buyrulan top ve tüfek cephânesi dahi mütevelliyen gönderilmektedir. Ve Hezargrad ve Plevne kol ordularının her birinin gerek üssü'l-hareket ve gerek hattü'l-hareketleri kendi merburiyet-i askeriyeleri tehlikeye düşmeksizin ve şân ve şeref-i askerinin kıymet ve değerine aslâ hâlel getirilmeksizin balkan ordu-yu hümâyunu üzerinde olan yükün tahfif ve teshiline medâr olmak ve mümkün ise birleşmek üzerine yekdiğeriyle bi'l-muhabere hareketin değerli an ve fırsatını geçirmeksizin lazım gelen hareket-ı taarruziyye-i iğfâliyenin icrâ edilmesi ve mezkûr Plevne kolordusunun harekete müheyây olduğu Osman Paşa Hazretlerinin iş'ârından anlaşıldığı gibi Mehmet Ali Paşa Hazretlerinin mâbeyn-i hümâyun ile vuku'bulan muhârebesi neticesine nazaran Hezargrad ve Cuma kolordularının Çarşamba günü hareket edeceği anlaşılıyor ise de müahhiren esbâb zuhuruyla yevm-i hareketin tahallûf etmesi muhtemel olduğundan sahihen ve hakîkaten hangi gün taarruz edecek ise

daha evvel doğrudan doğruya taraf-ı alileriyle Osman Paşaya iş'âr-ı keyfiyet etmesiyle berâber buraya da malumât vermesi müşarun ileyh Mehmet Ali Paşa Hazretlerine yazıldığından zat-ı safderileri dahi eyyâm ve hareket-i taarruziyelerini daimâ müşârün ileyh hazretlerine bildirmelerinin

(Sayfa 117)

savb-ı samilerine tavsiyesi irade-i seniyye iktizay-ı celilendendir. Şu hallere göre müşarün-ileyhüma ile bil-muhabere iktizay-ı halin ifasına himmet-i hamiyet mefture-i daverilerine tevdi olunur.

15 Ağustos 93 / Mustafa

Huzur-i Kaymakamı Ser askeriye

Geçen gün mirliva Rasim Paşa kumandasıyla Filibe cihetinden bize iltihâk eden iki taburla mean buradaki kuvve-i askeriyemiz elli tabura bâliğ oldu ise de, bunların işe yarayanı yalnız Hersek firkasından getirilen otuz tabur olup bunlardan Karadağ ve Eski Zağra muharebât-ı malumesinde gereği gibi zedelenip efradının mevcudları zaten azalmış ve ümera ve zabitanın o muhârebât da mecruhen hastahanelerde kalanlardan mâadâ bakîsinin nısfından ziyâdesi de Şıpka'nn eyyam-ı sitte muhârebâtında şehid ve mecruh olup taburlardan ekserinin mevcudu bu saat de ancak yüz seksener ve ikişer yüz ve hattı birkaçı, yüz nefer kalmış ve burada bu güne kadar verdiğimiz şüheda ve mecruhiyenin mikdarı, henüz sahih jurnalleri alınamamış ise de ale't-tahmin üç bin neferi tecavüz etmiştir. Diğer yirmi taburun ise bir kısmı İşkodra firkasının Karadağın her muharebesinde bozulup kaçmaya alışmış ve kısm-ı diğeri de bu cihette her muharebede mağlup olmuş ve gayet yılgınlaşmış olan Rauf Paşa Hazretlerinin taburlarıdır ki, bunlardan istifade edilmek şöyle kalsın orduyu hümayunu birkaç defa, hüda hıfz buyursun heyetince adeta tehlikede bırakacak suret de fena halde düşmandan yüz çevirdikleri cihetledahilorduda vücudlarının adeta mazaratdan hali kalmadığı meydandadır. Binaenaleyh ol vechle fevkalade zedelenmiş olan taburlarımızı saye-i kader-i tevaye Hazret-ı Padişahide serian tekrar tanzim ve noksanlarını ikmal etmek için eşed-i ihtiyaç ile muhtaç ve dakika be-dakika sürat-ı vürudlarına muntazr bulunduğumuz neferat-ı cedidenin acilen dersaadetten buraya yetiştirilmesiyle beraber evvelki gün dahi arz olduğu üzere her ne yapılır ise yapıp bize bir kuvve-i vafiya mükemmil zahriyye dahi gün geçirmeksizin hemen peyda edilmesi çare-i serian bulunması buraya layen-kat' şınaydır ve marini ve whinchester fişenkiyle sahra ve

cebel topları cephanesinden mikdar-ı küllisinin şimdi acilen ve badezin arkasını kesmeksizin mütemadiyen yetiştirilmesi müsterhimdir. Evvelce arz olunduğu üzere elimizdeki taburlarla düşman hatt-ı harbi cihet-, saliseden hemen ihata olunmuş ise de, istihkamat-ı

(Sayfa 118)

cesîme ve metinesinin arkası yani hatt-ı ricatı olan Gabrova tariki bi't-tabi' açık olmakla bir düziye imdâdiyenin ve mühimmât-ı külliye nariye ve ihtiyacat-ı sâiresinin geldiği görülüyor ve şurada bu kadar meşgûlata ve zaiyâta düçar oluşumuz ve henüz istihkâmâtı düşmandan istirdâd ve zabta muvâffak olamamışımız, mahza Tunanın şark ve garb ordularının bize hiçbir muavenette bulunmadıklarından ve düşmanı hatt-ı ricatından yani Balkan'ın öbür yüzünden henüz urmadıklarından ve yerlerinden aslâ oynamadıklarından ve'l hâsıl o cihette zuhur-u muhârebeyi kendi üzerlerine gelmesi için adeta düşmanın keyif ve reyine bıraktıklarından ileri geliyor. Düşmanın burada bir taraftan dakika be dakika tezâyüd etmek de olan kuvve-i mükemmele-i harbiyesinin fart-ı külliyetine nisbeten ale'l husus şu zaiyât kesireyi bi'l zarure uğrayan eldeki mütabaki askerimizle bilâ muâvenet icrâ-yı taarruz ve tehaccim artık kâbil-i imkân olamayacağından, bu gecedan itibaren hatt-ı harbimiz nekât mazbuta da mecburi ve zaruri olarak zaiyât tehaffuzuyla ve tedafüiyeye konulmuş ve Tunanın Hezargrad ve hususıyla Plevne ordusu Selva ve Gabrovaya doğru suretle ilerleyip ve düşmanı arkadan şiddetle urup da hatt-ı ricatını tehdîd ve tazâyık ve o suretle bizim Şıpka istihkâmâtına yeniden taarruz ve zabt edebilmemize teshil edinceye kadar burada şu vaziyet-itedafüiyeye kalmaklığımıza mecburiyet-i kat'iyeye alıvermiştir. Mamâ fih bu kadar düşmana karşı şu hall-itedafüiyenin imdâdı dahi bizim için huda-negerde tevlid muhatıra edebileceğinden hafazanallah Tealâ gerek adem-i iktidâr ve kuvvetimizi düşmanın anlayıp da bütün bütün mahvımızı göze aldırarak kuvve-i mevcude-i kamilesiyle üzerimize yüklenmesine meydan ve zaman bırakılmaması ve gerek Şıpka istihkâmât-ı metine ve meniasının zabtının inşallah Tealâ mümkün olduğu kadar tesri' edilmesi için hiç olmazsa Plevne ordusunun ve mümkün olamaz ise andan müferrez bir firkanın bir dakika geçirilmeksizin sûrat ve şiddet-i kâmile ile Selva ve Gabrovaya doğru ilerletilip düşman hatt-ı ricatını gereği gibi tehdîd etmek ehem ve elzem olmakla hemen icra-yı icâbı ve şu muhârebe de kesret-i istimâlden bozulmuş ve kullanılmaz bir hale gelmiş olan bir batarya tunc sarı Krupp cebel toplarının der-saâdete gönderilmek için Yeni Zağraya irsâl kılındığı maruzdur.

14 Ağustos 93 / Süleyman

Süleyman Paşa Hazretlerine

14 Ağustos 93 tarihli telgrafnâmeleri meclis-i âli askeriyede mütâlaa olundu.

(Sayfa 119)

15 Ağustos 93 tarihinde keşîde olunan telgrafnâme-i acizede on tabur asâkir-i şahâne ile oradaki taburların ikmâl-i noksan için dört bin kadar perakende neferât irsâl olunacağını iş'ar olunmuş ise de, iş bu telgrafnâme-i samilerinde üç bin kadar şehîd vuku' bulunduğu beyân olduğuna nazaran, o kadar dahî mecrûh vuku' bulmuş olacağı dergâr olduğunu mebni mezkur dört bin nefer iş bu zâyiat tesbite ricâsını iblâğ ile i'zâm kılınacağı gibi ordu-yu hümâyunun kuvve-i zuhûriyesi olmak ve hatt-ı ricatını temin ve muhâfaza etmek üzere sekizer taburdan mürekkeb iki liva askerinin yani ceman on altı taburun dahi irsâli mukarrer olmasıyla bunlar şimdilik Kara Pınar da tahşîd olunarak Eski Zağra tarafında mı ve yahud Kazanlıkta mı hangi intihâb ve tensîb buyrulur ise orada istihkâm altında bulundurulmak hususunda ve iktizâ eden istihkâmâtın inşâsı bahşinde rey ve mütâlaa mehameperverilerine mürâcaat olunur. Birde siyak-ı iş'âr-ı safderilerine göre buradan gönderilecek efrâd ile taburların maiyet-i seniyyeleriyle Hersekten gelen taburlar gibi mükemmel ve ma'lum olunması arzu buyrulduğu anlaşılıyor ise burada elde öyle asker olmadığından tertib ve irsâl olunacak askerinin toplanabilen redif ve müstahfız takımından olacağı tabî'dir. Düşmanın tehdid hatt-ı ricatı bahsine gelince salifü'z zikr telgrafnâme-i âcizânem de dahi gösterildiği üzere düşman tarafından Şıpkaya edilen taarruz ve tazyikin tahfifi için bi'l muhabere lazım gelen hareket-ı taarruziyye-i iğfâliyenin icrâsı hakkında Mehmet Ali ve Osman Paşalara dünkü gün icrâ-yı tebliğât ve yine o günün gecesi dahi bi'l irâde-i seniyye ifa-yı tetkikat ile beraber isti'lâm tasvirât edilmiş olduğu ve tâleb buyrulmuş cephânelerin pey-der pey irsâline say' olunmakta da idüğü beyân olunur.

17 Ağustos 93 / Mustafa

Huzur-i Kaymakamı Ser-askeriye

Dünkü Salı günü ale's seher şimdiden hareketle akşama doğru Sarı Nasuhlar ordugâhına muvasalat olunmuştur. Düşmanın ahvâline ve tuttuğu mesâfeye dâir kesb malumât olunmaksızın bütün kuvveti ileriye tahrik etmek kavâid-i harbiyenin muğâyiri

olduğunda bu gün buradan ve Hezargrad ordugâhından bir nümâyiş askeri ve keşif taarruzu icrâsına karar verilmiş ve bi'l isâle muvâfık hareket olunarak istihsâl olunacak malumâtının suret-i iş'arı Osman Paşa Hazretleriyle Osman Pazarı ve Kazan kumandanlıklarını iş'ar olunmuş ve Süleyman Paşa Hazretlerine malumât

(Sayfa 120)

verilmiş olduğu halde gerek Hezargradça ve gerek buraca ihzâr ve ikmâline çalışılmakta olan hareket-i taarruziyye ancak vakt-i zevâli kadar hitâm bulacağı ve hasbe'l-mevaki' ikindiden sonra güneş bize karşı geleceği düşman ise bu halden istifâde edeceği ve vaktin adem-i müsâadesinden dolayı hareket mütesavver nâ-tamâm kalacağı cihetle yarın ki Perşembe günü ale's seher hareket olunması kararlaştırılarak icâb edenlere malumât verilmesi 15 Ağustos 93 tarihli telgrafnâme-i fehimanelerine cevâben arz olunur.

17 Ağustos93 / Mehmet Ali

Süleyman Paşa Hazretlerine

Hezargrad kol ordu-yu hümâyunca icrâ edilecek hareketin talimat-ı lâzimesi Ahmed Eyüp Paşa Hazretlerine verilmiş idi: müşârün-ileyh sevk eyleceği askerin vürûdu budiyet-i mesafeleri cihetiyle uzayacağına ve ancak nikat-ı mukteziyyeyi yetiştirebileceğine binâen ve ikindiden sonra güneş bizim yüzümüze geleceğine mebni bu da Harbiye'ye muvâffak olmadığından bi'z zarure yarın ki Perşembe gününe kadar talik edildiği maruzdur.

17 Ağustos 93 / Mehmet Ali

İşte telgrafnâmeler mütâlaasından bidâheten anlaşılacağı vechle Mehmet Ali Paşaya o tarihte harekat-ı taarruziyye-i icrâsına sevk ve icbâr eder sebep benim merkez saltanata yazdığım marû'z zikr şiddetü'l-meal telgrafnâmeler ahkâm müessiresi idi. Mehmet Ali Paşa dahi hareket mezkureye hareket-i taarruziyyenin Tırnova cihetinden icrâsından ibâret idi. Tuna şark ordusuyla balkan ordusunu yek-diğerine rabt ve ilhâk edecek bir hareket var ise, o da Tırnova cihetine taarruz idi. Yoksa, Hezargrad'ın ilerisine tarruuz hiçbir netice-i harbiye kazandıramayıp tevsi' daire-i işgâlden ibâret idi. Eğer Mehmet Ali Paşa'nın maksadı vaz'-ı taarruzu alarak Rus kuvve-i imdâdiyesinin vürûdundan akdem düşmanın

hal-i ataletinden istifâde olsa idi bir vech-i maruz her iki orduyu yek-diğerine ribât edecek suret de bir vaz’-ı taarruzu ahz eder idi.

Müellif: “Ağustosun otuzuncu günü Mehmet Ali Paşa Kara Hasanlar köyü üzerine hücum gösterdi. Mahall-i mezkûr kumandanı ceneral (Leonof) maiyetinde yalnız üç bin piyâde,

(Sayfa 121)

beş yüz süvâri ve on kıt’a top bulunmakla beraber on iki bin kişisi muhârebeye girişen otuz bin Osmanlıya karşı mukâvemâtta bulunmuş idi. İş bu muhârebe birçok muhtelif safhalar alarak nihâyet saat dört buçuk da Ruslar galebeye ve Osmanlılar geri çekilmeye yüz tutacakları sırada bunlar birden bire bir hücum umumi icrâsıyla bir saat kadar mukâvemâtdan sonra Rusyalıları mecmu’a zayiâtı dahî tahmînen dört yüz kişi idi. Diyor.

Kara Hasanlar muharebesine dâir Mehmet Ali Paşa’nın bana yazdığı telgrafnâme sureti şudur:

Süleyman Paşa Hazretlerine

Bugünkü Perşembe günü ale’s sabah Hezargrad ve Sarı Nasuhlar ordugâhından icra-yı istikşaf-taarruziyye bi’l-mübaşiret Kara Hasanlar karyesi civarındaki şedit bir muhârebe vuku’ bulmakla karye-i mezkure birkaç defa tarafeynin eline geçtikten sonra lehü’l-hamd ve âkıbet-i muzafferiyyet asâkiri nusret müessir mülükânede kalarak düşman münhezimen cihet-i firâra yüz çevirdiği gibi bazen takiben dahi bir derece tenkil edilerek ve akşam saat on raddelerinde Sarı Nasuhlar ordugahından diğer iki kol tertibiyle Lom Suyundan geçirilerek hayli top ve tüfek muhârebesi bade’l-icrâ Haydar ve Ayaz karyesinde bulunan düşman müfrezeleri dahi Pop köyüne ricata mecbur ettirilmiştir. Ve el-haletü’l-hezâ ara sıra top ve tüfek atılmak da ve düşmanın hayli telefât verdiği dahi anlaşılmak da ise de henüz jurnalleri gelmediğinden neticesi badehuhuarz olunmak üzere şimdilik bulunduğum Sakar tepesinden bu kadarcık tebşirât i’tasına müsâraat ve şu muhârebe de düşmanın meşhud olan ricat kahkarisi hamiden semm-i hamiden tarif-i kabul etmez derece de olup bu da velî-nimet padişahımız efendimiz hazretlerinin tala ferhûnde mütâlaa cenâp şehri-yarileri eserü’l-gaybiyesi idüğünden ser be-zemin şükranıyyet olarak daha pek çok

husul-u muvaffakiyet-i şahâneleri duâsını irâd ve tilâvet ettiğimin arzına cüret eylerim fermân.

18 Ağustos 93 / Mehmet Ali

Fil-hakiki Kara Hasanlardaki Rus livası vazife-yi askeriyesini bi-hakkın ifâ eyledi. Mehmet Ali Paşa'nın telgrafnâmesinde dahi, karyenin birkaç defa tarafeynin eline geçmiş olmasının mezkûriyeti bu hakikatı tasdik ve itirâf demektir. Lakin Kara Hasanlar üzerine hücumu memur

(Sayfa 122)

olan Osmanlı askerinin geri çekilmesi acizden değil idi. Asâkir-i şâhâne düşmanın birkaç misli olmakla beraber, Kara Hasanların etrafı ve ale'l husus Tuna cihetindeki hakim tepeleri lâyıkıyla tutmuş idi. Şu kadar ki doğrudan doğruya bu taarruza memur olan fırkanın kumandanı mösyö Necib Paşa kendi fırkası başında bulunmadığından, emir kumandanın vaktinde adem-i icrâsıyla berâber, hal ve vakte münâsib suret de istimâl olunamaması fırkanın taburları beyinde bir teşettüt bırakmış idi. Ale'l umum ordu erkânın mütevâtiren söylediğine göre, o gün mösyö Necib Paşa, muhârib olan fırkasından top menzili uzak bir mesâfede bulunuyor idi; lakin Tuna şark orudsunun erkân ve ümerâsı ashâb-ı gayret ve iktidârdan bulunmaları hasebiyle Necib Paşa'nın bu hatasını bir umumi hücum borusu çaldırarak tashih ve ordunun namusunu halelden vikâye eylediler. Mamâ fih, Salih Paşa fırkasından Sabit Paşa livası, Bahşişler fırkasını cihetinden Sakar tepeye ve Asım Paşa livası Sarı Nasuhlar tarafından dere tarikiyle yine sakar tepeye hareketle Kara Hasanları kuşattılar ve harbe iştirâk eylediler. Binaen aleyh, Mehmet Ali Paşa bu muhârebede iki fırka asker ve otuz top hazır bulundurdu. Rusların nihâyet on taburla yirmi dört topları var idi.

Müellif, "her ne olursa olsun, bu muhârebenin neticesinde, on üçüncü kolordunun cenâh-ı yesârı çevirilmiş olup Mehmet Ali Paşa'nın planı vechle lâzım gelen müdâhil muhâcema açılmış idi. Kara Hasan köy tepesinin elden çıkması, Opaka ve Gagova'da bulunan Rusya istihkâmâtını tehlikeye düşürdüğünden tahliyelerinde sûret gösterilmiştir" diyor.

Kara Hasanlar'ın elden öikmasıyla fırka merkezleri Beş Pınar ve Köprücede bulunan on üçüncü kol ordusunun cenâh-ı yesârı çevirilmiş olmaz. Erbâb-ı dikkat haritaya

atf-1 nâzarbuyurdıklarında Kara Hasanlar Çaroviç ordusu hatt-1 müdafasının Hezargrad karşısındaki hatt-1 münkesirinin zâviye hâricesinde bir nokta olduğunu ve Hezargrad kol ordusuyla Cuma fırkasının arasına giren bir mevkide bulunduğunu görürler. Biz Kara Hasanlar istirdâdı meselesini muâheze ediyoruz zan olunmasın. Rusların Hezargrad ile Cuma fırkaları arasından def' ve tardı vâcib idi. Lakin bu noktanın tutulması ve ale'l husus Sarı Nasuhlar ve Bahşişler mevkileri elde edildikten ve Ayazlar muharebesinin dahi vukuundan sonra

(Sayfa 123)

tabyaca bir hata ve daha doğrusu sersemlikden ibâret idi. Mamâ fih, mösyö müellifin dediği gibi, Kara Hasanları mütakib, Ruslar Opaka ve Gagova'yı tahliye etmediler. Hatta Pop köyünü bile terk etmedikleri Mehmet Ali Paşa'nın telgrafnâmesiyle musaddıktır Opaka ile Gagova'nın tahliyesi, Katselova aleyhine hareketin düşman tarafından his olunması üzerine vuku' buldu. Mösyö müellif, Mehmet Ali Paşaya yine burada da bir plan isnadına kalkışıyor. Mehmet Ali Paşa'nın Kara Hasanlar taaruzunun sâika-yı icbârını yukarıda tafsîlen arz ve irâe etmiş idik. Muharebe-i mezkurenin tarihi vukû'una kadar, müşarün ileyhin hiç mutasavver bir planı olmadığı ve merkez saltanata dahi hiç öyle bir plan tanzim ettiğine ve istikbâlen tutacağı vaz' ve harekete dair harf-1 vahid yazmadığı halde, mösyö müellif, Mehmet Ali Paşa namına rivayet ettiği bu planı nereden çıkardı bilemeyiz. Musannıfın hatırına bile gelmeyen bir takım zevâid ile imla-yı sahâyif eden şarih ve muhaşşiler gibi "Mehmet Ali Paşa'nın maksadı bu idi, planı şu idi" demek safсата-yı perdâzlıktan başka bir şey hâsıl etmez. İşte Kara Hasanlar muhârebesinin yevm-i vuku' olan 18 Ağustos 93 tarihinde Makam-ı ser-askeriden tarafımıza gelen telgrafnâme sûreti:

Süleyman Paşa Hazretlerine

Edirne'ye vusul-u alinizden sonra ettiğiniz hareket iki esâsa mübtenî olup, bunun birisi, balkan eteklerine yayılmış olan düşmanı def' etmek ve ikincisi Balkan'ın beri tarafındaki düşmanı tard ve tenkil eyledikten sonra Balkan'ın öte yüzünde icâb eden hareket-i askeriye Mehmet Ali ve Osman Paşalar orduları ile berâber icrâ-yı hareket idi. Bi-havle-i teâlâ birinci hareket devletlerinde istihsâl-i muvaffakiyetle ibtidâ Eski Zağraya ve sonra Yeni Zağraya girip oraları düşmandan ve düşmanla birleşen Bulgar eşkiyâsından tathîr ederek ve Şıpka Balkan'ına çıkararak, muhârebât-ı müteaddidede dahî mazhar-ı

muzafferiyet olmaları tezyin-i sahâ-yif-i tevarih edecek asâr bir güzîde ve mebrûradan olarak ne derecelerde arz-iteşekkür olursa azdır. Birkaç günden beri vürûd eden telgrafnâme-i aliyyelerinin meallerine göre, düşman memul ve tahminin fevkinde zuhûr ederek, eyyâm-ı müteaddide gece gündüzlü lâyenkat vuku' bulan muhârebâtının eser-i tabiyesi olmak üzere, külliyetli şehid ve mecrûh vuku' bulup, ordu-yu hümâyun kuvvâ-yı asliyesi ziyâdesiyle nakise-dâr ve hareket-i fedâkarânesi dahî müşkülata dûçâr olduğu anlaşılması üzerine,

(Sayfa 124)

şühedâ ve mecruhinin yerlerine doldurmak için, dört bin neferât-ı cedîde ve ordunun kuvve-i zahriyesi olmak ve hatt-ı ricatını te'min eylemek üzere, on altı taburluk bir kuvve-i cünûdiye tertip olunacak bunların peyder pey sevk ve irsâline teşebbüs olunduğu gibi ordu-yu hümâyun üzerinde olan yükü tehvîn ve muzayyik müşkülâtan selâmetini temin için Tuna kol ordularınca dahi hareket-i taarruziyye-i iğfâliye icrâsı tasavvur olunarak evvel bâbdaki mütâlaaları kumandanlıklarından suâl edilmiş ve onlar da yek-diğeriyle muhâbere eylemekte bulunmuş olup; şu hale göre, bi keremillâhi teâlâ mezkûr ordularca kararlaştırılacak hareket-ı taarruziyenin icrâsı halinde yâhud üçer taraftan hareket-ı taarruziyye icrâsı müteessir görüldüğü sûrette, oraca ne türlü hareket tasavvur buyuruyorsanız; yani hareket-i taarruziyye icrâsıyla Şıpkâ'nın zabtı halinde, elde kalacak kuvvetin haline nazaran hangi cihete doğru hareket buyurmak tasavvur buyuruluyor? Şayed Şıpkaca maksad hâsıl olamadığında takdir de ne yolda tedbir ittihâz buyurulmak tasavvur olunur ise, buraca dahî bilinmek üzere lütfen iş'ârı.18Ağustos 93 / Mustafa

Bu telgrafnâmede Şıpkadaki ordu-yu hümâyunun yönünü tehvîn ve muzayyik-ı müşkülattan selâmını temin için, Tuna kol ordularınca hareket-i taarruziyye-i iğfâliye icrâsı tasavvur olunarak, ol babda ki mütâlaaları kumandanlıklarından sorulmuş ve onlarda yek-diğeriyle muhâbere eylemekte bulunmuştur. Sizin de ol babda tedbir ve tasavvurunuz nedir? deniyor. Meclis-i askeriyenin 20 Ağustos 93 tarihli telgrafnâme-i mufassalındaki sûreti budur:

Süleyman Paşa Hazretlerine

Mehmet Ali Paşa ve Osman Paşa'nın Kesirova ve Gabrova taraflarına ilerlemeleri bahsine gelince müşarün ileyhümâ evvel-i cihetle hareket etmek için emr i'tâsı mukarrer

olduğu halde, Mehmet Ali Paşa ile beyinlerinde cereyân eden muhâbere neticesinde, Eski Cuma ve Osman Pazarı ve Hezargrad taraflarından ileriye doğru şiddetli ve sûratlı bir keşf-i taarruzu icrâ edilmesi ve Osman Paşanın dahî kuvve-i kâfiye ile Plevnenin cenûb-i şarkiyesine doğru ilerlemesi kararlaştırılmış ve Mehmet Ali Paşa keşif taarruziyeyi Perşembe günü icrâ edip Cuma cihetinde vaka'a Kara Hasanlar karyesiyle o civarda bulunan karyedeki düşmanın kuvve-i külliyesiyle muhârebe olunmuş ve bir topla dört kapaklı ve külliyetli esah ve sâire iğtinâ kılınmış ve düşman hezimet-i kemâliyle firâr eylemiş olduğu gibi ordu-yu hümâyun dahi Lom suyunu geçerek

(Sayfa 125)

ilerlemek üzere bulunduğu ve Osman Paşa dahi dünkü Cuma günü Plevnenin cihet-i şarkiyesinde düşmanın tahassun eylediği Bilişat karyesi üzerine keşf-i taarruz icrâ ederek düşmanın orduda bulunan üç kıt'a istihkâmını zabt ve toplarıyla beraber bir kıt'a top ve bir hayli tüfek vesâire iğtinâm kılındığı alınan telgrafnâmelerden anlaşıldı. Şu halde Osman Paşa'nın Selva ve Gabrova taraflarına tahvîl-i hareketi mümkün olamazsa da, maksad, düşmanın Şıpka üzerine kuvve-i külliye sevk etmesini men' eylemek olup müşarün ileyhin şu hareketiyle dahi müfsid-imebhûs bi avnihî keremallâh-i teâlâ daha suret ve suhûletle hâsıl olur. Şu hâl üzerine sânih olacak rey ve mütâlaat-ı sâmiyenizin iş'ârına müntazırım.

20Ağustos 93 / Mehmet

Bu telgrafnâmede de dahi keşf-i taarruz icraâtına başlandı; bu bâbda reyiniz nedir? Bundan suâl olunur. Ağustosun yirmi birinci günü ise, Mehmet Ali Paşa yukarıda dahi bi'l münâsebe sûretini zikir ettiğimiz telgrafnâme-i âtiye yazıyor:

Süleyman Paşa Hazretlerine

Şıpka geçidindeki düşman istihkâmetinin metânet ve sarplığına nazaran hücum ile zabtı hemen gayr-i kâbil gibi anlaşılıp; eğerçi şeca'ân Osmanlının bu yolda sarf ede geldikleri gayret ve besâletleri bî semere kalır denilemez ise de, hücum ile zabtını teşebbüs olduğu halde, netice-i muvaffakiyetin pek kanlı ve pahalı olacağı derkârdır. Ma mâ fih işârat-i devletlerinden istinbât olduğuna göre, orasının hasiren zabtı, eltâfû'l-hiyeden ümit ediliyor. Fakat bu sûretle zabtı ziyâde vakte muhtâç ve Plevne ve Hezargrad kolorduyu hümâyunlarının hareket-i umumiye ve kat'ıyeleri dahi düşmanın bi'l külliye Balkandan def'i ve tabiiyetiyle balkan ordu-yu hümâyunu Tırnova üzerine yürümesine

vâreste idüğü vâreste-i tafsîl ve izâh idüğüne mebni, bu bâbda bir tedbir ahir ittihâzı mükteziyâtından ve maazallah-i teâlâ Tuna orduları bozulmadıkça düşmanın bir daha İşkodradan gelen taburlardan mürettib olmak üzere, Rusya istihkâmâtına karşı inşâ buyrulan tabyalar derûnunda bir kuvve-i kâfiye terki ve onun gerisinde bir nokta dahi bir kuvve-i ihtiyâtiye tabiyesiyle kapı boğazlarından Osman Pazarı cihetine azîmet buyrulduğu ve Kazan ile Osman Pazarındaki on iki taburdan altı veya sekiz taburun ordu-yu aliyyelerine ittihâkıyla bâki taburlar Cuma koluna

(Sayfa 126)

iade-i berle bizzat Tırnova üzerine taarruz kıyâm olunduğu ve Şıpkadan ittikâk dâverleri tecâvüz olunamaz ise, o havâliyede istifâde olunmayan taburların Osman Pazarına irsâliyle ora mevcudu tezyîd ve takviye buyrulduğu takdirde ol vakte kadar cehûle tealâ Hezargrad kolu Lom hattını tutacağı ve Cuma kolu dahi lom ve Yantra nehri arkasında vaka'a kavaça cihetlerine deyin ilerleyeceği gibi Hezargrad ve Cuma kolordu-yu hümâyunlarıyla kumandan aliyyelerinde bulunan ordu-yu hümâyun dahi her vakit yekdiğerine mu'âvenâtı müktedir olarak iş bu tedâbir ile üç cihetten ve vaka'a bulacak hücûmu düşmanın tabur mukâvemesi olmayıp bi tevfikillâh-i teâlâ şu hareket husûl muvaffakiyeti müstecâb olacağı müteâdir hatır-ı âcize ise de bu bâbda ve şâyed cihet-i sâliseden gösterilen tazyîk ile bir gün zarfında Şıpka'nın zabtı me'mul kavî olduğu halde mütâlaat meşrûha-i çâkerânemin hükmü geçmiş demek olacağından evvel bâbda dahi ra'yi mütâlaa dâverlerinin lütfen iş'âr ve inbâsı müstercimdir fermân.

21 Ağustos 93 / Mehmet Ali

Bunda da Mehmet Ali Paşa mütebâdir hâtırı olan manevra-i sakımı bi'l-beyân, yine benim rey ve mütâlaamı suâl ediyor. Demekki Mehmet Ali Paşa Ağustosun yirmi birinci gününe kadar hiçbir plan yapmamış idi. Kara Hasanlar muhârebesini takib eden Katselva ve muhârebelerinin esâsı bir plana müstenid malumât-ı harbiyeden olamayıp, öylece âle'l-amiye bir gidişinden ibâret olduğunu silsile-i vukuât irae ve eşhât edecektir.

Mehmet Ali Paşadan böyle bir telgraf aldığı, ertesi yirmi ikinci günü merkez saltanataarz ile beraber yine yevm-i mezkure ba-irade-yi seniyye Şıpka hakkındaki plan ve mütâalamı istifsâra memuren gelen yâver-i harb-i şehriyâri binbaşı Ahmet Beye tevdiyen mabeyn-i hümâyun cenâb-ı mülûkâne baş kitâbet-i celilesine dahî yazdığımı ve bir surette yukarıda bi'l-münâsebe zikr olunan arzusunun nihâyetinde Şıpka istihkâmâtı düşmandan

kâmilten zabt ve istirdâd olunmadıkça öyle buradaki düşman karşısına kuvve-i mevcudemizin bir kısmını bırakıp da diğeriyle başlı başımıza, bir tarafa istinâd etmeksizin Balkan'ın içerisine ve ötesine geçmek huda-negerde her iki kısmında berbât ve mahvını davet edercesine göz göre pek büyük mehleke ve muhâtıraya girmek demek olacağından, binâen aleyh kulları asla bu fikirde yani Şıpka istihkâmâtı kamilen zabt olunmaksızın alâ hâlihî terk edip de ilerlemek rey ve azminde değilsem de yine emir ve fermân hazret-i padişaha her ne merkez de şeref- tâlik buyurulursa ol cihetle hareket sarf-ü tûvân ve kudret

(Sayfa 127)

olunacağı iştibâhdan âzâde bulunmakla ol bâbda diye re'y ve mütâalaa-yı şahsiyemi arz etmiş idim. Madem ki baş kumandanlık makâmını işgâl eden Mehmet Ali Paşa mesuliyeti deruhde etmeyecek müstakbelen melhûz olan ...havâle beni hedef bulundurmak istiyor, binâen aleyh bende kuvvetimiikiye bölmek ve Mehmet Ali Paşa'nındediği gibi başlı başına; Tırnovaya yürümek hilaf-ı efkârım olduğunu ma mâ fih her ne emr-ü fermân hümâyün şeref-sâdır ederse icrâsına sarf-ı kudret edeceğimi arz eyledim ve'l-hâsıl Mehmet Ali Paşa'nın hayalhâne müteriddânesinde mutasavver olan plan, işte bundan ibaret idi. Kuvvet ve mâhiyeti dahi arz ettiğim surette olmasından naşi bi't-tabi nice hüsn-ü telakki göremeyeceği gibi merkez saltanattan dahi Mehmet Ali Paşa'nın bu rey-i nâbecası istisvâb olunmamıştır.

Müellif "Mehmet Ali Paşa, ayın beşinci günü bu noktaya hücum göstermek üzere hazırlık da bulundu" diyor. Mehmet Ali Paşa'nın tedâbir tasavvurâtını mösyö müellifin nasıl vakf kesb ettiğine şaşmamak bizim elimizden gelmez. Ağustosun yirmi birinci yani Eylül efrencinin ikinci günü Mehmet Ali Paşa Katselva mevki üzerine yürüyecek olduğunu ve sûret hareketini işte şu telgrafnâmesiyle yazıyor.

Şıpkada Süleyman Paşa Hazretlerine

Dünkü gün Kara Hasanlar karyesi tepelerinde Ahmet Eyüp Hazretleriyle keşfiyât lâzıme icrâ olunduktan sonra geceleyin Hezargrada gelinmiştir. Keşfiyat-ı vâkı'adan hâsıl olan malumât üzerine Sarı Nasuhlar ordugâhındaki kollar, halinde kalarak Kara Hasanlar ve Hezargrad kolları icra-yı taarruzuyla bi-havale-i tealâ Katselva mevğine gidilmek ve o sırada Rusçuktan dahi bir müfreze Kadı Köyüne kadar getirilip Lom'u atlamak ve şimendifer hattının tamiriyle hareket âtiyemizin teshîl ve tesri' zımında erzâk ve mühimmât ve levazımat-ı nâriyenin ve Tuva istasyonundan celb ve hazırlamak hususlarına

karar verilmiş olduğu ve avn-ı ve nusret bâriye istinâden işbu hareketin yarından itibaren icrâsına mübâşeret olunacağı maruzdur fermân.

20Ağustos 93 / Mehmet Ali

Muahhirân Ağustosun yirmi birinci gün dahi Katselva üzerine musammim hareketin Ağustosun yirmi ikinci Pazartesi gününe kaldığını yine işbu telgrafnâmesiyle bildiriyor:

(Sayfa 128)

Süleyman Paşa Hazretlerine

Bu günkü Pazar günü Fuad Paşa fırkası Hezargrad ordugâhının bir buçuk saat ilerisinde bulunan sırta kadar sevk olunarak, bi avnihî tealâ yarın ki pazartesi günü Katselva üzerine umumi harekete mübâşeret olunacağı maruzdur.

21Ağustos 93/ Mehmet Ali

Nihayet Ağustos yirmi dördüncü günü işbu telgrafnameyi yazıyor:

Süleyman Paşa Hazretlerine

Ordu-yu hümâyün teshîl-i hareketi zımnında dünkü Salı günü Kadı köyüne doğru bir nümâyiş ecir ettirilerek, ol babda istihsâl olunan muzafferiyete ve istihkâmâtından olunan top muhârebesine dâir Ahmet Paşa Hazretlerinden vârid olan iki kıt'a telgrafnâme sûretleri aynen bâlâya derc edilmiş ve ordu-yu hümâyün ve Nusret-i seniyyeye istinâden şimdi Katselva üzerine hücum ve toplar endahtına mübâşeret olunmuş olduğu arz olunur.

24 Ağustos 93 / Mehmet Ali

Biz, Mehmet Ali Paşa Katselva üzerine hazırlanmadı demiyoruz. Lakin müellifin zum ve kolu gibi, mutlaka eylülün beşinci yani Ağustos Ruminin yirmi dördüncü günü hücum etmesi muhakkak değil idi. Bu hücumun günü, işte müşarün ileyhin telgrafnâmesinde yazdığı vech ile Ağustos 23 üncü günkü Kadı köy muharebesinde sonra tayin etti.

Müellif, “eylülün beşinci günü, Rusya askeri, miktarca kendilerinin iki misli olan askere karşı on bir saat mukâvemet gösterdiler. Her iki taraftan vuku’ bulan zayiât, bin üç yüz kişi mikdarında idi. Lakin bu mikdardan en çoğu, muhâcimleri raci’ olmalıdır. Zira, müdâfiler siper içinde bulunup üzerlerine dağ gibi gelen asker yığınlarına mütemâdiyen ateş icrâ ederler idi” diyor.

Mehmet Ali Paşa bu babdaki telgrafnâme-i resmiyesinde, “Ruslar on ikinci kol ordularıyla bir fırkadan muhârib olan Ahmet Eyüp Paşa kolordusu da Fuad ve Sabit Paşalar fırkasından ibâret idi” diyor. Bu miktâr şühedayı da “bir miralay ve bir binbaşı ile üç yüz silah endazdan ve yedi yüz kadar da mecruhdan ibaret gösteriyor ve meydanda kalan düşman laşeları

(Sayfa 129)

üç bin kişi miktârındadır diyor. Her iki tarafın ifâdesinde dahî mübâlağa olduğu bedihidir. Rusyalıların Katselva de dahil-i hatt-ı harb olan on tabur piyâde, altı batarya top ve dokuz bölük süvâri ve Ablova’da yedi tabur piyade, 39 kıta top ve dört beş tabur piyâde bir batarya top ile bir miktar da süvariden ibâret ihtiyâtları var idi. Ve’l hâsil Rusların mecmu’ kuvveti otuz üçüncü fırka ile on ikinci fırkadan bir alay ve mezkûr-ı miktar topdan ibâret idi. Mehmet Ali Paşa’nın sevk ettiği kuvvet dahi Fuad ve Sabit Paşalar fırkalarıyla Necip Paşa’nın Raşid Paşa livâsından ve elli kıta topdan ibâret olduğundan binâen aleyh müellif iki misli demeğe o kadar hakkı görünmüyor. Yalnız şurası var ki Mehmet Ali Paşa, harbi Katselva munhasır gibi göstererek Ablova adem-i muvaffakiyetinden kat’a bahs etmemiş; eğer Abluva ciheti kâle alınmayacak olursa, vaka Katselvadaki asakir-i şahâne Rusların iki misli olması cay-ı iştibâh değildir. Mehmet Ali Paşa’nın düşmanı bir buçuk kolordu ve telefatını üç bin kişi göstermesi ise, yanlış malumât ahz etmiş olmasından mübâşirdir denilir. Mikdâr-ı te’lifâta gelince: Ruslar Katselvada bin üç yüzden mütecâviz zâyi’atları olduğu evrâk-ı resmîyeleriyle musaddiktir. Bu zâyi’atın kısım a’zamını mösyö müellif muhâcemeleri ifrâz etmesi, noksanı tahkikâtının cümle delâilindedir. Asâkir-i şahânenin mikdâr-ı şidâsının üç yüz ve kusur ve mecrûhını ve kusur kişiden ibâret olduğu ise muhakkaktır.

Müellif: “vezayiata nazaran Osmanlılar Rusyalıların imdâd aldıkları zannında bulduklarından, bunun sıhhat ve adem-i sıhhatini anlamak üzere, ileriye hücum eylediler. Bunlar Pop köyüne ve bilâ tarikileriyle hücumlarının önünü almak ve on ikinci

kolorduya iltihâklarını men' etmek üzere Osmanlıların sol cenâhı dahi hücum gösterdi. Bu tertibât gâyet sâde ve sehîlü'l icrâ olmakla beraber Asâkir-i mansûrenin vakt-i zamanıyla yetişememesinden dolayı mevki icrâ-yı konulabilmek de Asakir-i mansûrenin adem-i vürûdu sâir livâlarının icrâ etmek üzere hazırladıkları tertibâtı boşa çıkardı. Zira, asâkir-i merkume, Sarı Nasuhlarda tutmakta olduğu mevki terk edip ileriye hareket etmeyince Rusyalılar, rahat rahat Bila üzerine çekildiler ki asâkir-i merkume mevki'i mezkurdan hareketle bunların arkasına düşmüş ola idi, kendilerine pek ziyâde telefata verdireceği muhakkaktır" diyor.

Vekayi'-icariye ve ol babdateati kılınan muhaberattan malumâtı olmayan ve üç beş satırlık

(Sayfa 130)

evrak neşriyle kendisine vakıf her hakâyık süsünü veren bir takım şarlatanlarla, onların itbâi, bir çok defalar izhan-ı umumiyyeye tağlit ederek, devletleri bir takım teskin-i efkâr-ı amme mecburiyetinde bulundura geldiği kuyud-u tevârih ile müsebbit ve muhakkaktır. Bu mösyö, Ruslar ile Mehmet Ali Paşadan bahs etmek istediği halde Rusları medh ve sitâyîş ile bizi ve zat-ı bahs Mehmet Ali paşa ile bana müteâllik olduğu halde, yalnız beni ithâmı ve mebâhis, sırf Mehmet Ali Paşa'nın icraâtına münhasır olduğu halde; hiçbir kayıd ve hâdiseye müstenid olmadığı halde Mehmet Ali Paşayı tebriyi kendisine meslek-i mahsus ittihâz etmiş olmasına bakılınca, kendisini bu vadi-i na-becaye sevk eden şüphesiz gayret-i milliyesidir demekte tereddüd etmeyiz. Bugayret-i milliye tabirimizle zan olunmasın ki, biz Mehmet Ali Paşayı nasraniyetle ithâm etmek istiyoruz. Tedin bir emir manevidir. Mehmet Ali Paşa müddei İslamiyet idi: lakin, mösyö müellif, cinsiyetinin Avrupalı olması nokta-yı nazarından tutturularak, anı müdafaaya kendisine bir vazife ve zımmet ad ve hesap etmiş ki, sâhabetin, tamir hatâiyâtın bu mertebesine kadar cesâretini arttırmıştır.

Katselva muhârebesini müteâkib, Mehmet Ali Paşa'nın ilerlemek ve taarruz eylemek istemesi balada yazdığımız vech ile merkez salatanatın kendisine tebliğ edegeldiği evamir-i mütevelliyeye-i katiyyenin sevk ahkâmından menbaasıdır Yoksa, mösyö müellifin zannı gibi, Rusyalıların imdâd alıp almadıklarının sıhhat ve adem-i sıhhatını anlamak üzere, Asâkir-i şahânenin ileriye hücum etmesi bi esastır.

Katselva muhârebesini müteâkib, Mehmet Ali Paşa'nın niyet, efsar ve teşebbüsâtına dair yazmış olduğu telgrafnameleri birer birer gösterelim de,bakalım mösyönün Mehmet Ali Paşa'ya isnad ettiği hususata mertebe-i taallukunu anlayalım;

Mehmet Ali Paşa, Katselva muhârebesinin yevm-i vukuu olan 24 Ağustos tarihinden 27 Ağustos tarihine kadar Ahmed Eyüp paşa ordugâhında idi. 27 ninci günü, orayı terk ile Hezargrada geldi. 28 inci günü Hezargraddan Cuma ordugâhına ve asâkir-i mansureye ile asâkir-i şahânedan mürekkeb kolorduya kumanda eden Mısırlı Hasan Paşa'nın yanına geldi. Ve Osmanlıların sol cenâhı dediği ki, Hasan Paşa kol ordusu olacaktır, anın ileriye tahriki manevrasını icrâya kıyâm eyledi. Katselvada Ahmet Eyüp Paşa kolordusuyla mevki icrâya konulan muvaffakiyet, Mehmet Ali Paşaya isnâd olunuyorda. Hasan Paşa kol ordusuyla birlikte

(Sayfa 131)

bulunduğu zamandaki muvaffakiyetsizlik neden Asâkir-i mısıriyeye isnâd olunuyor? İşte Mehmet Ali Paşa'nınol bâbdaki telgrafnâmeleri:

Süleyman Paşa Hazretlerine

Ruşuk kumandanlığından 15 Ağustos93 tarihli gelen telgrafnâme mealine nazaran düşmanın Kadı köyünün terkiyle Lom nehrinin karşısına savuştuğu anlaşıldığından ordugâhımızın sağ cenâhınıyla Rusçuk kal'asından bu gün yarın keşfiyât-ı lâzimenin icrâsıyla Lom nehrinin aşağı tarafından dahi taht-ı temine alınmas için iktizâ eden mevkilere münâsib miktar asker tabya ve akad olunarak Şemendüfer hattının dahi Çernovada'ya kadar işlemeşi zımnında icâb-ı halin icrâsına müsâraat edileceği maruzdur fermân.

27 Ağustos93 / Mehmet Ali

Süleyman Paşa Hazretleri

Dünkü gün icrâ olunan keyfiyetten bi tevfikillâhi tealâ düşmanın Katselva muhârebesinde uğradığı hezimet üzerine, Kadı köy cihetinden ve orasıyla Katselva arasından kâmilen Kara Lom suyunun karşı tarafına ve dere kayıklarından dahi çadır ve ağırlıklarını kaldırarak daha içerilerdi vaki' mürtefi' tepelere geçildiği anlaşılıyor. Kara Lom üzerinde bulunan Çerose/Çervise karyesi obratının ve Tirsinik taraflarından Sofyanın

karyelerine gelen caddelerin mümerrî ve civarında daha geçit mahalleri olup ehemmiyeti ziyâde göründüğünden orasının ordu-yu hümâyunun sağ cenâhı tarafından muhafazasına müsâreat olunmuş ve Rusçukdan Kadı köyü civarında nekat-ı münâsebe ve mühimmenin tutulması hususu kumandanlığına işar kılındığı ve Hezargrad'dan ... kadar telgraf hattı tamir olunup Rusçuğa doğru istihkâmat emr-i tamire devam olunmakta bulunduğu gibi şimendifer hattının dahi Çernovada'ya yani Rusçuk istihkamat hattına kadar surat-ı tamiri zımmında icâb edenlere talimât verilmiş olduğu ve bu sûretle ..saye-i kadar tevâye-i Hazret padişâhide Rusçuk telgraf ve Şimendüfer hatlarıyla kebir posta caddesinin temin kılınmış olacağını arz ederim fermân.

27 Ağustos 39 / Mehmet Ali

Kazanlık Tarihiyle Süleyman Paşa Hazretlerine

Lehü'l hamd, geçen gün kazanılan Katselva muhârebesinde, düşman kemâl-i mertebe münhezim olup; binaen aleyh, kendisini derip toplamaya peyder pey geri çekilmeye başladığı keşfiyât ve müşahadat-ı

(Sayfa 132)

vak'adan müstebân oluyor. İttihâz olunan tedâbir-i umumiye icbârını Ahmet Eyüp Paşa kol ordusu hal-itedafüiyede terk olunarak buraya gelinmiş ve Hasan Paşa Hazretleri kol ordusuyla bi-mina el kerîm, yarın ki Salı günü buradan hareket ve beş saat ileri de kâin Kovaçe nâm-ı mevkie azîmet musammim bulunmuştur. Lütf-ü hak ile oraya muvasalat olunduktan sonra Ahmet Eyüp Paşa kol ordusuyla dahi ittisâl hâsıl olacağından, avn ve nusret samedaniye'ye istinâden iki kol ordu ile berâber müttehîden ileriye doğru bir manevra icrâsına müsâraat olunacağı beray-ımalumât arz olunur.

29 Ağustos 93 / Mehmed Ali

Kazanlık Tarihiyle Süleyman Paşa Hazretleri

Bu gün akşama kadar sis ve duman eksik olmayıp ve yağmurdan yollar bozulup topların ilerleyebilmesi için görülen meşgulât üzerine kol ordu-yu hümâyunun hareketi mümkün olamamış ise de Kara Hasanlardaki piyâde livâsı çayır köyüne geçmiş ve keşif kolları dahi Çernovaya kadar ilerlemiş bulunmak hasebiyle mezkûr Kesirova'daki düşman firkasının ara yerde kalıp bi'l mecbûriye burasını terk ve firâr etmesi tabi'a bulunduğu ve

inşallahü'r rahmân yarın havanın keşâyişiyle kolordu-yu hümâyunun evvela mezkurKovaçe'ye nakil olunacağı maruzdur.

30 Ağustos 93/ Mehmet Ali

Kazanlık Tarihiyle Süleyman Paşa Hazretlerine

Dün gece şiddetli yağmur yağdığı gibi, bu sabah kesif sis ve duman etrâf ve eknâfi ihâta edip, yüz hatve ilerisini görmek gayr-i kabil olduğundan ve şimdi saat iki de yine baran kesretle nüzûle başladığından Hasan Paşa Hazretlerine maiyyetlerinde bulunan Cuma kol ordu-yu hümâyunun Kovaçemevkini ve Ahmet Eyüp Paşa Hazretleri dahi Sabit Paşa fırkasının Lom suyundan geçirip Ablanova mevkiini tutmak üzere, bu gün icrâsına azim ve niyet eylediğimiz hareket, esbâb-ı meşruhadan nâşî bi'l-zarure tehir eylemiş ise de, herhangi saat havada keşâyış görülür ise, der-akab mezkur manevranın icrâsına müsâraat olunacağı ve bir de havanın işbu fenalığı Tunanın her cihetinde çari olmak lazım gelip; bu takdirce Plevne karşısında bulunan Rusyalılar min kablü'r rahman bir şaşkınlık ve perişaniyet tari olması memul kavisi çay-ı teselli bulunduğu maruzdur.

31 Ağustos 93 / Mehmet Ali

(Sayfa 133)

Bu telgrafnâmeler hülâsa olundukta; Mehmet Ali Paşa 27 Ağustos93 tarihinde Lom nehrinin aşağı taraflarının taht-ı temini alınması için mevakii mükteziyeye asâkir-i münâsebe-i tabiyesiyle bir takım nekât tutturmakla meşgul olup; Ruslar dahi kara lom suyunun karşı tarafında ve içerilerde vaki' mürtefi' tepelere çekildiğine dâir icrâ ettiği keşfiyetten ma'lumat aldığını ve 28, 29 Ağustos günleri Ahmet Eyüp Paşa kolordusunun hal-i tedafüiyye terk ettiğini beyân ile Hasan Paşa Paşa kolordusu ile Ağustosun otuzuncu Salı günü Sarı Nasuhtardan beş saat ileride vaki' Kovaçe'ye azîmet tasmîm eylediği ve Kovaçe'ye bade'l-muvâsala, Ahmet Eyüp Paşa kol ordusuyla ittisâl-i hâsıl ederek, bu iki kolordu ile berâber müttehiden ileriye bir manevra icrâsını müsâreat edeceğini ve 30 Ağustos günü yine manevra-yı mebhûse devam fikrinde olduğunu maa't-teyid, sis ve duman ve yağmur manialarıyla kol ordu-yu hümâyun hareketi mümkün olamadığı itizar güne beyân ve fakat manevra-yı mezkurenin mukaddemâ icraatı olmak üzere, Kara Hasanlardaki piyâde livasını çayır köyüne geçirdiğini Çernovaya kadar keşif kolları gönderdiği ve 31 Ağustos günü hava keşâyış bulunduğuyla kol ordu-yu hümâyunu

Kovaçe'ye nakil etmek birinci işi olacağını beyân ve hesâbât-ı hevaiyye-i tesliyet sâziden olarak Çernovaya kadar ilerleyen keşif kollarının tesir havfıyla arada kalan kesirovadaki düşman fırkasının bi'l mecburiye terk mevkiyle firâr etmesi tabi'i bulunduğunu da ilave-i makâl ediyor. 31 Ağustos günü bir gece evvel ki şiddetli yağmurdan bahisle beraber, bu sabah dahi kesif sis ve duman etrafı ihâta edip yüz hatve ilerisini görmek gayr-i kâbil olduğundan ve yağmur dahi nüzule başladığından bu gün dahi icrâsını azim ve niyet edildiği manevranın bi zarure te'hir eylediği ve her ne vakit havada keşâyış görür ise derhâl Cuma kolordu-yu hümâyunla Kovaçemevkini Ahmet Eyüp kol ordusundan Sabit Paşa fırkasıyla da Ablanova mevkinı tutturacağını beyân ve hesâbât havâiyye iğfâliye cümlesinden olarak havanın fenâlığı teyessürüyle Plevnenin karşısında bulunan Rusyalılarda min kabli'r rahmân bir şaşkınlık ve perişanlık târi olması me'mul-ü kavîsi ile tesliyet feruşluk eylediğini dermiyân eyliyor. Yani taarruzu sevk edeceği Hasan Paşa kol ordusu havanın fenâlığından dolayı nasıl perişanlığa uğradıysa o tarih de Plevneye mütâarrız olan Ruslarda bizim gibi perişân olabilmeleri memul kavîdir diyor. Mehmet Ali Paşa'nın katselvadan sonra icrâsını mübâşir görüldüğü hareket-i takdimiye, o tarihte benim mahsûr ve turuk-u mevardesi mesdûd olan Plevne ordu-yu hümâyunu malumat ve oradaki düşmanı üzerine celb ile Plevne

(Sayfa 134)

ordusunun yükünü tahfif için idi. Şimdi, merkez-i saltanattan tehmil kılınan bu vazifeyi Ağustosun yirmi beşinden beri icrâyamemur iken, yapamaması üzerine, bu yolda bir tesliyatsızlık ile itizar etmek istiyor. Mehmet Ali Paşa'nın 29 Ağustos 93 tarihliyle Cuma ordugâhından yazdığı telgrafnâme üzerine mabeyn-i hümâyun baş kitâbetiyle makam-ı ser askeriye ve Mahmud Celalettin Paşaya işbu telgrafnâmeyi yazarak Mehmet Ali Paşa'nın musammim olan hareket-i takdimeye de iltizamın suret eylemesindi ve bâlâyı zabt ve istirdâd etmesi lüzumunu arz etmiş idi.:

Cuma ordugâhında Mehmet Ali Paşa Hazretlerinden şimdi aldığım 29 Ağustos 93 tarihli telgrafta dünkü Salı günü Hasan Paşa Hazretleri kol ordusuyla Cuma'dan beş saat ileri de kovaca nâm mevki azîmet edeceği ve muvassılatında kesb-i ittisâl edeceği Ahmet Eyüp Paşa Hazretleri kol ordusuyla bi'l ittihâd iki kol ordu ile müsteniden bi suret tealâ ileriye icrâ-yı manevra eyleyeceği muharrerdir. Eğer Mehmet Ali Paşa Hazretleri mezkûr iki kol ordu ile şimdi hiç vakit geçirmeksizin bir fedâkarlık ederde kemal-i sûrat ve şiddetle doğruca Bele'ye gider ve avn hak ile Beleye zabtı muvaffak olup da, Zıştovi tarikini tehdid

eylerse düşmanın hatt-ı ricatı pek büyük muhâtarada kalacağından, bu hareket ve muvaffakiyet Osman Paşa Hazretlerinin muhâsaradan inşallâh-ü tealâ derhâl rihâyab olmasına sebep-i müstakîl olacağı gibi, düşmanın hatt-ı ricatinin ol cihette muhâtarada kalması artık Şıpka istihkâmâtından dahi pay-ı sebâtının kâymesine ve bi-mine tealâ Şıpka istihkâmâtında suhuletle zabt olunması medar-ı mehaz olur Osman Paşa hazretleri dahi üzerindeki yükün hafiflediğini hissettiği dakikada bi't tabi' düşmanın dûçâr olacağı telaş ve düşmandan bi'l istifâde hemen iltizâm fırt şiddetle düşmanı yarıp ve hiç durmayıp derhal Selva ve Gabrovaya doğru ilerlerse çâkerleri de artık bu aradaki düşman karşısına yirmi beş tabur kadar asker bırakarak kuvve-i mütebakiye hemen bi'l istishâb, seyr-i seri ile doruyan ve yâhud mara gittiklerinden hangisi mümkün ve münâsib olursa, oradan geçerek doğruca Osman Paşa Hazretleriyle birleşmeye çalışırım. İnşallah-ü Tealâ Osman Paşa Hazretleriyle suretle Gabrovaya mülâkâtımız müyesser olduktan sonra artık Şıpka'nın hiç ehemmiyeti kalmayacağından, müşarün ileyh müsteniden düşmanın arkasına düşülüyorsa ve latif hakdan kuvveyân müsted'â ve me'mul bulunduğu üzere, bu tedbir ve hareket ile düşmanın kaffesi Tunaya dökülür zannındayım. Lakin işte bu icraât ber vech-i maruz Mehmet Ali Paşa Hazretlerinin mezkur iki kolordu ile şiddet ve sûrat doğruca

(Sayfa 135)

Bele'ye gidip bi-mene eâlâ muvâffak olmasına ve Beleyi düşmandan zabt edip oradan Zıştovayı kaviyyen ve şiddetten muttasıl tehdid etmesine mutavakkıf ve meşrut olmakla, şu hareketi dakika geçirmeksizin bi-nusretillah-i tealâ icrâ etmesi hakkında kendisine emr-i kat'i itâsı menût emr-i fermân âli idüğü maruzdur.

31 Ağustos 93 / Süleyman

Ve 30 Ağustos 93 tarihli telgrafnâme-i mezkure üzerine Eylülün birinci günü Mehmet Ali Paşaya da iş bu arzu telgrafnâmeyi yazmış idim:

Tuna Umum Kumandanlığına

Havanın sisli olması mani-i hareket olduğunu ve keşâyişi anda hareket buyurulacağına dâir 30Ağustos93 tarihli ve şifreli olarak dün ve bu gün Cuma ordugâhından iki kıt'a emirnâme telgrafları alındı. Yevm-i mezkur de buyurduğunuz sis

fi'l hakika bi-aynihi¹²¹ burada dahî vak'î olmuş ve hatta tarafeynden top ve tüfek atılmamıştır ve yevm-i mezkûrde Plevne cihetinden top sadâsı işitildiği gibi dün ve bugün hava gâyet açık ve güzel olduğu halde yine işitilemeyip hikmeti meçhûl bulunmuştur. Lakin dün ve bugün havânın suret-i matlûbada bulunduğundan dolayı hareket musammime ve mevude-i devletleri inşallahü'r rahman elbette çoktan mevki'-i icrâya konmuş ve şimdiye kadar nusret-i rabbâniye ile Kovaçedan çok ileri geçilip bi tevfikıllahi tealâ her an hüsn-ü mazhariyetleri da'vet-i mahsûsa ve temâniyet hâlisasında bulunduğumuz büyük büyük muzafferiyetleri kazanmış Osman Paşa Hazretlerinin yükünü tahfife ve belki inayet-i bâri ile muhasaradan bütün bütün tahlîse muvâffak buyurulmuş olduklarının şeref-zuhur tebşirât celilesine dakika be dakika şiddet intizârdayız. Balkanordu-yu hümâyununca buradan Plevnenin imdâdına yedi tabur piyâde ve Çerkes İbrahim Paşa kumandasında Çerkes süvâri muâveneleri gönderilip lütf-ü hak ile piyade taburları bu gün Orhaniye'ye vâsıl olmuşlardır ümidindeyim der-saâdetten dahi on üç tabur tertib buyrulup bir taraftan sevk olunmakta bulunmakla inşallah Plevneye cephe ve erzâk götürmek üzere birkaç güne kadar Orhaniye'de yirmi taburluk bir fırka teşkil edecektir. Bi tevfikıllahi Tealâ gerek bunların Plevneye teyessür vusulu ve gerek Plevne muhasarası indifa'anın bir dakika evvel husûlu için efendimizin icrâsını vaâd buyurdıkları harekette kemal-i sûret şiddet iltizâm

(Sayfa 136)

buyurmalarından başka çare-i münferid olmadığını nezd-i devletlerinde vareste arz ve beyân ve bu hususta hey'et milletimizin nazar ümit te'mini umumiyesinin efendimize ma'tuf idi i emr-i ayân bulunmakla saat be saât müntazır olan tebşirât-ı celile-i muvaffakiyet efhâmilerine bir an evvel nâiliyetle rehin men'i müfherit olmaklığımız eltaf-ı mâ-lâ nihâye-i sübhâniyeden ve himâmet-ı düşman sûzi-i âsifânelerinden mesuldur.

1 Eylül 93 / Süleyman

Süleyman Paşa Hazretlerine

31 Ağustos 93 tarihli telgrafnâme-i efhâmileri cevâbıdır. Cuma kolordusuyla Hezargrad kolordusu edecekleri hareket-i taarruziyye de beş saat ileri Kovaçe nâm mevkie azimet edecekleri ve mevki kesb-i ittisâl edecekleri; bi nusretillah-i teâli oradan Bele'ye bi'l hücum avn-i hak ile zabt olunduktan sonra Ziştoviye doğru düşmanın hatt-ı ricatını

¹²¹ Bi-aynihi:olduğu gibi, aynen

tehdid etmek hakikaten mevkiye bulunan ordularımız ve bâ husus Osman Paşa kol ordusunun bütün bütün yükünü tahfif edercesine fâide bahş olacağı emr-i tab'i ise de, düşman dağılık bir halde hiçbir şeyi yapmayacağını anladığından Tunanın şark ve garb ordularını birer birer vurduktan sonra balkana doğru taarruz etmek niyetinde bulunduğu ve ...suyunu öte tarafa geçerek olanca kuvvetini alıp Plevne'ye muhasara etmesinden anlaşılıp hakikaten Mehmet Ali Paşa'nın taarruz edecek zamanıdır. Çünkü önünde düşman hiç gözükmeyip gönderdikleri keşif kuvvetleri hemen Bele'ye pek yakın gitmişler ve düşmandan kimseyi görülmemişlerdir. Bu hareket-i taarruziyyeye ve tertibât âlisine kendisine tavsiye edeceği gibi meclis-i askeri de dahi tasdik ile yazdıracağım efendim. Osman Paşayı geçen Pazar günü saat sekizden beri her taraftan düşman muhasara etti. Osman Paşa'nın maiyyet mevcudu kırk bin kişiden mütecâviz bulunduğu cihetle mühimmatları on, on beş gün mütemâdiyen muhârebe edilirse bile yetişecek ise de, yiyecekleri olup olmadığının hakikatı bilemediğinden, her türlü esbâbı teşebbüs olursa, Orhaniyeden yirmi, yirmi beş taburluk ve bir müktedir ferik kumandasında bir iki kabile sokmakla, Osman Paşa'nın edeceği hareket-i askeriye bu esbâba menûttur. Zat devletleri her türlü hareket-i askeriye vesâireye düşünüp kemal-i

(Sayfa 137)

hakka icâbını icrâda bulunduğunda şüphem yoktur. Şu maksada hıdmet etmek için, İstanbuldan Orhaniye'ye sevk olunan taburlarla, ordu-yu devletimizden sevk buyurduğunuz taburlarla düne kadar henüz bir tanesi elan Orhaniye'ye varmamış olduğundan beni ziyâdesiyle sıkıyor. Bizim hiçbir müntezim halimiz olmadığından, her şeyin arkasını koğalamaktan başka çare göremedim ve vazîfenin haricinde olduğu halde elden ne gelirse, gece ve gündüz bir dakika vatan mukaddesimizin şöyle bir tehlikeden vareste olması için binlerce vatandaş ve dindâşlarımızın seniyyelerini düşman mümerriyâtına hedef ettiği hatıra gelince billah İstanbul da oturup bir lokma ekmeğe yemeği kendime muayyebâttan görüyorum. Çaresiz, tabiat-ı beşeriyye iktizâsınca, münâsebetsiz ve bir takım hayırsız efkârda olan ekser arkadaşımın çekmek de olduğum zahmeti illallah ben bilirim. Bir de kayamakam Paşa Hazretlerinin hal ve efkârını şimdi görüp vâkıf olduğumdan, bana da tesadüf etmekteyim acze mea'l itiraf ile berâber kaymakamlıktan çekilmeye mecbur oluşum dünyada en kuvvetli olan hâkim zaman i'cânından idi. Her ne ise, bundan ziyâde tafsilât telgrafa sığmayacağından sarf-ı nazar ettim. Edirne vilâyetinin her tarafından sevk olunmakta olan taburların bir dakika ğâib olmayarak Orhaniye'ye

vusullerine fevkal'âde ehemmiyetle i'câb edenlere emr-i seri' verilmesini ricâ ederim. Şevket Paşa dahi bu müferrizaya kumandan olduğundan Şumnudan Kazan tarikiyle Yanboluya ve oradan Tatar Pazarcığına oradan Orhaniye'ye varacaktır. İnşallah teâlâ Mehmet Ali Paşa Bele'ye hücum eder; Osman Paşa Hazretleri dahî düşmanın tazyikinden kurtulur; zât-ı âlî hıdivleri dahi Gabrova tarafına aşar şu hareket-i askeriye müyessir olur ise, şüphesiz mesele bitmiş olur. Her türlü kudret âcizânemin sarfına dakîka fevt etmeyeceğimi ve meclis askeri karârıyla icâb eden telgrafnâmeleri hemen yazdırmaya sa'y ve gayret edeceğimi arz eylerim.

1 Eylül 93 / Mahmud

Biraz yukarılarda Mehmet Ali Paşayı Katselva muhâberesinden sonra hareket taksimiye'de bulundurulmaya icbâr eden şu Plevne mu'âvenât zımında İstanbulun ver geldiği evâmir-i âdide-i icâbâtından olduğunu beyân etmiş idik. İşte Ağustosun yirmi sekizinci günü bi irade-i seniyye Mehmet Ali Paşaya yazılan telgrafnâmenin sureti:

(Sayfa 138)

Mehmet Ali Paşa Hazretlerine

Geçen Cuma günü sabahtan bu güne kadar düşman Plevne ordusunu top ile tazyik etmektedir. Bugün dahi Orhaniye'de bulunan Mirliya Mustafa Paşadan gelen telgrafta, düşmanın Plevnenin cevânib-i sâlisine mevki bimâ vaka'a sekiz'er on'ar, on beş'er top yerleştirerek gece gündüz bî fâsıla atışa devam etmekte olduğu ve telgraf hatlarının kırıldığı ve Orhaniye caddesi üzerinde Tirsinik ve Vudine karyelerinde dahi müfrezeleri bulunmasıyla Orhaniye caddesinin kapanmak üzere olduğunu Plevneden çıkan Çerkes Kaid Beyin ifâdesinden anlaşıldığı gösterilmiştir. Şıpkâ istihkâmâti karşısında bulunan Süleyman Paşa ordusunun gâliyen ve kısmen oradan infikâkı kabul olamayacağı müşârun ileyh tarafından beyân kılınmakta olmasına nazaran, Osman Paşa'nın ordusunu bulunduğu mevki meşguliyetten kurtarmak mutlaka Hezargrad ve Cuma ordularının karşılarındaki düşman ordularına taarruz etmelerine ve yâhud hiç olmaz ise onları bazı hareket iğfâliye ile işgâl eylemelerine mütevakkıf olup, eğer bu tedbir ittihâz olmaz ise, düşman a'zam kuvvetiyle Plevneyi tazyik edeceği ve o halde Osman Paşa dahi hatt-ıricatını te'min etmek ve yâhud ziyâde müddet Plevnede muhasariyet bi't teba'a kabûl olamayacağından dolayı hatt-ı muhâsaraya ref eylemek için çar ne çarmeydân muhârebesi vermeye mecbur olacağı cihetle artık galibiyet ve mağlubiyet sarf baht ve tali'a intikâl edeceği gibi, eğer Rusyalılar

bir taraftan Plevneyi muhasara ve bir taraftan istihkâmet inşâsıyla Osman Paşa ordusunun huruç ve hücumu iktidârlarını men' edecek olurlar ise, ol vakt-ü hâl daha meşğûl ve muhavvef bir sûret kesb edeceğinden, şu muhatırât-ı azîmeye defa için, asla vakit geçirmeksizin taarruzât veya hareket-i iğfâliye'ye mübâşeret buyurmaksızın ve eğer bunda mahzur tehattur olunur ise, delâ'il ve esbâbıyla beraber o ciheti seri'an ve âcilen bildirmeniz, irâde-i mahsûsa hazret-i pâdişâhı iktizâ-yı münifedendir. Rusyalıların yevmiye mümkünâtına dört yüz vagonlu asker getirip bizim tarafa geçirmek de olduğu gazetelerde görüldüğünden mücerred ma'lûmât olmak üzere burası dahi beyân olunur. 28 Ağustos93 / Mahmud Celalettin

Ağustosun otuz birinci günü yağmurun, sisin te'hir hareketi sebebiyet verdiğiine dâir Mehmet Ali Paşa'nın yazdığı telgrafnâme üzerine dahi, Eylülün birinci günü mabeyn-i hümâyün baş kitabet-i celîlesinden iş bu ihtarnâme telgrafi yazılmış idi:

(Sayfa 139)

Mehmet Ali Paşa Hazretlerine

31 Ağustos 93 tarihli telgrafnâmeleri mütâlâa buyruldu. Osman Paşa mağlup olur ise, Balkan ordusunda mu'attıl olduğundan , düşmanın umumî kuvveti karşısında yalnız sizin ordunuz kalır. Hallin vehâmetine, yalnız burasını düşünmek kâhi olacağından Osman Paşa'nın yükünü tahfif için karar verdiğiniz taaruuzâtın te'cili vâcib ve irâde-i seniyye iktizâsındandır.Telgrafhâneye gelmenize hâcet kalmadı.

1 Eylül 93 / Said

İşte Eylülün birinci gününe kadar, Mehmed Ali Paşa'nın planı, fikri, evza'-yı mütereddide-i mebhûsuden ibâret idi.Merkez saltanat ise , müşarün ileyhi taarruzâtta te'cile sevk etmekte ve bende gerek merkez saltanatına ve gerek Mehmet Ali Paşaya, o yolda ihtarnâme telgraflar takvim eylemekte idim.Mabeyn-i hümâyunun işbu telgafnâme-i şedidü'l-meali ve benim dahi ittifâkı olarak tarih mezkûrede Mehmed Ali Paşaya havânın kesb-i sükûnet eylediğini vesâire'ye dair yazdığı ihtarnâme telgrafi üzerine Eylülün birinci günü Hasan Paşa kolordusunu Kovaçe'ye sevk eyledi.O gün bir ufacık karakol kavgası dahi oldu.Bugün Asaf ve Sabit Paşalar fırkalarından Lom'u geçtiler. Eylülün ikinci günü Sinan köye geçen Asaf Paşa fırkası üzerine Ruslar hücum etti.Sabit Paşa'nın altı taburla imdâda yetişmesi üzerine geriye püskürüldüler.Eylülün on üçüncü günün Kovaçe

taraflarında ufak tefek bir iki karakol kavgası vuku' buldu. Plevneden ise bugüne kadar malumât alınamamış idi.Binaen aleyh , Eylülün dördüncü günü mabeyn-i hümayüna ve makam-ı ser askeriye Mahmud Celaleddin Paşaya işbu iki kıt'a telgrafnâme-yi yazdım.Dün ve bugün Plevne cihetinden top sadâsı gelmedi ise de, Rusyalıların henüz Plevneden çekilmedikleri bazı işâret ile maznûndur.Dün gece Selva cihetinde bir harîk müşâhede olunmuş ise de mahalli tayin kılınmadı.

31 Ağustos 93 Telgrafname-i Çakeri ile de arz eylediğim vech ile Mehmed Ali Paşa hazretlerinin kuvve-i külliye ile sûret hareket ve azîmet ve Zîştovanın hatt- ricatını tehtide ifâte-i vakit eylememesi bu meselenin halline ve vâsita-yı müstakile olacağını tekrâr ile tasdi'a cür'et eder ve ufak tefek hareketlerle bir iş görülemeyeceğini arz eylerim fermân

4 Eylül 93 / Süleyman

(Sayfa 140)

Huzur -i Kaymakamı Ser askeyiye

Mehmet Ali Paşa Hazretlerinden 3 Eylül 93 tarihli olarak şimdi alınan birkaç telgraf mündericâtına göre, henüz Kovaçe cihetinde ufak ufak bir takım muhârebâtla iza'en vakit olunmak da idüğü anlaşılıyor. Vakit pek dâr ve mühimdir: müşârün ileyh öyle ötede bir yerde parça parça askerle ve ufak ufak kuvvetlerle muhârebe ile imrâr-ı vakit ederse ve kuvve-i gâliyesini toplayıp da dakika geçirmeksizin artık hemen Bele'ye kemâl-i şiddetle hücum ve zabt etmez ise maazallah-i teâlâ Plevne ordusu büyük tehlike ve muhâtîrede kalacak ve huda-negerde Plevne ordusunu düşman bir defa yerinden oynatacak olur ise, hiç istinadgâhı müstenid bulunmasından dolayı, akîbet Plevne vahîm olacaktır. Mehmet Ali Paşa Hazretlerinin büyük ordusu cenab-ı hak muhâfaza buyursun ricatı mecbur olacak olsa bile arkası kula istihkâmâtı müstenid bulunmasından dolayı, muhâtîraya düşmez asıl düşünülmesi ve inşallah-ü tealâ bir dakika evvel selametinin bey'i hali istihsâl edilmesi ehem ve elzem olan Plevne ordu-yu hümâyundur. Bunu da düşmanın tazyîk ve tasallutan ve şan ve namus devleti hâlinden kurtarılacak Mehmet Ali Paşa Hazretlerinin büyük ordusudur. Allah aşkına olsun! Müşârün-ileyh bir dakika böyle zaman geçirmeksizin kuvve-i kâmile-iyle ve şiddetle hemen Bele'ye hücum ve zabt etmesi ve oradan Zîştovi caddesini tehdîd ve taarruz ile düşmanın hatt-ı ricatını tehlikede bıraması emir kıt'a acilinin i'tâ buyrulmasını ehemmiyet fevka'l âde ile arz veistirhâm eylerim. 4 Eylül93 / Süleyman

Bunun üzerine mabeyn-i hümâyundan işbu irade-i seniyye tastir olunduğu gibi, ma'lum ser- askerîden dahi cevabnâme âti e'l zikir geldi:

Süleyman Paşadan akşam üzere gelen şifreli telgrafta, Mehmet Ali Paşa'nın te'hir-i hareketine dâir irâd olunan mütâlaatın cümlesine musaddak olduğundan müşârun ileyh Mehmet Ali Paşaya dâire-i askeriyyeden emr-i şedit icrâsı

4 Eylül 93 / Said

Balkan Umumu Kumandanlığına

4 Eylül 93 tarihli tophâne müşiriyet-i celilesine ve tarâf âciziye keşif de buyurulan şifreli telgrafnamelerinde, Tuna umum kumandanlığına i'tâsı ihtâr buyurulan emir, buraca

(Sayfa 141)

Meclis-i askeri de cereyân eden müzâkere üzerine, beş gün evvel müşârun ileyh teba'aya olunmuş ve alınan cevabnâmede hüküm emrin iki güne kadar icrâ edileceği te'min kılınmış olduğundan. Tekrar cevâben te'kid olundu. Osman Paşa Hazretlerinden 2 Eylül 93 tarihli alınan telgrafnâmede şimdiye deyin vuku' bulan muhâberâtın kâffesinde düşmanın mağlup ve münhezim olduğu ve üç top ve külliyetli islâha mühimmât iğtinâm ve seksen binden müteceviz düşman itilâf olduğu tebşir olunmuş ve Orhaniye'de tahşîdi mukarrer olan taburlardan yirmisi bu gün Orhaniye'de tecemmu' edip diğerleri dahi yollarda bulunmuş olduğundan, bunların bir kuvve-i kâfiye ile Orhaniye'de hazır bulunan erzak ve cephâne kafilisinin bir iki güne değin tahriki esbâbıyla iştiğâl olunmaktadır. Cenab-ı hak hüsn-ü muvaffakiyet ve selâmet buyurulması ricâ olunur.

4 Eylül 93 / Mustafa

Mabeyn-i hümâyun irâde-i kıt'aya pâdişahiye mübeyyen bu telgrafnâmesiyle, makâm ser- askeriyyenin iş bu telgrafnâmesinde mezkûr olan te'kid evâmir üzerine, Eylülün beşinci günü, Mehmet Ali Paşa iş bu telgrafnâmeyi yazarak yevm-i mezkûrde hareket Çarkovine ve köprücenin beri tarafındaki Çarkovinenin bazı tepelerini tutturduğu ve Rusların baniskalomanın ötesine geçirildiğini beyân eyledi:

Balkan Kumandanlığına

Ferik Salih Paşa fırkasıyla bu sabah ileriye hareket Çarkovine ve köprüce karyelerinin beri tarafında vaki' sırtları tutmuş ve düşman dahi cüzi mukâbelen sonra geriye çekilip baniskalomanın sağ yakasında düşmandan eser kalmamış olduğu maruzdur.

5 Eylül 93 / Mehmet Ali

İstanbulun tazyikat mütevelliyesiyle Mehmet Ali Paşa'nın almış olduğu bu vaz'iyet hakikaten ordu-yu hümâyunu dört saatten ziyâde uzak olmayan Bele'ye tekarrub ve bu cihetten bir muhârebe katiyye kazanılabildiği halde Rusların Yantra nehrinin ötesinde çıkmaması ihtimâlâtını pek kuvve-i karibeye getirilmiş idi. Mehmet Ali Paşaya zorlu ve güç hâl ile aldırılan bu vaziyet bana keşide ettiği telgrafnâmelerinde yazdığı vech ile bir netice kıt'ayı istihzâr edecek demek olduğundan zâhiren

(Sayfa 142)

Teenniyât¹²² ve tereddüdatına bir özü bahane göstermek ve ma'nen artık daha ileriye hareketten adeta imtinâ ve devleti ümit var olduğu neticeden mahrûm etmek üzere Eylülün altıncı günü bana sureti evvelce münderic işbu telgrafnâmeyi yazdı:

Süleyman Paşa Hazretlerine

2 Eylül 93 tarihli telgrafname devletleri hatlarının bozukluğu cihetiyle bu gün alınıp hâsıl netice muvaffakiyet haydârâneleri davete tilavet kılınmıştır. Cuma ve Hezargrad kol ordu-yu hümâyunları peyder pey ilerlemek de ve hedefü'l-hareketimiz olan Bele'ye yevmen fi yevmen tahrib olunmak da olup dünkü telgrafnâmede çâkerîde arz olunduğu üzere baniskolomanın sağ yakası dahi düşmandan bi'l- külliye tathir kılınmakta avn ve inâyet Samdâniyye'ye müsteniden karibân istihsâl galibiyet ve muzafferiyet eltâf elhiyeden mesuldür. Düşmanın on birinci kolordusunun Tırnovadan gelen otuz ikinci fırkası ordu-yu hümâyunun sol cenâhında vaki' çayır köyünde ve on birinci ciheti kesirova cihetide bizim Osman Pazarı fırkası karşısında durmakta olduğuna ve düşmanın Tırnovadaki kuvvetinin kalıtı bundan istinbât kılındığına binâen bu takdirce Bele üzerine esna-yı hücumda sol cenâhımız açık kalıp orasının te'mine ihtiyâcı ve Osman Pazarı kuvvetinin ise bu hıdmete adem-i kifâyeti bedihi bulunmuştur. Hazır iş bu raddeye gelmiş ve inşallah-ü teâlâ

¹²² Te'enniyat: Temkinli hareket etmeler.

Rusyalının her cihette inhizâmı mucib olacak bir yeri kalmış olması üzerine rey-i sâmilerine tevâfuk eylediği halde düşmanın Şıpka istihkâmeti karşısında hall-i tedafüde ve istihkâmat derûnunda kuvve-i kâfiye terk ve kusur askeri ve arka mahallelerde ehemmiyeti kalmayan mevkillerde bulunan taburları bi'l istishâb Hain Boğazından veyahud diğer münasib bir mahalden mürur ile Osman Pazarı fırkasıyla birleşerek Tırnova üzerine celâlet endâz seyf savlet buyurulur ise evvelallah umum Asâkir-i nusret müyesser şahânenin zuhûr efdâl el-gâyât olması akva-yı memulâtdan olduğunu ve suretle bu manevranın icrâsı vücubunu efendimiz dahi tasdik buyururlar i'tikâde cay-gir zamir çâkeri olmakla bu babda hâsıl olacak rey-i saib dâverileri üzerine işte bir karar verilmesi zımninde lütfen telgrafhâneye teşrife rağbet buyurmaları istirhâm olunur fermân.

6 Eylül 92 / Mehmet Ali

Mehmet Ali Paşa bu telgrafnâmesinde on birinci kol ordunun otuz ikinci fırkası çayır köyünde ve on birinci fırkası Gabrovada bulunduğu bahisle bizim Bele'ye hücumumuz sırasında

(Sayfa 143)

Sol cenâhımız açıkta kalacağı ve Osman Pazarında kuvvetimizin de cenâhı mezkûru te'mine kifâyetsizliği cihetle, Şıpka vesâireden bir mikdâr asker tedârik ve cem' ile Hain boğazından vesâireden geçerek Tırnovaya hücum ihtâr ediyor ve Eylülün altıncı günü ki, yukarıda dahî söylediğimiz vech ile benim Şıpka üsveti Nikola üzerine gece baskını icrâ ettiğimin ferdâsı ve Plevnenin ne hal kesb ettiğinin anlaşılamadığı ve şayed Plevne elden çıkmış ise düşmanın balkan ordusu aleyhine tevcihi tabya bulunduğu kemal-i halecân ve ızdırâb ile gerek merkez saltanatça ve gerek bence hesap ve tekfir edile geldiğinin ayâm ızdırâbından biri idi. Yukarıda dahi bi'l münâsebe söylediğimiz vech ile eğer o vakit Mehmet Ali Paşa'nın re'yini tervic ve mesuliyeti de der-uhde ederek merkez saltanatla verilen karar üzerine hülâsından sonra müteşebbis olacağı manevradan da ferâgat eyleyerek ve Plevnenin esâreti ve düşmanın balkana tevcihi muhatıralarını hatıra getirmeyerek müşûrün ileyhın ihtârname hükmünü icrâ edecek olsam; yukarı da dahi söylemiş olduğumuz vech ile ne kadar i'tizâm suret etsem Hain boğazı tarikiyle ve Osman Pazarı fırkasıyla birleşmeye beklemeksizin ilerlesem yine ancak eylülün on üçüncü günü Tırnovaya varabilecek idim. Halbuki Mehmet Ali Paşa telgrafında Osman Pazarı fırkasıyla birleşmeyi de şart ittihâz etmiş idüğü, bu da la-ikal Eylülün yirmi üçünde müyesser olabilir

idi. Mehmet Ali Paşa ise Eylülün dokuzuncu günü sol cenâhı tehdid edecek diyo korktuğu on birinci fırka yerinden bile kımıldamadığı ve otuz ikinci firkadan – ki sehven otuz üçüncü diye yazılmış bir miktar asker bulunduğu ise de kendisinin vermek istediği ehemmiyeti zat madde hâiz olmadığı ve topu topu on iki taburdan ibâret bir düşman kuvvetiyle çarpışmak fedarkarlığında bulunduğu halde bi'l âhire hiçbir sebab-i meşru'a olmaksızın Çarkovine sâireye terk ile Rusçuk o kendi Kadı köyüne kadar çıkıldı. Ve'l hâsıl Mehmet Ali Paşa 6 Eylül 93 tarihli yazdığı telgrafnâme ile Osman Pazarı fırkasıyla birleşmek üzere kuvvetimin bir kısmı Tırnova cihetine celb manevrasına beni ikna'a muvâfık olur ise o halde bir yirmi gün daha kazanacak ve bi müddet içinde merkez saltanatından tarruza devam edilmesi için tazyîk vuku' bulacak olursa manevranın mükemmelen icrası için Süleyman Paşa'nın Osman Pazarı fırkasıyla me'an Tırnovaya vüruduna müntazırım demek en sehilü'l ikbâl bir azr havâhlik sayılayacağı o müddete kadar darü'l harbe doğru ilerleyip gelen hassa ve gırnadiye vesaire firkaları gibi Rus kuvve-i imdâdiyeleri dahi yetişip

(Sayfa 144)

çatarak her ne suretle olursa gaile-i harbiye netice pezir olup meta'ib seferiyeden kurtulacağı bırakıp bir kalb-i na-pak için hesâba alınır mütala'attandır. Lakin Eylülün altıncı günkü telgrafnâmesine yine yevm-i mezkurda yukarıda dahî bir sûreti zikir ettiğim iş bu cevapnâme telgrafya yazarak arz hakikat eylediğim gibi hareket sahihe-yi harbiye icrâsı için Eylülün yedinci günü dahi mabeyn-i hümâyundan işbu telgrafnâme yazılarak irade-i kıt'a-i seniyye şeref sudûr kendisine tebliğ kılındı.:

Cuma Ordugahında Mehmet Ali Paşa Hazretlerine

6 Eylül 93 tarihli emirnâme telgraflarını bu gece saat beş buçuk da aldım. Ve Bele'ye takribleri tebşiri fevkü'-had mucib-i şükrân olarak dua-yı muvaffakiyet devletleri yâd ve tekrâr kılındı. Kulunuzun Şıpkaya müdafaa haline vaz ile Osman Pazarı cihetine hareketim Plevnenin hal-i hazır hatırı dâim oldukça Balkan'ın bu yüzünün emniyetini sekte getireceği gibi huda-negerde Plevne ordusu sadmeye uğrayacak olursa. Bu cihetler kâmilten muhâfazasız bırakılmış olur. Ve inşallah Plevne fırkası muzaffer olacak olursa o halde fırka-i mezkure bi tekrar Lofçaya istirdâd ve Selvayı zabt edeceği cihetle bizim fazla kalacak taburlarımız da Selva ve Gabrova üstüne yürüyerek Şıpkayı muhasara-i kâmile tahtına almak farîzasına mesaret eder. Buranın tutmasıyla Balkan'ın bu yüzünün emniyeti

kâmile-i tahtında bulundurulması, der-saadetçe karar kıta tahtında bulunduğundan ve fırkanın ikiye taksimi hâlinde buranın tutulması mümkünsüz kalacağı gibi Tırnovanın öyle beş on taburla zabtı dahi biraz meşgûl gibi görüldüğünden Binâen aleyh bu işte der-saadetçe bir karar ve çâre istihsâl buyurulması cevaâben mütemennâ ve maruzdur.

6 Eylül 93 / Süleyman

Mehmet Ali Paşa Hazretlerine

Osman Paşa Hazretleri düşmanın tazyikât vaka'asından kurtarmak zat-ı aliyyenizin beri cihetten bir hareket kâmile icrâ eylemelerine menût olduğu maddesinde kâfi ümerâ-yı askeriye müttehid ellere ve malumât harbiye'ye hâiz ecnebi hayr-ı havâhanının ve hatt-ı muhâbirlerinin ihtirât vaka'aları dahi bu merkez da bulunduğu ve dakika işâret mükerrire mesbukalarıyla taht tasdik aliyyelerinde olduğu halde, henüz hareket-i sahihe dinleyecek gibi ilerlememesi, te'assüf umumiye mu'cib

(Sayfa 145)

olmakta olduğu misüllü bundan tasdis eden taarruzat mütevâliye'ye karşı Şevketli efendimiz hazretleri hak devletlerinde bir mevki müşkül de bulunuyor. işte ba-irade-i seniyye bu kere dahi ihtâra müsaraat olundu.

7 Eylül 93 / Said

Buu iradename telgrafı üzerine, Cuma ordugâhından kalkarak kendiside bizzat Çarkovine kurbındaki Asâkir-i şâhâne ve Mısıryyeden ibaret kolordu-yu hümâyunun yanına gitti ve Konak nâm karyeye ikametgâh ittihaz etti; Eylülün sekizinci günü işbu telgrafnâmeyi yazdı:

Süleyman Paşa Hazretlerine

Dünkü gün düşmanın tabya ve istihkâmeti yakınından gayet arazi bir dere daha keşf-i muâyene olunmuş ve bu gün dahi esbâb muhâcemenin itimâmına meserret kılınmış olmasıyla, inşallahü'r-rahman, yarın ale'sabah müsteniden bi-tevfik-i Allahü'l-Teala, Rusyalılar üzerine şiddetli hücum olunacaktır. Düşmanın zayiâtına, metânetine göre işbu hücumun pek kanlı ve şanlı bir muhârebeyi intâc edeceği ve bi-avn ve inâyet bârî gâlibiyet-i asâkir gayret-i müessir-i şâhânedede kalır ise, Yantra hattının zabtıyla intizâr olunan netice-i

hayriyenin cilve-ker saha-yı husûl olacağı pedidâr bulunmakta, ordu-yu hümâyun muzafferiyeti emrinde bi'l-cümle silah arkadaşlarımızla davet-i Hayriye- eframilerini istirham eylerim.

8 Eylül 93 / Mehmet Ali

Mehmet Ali Paşa bu telgrafnamesinde “Eylülün yedinci günü düşmanın tabya ve istihakâmatıyla heyet araziye keşf ettiğini ve sekizinci günü esbâb-ı muhâcemânın itminâne müsâreat edildiğini ve Eylülün dokuzuncu günü edeceği hücumun pek kanlı ve şanlı bir muhârebeyi intâc ve eğer gâlibiyet tarafında kalır ise, Yantra hattının zabtı emelinin hâsıl olacağını bi'l cümle silah arkadaşlarından ol bâbda davet hayriye istirhâm ettiğini” bildiriyor. Demek ki sureti mezkûr telgrafnâmelerinde ki ihtirâtım müdâfaâtını Mehmet Ali Paşa dahi bi temâmihâ tasdik ve kabul etmiş oluyor; çünkü Mehmet Ali Paşa ilerilerde Bele’yi zabt ederse Yantra hattı elde edecekler, bundan da bir takım netayic müteselsile-i harbiye tekevvün ederek, ordu-yu hümâyunlar için esbâb fütuhata çaresizlik tedârik edilmiş olur diyor idim. Mehmet Ali Paşa bana işbu telgrafnâme-yi yazdığı gibi

(Sayfa:146)

Mabeyn-i hümâyun cânib aliyyesinde o yolda arz keyfiyet eylediğinden, baş kitâbet-i celileden dahi tarafımıza işbu telgrafnâme şeref-vârid oldu.

Süleyman Paşa Hazretlerine

Mehmet Ali Paşa tarafından mabeyn-i hümâyuna keşide olunan telgrafnâme-yi göre, müşârün ileyhın bu gün yani eylülün dokuzuncu Cuma günü Moskoflar üzerine şiddetle hücum edeceği anlaşılmıştır. Mezkur düşmanın kuvvetle vaz’iyetinin metânetine nazaran, bu hücumun pek kanlı ve şiddetli bir muhârebeyi intâc edeceği ve bi avn-i inâyet bâri galibiyet Asâkir nusret müyesser şahânenin kalır idi, Yantra hattının zabtıyla intizâr olunan netice-i hayriye hâsıl olacağı pâyidâr eder ki dahi beyân olduğundan bu vaha-yi cesîme kesb ma’lumat ederek gerek bizim düşmanın kuvvetine ve gerek tarafının vaziyetine göre oraca iktizâ eden hareket tedâfâya ve taarruziyyenin icrâsı malumât ve dirâyet Müslimelerine havale olunmuştur. Bu telgrafnamenin birer suretleri dahi, Osman Paşa ve Orhaniye kumandanı ferik Şevket Paşa Hazretlerine keşide olundu.

9 Eylül 93 / Said

İşte işbu telgrafnâmede mabeyn-i hümâyun işte Mehmet Ali Paşa hareket müntazıra-i musammime icrâ edecek, bu hareket bir vaka'a-i cesîmedir; buna kesb-i ma'lumat ediniz de karşınızdaki düşmanın kuvvet vaz'iyetine göre, siz de lazım gelen hareket tedâfâya ve taarruziyyeyi icrâ ediniz. Diye emir ediyor. Ben de gerek Mehmet Ali Paşaya ve gerek mabeyn-i hümâyun baş kitabet-i celîlesine iş bu cevâbnâme telgrafları yazarak netice-i hâle müntazır oldum:

Tuna Umumu Kumandanı Mehmet Ali Paşa Hazretlerine

8 Eylül 83 tarihli ve şifreli emirnâme telgrafları fart-ı mebâhât ve ihtiramat ile alındı ve kumanda-i sami'i efhâmiyelerindeki ordu-yu hümâyun ve bi'l umum asâkiri şâhâne ve millet islamiyenin hemişe husûl kemâl-i nusret ve galibiyeti davet mefrûzası tilâvet olundu. Avn ve inayet bâri ile istihsâl buyurmaları taarruzât dâimesinde bulunduğumuz muvaffakiyet ve gâlibiyet azîmeleri tebşîrâtını çar çeşme muntazır bulunduğumuz ve açlığa dayanamayıp da firâr ve buradaki ordu-yu hümâyuna peyapey dehâlet ve ilticâ etmekte olan Rusya wsrâsının ifâdelerinde düşmanın

(Sayfa 147)

Arzakça lehü'l hamd pek büyük muzâyaka içinde bulunduğu ve ahali islâmiyyeden düşman eline geçmiş ve bir takrib yakayı kurtarıp buraya gelmekte bulunmuş olan Müslümanların verdikleri malumattan da düşmanın, kuvvetinin cümlesini toplamış ve heyeti mecmu'asının kısm-ı a'zami Plevnede ve kısım diğeri efendimizin karşısında ve üçüncüsü de burada olarak şu üç mahalden maadâ bir de ve hususıyla Zıştova ve Tırnova gibi mahallelerde hiç askeri kalmadığının anlaşıldığını ma'lum efhamîleri buyrulmak için arz olunur.

9 Eylül 93/ Süleyman

Mabeyn-i Hümâyun Baş Kitabet-i Celîlesine

Tarafeynin kuvvet vaz'iyetine göre tedâfi'i ve taarruz hareketi bulunmasını emr-i irâde-i seniyye ve 9 Eylül 93 tarihli telgrâf emirleri alındı. Arz-ı beyânından müstağnî olduğu üzere, bizim düşmanımız karşımız da olup kendisiyle dâima uğraşmakta ve imkânın müsaid olduğu tazyik ve taarruzdur bir an hâli kalmamaktayız. Mamâfih netice-

i maksadı inşallah-ü teâlâ istihsâl edebilecek taarruzdan kat'a usanmayarak bademâ dahî lütf-u hak ile geri durmayacağımızı arz ederim.

10 Eylül 93 / Süleyman

İşte Mehmet Ali Paşa, kanlı şanlı unvanıyla mübâşiratını ilan edildiği hücumun sûreti vuku'unu Eylülün dokuzuncu günü iş bu telgrafnâmesiyle bildirdi:

Süleyman Paşa Hazretlerine

Bu gün için düşman üzerine hücumla hazırlanılarak ale's sabah müttehi hareket bulunmuş olduğu halde dünden beri nüzül eden baranı muteakib gayet kesif bir sis ve dumân etrâf ve eknafi istiâb ederek havanın işbu fenâlığı bütün gece ve bu gün de saat beşe kadar devam eyleyerek ortalık gece gibi kararmış ise de bir kere her şeyi âmâde kılınmaktan ve Asâkir-i gayr-i temessür-ü cenâb-ı padişâhi beyninde muhârebe olacağı şayiâsına mebni cümlesinde alaim-i şavk ve inbisât görülmekten nâşî, saat beş buçuk altı sularında icrâ hareketi ibtidâr ve hala o sırada sevk olunan Asâkir-i şahâne taburları beş saatten ziyâde kemal-i şiddetle muhârebe edip düşmanın istihkâmâtına kadar tahrib etmişler ise de, akşam olarak ve vakit pek darlaşmış olmasıyla umumi hücumun te'hiriyle istihkâmâtı zabtında müsara'at olursa, düşman

(Sayfa 148)

mezkur istihkâmâtın gerisinde cihetlere çıkılarak topu altında ve karanlık gecede Asâkir-i şahânenin tertip ve tabiyesi düşvâr ve bu sebeple enva'ı mezâret tevliidi pedidâr olacağı mütalaasına mebni, bi'z zarurî umum hücumun tahrikiyle işbu hareket, bir keşif taarruz icrâ edilmişcesine gösterilen bu gün bu kadar le- iktifâ ve muhârebeye fasıl verilmiş ve iş bu muhârebede gerçi şehid ve mecrhumuz jurnalleri henüz alınanmamış ise de lehü'l hamd düşmanın fevkalâdezedeleği ve bizim zayi'atımıza nisbetle kat be kat telefât verdiği reyü'l-ayn müşâhede kılınmakla arz-ı keyfiyete mübâderet ve davet ve muvaffakiyet hazret-i şehriyârinin dahi tekrarına müsâraat kılındı.

9 Eylül 93 / Mehmet Ali

Bu telgrafnâme hülâsa olunduk da, işbu Eylülün dokuzuncu günü saat beşe kadar yağmur ve sis maniâlarıyla hareket edemediğini, ve nihâyet saat altı da Asâkir-i şahânenin hücum edeceğiz diye gösterdiği şevk ve inbisâtı sâikâsıyla harbe başlayarak, düşman

istihkâmâtına kadar tekarrub etmiş ise de, akşam olup da vakit darlaşması üzerine, umum hücumunu te'hir ettiğini beyân ile te'hir hücumun isâbeti hakkında da bir takım mülâhazat harbiye zikir ve etyân ediyor demek ki vakit darlaşmamış olsa imiş, mevûd ve müsammim olan ve şundan bundan davet hayriyesi istenilen hücum umumiye o gün icrâ edecek imiş.

İşte balada söylediğim vech ile Mehmet Ali Paşa'nın 6 Eylül 93 tarihli ihtarnâmesi telgrafiyesi üzerine, Asâkir mu'avena ile Saadet Giray Paşa'yı Maryani ve Eleni üzerine tesliyet ettiğim gibi, Hain boğazında ki beş tabur asker göndermeyi bi tesmîm Şükrü Paşaya da bildirmiş idim. Ve eğer Mehmet Ali Paşa ilerleyecek olursa, ben de Şıpka'nın sağ cenâhından ve Tıravne cihetinden aşağı sarkmak üzere keşfiyat lâzimeye icrâya başlamış idim. Mehmet Ali Paşa'nın Eylülün dokuzuncu günü keşide ettiği mezkûr telgrafnâme ertesi günü yine hücum va'ad eylediğinden bende tasarladığım hareketin muktezeyâtı ile meşgûl idim. Halbuki Mehmet Ali Paşa ertesi Eylülün onuncu günü makâm-ı ser-askeriye işbu telgrafnâmeyi yazarak o vaad ede geldiği kanlı, şanlı hücumdan vazgeçtiğini ve geriye çekileceğini yazmış:

(Sayfa 149)

Makam-ı Celil-i Ser-askeriye

Viyana sefâret-i seniyyesinden bu sabah aldığım 18 Eylül 1877 alafranga tarihli bir kıt'a telgrafnâme de Berlin'den verilen nush ve pend üzerine grandük Nikolanın Plevnenin tazyîkenden sarf-ı nazarla yalnız ulah ordusuyla cüzi Rus askerini Plevne etrafında terk ederek var kuvveti re'sen kumanda-yı çâkeri de bulunan ordu-yu hümâyun üzerine vermekte bulunduğu imâ olunmuş ve bunun sıhhat ve adem-i sıhhati her ne kadar mechûl ise lehü'l hamd saye-i şevket-vaye-i hazret-i padişahîde ordu-yu hümâyünün harben muzafferen buralara kadar ilerleyip Bele'yi hedef ittihâz eylemesinden baîd görülememiş olması cihetle bugün tekrâr hücumu başlayacak iken, iş bu mütâlaaya mebnî bu gün te'hir hareketle hem Ahmet Eyüp Paşa Hazretleriyle Sinan köyünde ve Ferik Necip Paşa maiyyetiyle ve Vudiçe'de bulunan üç fırkadan bir mikdâr tabur celbiyle hücum kollarımızın mümkün mertebe bir derece daha tezyîdine ve hem de bu sırada top ve askerini ber vechsevki için, dünkü tecrübe ile lüzûmu sâbit olan bir takım yollar küşâdına çalışarak yarın ki Pazar günü ale's seher; bi nusretillah-i tealâ, düşman istihkâmâtı üzerine bilâ tereddüd hücum edilerek, a'dâ-yı bed-nihâd ile şiddetle müsâdemeye karar verilmiş olduğu halde, şimdi akşam üzeri mabeyn-i hümâyun baş kitâbet-i celîlesinden sûreti ita'

buyrulan Bükreş havâdisinde, Rusyanın hareket-i askeriyye merkeze bademâ Plevneden Bele'ye nakil edildiği ve ale'l vâhidîn yeniden bir hareket edebilmesi için, kuvve-i ihtiyatiyenin ekserisi Bele'ye celb olunmakta idüğü muharrer bulunmuştur. Ruslar iş bu teşebbüsâtları, ordu-yu hümâyunu taarruz-u harekette iken urmak efkâr ...müstenid olup buna karşı çâkerleri Hezargrad kolordusunu Lom suyunun gerisine ve Cuma ordusunu dahi kale gibi tabii müstahkem olan Sarı Nasuhlar mevkiine çekerek, ve Haydar köyünde dahi kuvvet terk ederek, müdâfaaya gâyet elverişli vaz'iyetlerde durulduğu ve sağ cenâhımız Rusçuğa ve solumuz balkana müstenid olduğu halde, mevsim-i şitânın tahrîbi, hesâbıyla düşmanın bu sene bir iş görmekten mahrumen ve me'yûsen Tunadan öteye çekileceği dergârdır. İşte hakikat madde vech-i marûz üzere olup şimdi hareket-i taarruziyyeye devâm ile düşmanın istihkâmât sûreti tedâfui manevra ve nümâyişler icrâsıyla düşmanı üzerimize celb ede ede hîn-i hâcette

(Sayfa 150)

birden bire asıl hatt- tahaffuzu ittihaz olunacak Kara Lom ve Sarı Nasuhlar mevkine çekilip düşmanı bir vartayadaha uğratacak bir halde bulunmak şıklarından kangısının icrası rey ve tensib kılınır ise, emir ferman buyurulursa maruzdur ferman.

10 Eylül 93 / Mehmed Ali

Mehmet Ali Paşa bu telgrafnâmesinde, kırat ile icrasını deruhde etdiği ve hatta dokuzuncu günü başlamış iken akşam basdığı cihetledevâm edemediği hücum-ı umumiye, Viyana sefâretinde aldığı havadis üzerine li-ecli'l-tahkik tehir eylediğini ve mamâfih yevm-i mezkûrda öyle muattal durmayup, ertesi günü icra edeceği hücum için bir takım yollar küşadına çalışmakla beraber, Sinan Köy ve Vodiçe'de bulunan üç firkadan birer mikdar tabur celbiyle, kuvve-i muhacemenin tezyid-i mikdarına himmet eylediğini, eylülün on birinci pazar günü ale's-seher, düşman istihkamâtı üzerine bila-tereddüd hücum ederek, a'dayı bed-nihad ile şiddetle müsademeye karar verdiğini ve gündüzün işte bu tedabir icrâ ve hücum-ı meşrûh mukarrer olduğu halde Mabeyn-i Hümayun'dan varid olan bir telgrafname, Rusların Bele'ye tecemmüünü bildirmesi üzerine Ordû-yı Hümâyûn'ı taarruzî hareketde iken uracaklar demek olduğundan kendisi de Rusların bu hareketine karşı Hezargrad Kolordusunu Lom Suyu'nun gerisine ve Cuma Ordusu'nu dahi kal'a gibi tabî'î müstahkem olan Sarı Nasûhlar mevki'ine çekerek ve Haydar Köy'ünde dahi bir vakit terk ederek, sağ cenâhını Ruscuk ve solunu Balkan'a istinâden bu kışı geçirmeği tensib

eylediğini yazıyor; “Kış geldiğiyle düşmanın bir iş görmekten mahrûmen ve meyûsen Tuna’dan öteye çekileceği derkârdır.” diyor. Ya’ni “Mâdemki Ruslar, bizim üzerimize hücum edecekler, artık o hâlde bizim taarruz vaz’ında bulunmaklığımıza lüzûm yoktur. Sağımızı Ruscuk’a ve solumuzu Balkan’a dayayarak, Rusların taarruzâtına mukâbele ederiz; o sırada kış da gelir; Ruslar âciz kalırlar, behemehâl Tuna’dan öteye çekilirler; giderler.” diyor. Vâkı’a bundan sâde, sehl ü zararsız bir tasavvur olamaz “Mademki Ruslar, bir, nihâyet iki mâh sonra Tuna’dan öteye çekilmeğe mecbûr olacaklardır; niçün hücumlar ederek, beyhûde ‘Asâkir-i Şâhâne’yi kırdıralım?”; lakin koca kumandan, bu re’yini mürevvec olmak üzere de “Şimdi hâl böyle iken, hareket-i ta’arruziyyeye devâm ile düşmanın istihkâmât-ı metîne ve müstahkemesi üzerine hücum mı edelim? Yoksa bir takım nümâyişler icrâ ederek düşmanı üzerime celb ile Kara Lom ve Sarı Nasûhlara çekilip de düşmanı bir vartaya daha mı uğratayım?

(Sayfa 151)

Bu iki şıkdan hangisini tensîb eder iseniz, anı icra edelim.” diyor. Kumandan paşa hazır düşmanı bir vartaya daha uğratacak iken “istihkâmât-ı metîne ve müstahkemeye hücum et de Asakir-i Şahane’yi kim ana? Kırdır telef et.” der. Hâlbuki aşağıda zikredeceğimiz vechiyle Mehmet Ali Paşa’nın hilâf-ı intizârı olarak bunu diyen dahi bulundu. Evvel-emirde meclis-i askerî kanlı şanlı hücum-ı umûmî intizârında buldukları Mehmed Ali Pâşâ’dan böyle bir ricat u ictinâb cevâbnâmesi almaları üzerine müte’essir olarak derhâl telgrafnâme-i mezkûrun vürûdı gecesini, ictimâ’ ile ta’arruzî harekete devâm etmesini taleb ve başlıca bir muzafferiyet kazanmağa çalışmasına muntazır olduklarını işar eylediler. Şu kadar ki, harekât-ı ta’arruziyye-i mültezimede ihtiyâr-ı şakk-ı betâete mahall bırakmamak için “Harekât-ı seria-i askeriyeyi duçar-ı avk u te’hîr etdirmeyecek za’îf cihetlerinden urunuz.” dediler. İşidilen havâdisin sıhhati müsellemlenmediğini ve gösterilen asar-ı tereddüdün vehâmet-i nefîcesini ihtâr eylediklerine, işte evvel-babda yazdıkları telgrafnâme sûreti budur:

Tuna Umumi Kumandanı Mehmet Ali Paşa Hazretlerine

Şimdi alınan telgrafname-i müşîrileri meclis-i askerîde kıra’at olundu. Rusların Plevne’den asker getirerek Bele’deki kuvveti teksîre teşebbüs ettiklerine dâ’ir Berlin’den alındığı beyân olunan telgraf ile Mâbeyn-i Hümâyûn’dan sûreti gönderilen telgrafın ikisi dahi bir olup bu havâdisin sıhhati pek de müsellemlenmamağla beraber, Rusların böyle bir

şayi'a çıkararak o tarafça hareket-i ta'arruziyyeyi tereddüde düşürmek istemeleri dahi melhûzdu. Ve ma'hazâ, düşmanın Plevne'de gündün güne tekessür eden kolordû-yı hümâyûnun karşısından, ziyâde asker alub da öte tarafa kaldırmaları ve orayı zaif bırakmaları dahi me'mûl değil gibidir. Bi'l-farz böyle bir hareketine tasaddî etseler, Osman Paşa hazretleri arkalarını boşlamayarak, taarruzî harekâta musâra'at edeceğinden işte burası dahi düşmanın Plevne'den, ziyade kuvvet kaldırmaktan tehâşşî etmesini dâ'î görünür. Hâl böyle görünüyor iken oraca bir hafteden beri gösterilen âsâr-ı tereddüden düşmanın istifâde edüb de Plevne'ye yüklenmesi ihtimâlinden ba'îd olmadığına nazaran, ma'âzallah, böyle bir fenalık vukû' bulur ise, netîcesi pek vahîmdir. Binâen'aleh oraca bir an tereddüd ü tevakkuf zemânı olmadığı bilinüb, müddet-i medîde harekât-ı askeriyeyi 'avk u tehir etdirmeyecek zaif cihetlerinden düşmanın üzerine ta'arruzî harekete devâm olunmak ve bi'avnihi Teâla başlı bir muzafferiyet kazanılmağa çalışılmak, müttehiden mukarrer ve bu yolda ibrâz-ı mü'esser-i hamiyete sa'y u ihtimâm buyurulması cümleten muntazırdır.

10 Eylül 93 / Mustafa

(Sayfa 152)

Mehmet Ali Paşa, Eylülün onuncu günü akşamdan sonra yazup da, yine akabinde; o gece aldığı bu emir telgraflı-ı cevabîye karşı her türlü harekât-ı taarruziyyeyi bi'l-icrâ, istihsâl-i netice-i matlubeye ikdam edeceği cevaben arz etdi. Bunun üzerine, yine bu gece meclis-i askerî ile vükelâ-yı fihamdan mürekkeb teşekkül eden meclis kararıyla bir mazbata bi't-tanzim, hakipay-ı şahaneye takdim kılındı.

Sûret-i Mazbata

Rusların muahharan ittihaz eyledikleri hatt-ı hareket, Plevne Kolordu-yı Hümayununu hasr u tazyîk ile o cihetden işlerini yürütmek garazına müstenid olduğundan, saye-i satvet-vâye-i hazret-i mülûkânede Ordu-yı Hümayun-ı mezkûrun askerce ve erzak u mühimmâtca bir yandan takviye ve ikdârıyla berâber Hezargrad ve Cuma taraflarındaki Kolordû-yı Hümayununun dahi geçende vuku bulan harekat-ı taarruziyyesini ilerleterek Zıştovi ve Bele'de bulunan düşman ordusunu tehdîd ü tenkîl etmesi ve bi'avnihi Teâlâ o yolda istihsâl-i muzafferiyyata çalışılması akdem-i tedâbîr olmasıyla, şu maksada vusûl için, meclis-i askerîde cereyân eden mazâ kerrât u mülâhazatın netayici, devletlü Mehmet Ali Paşa hazretlerine mükerreren telgrafla tebliğ edilmiş ve evvel-bâbda isâbet-i efzâ-yı

sünûh u sudûr olan emr ü fermân-ı âlî dahi mahsusen işar kılınmış olduğu halde, müşârün-ileyh, hareket-i taarruziyye icrâsı bahsinde gâh teksir-i kuvvet lüzûmuna ve gâh ba'zı nekâyıs-ı esbâb-ı nakliyyeye dâir azar ile cevâblar vererek nihâyet tevakkuf u tereddüd ile imrâr-ı eyyâm etmek, Plevne ordusunda mehâlik u muhâtarâtı intâc eyleyeceği anladılub, düşman üzerine kıyâm u iktihâma teşcî' olunmuşdı. Bu vesâyâ te'sîrâtıyla, arzû vü intizâr olunan harekâta başlanılacağı memûl iken, bu akşam müşârün-ileyhden dâire-i askeriyyeye gelen telgrafnamede, düşmanın Plevne'deki kısm-ı külliyesini Bele cihetine nakl ile oradan Ordû-yı Hümayûn'a yüklenmek azminde bulunduğu Berlin'den telgraf havâdisi olarak istihbâr olduğuna ve Mabeyn-i Hümayun canib-i alisinden telgrafla tebliğ buyurulan Bükreş havâdisi dahi bunu mü'eyyed olduğuna mebnî, tasmîm olduğuna üzere, düşmanın istihkâmât-ı metînesine ta'arruz olunması veyâhûd Ordu-yı Hümayûn'un Hezargrad kolu Lom Suyu'nun gerisine ve Cum'a kolu dahi Sarı Nasûhlar mevki'ine çekülüb ve bir hatt-ı müdâfa'a ittihâz edilüb bu tarîk u üslûb düşman askerine ber-hal-i hatarnâki düşürülmesi şıklarından birinin tercih ü işarı gösterilmiş olmakla, heyet-i vükela-yı fihâm ile birlikde icab-ı keyfiyyet-i mevki maza küreye konuldu. Çünkü,

(Sayfa 153)

evvel u âhir maruz-ı huzur-ı alî kılındığı ve yukarıda ırâd olduğuna üzere, Plevne cihetinin muhâtarâtdan te'mîni esbabının bir mühimi dahi, düşmanın üssü'l-harekâtı olan Zıştovi tarafını tehdîd ü tazyîk etmek sûreti olub lehu'l-hamd Hezargrad ve Cuma cihetlerindeki kuvve-i askeriyyenin kifayet u kesreti hasebiyle, oradan hareket-i ta'arruziyyeye devâm olunmakda bir gün tevakkuf u tereddüden düşmanca pek çok istifâde melhûz olduğuna ve bu yolda çalışılacak zemân, bir yandan kısalmakda olduğuna halde, a'dânın şâyi'âtından ma'dûdiyyeti ihtimâlini dahi hâtıra getirecek havâdis-i 'âdiyye ile ta'arruzât-ı musammemen ihtirâz u ictinâbın mazarrât-ı âtiyyesi meydânda oldukdan başka zikrolunan kolorduları ber-hâltedafüiyefi'îye konulacak ve iş'ar olduğuna vechiyle geriye çekilecek olur ve bu vaz'ıyla fasl-ı şitâyâ girilir ise, netâyicinin düşmana gayet fâ'ideli ve bizce pek hatarlı zuhûr edeceğinde iştibâh olmadığından ve bu cümle ile beraber, düşmanın Plevne'yi bütün bütün zaîf bırakub da oradan beri tarafa nakl-i kuvvet etmesi vâki' olsa, devletlü 'Osman Paşa hazretlerinin Plevne'den arkasını bırakmayacağı derkâr olduğundan, müşârünileyh Mehmet Ali Paşa'nın yazdığı ikinci şık mecrûh görünerek hemân Müsta'înen Billahi Teâlâ düşmanın za'îf tarafından harekât-ı ta'arruziyyeye devâm u ihtimâm etmesinin kendisine tavsiyesi müttehiden tezekkür

olunmuş ve bu yolda müşarün-ileyh telgrafla icrâ-yı teblîgât edilerek, bitevfiku'l-Mevlâ her türlü harekâtın icrâsıyla istihsâl-i netîce-i matlûbeye ikdâm olunacağını hâvî cevâb alınmış olduğu ve mezkûr telgrafname ile gelen telgrafnâmelerin sûretleri leffen arz u takdîm kılındığı muhat-ı ilm-i âli buyuruldukda kâtibe-i ahvâlde fermân.14 Ramazân 94

Safvet – Ahmed Cevdet – Rızâ – Mustafâ – Mahmûd Celaleddin – İbrâhîm Edhem - Mehmed Sâdık – Halîm – Ömer Fevzî – Ahmed Hamdî – Ahmed Kemâl

Zübdetü'l-Hakâyık mü'ellifi bu bâbdaki muhâberâtdan ma'lûmâtsiz olduğundan, mazbata-i mezkûreyi mahallinin gayri bir sırada zikretmiştir.

Mehmet Ali Paşa'nın, eylülün onuncu günü akşamında ve muhâberât-ı mebhûsenin cereyânından sonra merkez-i saltanatta verdiği söz, yine ta'arruza devâm edeceğinden 'ibâret idi. Zâten o günkü telgrafnâmesinde de yolları yaptığını ve firkalardan asker getirterek kuvve-i muhâcemeyi tezyîd eylediğini ve eylülün on birinci günü şiddetle müsâdeme mukarrer iken Mâbeyn'den aldığı telgrafnâme üzerine

(Sayfa 154)

O tasarladığı cânım harekât-ı taarruziyyeyi tehir eylediğini, ifâde eyliyor. Ta'arruz etmek veya geri çekilmek şıklarından hangisini yapayım? deyü birde istîzân-ı keyfiyyet eyliyor idi ya! Hazır merkez-i saltanattan taarruza devam için şedîdü'l-me'al bir emr-i kat'î dahi geldi. Artık eylülün on birinci günü Mehmet Ali Paşa'nın hâzırladığı hücum-ı 'umûmîyi behemehâl icrâ etmesi lâzım gelir değil mi? Hayır gelmez imiş! İşte Mehmet Ali Pâşâ o günü de leyte ü le'al ile, tereddüd-ginân geçirdi. Bugün vükelâ-yı fihâm ile meclis-i askerînin mazbata-i müşterekleri hâkipây-ı şâhâneye takdîm olunması üzerine Mehmet Ali Paşa'nın evzâ'-ı meşûşesi fevka'l-hadd-i teessür Hazret-i Padişahi'yi daî olarak eylülün on ikinci günü Mabeyn-i Hümayun Baş Kitâbet-i Celîlesi'nden kendisine işbu 'itâbnâme-i telgraf yazıldı:

Mehmet Ali Paşa Hazretlerine

Bugün bi'l-irâde-i seniyye icrâ ettiğimiz muhâbere esnâsında telgraf hattında bozukluk olarak akşam sâ'at on ikiye kadar bunun sebebi sâ'ika zuhûruna ve şimdiye ba'zı direklerin Bulgarlar tarafından kırılması ihtimâline binâ olundısada, işin ehemmiyyet-i 'azîmesi cihetiyle şevket-me'âb efendimiz muhâberenin nihâyetine intizâr

buyurdularından ve hattın yarına kadar düzelmesi ihtimâli meşkûk bulunduğundan, yarın sâ'at sekize kadar, cevâbı şifre olarak yazılıb Cum'a telgraphânesi vâsıtasıyla buraya çekilmek üzere işbu telgraf, mezkûr telgraphâne vâsıtasıyla gönderildi. Bele cihetindeki düşmanın kuvvetine dâ'ir ma'lûmât verdiğiniz sırada hatt bozulduğundan bu bâbdaki su'âlin cevâbı nâkıs kalmış idi. Cevâb-ı mezkûr mâ-ba'dî her ne ise bitirilmesiyle berâber, âti'z-zikr su'âllere de cevâb veriniz.

Evvelâ: Düşmanın kolorduları mevcûdî tertîb-i nizâmîsine muvâfık değildir. Esnâ-yı muhâberede beyân ettiğiniz üç buçuk kolordusunun mevcûdî tahkîk ü tahmîninize göre kaç bin kişiye varır?

Sâniyen: Bizim Vodiçe ordugâhında kaç tabur askerimiz vardır?

Sâlisen: Hasan Pâşâ hazretleri ma'iyyetindeki kolordu, şimdi kangı mevki'i tutmuşdur? Ve kaç tabur askeri şâmildir? Bunların cevâblarını beyân ile berâber, âfide harfiyyen teblîğ olunan irâde-i seniyyeyi dahi bi'l-etrâf mütâla'a ederek, mülâhaza ve karârımızı zevâ'id-i 'ibârâtın terkiyle gayet açık ve müfid ve gayr-i mübhem sûretde ifâde buyurun.

(Sayfa 155)

Malûmunuzdurki, muhârebe-i hâzıraya Rusya devleti, devletimizi mülkce ve istiklâlce zaîflatmak için açmıştır. Binâen'aleyh, bu muhârebenin netîcesi birçok nazariyyât-ı düveliyyenin mecrâsı olduğundan eğer netîce hayırlı çıkar ise, düşman ümmîdinden me'yûs olur. Aks-i halinde ise devletimizin selameti tehlikede kalır. Bu tehlikeyi def' ile selâmete ermek, muzafferiyet-i kâmilemize mevkûfdur. Hamd olsun Plevne'de ve Asya'da vesâ'ir ba'zı mahall-i müteferrikada mukaddimât-ı zafer şimdiye kadar Devlet-i Aliyye'de kaldıysa, bais-i selamet olacak muzafferiyet-i tamme, harbin temamiyyetine ve o dahi sizin idârenizdeki orduların hareketine tâbi'dir. Hal böyle iken düşman Plevne'yi şiddet-i müfrita ile sıkışdırmış ve Süleyman Paşa ordusu karşısındaki istihkâmât-ı cesîme ile kendisine hâ'il olan düşman askerleriyle küll-i yevm harb etmek mecbûriyetinden dolayı ileriye söküb gidemeyerek, burada bir nev muattaliyyet-i zarûriyye hâlinde bulunmuş olduğundan, kumandanızdaki orduların hâl-i ataletinden faâl bir hale intikâli farz hükmüne girmekle, makâm-ı ser-askerînin işaret-ı mütevaliyyesinden başka 1 Eylül 93 tarihli ve irâde-i seniyyeye müstenid telgrafda Osman Paşa mağlub olur ise, Balkan ordusu da zâten mu'attal olmağla, düşmanın umûm-ı kuvveti karşısında yalnız sizin

ordunuz kalır. Hâlin vehâmetine yalnız burasını düşünmek kâfi olacağından, Osman Paşa'nın ordusunun yükünü tahfif için karar verdiğiniz taarruzâtın tacili vacibdir.” denilmiş idi.

İşte bu cevap ve bu irade-i seniyye tekrar nazar-ı dikkatinize konılır. Taarruzdan murâd ise düşmana muhâceme ve muhâtarâta hedef olmak demek olmayıp, zaif yerlerinden düşmanı urmak ve Osman Paşa, Süleyman Paşa ordularını muhît olan düşmanın kuvvetinin bir kısmı üzerinize davet edip, müşârün-ileyhümânın selâmetine ve ordû-yı hümayûnlarca ittisâlâta mahrec açmak olduğundan eğer bu bâbda makâm-ı ser-askerîden teblîgât telakkî olursa idi hem şu maksad-ı selâmet hâsıl olub hem de bu günki muhâberede düşmanın lâyenkatı' imdâd getirdiğine dâ'ir beyân ettiğiniz hâlin vuku bulmayacağına Seray-ı Hümayun'da mukayyed bulunan telgraflarınızdan 12 Ağustos 93 tarihli telgrafda düşmanın üssü'l-harekâtı olan Zıştovi'de askerinin kılletini tasdik etmenizde delîl olup, hâsılı kumandanızdaki orduların hâl-i sükûnetinde kalmasından, düşman lâyenkatı' istifâde ve teksîr u tecdîd-i kuvvet edeceğinden, daha ziyâde kuvvetlenir ise, hâlin intâc edeceği vehâmetin sebebiyyet ü mes'ûliyyeti kâmilen bizim üzerimizde kalır. Bu dekâyık sizce de malûm olduğundan

(Sayfa 156)

14 Ağustos 93 tarihli bir telgrafınızda târîh-i mezkûrî takib edecek çehâr-şenbe günü hareket-i taarruziyyeye mübâşeret olunmuş ve o günden sonra alınan birçok telgraflar dahi ta'arruz niyyetinde bulunduğunuzun tekîd-i kat'îsini şâmil bulunmuş ve hatta 'Osman ve Süleyman Paşalarda bu teşebbüsünüzden haber verilmiş iken, fiiliyyâtının te'ehhürüyle berâber, ta'arruz kararına dair alınan telgrafları bir taraftan dahi tereddüd ü te'ehhür telgrafları takîb etmekde olduğundan ve sıfat-ı askeriyyeden olan sebât u metânet u istikametle muttAsaf olduğunuzdan işbu işaret ü harekât-ı mütebâyenenin sebepleri hâl u muhakeme kabûl etmededirler. Eğer erkan u ümera beyninde ittifâksızlık bulunub veyâhûd bazı mesmuat gibi Redîf ve Abdi Paşaların zatlarından memnûn olanlar anların berâ't-i zimmetlerini isbat için sizi bir mezlekaya düşürmek isteyüb veyahud bazı bed-hâhlar tağlît-i zihn edecek efkâr-ı riyâkârâne ile harekât-ı askeriyyeyi eşkâl edüb de şu tereddüdât ü teşvîkâta sebep oluyorlar ise, devletin ve nefsinizin selameti için o mesellü müfâsede itibâr olunması ve çünkü huzûr-ı şâhâneye müsûlünüzde verdiğiniz teminât bi'ibarethâ hatır-nişan-ı âlî olduğundan, şevket-me'ab efendimiz o te'mînâtınızın fi'iliyyâtına muntazır bulunmalarıyla aksi asardan tevakkî olunması vel-hasıl dün akşam

makam-ı ser-askeriden yazılan telgrafda beyân olunduğu üzere, Ordu-yı Hümayun'un galibiyetini istihsale lazım olan tedabir-i askeriyye kumandanlığa aid vezâifden olmakla, o yolda muktezâ olan her ne ise, anın ittihâzıyla iza-i vakt olunmaksızın, buranın maksadına muvâfık ve asker-i şâhânenin te'mîn-i muzafferiyetine salih esbâba hemen ibtidar olunup, şayet karar-ı müttehazınızın tahvil u tağyirine cidden ve sahihen mani olur esbâb var ise anı yine vakit geçirmeksizin sarâheten ve serî'an bildirmeniz irâde-i seniyye-i Hazret-i Padişahî iktizâ-yı alisindendir.

12 Eylül 93 / Said

Makam-ı ser askerî, eylülün on birinci günü akşamı Mehmet Ali Paşa'nın 10 Eylül93 tarihli mahud telgrafnamesiyle ana cevaben yazdığı telgrafnamenin birer suretini taraf-ı âciziye yazarak ita-yı malumat etmiş idi. Ben de işbu telgrafnameyi yazarak taarruzda devâm lüzûmunu makâm-ı ser-askerîye arz eyledim.

Huzûr-ı Kaymakam-i Ser-askerîye

Mehmet Ali Paşa hazretlerinden alınan ve cevâben müşârün-ileyh yazılan şifreli telgrafnamelerin suretleri

(Sayfa 157)

11Eylül93 tarihli zeyl-i samî-i efhamîleriyle alındı. Harekat-ı askeriyye ve icrâat-ı taarruziyye ve harbiyyenin öyle Viyana ve Berlin ve Bükreş havâdisâtına bina olunması hîçbir vakitte caiz olmadığından gerek Plevne ve gerek Balkan Ordu-yı Hümayunlarının şu hâl-i tevakkufdan kurtulmaları bütün bütün Mehmet Ali Paşa Hazretleri ordusunun neticeli bir muzafferiyet-i azime kazanmasıyla hâsıl olacağı bedîhi bulunduğundan dolayı, müşârün-ileyhin düşmana taarruzdan çekilmek ve hal-i tedâfi'îye girmek istemesine meclis-i askerinin adem-i muvaffakiyetiyle, vakit geçirmeksizin düşman üzerine taarruza musâra'at ü müdavemeti emr-i katisini vermesi ayn-ı isâbet ve mahz-ı kerâmet olmakla, hakikaten meclis-i mezkûr hey'et-i fahimesine bu bâbda 'arz-ı şükran bi-payan ederim. Çünkü, müşârünileyh bu gibi havadisat u leyte ü le'al ile vakit geçirir ise geçireceği vaktin her dakîkasından düşman pek büyük istifâde ettiği ve edeceği bedîhidir. Müşârün-ileyh hiçbir hareket-i müfide icrâ etmeyip bu vech ile işi muttasıl birçok lakırdıya boğmasının yalnız Osman Paşa Hazretlerine değil bize de pek büyük mazarratı vardır. Zira hatt-ı ricatı müşârünileyh tarafından şedîden darb u kat'ı olunmadıkça, düşmanın gerek Plevne'den ve

gerek buradan tahfif-i vakt ihtimâli olmadığından ve şimdiden mukaddematı görülmeğe başlayan ahkamından, mevsim-i şitâda Balkan'da Asakir-i Şahane'nin barınması kabil olamayacağı cihetle, bi'l-âhire tabî'atıyla Balkan hattının terk edilmesi lâzım geleceği anlaşılmasından Balkan Ordu-yı Hümayun'unun buradaki bunca mesâ'îsinin semeresiz kalmamak ve bi'l-ahire Balkan'ın o bir tarafına geçüb Tuna ordularıyla birleşmek maksadına muvaffak olmak için müşârünileyhin ta'arruz etmesi ve inşallah büyük bir neticeli muzafferiyet kazanması ehemm u elzem idü ki bizim cihetden Bele üzerine hareketle Yantra Nehri hatt-ı tedafi'îsinin tutulması, nehr-i mezkûrun Bele'den başka mahalden geçid vermemesi ve bizim cihetin mürtefi' ve ormanlık ve bayırlık ve düşmana kalacak tarafın münhat ve gâyet açık ve düzlük olması hasebiyle kavâ'id-i harbiyye de ehemm-i mehâmmdan olduğu ve eğer Mehmet Ali Paşa hazretlerinin 9 Eylül 93 tarihli telgrafnamesinde icrasını hikaye ettiği keşif taarruzı ricatı yazdığı gibi olmayıp da, hakîkati Hudânegerde bir hezimet ise, o halde manevra heyetinin suret-i ahire ifrağı iktizâ edeceği ve bununla berâber tahkikat-ı mevsûka-i acizîye göre düşmanın Zıştovi ile Tırnova'da ikişer tabur askeri olub kuvve-i külliyyesini Plevne üzerinde ve bakisi Mehmet Ali Paşa hazretleri ile acizleri fırkaları karşusunda bulunduğu maruzdur.

12 Eylül 93 / Süleyman

(Sayfa 158)

İşte Mehmet Ali Paşa Mabeyn-i Hümayundan dahi itâbnâme-i maruzı alması üzerine, artık eylülün on üçüncü günü bilâ-tereddüd ileriye hücum edecek iken, kendi telgrafnâmesindeki rivâyetince on ikinci günü akşamı saat birden ve ordu erkanından bir takım zevatın ifadelerince gece saat ikiden yani meclis-i mestanesinde kafasını tamam kızdırdıktan sonra Ordu-yı Hümayû'a bila-sebebe u lüzum geriye ricat emrini verdi. Ve on üçüncü günü akşamdan sonra Katselvadan makamat-ı aliyyeye ve bana işbu telgrafnameyi yazdı:

Süleyman Paşa Hazretlerine

Evvelce ba-telgraf arz olunan esbattan dolayı Baniska Lom'ı üzerinde vâki' Çerkovna ve Köprice ve Sinan Köy taraflarından ileriye hareket mümkün olamayacağı ve düşmanın üç buçuk kolordusunu Yantra üzerine cem ile peyderpey Bele'ye daha kuvvet celb etmekte bulunduğu keşfiyyat-ı vakı'a ve tahkikat-ı mevsûkadan anlaşıldığına ve şu sûretle Vodiçe ordugahından ileri gidildiği halde Ordu-yı Hümayun'un arkası Tırnova

cihetine tesâdüf idüb orası açık kalacağı ve ana karşı kuvvet terki hâlinde ise, mevcûdumuzun ta'arruza gayr-ı müsâ'id bir derecede azalması mûcib olacağı hasebiyle düşmanın başlıca bir kuvvet ile Ordu-yı Hümayunun sol cenâhıyla arkasını almak muhâtarası bedîhâtdan bulunduğu binâen, manevramızın tebdîli lazım gelmiş ve evvel vech ile Cuma Kolordu-yı Hümayunu yirmi üç tabura tenzîl olunarak işbu taburların on yedisi Cum'a cihetinin kilidi mesâbesinde olan Sarı Nasuhlar mevkinde ve altısı Kara Hasanlar Köyüne sevk u ikame ve kumandası dahi kema-fi's-sâbık Hasan Paşa Hazretlerine tevdi' ü ihâle edilüb kuvve-i bâkiyye ile dün akşam sâ'at bir sularında Vodiçe'den hareketle düşmana hissettirilmeksizin geceleyin Helvâcı Yenicesi'ne ve bu akşam sâ'at on birde Katselova ordugâhına muvâsalat olunmuş ve Ahmed Eyyûb Pâşâ hazretleri ile Sinân Köy'ünde bulunan kuvvet dahi gelüb birleşmiştir. Yarın 'Asâkir-i Şâhâne'ye bi't-tabî'a istirâhat etdirilecektir. İşbu tebdîl-i hareket ile hem ta'arruzî ve hem tedâfi'î harekete elverişli ve Ruscuk Kal'ası'nı dahi himâye edeceği bir vaz'iyet kazanılmıştır ferman.

13 Eylül 93 / Mehmet Ali

Mehmet Ali Paşa bu telgrafnamede Vodiçe'den daha ileri gidilse Ordu-yı Hümayun'un arkası Tırnova cihetine tesadüf ederek o cihet açık kalacaktır. Tırnovi cihetine karşı kuvvet terki

(Sayfa 159)

ise mevcûdî ta'arruza gayr-ı müsâ'id bir sûretde taklîl edeceğinden ve düşmanın başlıca bir kuvvet ile Ordû-yı Hümayûn'un sol cenâhıyla arkasına almak muhâtarası bedîhi bulunduğundan, yirmi üç taburı Hasan Pâşâ kumandasıyla Cuma cihetine sevk etti, bakî kuvveti dahi ahz ile Ruscuk Kal'ası'nı himâye edeceği bir vaz'iyet kazandı." diyor. Hâlbuki Rusların o târîhde Tırnova'da Mehmet Ali Paşa'nın arkasını vusûl-ı cenâhını alabilecek bir kuvveti olmadığı ve Kesarova cihetinde yalnız kendisinin i'tirâfi vechiyle bir fırka askeri bulunduğu gibi, her ne kuvvetleri var ise, anları da ben Elena cihetinden ve Hâ'in Boğazı'ndan taburlar sevk ederek işgâl etmiş ve eğer Mehmet Ali Paşa Vodiçeden ileri hareket etse, Şıpkâ'dan dahi yukarıda söylediğimiz vechiyle taburlar sarkıtarak bu işi daha bir sûret-i mükemmelede icrâya hâzırlanmış idim. Mehmet Ali Paşa'nın telgrafnâmesinde keşif taarruzı unvanını verdiği Çerkovine Muhârebesi ise, adeta pek fenâ bir hareket idi. Şöyle ki: Mehmet Ali Paşa, merkez-i saltanatın tazyîkat-ı mütevalîyesi

üzerine evvelce Hasan Paşa kolordusunu Kovaçe'ye etdiği gibi, eylülün sekizinci günü kendisi de Vodiçe'nin gerisindeki Konak karyesini karârgâh ittihâz eyledi; Asakir-i Şahane'ye de Vodiçe sırtlarını tutturdu. Bu hareketin bir ta'arruz-ı kıt'a-i umûmî olduğunu dahi cümleye i'lân ile ordugâha hayli zehâ'ir u mühimmât u ambulanslar dahi celb ü cem ve Çerkovine'nin zabtını müte'akib Sinân Köy ve Katselova cihetinde bulunan Ahmed Eyyûb Pâşâ kolordusuna da harekete iştirâk emrini verdi. Eylülün dokuzuncu günü sâ'at beşde, top endâhtına başlayarak sâ'at yediye kadar top muhârebesini idâme eyledi; andan sonra ta'arruza girişti. Bu ta'arruzun vakitsiz başlaması, harbin netîcesizliğini bedâhетен gösterebilir idi. Hâlbuki kumandaca olan hatî'ât-ı seyyi'enin derecesini artırdı. Ruslar on iki taburdan 'ibâret olub Çayır Köy'ünden Köprice Köy'i sırtlarına kadar yayılmışlar Çerkovine'yi merkez ittihâz etmişler idi. Şu uzun mesâfeyi muhâfaza gayretinde bulunan kalîlü'l-mikdâr Rusları, bir kolordu asker ile karşusunda duran MehmetAli Pâşâ herhangi tarafından urarak pek kolay mahv u ber-bâd edebilir idi. Lakin evvel-emirde Sa'adeddîn Pâşâ kumandasıyla sağ cenâha iki ve Ali Rızâ Pâşâ kumandasıyla sol cenâha üç ve merkeze de Rıf'at Pâşâ kumandasıyla dört taburdan 'ibâret bir kuvve-i kâffiyeye sevk etdiği gibi arkalarından ihtiyât olarak gönderdiği 'Asâkir-i Mısriyye'yi de yanlış yoldan ilerleterek; hüsn-i isti'mâl edemediğinden ve muhâcimlere

(Sayfa 160)

cebhâne de yetişdirmeyüb cebhâne borularına havâle-i sem' olunmadığından sol cenâh ve merkez-i hücum kolları pek fedâkârlık ile edindikleri mevâki'-i mühimmeyi bi'z-zarûre terke mecbûriyyet gördüler. Bu muvaffakiyyetsizlik üzerine, Mehmed Ali Pâşâ, taburları geriye; Vodiçe etrâfına aldı. Onuncu, on birinci ve on ikinci günleri, merkez-i saltanatın evâmîr-i 'adîde-i şedidesine muhâtabıyla vakit geçürüb ta'arruz va'adlerini yine başından fırlattıktan sonra, nasılsa geceleyin sâ'at iki sularında gündüz ki va'adından nükûlü hükmederek ricat emrini verdi; kendisi de kalkdı, Katselova'daki Ahmed Eyyûb Pâşâ ordugâhına kadar bir baş gitdi. MehmetAli Pâşâ telgrafnâmesinde "Eylülün on üçüncü gecesini Helvâcî Yenicesi'ne vardı" diyor. İhtimâl ki birkaç tabur varmış evvele. Çünkü, Vodiçe ile Helvâcî Yenicesi'nin arası nihâyet iki buçuk sâ'atden ziyâde değildir. Hâlbuki geriye hareket emrinin gece verilmesi ve bu emirde erzâk u mühimmât u eşyânın ihrâk olunmasının da indirâcî hasebiyle vakitsiz ve böyle ağır bir emr-i i'tâsı Ordû-yı Hümâyûn'a bir perîşânlık getirerek eylülün on üçüncü günü akşamüstüne kadar ancak taburların ve peyderpey gelen neferâtın ardı alınabildi; ordunun zâten bir kısmı Cum'a

cihetine ve bir kısmı Hezargrad cihetine ifrâz olduğu ve bu emirler layıkıyla anlaşılmadığı için, her iki kolordunun taburları yanlış yollara gitti. Hatta gece hâliyle Hezargrad tarafına çekilecek iki tabura vaktiyle emir verilmeğede unutulduğundan, anlar ta'biye edildikleri bir noktada o gece düşman karşusunda kalub ferdâsı sabâhı ordunun gaybûbetiyle kendilerinin yalnızca kaldıklarını anladıklarından Cum'a'ya doğru çekülüb gitmişlerdi. Eğer bu lüzûmsuz ve perîşân ricat-ı leylîden Ruslar haberdâr olub da 'Asâkir-i Şâhâne'yi velev bir tabur askerle ta'kîb etseler idi, bir büyük felâketin vukû'ı muhakkak idi. Bu husûsda çok gaflet etmişler; çünkü kâffe-i mevcûdâtın yanması emri üzerine bir hayli çadır ve mühimmât yakdırıldığı gibi, 'ale'l-'acele iştigâli mümkün olamayan pirinç ve arpa gibi havâyic dahi bir mûcib-i emr-i meşrûh üzerine rugan sâde dökülerek ihrâk edilmiş olduğu ve Ordû-yı Hümâyûn'un kaçacağı 'âdetâ îmâ vü i'lâm kılındığı hâlde, Ruslar temâmiyle gaflet ederek bir fırsat-ı 'azîme fevt etmişler. Yâhûd ta'bîr-i dîgerle diyebiliriz ki, MehmetAli Pâşâ'nın bu emr-i bî-hûşânesi, düşmana ta'arruz u hücum ü vazifesiyle mükellef ve evvel-bâbda mütevâliyen o emr-i kat'îye ahz edegelen Ordû-yı Hümâyûn'ı lemhatü'l-basarda mahv u perîşân etmekle kâfi iken, lütf-ı mahz-ı Cenâb-ı Yezdân, 'âsâkir-i Müslimîn'e mücerred tarîk-i necât u selâmet küşâdîçün Ruslara bir gaflet müstevlî etdi.

(Sayfa 161)

Şimdi şu vekâyi'-i müteselsile-i hakîkate gözönüne alındığı hâlde, Mehmed Ali Pâşâ'nın Vodiçe'ye doğru ilerleyüb Çerkovine'de harb etmesi Rusyalıların imdâd alub almadıklarının tahkîki için olmadığı ve Çerkovine Muhârebesi'nde 'asâkir-i muhâceme-i şâhâneye ihtiyât olarak sevk edilen 'Asâkir-i Mısriyye'nin lâzım olan noktaya vaktiyle yetişmesi, yine Mehmed Ali Pâşâ'nın bir sevkü'l-ceyş hatâsından 'ibâret bulunduğu Rusların Çerkovine'yi terk ile râhat râhat Bele'ye çekildiğinin hîçde aslı olmayub bi'l-'akis Çerkovine Muhârebesi'nin üçüncü gecesini Mehmed Ali Pâşâ ma'hûd ricat-i gayr-ı muntazama-i leylî ile 'Asâkir-i Şâhâne'yi Cum'a ve Katselova taraflarına çekdiği tahakkuk etmiş olur.

Mü'ellif "Süleymân Pâşâ Şıpka önünde verdiği telefât ile Mehmed Ali Pâşâ'yı istizhâr edecek hâlde bulunmadığı ve 'Asâkir-i Mısriyye'nin harekât-ı vâkı'asıyla Tuna Ordusu sol cenâhının harekât-ı vâkı'ası dûçâr-ı eşkâl edildiği cihetle, Mehmed Ali Pâşâ, yalnız o vakte kadar istihsâl eylediği muvaffakiyyet ile iktifâ ederek tertîbât-ı

mutasavveresini terk eyledi ve binâen‘aleyh Rusyalılar dahi terk etmeğe mecbûr oldukları Ostroko, Ablava ve Ostriçe mevki‘ilerinin arkasına rahat rahat çekildi.” diyor.

Benim Şıpka’daki mevcûd kuvvetim, Şıpka hücûmuna kable’l-mübâşere, (26526) neferden ‘ibâret idi. Ağustosun dokuzundan yirmi birine kadar, ya‘ni on bir gün müddet zarfında verdiğim şühedânın mikdârı (1602) ve mecrûhîn dahi (5142) neferden ‘ibâret olduğunu ve bâkî (19782) nefer kaldığını yukarıda zikretmiş idim.

Geceli gündüzlü on bir gün devâm eden bir mukâtele-i hûnrîzânede, (1602) şehîd kat‘â istiksâr olunamaz. Hatta muhârebe-i hâzırada gerek Rûm ili ve gerek Anadolu cihetlerinde ‘âdî bir hâdise ile bu mikdârda ve daha ziyâde telefât verildi. Şıpka muhârebâtının şöhreti, mevki‘inin münâ‘ati, muhâcemedeki şiddeti, târîhlerde bile ‘adem-i mesbûkiyyeti, nazar-ı insâfa alınırsa bu mikdâr telefât ile kurtulunmuş olması dahi bir büyük kazanc ‘addetmek lâzım gelir. Rusların telefâtı, bunun üç dört misli olduğunu yukarıda zikretmiş idik. Eğer lâ-ker dûryân muharrirlerine edilen ihbârât ve ilkâât gibi ordumuzun mevcûdî seksen bin ve mikdâr-ı telefât dahi yirmi bin olsa idi, verdiğimiz telefâtıdan dolayı mösyö mü’ellifin MehmetAli Pâşâ’yı istizhâr edecek kuvvetimiz kalmadığını dermiyân etmesi bir dereceye kadar yakışık

(Sayfa 162)

alabilir idi. Lakin topu topuyirmi altı bin mevcûdum var idi. Hiç telefât da vermiş olmasam hem Şıpka’daki düşman ile uğraşmağa hem de Mehmed Ali Pâşâ’yı istizhâr etmeğe yine muktedir olamaz idim. Ruslar, Şıpka’nın müdâfa‘asına mu‘ahharan bir buçuk kolordu kadar asker celb ü cem‘ etmişlerdi. Saff harbinden altı bin vükûr-ı şehîd ü mecruh noksân bularak mevcûdî on dokuz bin kişiye tenezzül eden ordumuz ne kadar gayret etse, ancak karşısındaki düşmana mukâvemet hâlini muhâfaza edebilir idi. Bu hakîkât merkez-i saltanatcada anlaşıldığından mevcûdumuzu ta‘arruza muktedir bir mikdâra iblâğ için, üç bin ‘acemi efrâd ile on altı tabur asker irsâli takarrur etdi ve peyderpey göndermeğe de başladılar. Lakin yukarıda dahi söylediğimiz vech ile bizi muzafferiyet için mev‘ûd olan bu askerinin Mehmed Ali Pâşâ’nın istizhâr etdiği 6 –Eylül – 93 târîhine kadar daha arkası alınmamış idi. Fi’l-hakîka ben Mehmed Ali Pâşâ’yı istizhâr edecek hâlde değil idisem de, bu ‘adem-i iktidâr, Şıpka’da verdiğim telefâtıdan münbe‘is olmayub mevcûdumun zâten killetinden nâşî idi. Bu hakîkat Mâbeyn-i Hümâyûn’dan ve makâm-ı ser-askeriden

Mehmed Ali Pâşâ'ya yazıldığı hâlde, müşârünileyh nasılsa anlamak istemeyerek yine ecnebî muhbirlerine mevcûdumuzu pek kabarık bir mikdâr ile i'lân u işâ'a eyledi.

Asâkir-i Mısriyye'nin harekât-ı hatâkârânesiyle, Tuna Ordusu sol cenâhının harekâtı, dûçâr-ı eşkâl edilmek bahsine gelince: Hakîkati bir keşif ta'arruzı olmak üzere telgrafnâme-i resmî ile i'lân ettiği ve sahîhen de bir büyük muhârebe 'add u i'tibârına şâyeste değil iken bir maksad-ı 'azîme hizmet edebilmesini der-'uhde eylediği Çerkovine Muhârebesi Mehmed Ali Pâşâ'nın nefsü'l-emrde kendi killet-i tedbîr ve irtikâb-ı hatî'âtından şu netîce-i seyyi'eyi bulmuş iken "Mısırlıların harekâtı Tuna ordusunun sol cenâhı harekâtını eşkâl etdi" devaleri bile güldürecek ahvâl-i garîbedendir. Mehmed Ali Pâşâ o târîhde resmen öyle bir iddi'âda bulunmadı. Gerçi kendisini müdâfa'a edecek olan gazete muhbirlerine bu yolda bir neşriyyât ile setr-i kabâyıh etmek istedise de devletce kabûl u i'timâd olunabilir bir kuvveti hâ'iz sözlerden olmadığından ve on tabur Mısırlının yine kendi hatâ-yı sevkü'l-ceyşi olmak üzere vakitsiz ve yanlış yoldan gönderilmesinden nâşî mahall-i vak'aya lâzîmî olan zemânda yetişememesi olsa olsa o günkü muhârebeyi netîcesiz bırakabilir bir hareket sayılacağından binâen'aleyh lisân-ı resmî ile öyle bir söz tefevvuh eylemedi. Hatta MehmetAli Pâşâ, 9 Eylül93

(Sayfa 163)

târîhlü telgrafnâmeside, ertesi günü yine harbe devâm edeceği müdde'î ve 10 – Eylül – 93 târîhlü telgrafnâmesinde pek çok hüçûm hâzırlıkları tedârik eylediğini de hâkî idi.

Gerçi MehmetAli Pâşâ, mü'ellifin ta'bîrinde, o güne kadar istihsâl ettiği muvaffakiyetiyle, ya'ni Kara Hasanlar ve Katselova Muhârebesi ve Çerkovine keşif ta'arruzîsiyle iktifâ etdi ise de, bu iktifâ ne benim istizhâra 'adem-i kudretimden ve ne de Çerkovine'de sekiz on tabur 'Asâkir-i Mısriyye-i ihtiyâtiyyenin bir yanlış hareketinden münbe'is idi. Mösyö mü'ellif, "Mehmed Ali Pâşâ bu esbâbdan dolayı tertîbât-ı mutasavveresini terk eyledi." diyor. Biz Mehmed Ali Pâşâ'nın harekât-ı ta'arruziyye için tertîbât-ı mutasavveresi olmadığını ve bu Çerkovine Muhârebesi'ne kadar bilâ-ihtiyâr gösterdiği harekât-ı takaddümiyye, merkez-i saltanatın sâ'ika-i icbârâtıyla vukû'a gelmiş icrâât-ı zarûriyye cümlesinden bulunduğunu bundan mukaddem delâ'il ü muharrirât-ı resmiyye ile isbât etmiş idik. Rusların Ostroko ve Ablava ve Ostriçe mevki'ilerinin arkalarına râhat râhat çekilmeleri emr-i tabî'î olub, ana müsâ'ade eden vak'a ise, Mehmed

Ali Pâşâ'nın Lom'un arkasına kadar bilâ-lüzûm u sebep ber-vaz'-ı perîşânî ile çekilüb gitmesi oldu. Mehmed Ali Pâşâ terk-i mevâki' etdikten sonra Ruslar yeni bir vaz'iyet-i harbiyye almak üzere eski tutdukları nukâtın ba'zılarını tahliye ile topluca ber-hatt-ı harb ahz etdiler.

Mü'ellif "MehmetAli Pâşâ besbelli Rusyalıların kuvve-i mevcûdelerine vâkîf olmadığından, on beş bin kişiden ziyâde Rusya askeriyile müdâfa'a olunmakta olan mevâki'-i müstahkemeye ayın yirminci günü on iki bin kişi ile hücum gösterdi." diyor.

Rusların on iki taburu on beş bin kişi etmeyeceği gibi, Mehmed Ali Pâşâ'nın hücumu sevk ettiği dokuz taburun mevcûdı dahi hiçbir vakit on iki bin kişiyi doldurmaz. Hücum, eylül efrencinin yirminci günü olmayub yirmi birinci ya'ni eylül-i Rûminin dokuzuncu günü olduğunu yukarıda Mehmed Ali Pâşâ'nın telgrafnâmesiyle irâ'e etmiş idik. Mü'ellif daha beş on satır aşağıda dahi muhârebeyi "Ayın yirmi ikinci ya'ni eylül-i Rûminin onuncu günü vukû' buldı" deyü ta'rîf ü tafsîl ediyor. Bu tafsîlâtda, Çerkovine'nin yamacı üzerine hücum eden Rıf'at Pâşâ kumandasındaki taburları altı tabur diyor ise de, tahkîkimize göre dört tabur idi. Mü'ellif, vak'ayı ta'rîf eder iken "Bir çarık sonra 'Osmânlı ve Rusya askerleri ikisi birden Rusya siperleri içinde bulundılar. Bu hâlde vukû'a gelen kargaşalık (163) pek müdhiş idi; lakin 'Osmânlılar çekilmeğe mecbûr olduklarından, zabt ettikleri arâzîyi hatve be hatve terk etmeğe başladılar" diyor. Çekilmek mecbûriyeti yalnız 'asâkir-i ihtiyâtiyyenin yetişmesinden münbe'is değil idi. Eğer muhâcimlere Mehmed Ali Pâşâ, cebhâne olsun

(Sayfa 164)

yetişdirebilse idi, zabt ettikleri nukâtı elden çıkarmazlar idi. Hayf ki cebhâneleri dahi tükenmiş idi ihtiyât olarak i'zâm edilen 'Asâkir-i Mısriyye Mehmed Ali Pâşâ'nın hatâ-yı sevkü'l-ceyşiyile bir takım fenâ ve geçilmez yollardan ilerleyelim deyü uğraşır iken bir fırsat-ı 'azîme fi'l-hakîka fevt ü zâyi' oldu.

Müellif "mütemâdiyen imdâd almakda olan Rusyalıların hücum göstermelerine kadr-i mukâvemet edemeyeceklerini Osmanlılar anladıklarından, Baniska Lom'mın arkasına çekildiler." diyor.

Mehmet Ali Paşa'nın Çerkovine Muhârebesi, eylülün dokuzuncu günü ve Çerkovine karşısındaki Vodiçe ordugâhını terk etmesi, eylülün on ikinci gününün akşamından

sonra ve Baniska Lom'ının ötesine Katselova'ya çekilmesi ise, eylülün on üçüncü ve on dördüncü günleridir. Ahmed Eyyûb Pâşâ'nın Sinan Köy'ündeki fırkası dahi eylülün on dördüncü günü gelüb Katselova'da birleşdiler. Ya'ni Ordû-yı Hümâyûn'un Baniska Lom'ının arkasına çekilmesi eylülün on dördüncü günü vukû' buldu. Yoksa mü'ellifin siyâk ifâdesinin işrâb ettiği gibi Çerkovine Muharebesi günü hemân Baniska Lom'ının ötesine çekilmiş değildir.

Mösyö müellif “Ayn yirmi bir ve yirmi ikinci günleri hareketsiz geçmiştir. Yirmi üçüncü gün Rusyalılar Çayır Köy'i yamacında sahrâ istihkâmları inşâsına başladılar ve yirmi dördüncü günü nümâyîşler icrâ eylediler. Osmanlılar bu nümâyîşleri hücum-ı hakiki zannederek ricata başladılar” diyor.

Vukuatın sûret-i cereyânından bî-haber bir ecnebî sinyorokun yazacağı târîh, bundan daha doğru olamaz ya! Ayn yirmi birinci yani eylül-i Rûmî'nin dokuzuncu günü Çerkovine Muharebesi vukû' buldı. Onuncu ve on birinci ve hatta on on ikinci günü ya'ni eylül efrencinin yirmi ikinci ve yirmi üçüncü ve yirmi dördüncü günleri hareketsiz geçti. Yukarıda ber-tafsîl anlatdığımız vechiyle Mehmet Ali Paşa bu günleri de İstanbul, musammemi olan ricata iknâ' için çalışıyor idi. Rusların bu müddet içinde Çerkovine ve Varbuka ve Çayır Köy'ünde istihkâm inşâsıyla iştigâl eylemeleri tabii ve zarûridir; çünkü Mehmet Ali Paşa eylülün dokuzuncu

(Sayfa 165)

gün ki harbini İstanbul'a ve 'umûm kumandalara bir keşif ta'arruzı deyü i'lân etmişdi. Keşf-i ta'arruzîler ise, hücum-ı 'umûmîlerin mukaddemâtıdır. Ruslar ise, eylülün on ikinci günü öyle göze çarpacak ve Ordû-yı Hümâyûn'ı havfen ricata icbâr edecek bir nümâyîş icrâ etmediler. Mehmet Ali Pâşâ'nın ricatı ise, Rusların hücum edeceği emârâtından havfen vukû' bulmuş bir şey olmayub, ne gibi esbâb u muhâberâta müstenid olduğu yukarıda sûretlerini zikrettiğimiz muhâberât-ı telgrafıyyeden anlaşıldı.

Müellif “Osmânlı cenerali Çayır Köy'ünde mazhar-ı muvaffakiyyet olmayacağını hesâba katmadığından, on birinci kolordudan Ceneral Şakovesyki'nin getirebileceği imdâdı men' etmek üzere Elena 'aleyhinde bir nümâyîş icrâ etmek için, livâlarından birisini me'mûr etmiş idi. Bu nümâyîş şiddetli bir Çarha Muhârebesi'ne sebebiyyet verdi ki, târîh-i vukû' eylülün yirmi dördüncü günü olub, Maryan Muhârebesi nâmıyla meşhûrdur. Bu muhârebede dahi 'Asâkir-i 'Osmâniyye karyelerini muhâfaza etmek üzere

Bulgarlar tarafından inşâ olunan istihkâmâtı biraz müddet işgâl eyledikten sonra yine püskürtülmüşlerdir. Çayır Köy ‘adem-i muvaffakiyyetinden sonra ise bu kolun, tekrâr hüçüm îkâ’ eylemesine hiçbir sebep kalmadığından ‘Osmân Pâzârı üzerine çekildi.’ diyor.

İşte bizim mösyönün her nev‘-i ma‘lûmâtı bu kâbildendir. Elena ‘aleyhine bir nümâyiş icrâsıyla Ceneral Şakovesyki’nin kumandasındaki on birinci kolordunun on birinci fırkasından, Çerkovine’de Rusya ‘asâkirine melhûz olan mu‘âveneti men‘ için ittihâz-ı tedâbir eden Mehmet Ali Paşa değil, ben idim. Bu nümâyişi icrâ eden Mehmed Ali Pâşâ ordusunun livâlarından biri olmayub benim taht-ı kumandamda vâki‘ ‘asâkir-i mu‘âvene ser-kerdesi refâkatindeki birkaç yüz başıbozuk idi. Gerçi Mehmet Ali Paşa Vodiçe’den ileriler ise İstirayka’da Kaymakam Nazîf Beğ kumandasında bulunan dört tabur Asâkir-i Şâhâne ile Hâ’in Boğazı’ndan Mîrlivâ Şükrü Pâşâ refâkatindeki altı tabura, Eline ‘aleyhine bir hareket-i ciddiyye icrâsı için hâzırlık emrini vermiş ve hatta o sırada sekiz on tabur askerle Şıpka’nın Tarâvete cihetinden bi’z-zât sarkmağa hâzırlanmış idisem de bunların cümlesi Mehmet Ali Paşa’nın Çerkovine’den Bele’ye doğru ilerlemesine mevkuûf u mu’allak idi. Ahmedlideki mu‘âvene ‘asâkiri, düşmanın kuvvetini, vaz‘ını anlayarak musammem olan hareket-i ta‘arruziyyede ‘Asâkir-i Şâhâne’ye delâlet u keşf için ileri sevk olunmuş idi. Saadet Girây Pâşâ bu bâbda ki emri eylülün dokuzuncu günü alarak, on ikinci günü mevki‘-i icrâyâ

(Sayfa 166)

koyabildi. Hâlbuki 10, 11, 12’inci günleri Mehmet Ali Paşa ta‘tîl-i harekât etmiş idi. Lakin 9 Eylül târifli telgrafnâmesinde, ta‘arruz devâm edeceğini yazdığı ve on birinci günü merkez-i saltanatda verilen emir dahi, ta‘arruzun icrâsından ‘ibâret olub on ikinci günü MehmetAli Pâşâ’nın üç günden beri ta‘tîl-i harekât-ı askeriyeye etmiş olduğu haberini aldısamda merkez-i saltanatın evâmîr-i kat‘iyyesine muhâlefet cesâretinde bulunacağını hâtırlamadığım cihetle, gerek Se‘âdet Pâşâ’ya verdiğim keşif ve gerek Elenaaleyhine İslimiye, İstirayaka ve Hâ’in Boğazı’ı kumandanlıklarına verdiğim hüçüm hâzırlığında bulunmak emirlerini ta‘dîle lüzûm görmemiş idim. Şiddetli bir Çarha Muharebesi nâmiyle ve meşhûr Maryan Muhârebesi unvânıyla mü’ellifin tavsîf etdiği muhârebenin journali işte budur.

Kumandan-ı Umûmî Devletlü Süleyman Paşa Hazretlerine

Telgraf-i emr-i ‘âlîlerine imtisâlen, ve Cenâb-ı Hakk’ın muhâfaza ve istimdâd-ı rûhâniyyet-i Peygamberiyyeye istinâden geçen pazar günü Maryan’ı civârında bir Balkan’a piyâde ve süvârî kuvve-i mu‘âveneyi bi’l-cem‘, liecli’t-tecrûbe, bir bölük Elena’ya doğru gönderilmiş olmasıyla biri büyük ve biri kâtar topı olarak, iki kıt’a top ve bin beş yüz kadar piyâde ile yüz elli mikdârî süvârîden ‘ibâret kuvveti olduğu anlaşılmiş ve o gece orada kalınmışdı. Asâkir-i merkûmeyi üç koldan tertîb ve süvârîleri doğrıca bir hamlede Eline’ye girmeleri tensîb ile işbu pazar-ertesi sabahı hareket ve muhârebeye mübâderetle devam eden yedi bucuk sâ‘at mücâdele-i şedîdede, bir kol Kanatol karyesini dığer bir kol dahi Kostil ve Lakuran karyelerini çığneyüb geçmiş ve süvârî ise, mezkûr Eline önünde tabyasının birisine girmiş ve karşıda ise, fırkanın birisi kemâl-i keremiyyetiyle sebât eylemiş olub muzafferiyât bizim tarafda kalarak altı nefer şehîd ve altı nefer yaralı ve dört hayvân telef ve dört hayvân dahi hafifce yaralanmış olub, düşmandan yüz elli nefer maktûl ve hayli yaralı vukû‘a getirilmiş ise de, mezkûr tabyanın terkiyle Elena’nın zabtına muvaffak olunamamış, bu da düşmanın lâyenkatı‘ yağdırdığı gülle ve tabya ve istihkâmlarının rasânetiyle ‘asâkir-i mu‘âvenenin top danelerinden mücânebet ve ihâfelerinden ilerü gelmiş ve esnâ-yı harbde, zikr olunan Kanatol ve Lakuran ve Kostil karyeleri ihrâk edilmişdir. İstraka ve Keçidere fırka-i askeriyyesi birlikde olsa idi düşmanın toplarının ahziyle mezkûr Elena’nın suhûletle zabtı mukarrer

(Sayfa 167)

idüğünün arz u işarıyla beraber bademâ zikr olunan Keçidere ve İstraka fırkasının birlikde hareket eylemesine müsâ‘ade ve emr ü irâde buyurulması ve olmadığı hâlde buraların ahvâl-i mevaki’-i esheliyyetinin hakipay-ı velî-nimetlerine şifahen arz u tefhîm eylemek üzere savb-ı samîlerine azimet-i acizaneme müsaade buyurulmak bâbında.

12 Eylül 93 / Saâdet Girây

Benim menviyyat u musammematımdan Saadet Giray Paşa’nın bi’t-tabi‘ haberi yok idi. Vazîfesi ber-keşf-i ahvâl-i düşmandan ‘ibâret olduğu hâlde İstirayka ve Keçidere fırkası birlikde olsaydı düşmanın toplarıyla Elena’nın zabtı müyesser olur idi gibi telgrafnamesinde bir ma‘lûmât-fürûşluk ediyor. İstirayka’da dört tâbur ve Keçidere’de bir tabur ‘Asâkir-i Şâhâne var idi. Kendisinin refâkatinde o havâlinin yerli başıbozuklarından ‘ibâret beş altı yüz kişiden mürekkebe bir kuvve-i gayr-i muntazama bulunuyor idi. Elena ve

civarında o târîhli Rusların bir livâ askeri bulunduğı gibi Keserova'da bulunan on birinci fırka dahi her vakit Elena'nın imdâdına yetişebilecek hâl u vaz'ıda bulunduğından, binâen'aleyh pâşâ-yı mûmâileyh evvel-bâbdaki ma'rûzı hükümsüz bir safsatadan 'ibâret idi. O târihde Elena'nın istirdâdı, İstirayka'daki taburlara Hain Boğazı taburlarının da inzimâm-ı mu'avenetleri ile hâsıl u müyesser olabilir idüği, ben dahi, işte evvel-bâbdaki evâmîr-i mukteziyyeyi vererek tehyi'ât-ı lâzime ile meşgûl idim hatta Mehmet Ali Paşa'nın mezkûr 13 – Eylül – 93 târîhli ve ricat ile hareket-i ta'arruziyeden ferâgatini meş'ar telgrafnâmesini almadan mukaddem Saâdet Girây Paşa'dan aldığım dîger bir jurnal üzerine, Elena'nın 'inde'l-keşf ahvâl-i askeriyyesinin neden 'ibâret olduğını ve arâzisinin süvârî harekâtına derece-i müsâ'adesini ve Elena'nın zabtı için Hain Boğazı'ndan Şükrü Pâşâ'nın dahi hareket etdirileceğini Se'âdet Giray Paşa'ya yazmış ve kendüsinden işbu cevâbnâme-i telgrafiyi almış idim:

Huzûr-ı Alî-i Hazret-i Kumandanîye

12 Eylül 93 târîhli telgraf emirleri alındı. Elena'nın zabtı İstraka ve Keçidere taburlarının birlikte bulunması mütevakkıfdır. Bunların ilerilemesinde bir gûnâ tehlike yoktur. 'Arz etmiş olduğım muhârebede, Elena'ya yarım sâ'at mahale gidilüb bir tabyası alınmış ise de, 'asâkir-i mu'âvene ahvâli ma'lûm-ı 'âlîleridir; düşmanın toplarından havfle bizi ricata mecbûr etdirdi. Şimdiki noktamız, Elena'ya bir sâ'atdır. Şükrü Pâşâ ile birleşdiği hâlde,

(Sayfa 168)

Cenâb-ı Hakk'ın lütfiyle sür'atle ilerileneceği şüphesizdir. Üç yüz kadar çerâkese gönderilürse, süvârîye elverişli olduğını 'arz eylerim fermân.

13 Eylül 93 / Saadet Giray

Muahharan Mehmet Ali Pâşâ'nın ma'hûd telgrafnâme-i ric'iiyesini almaklığım üzerine Se'âdet Girây Pâşâ'ya işbu emri yazdım:

Saâdet Giray Paşa'ya

12 Eylül 93 târîhli telgrafınızı şimdi aldım. Ve 'avn-i Hakk'la istihsâl eylediğiniz muzafferiyetden memnûn ü müteşekkir oldum. Gazanızı tebrîk ederim. Şu hareketinizden murâd, düşmanı tehdîd için bir nümâyiş icrâ etmek idi. İşte o maksad lehu'l-hamd hâsıl

oldı. Binâen‘aleyh, şimdi Elena’nın zabtına kıyâm lâzım değildir. İnşâ‘Allahü Te‘âlâ vaktini ben size bildiririm. Malûmât-ı şifâhiyye i‘tâsiçün burayı teşrîfiniz mümkün olur ise de, o hâlde şimdi oraca mevcûd-ı mu‘ayyetiniz olan ‘asâkir-i mu‘âvene dağılır ve bir daha toparlanmaları müşkil olur mülâhazasında bulunduğumdan, binâen‘aleyh başlarından ayrılmamanız daha güzel olur zannederim. Mamafîh avdetinize kadar asâkir-i merkûmenin hîçbir ferdinin dağılmayacağına kanaatiniz ve anları kemâkemân hüsn-i idâre ve istihdâm edebilecek oraca bir vekîl-i muktediriniz varsa teşrîf edebilirsiniz.13 Eylül 93 / Süleyman

Saadet Giray Paşa’ya emr-i mezkûrı yazdığım gibi, Hain Boğazı kumandanı Şükrü Pâşâ’ya da, Sa‘âdet Girây Pâşâ’nın jurnali medlûlını ma‘a’l-hikâye Hâ’in Boğazı ile Elena arasındaki İzlatayra Namrus mevki‘ine ta‘arruza artık hâcet kalmadığını yazmış idim. Çünkü, bu ta‘arruz İstirayka’daki taburları Saadet Giray Paşa mu‘âvenesiyle birlikte Elena ‘aleyhine sevk ü tahrîkden mukaddem, Hâ’in Boğazı ile Elena arasındaki İzlatayra Namrus mevki‘ini ki, koca Balkan’ın şimâl u resânının en hâkim noktasıdır, elde ederek Hâ’in Boğazı cihetinden Elena ‘aleyhine icrâ olunacak hareketi teshîl için tasârlanmış idi. İşte Şükrü Pâşâ’nın evvel-bâbda bize yazdığı telgrafnâme sûreti:

Şıpka’da Huzûr-ı Sâmi-i Hazret-i Müşîr Ekremî’ye

Asâkir-i Şâhâne’ye ta‘arruza hâzırlanmış ise de, havâ pusu ve bârân ve elyevm nüzûl eylemekde bulunduğundan havânın mikdâr-ı müsâ‘adesi beklenilmekte iken Sa‘âdet Girây Pâşâ’nın muzafferiyet tebşîriyle

(Sayfa 169)

izlatayra üzerine ta‘arruza hacet kalmadığı hakkında emr-i telgrafî-i hıdivîleri şeref-vürûd etdi. İşbu muzafferiyet-i celîlelerinin tebrîkiyle nice nice muzafferiyet devletleri eltâf-ileyhden tazarru‘ u niyâz olunmaktadır fermân.14 Eylül 93 / Mirlivâ Şükrü

İşte mü’ellifin bu bâbda ki ma‘lûmâtı dahi galat u hatâ-âmîzdir. Çayır Köy ‘adem-i muvaffakiyyetinden sonra, bu kol, ‘Osman Pazarına çekildi” diyor ki, o civâr ahâlîsinden ‘ibaret bulunan asâkir-i muâvene-i mezkûre muhârebenin son günlerine ve ‘umûm ricat emr-i ‘umûmîsine kadar Ahmedliden geriye, bir yere gitmediler. İstirayka’daki taburlar dahi, emr-i ‘umûmî-i mezkûr üzerine tahliye-i mevki‘ eylediler.

Müellif “Bu sırada MehmetAli Paşa ordusu kemâl-i intizâm ile çekilüb şimâlde bulunan ‘Osmânlı ordusuyla birleşdikten sonra eylülün yirmi altısında Katselova’da tevakkuf eyledi.” diyor.

MehmetAli Pâşâ’nın Vodiçe’den Katselva’ya hareketi, tevârîh-i harbiyyede misli nâ-mesbûk ve sebebsiz bir intizâmsızlıkla çekilmekten ‘ibâret olduğunu yukarıda bast u tafsîl etmiş idik. Bu bî-lüzûm ricat-i gayr-i muntazama devletcede nazar-ı ehemmiyyeti açarak hatta Mehmed Ali Pâşâ’nın ‘azli dahi bunun için vukû’ bulmuş idi. Mü’ellifin şimâlde bulunan ‘Osmânlı ordusu dediği; Ahmed Eyyûb Pâşâ’nın Katselova’daki Sabit Paşa fırkası olacaktır.

Mü’ellif MehmetAli Pâşâ, teşrîn-i evvelin beşinde mu‘âmelât-ı cedîdeye başlamak üzere, ba‘zı tedâbîr ittihâzıyla meşgûl olmakda idüğü, mâh-ı mezkûrun ikinci gecesi, baş kumandanlıktan ‘azl edilüb, yerine Süleymân Pâşâ’nın nasb eylediğine dâ’ir İstanbul’dan bir emr-i telgrafî aldı.” diyor. Mehmed Ali Pâşâ’nın mu‘âmelât-ı cedîde-i harbiyyeye başlayacağı eylül-i Rûmî’nin yirmi birinci çehâr-şenbe günü idüğü, teşrîn-i evvel efrencinin üçüne müsâdifdir. İhtimâl ki, mü’ellifin yazdığı gibi, teşrîn-i evvel efrencinin beşinci günü bed’en edeceği idi; lakin, evvel-bâbda makâm-ı sadârete yazdığı telgrafnâme sûretî budur:

Makâm-ı Sadâret-‘uzmâya

Evvelce dahi ‘arz olunduğı vechiyle bulunduğumuz Yuvan Çiftliği’nden yarınki çarşambagünü ‘ale’s-sabâh üç fırka ile Dumakil üzerine icrâ-yı harekete karar verilmişdi.

(Sayfa 170)

Bu gece aldığım 20 Eylül 93 târihlü emir-nâme-i telgrafî-i sadâret-penâhiyeleri müfâd-ı celîline nazaran Süleymân Pâşa hazretlerinin Hezargrad’a bi’l-vürûd yarın buraya muvâsalat edecekleri bedîhî bulunmuş ve şu hâlde emir kumanda bi’t-tabî çâkerlerinden sâkıt olmuş idüğünden, işbu harekât-ı muharrere-i mühimmenin zarûri te’hîr kılındığı ve müşârünileyh hazretlerinin vusûliyle berâber Der-se‘âdete ‘avdet olunacağı ma‘rûzdur.

20 Eylül 93 Mehmed Ali

(Sûret-i Emr-i Samî)

Süleymân Paşa Hazretlerine

MehmetAli Pâşâ hazretlerinden 20 – Eylül – 93 târihlü makâm-ı celîl-i sadâret-penâhîye mevrûd telgrafnâmenin sûreti aynen balaya nakl olunmuşdur. Müşârünileyh hazretleriyle görüşülmüş olacağı cihetle işbu telgrafnâme meAline ve kendülerinin bu bâbda olan tedâbîr ve mütâla‘âtına zât-ı ‘âlîlerince ma‘lûmât hâsıl olmuş olacağı derkâr ise de, ihtiyâten beyân-ı hâle ibtidâr olundu.20 Eylül93

Mehmet Ali Paşa'nın evvel-bâbdaki fikr ü tedbîrine gelince: Eylülün yirmi birinci ya'ni teşrîn-i evvel efrencinin üçüncü günü yolda Hezargrad ile Kâdiköy arasında kendisine tesâdüf etmiş idim: Bir gün evvel makâm-ı sadâretten aldığım emir üzerine Dumakil hücûmı hakkındaki tedâbîr u mütâla‘âtını kendüsinden su'âl eyledim.

Su'âl-i mezkûr üzerine MehmetAli Pâşâ dahi ber-vech beyân-ı mütâla‘a eyledi:

“Kâdiköy’ünden ileriye Rusların Dumakil istihkâmâtı üzerine hücûm etmek üzere üç kol hâzırladım idi. Bu hücûm kolları Dumakil’in zabtınca bir suhûlet görürler ise, Bele’ye kadar ilerileyecekler idi; lakin Bele’ye hücûm ile zabt çok güç ve külliyyetli fedâkârlık ister gibi mülâhaza ederim. Ve bu hareketden bir netîce ümmîdinde değilim. Ma‘mâfih İstanbul’dan lâyenkatı’ aldığım ta‘arruz evâmîr-i şedîdesi “mu‘attal duruyor” demesünler deyü beni bu harekete sevk ü icbâr etdi. Ve buna menbî Dumakil hareketine karâr verdim. Bence bu sene için muhârebe hitâm bulmuşdur. Çünkü, kış geldi. Ruslar, ya böyle hareketsiz ve mu‘attal bu kışı geçirmeğe veyâhûd Tuna’dan öte tarafa atlamağa mecbûr olacaklardır. Bizim vazîfemiz istatükoyı ya'ni hâl-i hâzırî muhâfaza etmektir” dedi. Mehmet Ali Pâşâ bu yolda ber-fikri, daha evvelce merkez-i saltanata yazdığı

(Sayfa 171)

10 Eylül 93, 13 Eylül 93 târihlü telgrafnâmeleriyle ‘arz u ilân etmiş idi. Bana da evvel vech ile mütâla‘asını tekrâr etmiş oldu. Ben de Mehmet Ali Paşa ile mülakât olduğımı işbu telgrafnâme ile müfâm-ı sadârete ‘arz etdim:

Makam-ı Sadaret-‘uzmuya

Bugün esnâ-yı râhdâ MehmetAli Paşa hazretleriyle mülakat olunarak şimdi, ya'ni akşamdan sonra sâ‘at birde Kadıköy ordugâhına muvâsalat olduğu ma‘rûzdur.

21 Eylül 93 / Süleyman

MehmetAli Paşa, mu'ahharan İstanbul'a vusûlunda merkez-i saltanatını dahi kendi fikr ü re'yine celb etmiş olmalı ki, o vakte kadar Tuna Şark Ordusu Kumandanlığı'na lâyenkatı' ta'arruz emri veren Mabeyn-i Hümayûn ve hey'et-i meclis-i askerî, Mehmed Ali Pâşâ'nın İstanbul'a vürûdını müte'âkıb tahvîl-i lisân ederek, bize ta'arruzda te'enni etmek ve vaz'-ı tedâfi'î almak ve ziyâde asker kırdırmamak gibi bir takım evâmîr-i tahzîriyye i'tâsına başladılar ki, evvel-bâbdaki telgrafnâme-i resmiyyeleri âtîde 'arz u irâ'e edeceğiz.

Mösyö müellifin Mehmet Ali Pâşâ hakkındaki mülâhazât-ı 'umûmiyyesinde muvâfık, gayr-ı muvâfık bir takım efkâr-ı mütâla'ât sarf eylediği sırada, "Rusyalılar dahi 'Osmânlıların bu tereddüdünden ve cenerallerinin aralarındaki tefrikadan istifâ ile arkadan merkez u tehaşşüd ile lâzım gelen imdâdı almağa vakt buldılar." diyor. Mehmed Ali Pâşâ intizâm-perver olsun, olmasın müddet-i idâresi olan yetmiş dört gün tarafında gösterdiği âsâr, iki kolordu ile Kara Hasanlarda bir livâ ve Katselova'da bir fırka Rus askerine galebe ile, Çerkovine'deki on iki tabur Rus karşusunda dahi bir perîşânî-i müdhişe ile çekilerek, vaz'-ı müdâfa'aya girmekten ibaretdir. Müşârün-ileyhin müddet-i idâresi bulunan yetmiş dört gün, temmuzun dokuzuncu gününden eylülün yirmi gününe kadar arada güzâr eden müddetdir. Bu müddet Rûm ili cihetinin mevsim-i harbi ve harekât-ı askeriyeye Sırbistan'a müsâ'ade bulunduğz zemânlar olmakla berâber, evâ'ili Balkanlarda ve Osman Paşâ'nın Plevne'de düşmana sahîhen dehşet vererek kuvve-i imdâdiyye celb ü da'vetine Rus imparatorunu mecbûr etdiği hengâm-ı ıztırâb idi. Mehmet Ali Paşa, şehir-i temmuz ile ağustos evâ'ilinde, Rusların bu hâl-i pür-ıztırâbından müstefid olmak lâzım iken "taburları tanzîm ediyorum; tedârakât-ı lâzimedede

(Sayfa 172)

bulunuyorum" gibi gösterdiği intizâm-perverlik ser-rişteleriyle, Tuna Şark Ordû-yı Hümayûn'ını ibtâl ü ta'tîl etdi. Ruslarda kuvve-i imdâdiyyelerini celb için vakitler kazandırdı.

Ordû-yı Hümayunların da harekât-ı ta'arruziyyeye müsâ'id olan en kıymetdâr vakitlerini zâyi' etdirdi. MehmetAli Pâşâ'nın 'umûmiyyet kumandayı terk eylediği 20 Eylül 93 târihinde ise, Rusların kuvve-i imdâdiyyesi dârü'l-harbe dâhil olmakda idi. Rusyalılar, Mehmet Ali Paşa'nın şu yetmiş dört gün içinde gösterdiği âsâr-ı tereddüdden mösyönün dediği gibi sahîhen istifâde etdiler; lakin, 'Osmânlı cenerallerinin aralarındaki tefrikadan nasıl müstefid olduklarını bilemiyoruz. Bu müdde'âbe olan tefrika, mü'ellifin

ta‘bînce benim Mehmet Ali Paşa’yı istizhâr edememekliğim olacaktır. Bu muzâharata imkân yokdı. Cereyân-ı vukû‘ât, başka sûretle oldığımı ve Mehmet Ali Paşa’nın bana mu‘âvenet ile me‘mûr ü mükellef bulunduğımı bâlâda evrâk-ı ‘adîde-i resmiyye ile irâ’e ve isbât eyledik. Anın için Mehmet Ali Paşa’nın ecnebî dostlarına isti‘mâl etdiği lisân-ı münâfikânededen intişâr eden bu tefrika mes’elenin kat‘â asl u mebnâsı yokdur; hâmilî bulunduğı bâr-ı mes’ûliyyeti şuna buna atarak tebri’e-i zâtı için îcâd etdiği bir iftirâ-yı sarîhdir.

Ahval-i Askeriyyemiz

Müellif “‘Osmânlu piyâdesi hâ’iz olduğı usûl ü intizâm u itaat-i askeriyye sâyesinde daha iyü işler görecek ve nâdir devletlerin askerlerinde bulunan hasâ’is-i şecâ‘at u sebâtkârâne, meşâkk u mihene tahammülleri ve riyâzata olan riayetleri kendilerini ba‘zı def‘a dahi harekât-ı tecavüzkârâneye girişdirebilecek sûretde idi. Hâlbuki netâyic-i ciddiyye ve kat‘iyye dahi ancak harekât-ı tecavüzkârânede bulunmak ile istihsâl olunur.” diyor.

Muhârebede isbât-ı vücûd eden Asâkir-i Osmâniyye ‘ale-l-‘umûm yedi sınıfdan ‘ibâret idi:

Sınıf-ı Evvel: Nizâmiye taburları;

Sınıf-ı Sâni: Redîf-i sınıf-ı mukaddem taburları;

Sınıf-ı Sâlis: Karadağ ve Sırp muhârebâtında, daha evvelce mu‘âmelât-ı harbiyyede bulunan ve ta‘lîm u terbiyye-i askeriyye gören tâlî taburları;

Sınıf-ı Râbi: İ‘lân-ı harb sırasında silâh altına alınan tâlî taburlarıyla yine o sırada teşkîl kılınan redîf-i sâlis taburları;

Sınıf-ı Hâmis: Müstahfiz-ı mukaddem u tâlî vü sâlis taburları;

(Sayfa 173)

Sınıf-ı Sâdis: Der-se‘adet’de ve ba‘zı vilâyetde bi’t-teşekkül mevâki‘-i harbiyyede sevk edilen mu‘âvene taburları;

Sınıf-1 Sâbi': Etrâf ahâlîsinden mevâki'-i harbiyyeye toplanub gelen başıbozuklar ile Anadolu ve Rûm ili kıt'alarından sâkin kabâil-i çerâkeseden, ordugâhlara tehaşşüd eden efrâddır.

Rûm ili dârü'l-harbinde, sınıf-1 evvel dahi birinci ve ikinci ve üçüncü ordular dâ'iresinde bulunan taburlar ile beşinci ordunun sırf 'Arab lisâniyle mütekellim efrâdından mürekkeb taburlar olmak üzere iki kısma ve keزالik sınıf-1 sâni vü râbi' dahi yine bu vechle ikiye ifrâz olunur. Mü'ellifin lisân-ı sitâyîşiyle yâd etdiği hasâ'is ü fedâ'iline, intizâm u itâ'at-ı askeriyye ve nâdirü'l-emsâl şecâ'at u sebâtkârâne meşâkk ü mihene tahammül ü riyâzata ri'âyet, sınıf-1 evvel ve sınıf-1 sâninin kısm-1 evveleriyle, sınıf-1 sâlisde tevârîh-i 'Osmâniyye'yi tezyîn edecek bir şa'ş'a ile nümâyân oldu. Sınıf-1 evvelin kısm-1 sâni ki beşinci ordunun 'Arab lisâniyle mütekellim olan efrâdından müteşekkil taburlarıdır. Bunlar miyânında, yalnız Nablus ve civârı ahâlîsi efrâdından ekseriyyet-i mevcûdiyye olan bir iki tabur ile, Mar'aş ve 'Ayntâb ve Kilis ve Elbistân ve Urfa gibi Türk ve Kürd efrâdının kesretli bulunduğu taburlar dahi sınıf-1 sâninin kısm-1 evvelinden ma'dûdiyyete bihakkın şâyândırlar. Keزالik sınıf-1 sâni addetdiğimiz redîf-i mukaddem taburlarının Nablus ciheti müstesnâ olmak üzere, 'Arab lisâniyle mütekellim efrâdından mürekkeb bir kısm-1 sagîrinden mâ'adâ taburları ile sınıf-1 sâlis 'addetdiğimiz harb-dîde tâlî taburları, yine sınıf-1 evvelin câmi' olduğu meziyyâtı bihakkın hâ'iz olmuşlar idi. Sınıf-1 râbi' taburları meyânında dahi tabur binbaşısı gayet gayûr ve efrâdı şecâ'at u cengâverlik ile müştehir memâlik ahâlîsinden mürekkeb ba'zı taburlar dahi dîgerlerini hüsn-i imtisâl ederek yine bu husûsa-i cemîleyi iktisâb eylediler. Ma'mâfih, sınıf-1 râbi'in kısm-1 külliyyesi ile sınıf-1 hâmis taburları, mösyö mü'ellifin isnâd etdiği meziyyâtı câmi' değiller idi. 'Ale'l-husûs sınıf-1 hâmisin ekserîsi, sınıf-1 sâdis taburlarından dahi liyâkat-ı askeriyyece dûn idiler. Çünkü, sınıf-1 sâdis efrâdının ekserisi, 'asâkir-i nizâmiyye gibi intizâm üzere harbde bulunmağa söz vererek bir müddet-i mevkita için sâ'ika-i gayret-i dîniyye ve vataniyye ile mevâki'-i harbiyyeyi ârzû etmiş kimselerden mürekkeb idi. Sınıf-1 sâbi' ki, başıbozuklar ile Çerkeslerden 'ibâretidir, bunlar da iki kısım idiler. Bir kısmı, mücerred şunu bunu gâret u yağmâ için gelmiş idi. Bu kısm-1 ekseriyyetde idi. Kısm-1 dîgeride, mahzâ

(Sayfa 174)

gayret-i dîniyye sevkiyle metâ'ib-i harbiyyede ihtiyât etmiş takım idi. Rûm ilinin Ahmedli cihetindeki "Dağlı" ta'bîr olunan köylüler ile Plevne ve Lofça cihetindeki

köylüleri ve mesârifî bedeninden tesviye edilmek üzere Anadolu ve Rûm ili ahâlîsinden ba'zı kimselerin başına üç beş kişi toplayarak dârü'l-harbe getirdiği ufacık asker takımları ve bir kısım ümerâ-yı çerâkesenin kendi ekârib ü müteallikâtıyla memlûklerinden 'ibâret çeteleri bu ikinci takımdan idi. Bunların buldukları dâ'irelerde sahîhen vücûdlarından istifâde olundu. 'Ale'l-husûs Rûm ilinin Hâcioğlu Pazarcığı, Ruscuk ve Cuma cihetleriyle Orhâniye taraflarında çerkes atlılarının keşif işlerinde ve çete muhârebelerinde bir hayli hizmetleri görüldü. Şıpkâ'da bulunan mu'âvene-i çerâkesenin bir kısmı dahi, kumandanlarının hüsn-i nazarlarını isticlâb etmişlerdi. İşte Rûm ilindeki Ordû-yı Hümâyûnları terkîb eden efrâdın bir kısmı, fi'l-hakîka mösyö mü'ellifin nisbet ettiği fedâ'il-i mağbûta-i askeriyeyi hâ'iz idiselerde mütebâkisi asker ıtlâkına gayr-ı şâyân bir kurî galabalıktan 'ibâret olub hatta Ordû-yı Hümâyûn'da vücûdlarından bir takım sekteler bile tahaddüs etmiş idi. Gelelim Devlet-i Aliyye-i 'Osmâniyye'nin kuvve-i müsellahası demek olan sunûf-ı seb'a-i mezkûre efrâdının cümleten evsâf u fedâ'il-i matlûbeye hâ'iz olamamaları esbâb-ı hakîkiyyesinin tedkîkine:

Evvelemirde Ordû-yı Hümâyûnların mevcûdiyyetini terkîb eden akvâm ü ahâlînin cinsiyet ü mezheb ü lisân ü havâl-i taayyüş ve 'âdât-ı me'lûfelerini bir nazar-ı tefîşden geçirelim, bakalım ne göreceğiz. Birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü, Ordû-yı Hümâyûnlar devâ'iri, muhârebe-i zâ'ile üzerine az çok inkılâbât ü tahavvülata uğramış ise de bu tahavvülâtın mezbûrımıza cihet-i ta'allukı pek az hiss olunur mertebede bulunduğundan binâen'aleyh bahsî tertîb-i cedîd üzerine binâ ederek, memâlik-i mahrûseden mütenezzi' olunan eyâlât-ı ahâlî-i İslâmiyye'nin kudret u fedâ'il-i askeriyesini dahi sırası geldikçe zikr ü îrâd ve anların noksânından dolayı ordû-yı hümâyûnların derece-i zâyi'âtını dahi 'arz u irâ'e edeceğiz.

Birinci ordu dâiresi İzmid, Bolı, Kastamonı, Sinob, Ankara, Yozgat, Kayseri ve Karaman alaylarından 'ibâretidir. Bu orduyu terkîb eden kavim 'ale'l-'umûm Türkçe tekellüm eder, Sünnî, Hanefiyü'l-mezheb ve 'an-asl Türk cinsine mensûbdurlar. Ekseriyâ zirâ'at ve Bolı ve Kastamonu ve Kayseri alaylarının ba'zı mevâki'î ahâlîsi gibi bir kısmı da san'at u esnâflık u hizmetkârlık ve Sinob ve Bolı alayının ba'zı kazâları ahâlîsi dahi gemicilik ile müte'ayyışdirlir. Şu kadar ki, Yozgad alayı dâ'iresi dâhilinde Kızılbaş ta'bîr olunur bir takım Râfizîler vardır ki, bunlara "Aliyüllahî" dahi derler; 'ale'l-'umûm halûk u nerm-hû vü mutî'dirlir.

(Sayfa 175)

İkinci ordu dairesi Edirne, Gümölcine, Bursa, Kal'a-i Sultaniyye, Kütahya, Karahisar, Konya ve Antalya alaylarından ibâretdir. Bu orduyu terkib eden kavim dahi 'ale'l-'umûm Türkçe tekellüm eder, Sünnî ve Hanefiyü'l-mezheb ve 'an-asl Türk cinsine mensûbdurlar. Kal'a-i Sultâniyye alayının ba'zı kazâları ahâlîsinden mâ'adâ hemân cümlesi zirâ'atla iştigâl eder. Mezkûr kazalar ahâlîsinden bir kısmı dahi gemicilik ile müte'ayyişdir. Bu ordu dâ'iresi dâhilinde dahi Kızılbâş ta'bîr olunan gulât-ı Revafîz'den bir mikdâr var ise de, öyle cem'iyetlice olmayub hiss olunmaz derecede dağılık ve kalîlü'l-mikdârdırlar. Bunlar dahi 'ale'l-'umûm halûk u nerm-hû vü mutî'dirler.

Üçüncü ordu dâ'iresi, Manastır, Üsküb, Elbasan, Selanik, İzmir, Güzelhisar ve Milas alaylarından 'ibâretdir bu orduyu terkib eden ahâlî-i İslâmiyye'den Manastır alayının ba'zı mevâki'yle Selanik ve İzmir, Güzelhisar ve Milas dâ'ireleri ahâlîsi Türkçe ve Manastır dâ'iresinden kısm-ı bâkîsiyle Yanya, ve Üsküb ve Elbasan dâ'ireleri ahâlîsi Arnavudca tekellüm ederler. Bunlar dahi 'ale'l-'umûm Sünnî ve Hanefiyü'l-mezhebdirler. Şu kadar ki Selanik şehrinde mütemekkin Sazan ta'bîr olunan kabâ'il-i sülüsünün kendilerine mahsûs bir akîde-i hafiyeleri olduğu gibi, Arnavudluğun Toskalık kısmıyla Üsküb civârı ahâlîsinden ba'zıları meslek-i Bektaşî'ye sâlikdir. Bunlardan Manastır ve Selanik alaylarının birkaç nevâhisiyle İzmir, Güzelhisar ve Milas dâ'ireleri ahâlîsi Türk cinsine mensûb olub Üsküb ve Elbasan alayları Arnavud cinsiyyetine ve Manastır alayının bir kısmı Bulgar ve bir kısmı Rûm cinsiyyetine ve Yanya alayı dahi kısmen Rûm ve kısmen Arnavud cinsiyyetine mensûbdur. Bu devâ'ire ahâlîsi dahi zirâ'atla meşgul iselerde dört evvelki alayı kazâları ahâlîsinden ticâret, san'at, hizmetkârlıkla ve asâkir-i muvazzafa ve zabtiye yazılarak hizmet-i gayr-i muntazama-i askeriyede bulunmakla müte'ayyiş olduğu gibi, İzmir ve Güzelhisar ve Milas alayları dâireleri ahâlîsi dahi, hîn-i hâcetde 'asâkir-i muvazzafalıkda istihdâma hâhişgerdirler. Ordû-yı mezkûr dâ'iresi halkı 'ale'l-'umûm cengâver ve silâhşördürler. Şu kadar ki Arnavudları tend-hû, âteş-meşreb ve serkeşdirler.

Dördüncü ordu dâ'iresi Erzincan, Trabzon, Samsun, Sivas, Erzurum, Van, Harput ve Diyarbekir alaylarından 'ibâretdir. Bu orduyu terkib eden ahâlîden Samsun ve Sivas alayları ahâlîsi Türkçe ve Erzincan alayı ahâlîsinin kısm-ı a'zamı Türkçe ve bir kısm-ı cüz'iyyesi Kürdce ve Trabzon alayı ahâlîsinin ekserîsi Türkçe ve bir kısmı dahi Laz ve Gürci

(Sayf 176)

lisânlarıyla ve Erzurum alayı ahâlîsinin ekserîsi Türkçe ve bir kısmı dahi Kürdce ve Van alayı ‘ale’l-‘umûm Kürdce ve Harput alayının bir kısmı Türkçe ve bir kısmı Kürdce ve Diyarbakir alayı ahâlîsinin kısm-ı a‘zamı Kürdce ve bir kısmı Türkçe ve bir kısmı da ‘Arabca lisânlarıyla mütakellimlerdir. Bu ordu dâ’iresi halkından Türkçe ve ‘Arabca mütakellim bulunanlar Sünnî ve Hanefiyü’l-mezheb ve Kürd lisânıyla mütakellim olanları Sünnî ve Şâfi‘îyü’l-mezhebdirlere. Şu kadar ki Erzincan ve Sivas ve Erzurum eyâletleri ahâlîsinden Türk ve Kürd lisânıyla mütakellim ahâlîsinin birer kısmı Kızılbaş ta‘bîr olunan gulât-ı Revâfiz’den ve kezalik Diyarbakir ve Van ve Erzurum dâ’iresi ahâlîsinden birer cüz’iyyesi dahi Yezidî denilen mezhebdendirler. Bu devâ’ir ahâlîsinden Erzincan, Sivas, Erzurum, Van, Harput ve Diyarbakir alayları ahâlîsinden ba‘zıları hizmetkârlıkla ve hidemât-ı şâkka ile, Trabzon ve Samsun alayları ahâlîsinden bir kısmı dahi ticâret ve gemicilik ile mütakellim olub bâkîyeleri ehl-i zirâ‘atdır. Bu dâ’ire halkı mütakellim olub, Kürdleri kısmen cengâverlik ile müstehir ise de ekseriyyetle serkeşdirler ve Türkleri dîger ordu dâ’ireleri halkı mesellü halûk, ve nerm-hû vü mutî’dirler.

Beşinci ordu dâ’iresi Şam, Trablusşam, Akkâ, Kudüs, Haleb, Lazkiye, Urfa ve Adana alaylarından ‘ibâretidir. Bu orduyu terkîb eden ahâlî-i İslâmiyye’den Urfa ve Adana alayları ahâlîsi ekseriyyetle Türkçe ve kısmen ‘Arabca ve Kürdce ve Haleb alayı ahâlîsi ekseriyyetle ‘Arabca ve kısmen Türkçe ve Kürdce ve Şam, Trablusşam, Akkâ ve Kudüs alayları dâ’iresi halkı ‘ale’l-‘umûm ‘Arabca lisân ile mütakellimlerdir. Bu ordu dairesi halkından Türk lisânıyla mütakellim bulunanlar Sünnî ve Hanefiyü’l-mezheb ve Kürdce mütakellim bulunanlar Sünnî Şâfi‘îyü’l-mezhebdirlere. ‘Arabca mütakellim bulunanlar dahi ekserîsi ehl-i sünnet ve’l-cemâ‘at olmak üzere Hanefî ve Şâfi‘î ve Hanbelî ve Mâlikî mezheblerine müntesib olub, bununla berâber mezâhib-i ehl-i sünnet hârici olarak bir cem‘iyyet-i ‘azîme dahi Nusayrî, Mütevâlî, Şî‘î ve İsmâ‘îlî mezheblerine sâlikdirler. Bu ordu dâ’iresi halkı dahi ekseriyyetle zirâ‘atla meşgûl olub ba‘zende esnâflık ve ticâret ile iştigâlleri vardır. Türkleri kezalik halûk u nerm-hû vü mutî’ olub dîger ordulardaki milletdaşlarıyla hem-meşreb iselerde ‘Arabları o kadar halûk olmamağla berâber tîz-meşreb ve istifâde-i fırsatta dahi itâ‘atsizdirler.

Altıncı ordu dâ’iresi Bağdad, Dîvâniye, Ba’kûba, Süleymâniye, Kerkük, Revândiz, ‘Îmâdiye ve Musul alaylarından ‘ibâretidir. Bu orduyu terkîb eden ahâlî-i

İslâmiyye'den Bağdad ve Dîvâniye alayları ahâlîsi 'Arabca ve Ba'kûba ve Kerkük ve Musul alayları ahâlîsi kısmen 'Arabca ve kısmen

(Sayfa 177)

Türkce ve kısmen Kürdce ve Süleymâniye, Revândiz ve 'Îmâdiye alayları ahâlîsi 'ale'l-'umûm Kürdce lisân ile mütekellimdir. Bu ordu dâ'iresi halkından Bağdad ve Dîvâniye alayları ahâlîsinin ekserîsi Şî'î ve bâkîsi de Hanefî ve Şâfi'î ve bir cüz'-i sagîr dahi Hanbelî mezheblerine müntesib olarak, ehl-i sünnet ve'l-cemâ'atdırlar. Ba'kûba ve Kerkük alayları ahâlîsi dahi kısmen Şâfi'î mezhebine ve bir kısmı da Hanefî mezhebine mensûb olmak üzere ehl-i sünnet ve'l-cemâ'atdan olub bir kısmı dahi Şî'î ve kısm-ı mütebâkiyesi Kızılbâş denilen Aliyüllahî mezhebine sâlikdirler. Süleymâniye, Revândiz ve 'Îmâdiye alayları ahâlîsi 'ale'l-'umûm Sünnî ve Şâfi'î mezheb olub Musul alayı ahâlîsi dahi ekserîsi Hanefî ve Şâfi'î mezheblerine müntesib Sünnî ve bâkîsi dahi Şî'î ve Yezîdî mezheblerine salikdir.

Bu ordular sunûf-ı nizâmiyye ve redîfesinin terbiyye-i askeriyeleriyle silâhşörlüklerine ve hasâ'il-i cengâverîlerine gelince: Birinci ve ikinci ve üçüncü ordu dâ'irelerine 'asâkir-i nizâmiyyesi Der-se'âdet ile Rûm ilinin mevâki'-i mühimmesinde ve husûsiyle kable'l-muhârebe Karadağ ve Sırb hudûdları gibi ahvâl-i seferberînin devâmı bulunan mevâki'de ve Girid cezîresinde buldukları haysiyyetiyle askerliğin râbita-i mühimme-i ma'neviyyesi olan emr-i ta'lîm u ta'allümde kesb-i mümârese etmiş olmalarıyla berâber metâ'ib-i seferberîye alışmış ve askerlik için birer mekteb-i imtihan olan Rûm ilinin mecma'-ı gavâ'il u hâdisât bulunan yerlerinde 'Osmânî askerliğine muktezâ olan her dürlü ahvâl u terbiye ile ülfet ederek fedâ'il-i matlûbe-i askerîyi lâyıkıyla edinmişdirlendir. Gerçi dördüncü ve beşinci ordu nizâmiye taburlarından ba'zıları Kozan ve Girid ve Sırb hâdiselerinde bulundurulmuşlar ise de bir ordunun birkaç taburının bir cem'iyet-i askerîye içinde mevcûdiyyetlerinden o ordu taburlarının kâmilen müstefid olabilmesi mümkün olamayacağından, binâen'aleyh üç evvelki orduların gördüğü harb-âlûdelik hâlini dördüncü ve beşinci ve altıncı ordular nizâmiye taburları vakt-i hizada ekseriyâ bir takım 'Arab ve Kürd 'aşâyir-i gayr-i mutî'ası 'aleyhine sevk olunagelmekte ise de netîce-i mu'âreke tarafından birkaç el tüfek atıldıktan sonra 'aşîretin vergüsünü te'diyye rızâ göstermek mecbûriyyetinde bulunması veyâhûd mevcûd mevâşî vü devâbbının "matlûb-ı mîriye mahsûben" nâmiyle gazab ü zabt olunarak efrâd-ı 'aşîretin şuraya buraya kaçıması gibi şeylerle alınabildiğinden, binâen'aleyh 'aşâyir aleyhine olan

bu nev'-i sevkiyyât, taburların askerlik nokta-i nazarından istifâdesine hidmet edebilmesi şöyle dursun bu askerler ile bunlara kumanda eden ufak zâbitân

(Sayfa 178)

şu nev' hareket-1 seferberîde nizâm u intizâm matlûbı dahi zâyî' ederek ekseriyâ çapulcu başıbozuk hâyatlarının memnû' u merdûd olan ahvâl-i seyî'elerine imtisâl edegeldiklerinden, mezkûr ordular devâ'irinde 'asâkir-i nizâmiyye taburlarının zabtiye ve jandarma vezâ'ifinde şu vech ile istihdâmları doğrusı askerlik için matlûb olan intizâm-perverliği bir vakit kendülerinde bulunduramaz. Bu yolda yetişüb perverde olan zâbitân intizâm-1 mezkûrun kıymetini dahi takdîr edemezler. 'Ale'l-husûs bu ordular taburları, mensûb oldukları dâ'irelere vülât-1 'izâmının ârzûlarını tervîcen şu senelerde jandarma ve zabtiye mesellü ekseriyâ bölük bölük ve takım takım perâkende bir sûretde tahsîl-i emvâl-i mîriyye ve ta'dâd-1 aġnâm ve muhâfaza-i zirâ'at gibi hiç askerliğı ta'allukı bulunmayan hidemâta da me'mûr ediliyor ki, şu hâlî askerliġimizin bir sukût-1 müdhişî deyü telakkî vü i'tikâd ederim.

Ordû-yı sitte-i mezkûre dâ'ireleri meyânında üçüncü ordu dâ'iresi halkı en ziyâde silâhşör olub, dördüncü ve altıncı ordunun Ekrâd ahâlîsinin birer kısmı dahi kezalik silâhşördürler. Silâhşörlük haslet-i cengâverînin müstelzimi olmasına nazaran, üçüncü ordu dâ'iresiyle dördüncü ve altıncı ordu dâ'irelerinin birer kısmı efrâdında cebelî olarak haslet-i cengâverî mevcûd demektir. Lakin şahsî silâhşörlüğün ve cengâverliġin askerliġe bir dereceye kadar ta'allukı münker olmamakla berâber, efkâr-1 ma'neviyye ve kânûn u kâ'ide-i intizâm-perverî ve itâ'at u inkiyâd ile yekdîgerine merbût olmayan efrâd-1 askeriyye, ne kadar silâhşör ve ne mertebe ceng-cû ve şecî' olsa, yine muntazam u müttehid bir düşmana karşı cem'iyetlerini idâme ile lâzimî olan vakitte semere-i muntazıra-i gâlibiyyeti iktitâf edemezler. Zemân olur ki, düşmanlarına galebe çalarlar; lakin böyle bir muvaffakiyyet nasıl olsa sürekli olamacağından, aralarına tahallül eden hâ'ile-i tefrika, yine bir gün olur ki, düşmanlarına fırsat-1 istifâde kazandırır. Binâen'aleyh üçüncü, dördüncü ve altıncı ordular ahâlîsinden yâd u sitâyîş etdiġimiz efrâd-1 mezkûrenin bir kısmı silâhşör ve cengâver oldukları kadar mutî' ve intizâm-cû deġildirler.

Saltanat-1 seniyye-i 'Osmâniyye'nin 'unsur-1 terkîb ü teşkîli olan birinci ve ikinci ordular devâ'iri ahâlîsi, gerçi evvel kadar silâhşör ve cengâver deġiller ise de, terbiyye-i matlûbe-i askeriyye kendülerine lâyıkıyla irâ'e ve ta'lîm kılındığı hâlde, dünyânın en

mağbût ve câmi'ü'l-fedâ'il askeri anlar olurlar. Mamâfih, Arnavudluğun Kiğalık kıt'asında ibtidâ eden ıslâhât-ı seniyye devam ederse,

(Sayfa 179)

ehâlînin ahlâk u emzicesinde tabî'î hâsıl olacak tebeddülün askerlik nokta-i nazarınca dahi fevâ'id-i 'azimesi görülmesi aaleb-i me'mûrdur. Dördüncü ordu dâ'iresinin, ahvâlinde bahsettiğimiz bir kısmından mâ'adâ ehâlîsi silâhşör ve cengâverlikce birinci ve ikinci ordular ehâlîsine mümâsil olub Batum sancağı merbûtâtından bâkiyye bir mikdâr Gürciler daha ziyâde silâhşördürler. Beşinci ordu dâ'iresinin ba'zı 'aşâyiri şâmil olan Urfa ve Adana alaylarının birer kısm-ı cüz'îsiyle Kudüs alayının Nablus civârı ehâlîsi diğerlere nazaran daha ziyâde silâhşör ve cengâver iseler de, bâkîsi birinci ve ikinci ordular ehâlîsine mümâsildirler. Şu kadar ki, onların mâ-bihi'l-imtiyâzı olan tahammül-i metâ'ib, hasîsa-i itâ'at u inkıyâd, hüsn-ü ahlâk ve fikr-i 'âlî-i cihâd beşinci ordu ehâlîsinde yoktur. Altıncı ordunun Kürd bulunan aksâm-ı ehâlîsi kısmen silâhşör ve cengâver ve itâ'at u inkıyâdca birinci ve ikinci ordular devâ'iri ehâlîsinden dîn iseler de askerlik için kâbiliyyet ü isti'dâd hâzîrîleri gayr-i münkerdir. Türk kısm-ı cüz'îsi dahi dördüncü ordu Türk ehâlîsi hâl u mişvârında olub 'Arab kısmı ise beşinci ordu ehâlîsi kabîlindedir. Altıncı ordunun muhît olduğu kıt'a-i cesîmede gerçi silâhşör ve cengâver 'aşâyir dahi var ise de anlar devlete asker i'tâsıyla mükellef değildirler.

Ma'lûmât-ı mebsûtayı hülâsa ettiğimizde, birinci ve ikinci ordular da'ireleri ehâlîsinin 'ale'l-'umûm devletin 'unsur-ı terkîbi ve hâlen mâ-bihi'l-kıvâmı olan Türk millet-i necîbesinde müntesib, yek-lisân, yek-mezheb ve yek-meşreb olduklarını ve diğer ordular ehâlîsinin esâsen 'unsur-ı millîleri mütenevvi' olmakla berâber, elsine-i muhtelifle ile mütekellim ve mezâhib-i mütenevvi'a-i İslâmiyye'ye sâlik ve emzice-i mütehâlîfe ile mütehallin bulduklarını ve bunlar gerçi az bucuk Türk kavmi dahi mahlûtan bulunagelmekte ise de ekseriyyet meselâ üçüncü orduca Arnavudlarda, dördüncü orduca ekseriyyete karîb bir mikdâr Kürdlerde, beşinci orduca 'Arablarda, altıncı orduca 'Arab ve Kürdlerde bulunduğunu anlamış oluruz.

Muhârebe, şahsiyyet veya eşhâs-ı ma'dûde beyninde vâki' olursa, feverân-ı gazab veya celb-i menfa'at veya def'-i mazarrat sâ'ikalarının biriyle tarafının birbirini katl u itlâfa sarf-ı kudret etmesi ve eğer devletler veya akvâm beyninde vâki' olursa, her iki devlet veya kavim erbâb-ı siyâsetinin kezalik celb-i menfa'at veya def'-i mazarrat için

teb'alarını yekdîgeri 'aleyhine sevk u tahrîk ederek, miyânelerinde bir mukâtele-i gayr-i ihtiyârî îkâ' eylemesi demektir.

(Sayfa 180)

Şahsiyyet veya eşhâs-ı ma'dûde beyninde vukû' bulan muhârebelerin sâ'ikaları hiddet, gazab, tama', vahşet ve behîmiyyet gibi hasâ'il-i fitriyye-i beşeriyye olub bunlar kendi kendine hâsıl ve beşeriyyetde merkûz zemâyim-i hasâ'is cümlesinden ve bahsimizin dâ'ire-i ta'allukı hâricinde bulunmağla andan bahsetmeyeceğiz. Lakin selâtîn ü mülûk veya rü'esâ-yı kavmin bir işâretiyle ser-zede-i zuhûr olagelen bunca vekâyi' cesîme-i harbiyyenin sâ'ikalarını ve nasıl olub da yekdîgerini kat'â hiç tanımayan ve hiddet, gazab ve tama' gibi beynlerinde daha evvelce bir sâ'ika bulunmayan iki millet veya kavmin 'akab-i i'lân-ı harbde birbirini ke'en kırk yıllık düşman-ı cânî gibi boğazlamağa inhimâkının esbâb-ı ledünniyyesi nedir? Bir kerre bu hakîkati teftîşe hasr-ı nazar-ı im'ân edelim:

Tevârîh-i harbiyyeyi gözden geçirecek olursak, İskender-i Yunanînin esfâr-ı cihângîrîsi, Romalıların fütûhât-ı 'azîmesi, Cengiz ve Timürleng gibi mütegalib ve sâhib-hurûcların rub'-ı sekene-i zemîni katl-i 'âmm edercesine açdıkları muhârebât-ı hûnrîzâne dîn-i mübîn-i Muhammedînin zuhûrî üzerine seyf-i sârim-i İslâmiyyet'in şark u garbı taht-ı inkıyâd u fermânberîye idhâli, mülûk-i Emeviyye'nin şarkan Hindistan'a, Çin'e, garben Fransa'ya ve Bahr-i Muhîta kadar tevsî'-i dâ'ire-i hükûmete muvaffakiyyetleri, saltanat-ı seniyye-i 'Osmân'ın zuhûrıyla Viyana kapularına bile sademât-ı gâlibiyyet ile lerzenâk ve Avrupa'yı dûçâr-ı dehşet etmiş, Firederik ve Birinci Napolyon gibi 'asr-ı âhîr müctehidîn harbinin muzafferiyetleri, Rusya, Fransa, İngiltere, Almanya ve İtalya devletlerinin hal-i hâzır satvetlerine sebebiyyet veren muhârebât u istîlâat nazar-ı dikkatimize tesâdüf eder.

Muhârebât-ı mezkûreyi vücûda getiren esbâbın hem buldukları 'asra ve hem de rü'esâ vü müdîrânenin maksadına göre ta'addüd u tenevvü'î tabî'î ise de, herhâlde muhârebâta sevk olunan efrâd-ı beşerin fikri, 'azmi, maksadı, ihtiyârî veya icbârî ber-sûretle tevhd edilmiş olmak zarûrîdir. Ya'ni meydân-ı harbe ve yekdîgerini boğazlamağa me'mûr edilen bu adamlar, hükûmet-i metbû'alarının ârzû-yı harbe, kendü ârzû vü talepleri dahi inzimâm ederek, veyâhûd yalnız hükûmet-i metbû'alarının emrine itâ'at mecbûriyyetinde bulunarak, fedâ-yı nefis u hayâtı ihtiyâr etmişler demektir. İskender, Cengiz, Timür gibi sâhib-hurûcların livâ-yı cihângîrîsi altına ictimâ' etmiş olan akvâm u

milel, elsine ve mezâhib-i muhtelifeye müntesib bile olsalar, gâye-i cem'iyetleri, memâlik-i müstevlîye ehâlîsini gâret u yağmâ ederek iktisâb-ı servet u sâ mân bulunmasına göre, aralarında râbîtâ-i ittihâd hâsıl demektir. Mülûk u rü'esânın bu 'asırlarda şu kabîl bir râbîta ile yüz binlerce halkı bir yere toplayub sevk edebilmeleri,

(Sayfa 181)

pek de mümkinâtdan görilmez. Hulefâ-i Râşidîn hazarâtının rayet-i nusretleri tahtına fevc fevc koşuşub gelen gürûh-ı muvahhidînin gâye-i ictimâ'ları dahi i'lâ-yı Kelimetullah idi. Yüz binlerce ehl-i İslâm'ın 'azmini, fikrini, veche-i 'azîmetini, bu maksad-ı mukaddes tevhîd ediyor idi. Mülûk-i Emeviyye ve Selâfîn-i 'Osmâniyye ile 'Abbâsiyye, Eyyûbiyye, Selçukiyye ve Gazneviyye gibi az buçuk tevsî'-i dâ'ire-i İslâmiyyet'e ta'alluk-ı târîhîsi olan kâffe-i düvel-i İslâmiyye'nin bilâd-i ecnebiyyeye cem' u sevk eylediği 'asâkir-i muvahhidîn ise, "cihâd-ı fisebîlillah" diyerek ihrâz-ı mertebe gazâvet veya şehâdet için meydân-ı harbi özleyüb gelirler idi. Demek ki cihâd-ı fisebîlillah 'azm-i ma'nevîsi, 'asâkir-i Müslime'yi fikren tevhîd ediyor idi. Firederik ve Napolyon gibi e'âzım-ı muhâribînin cem' ettiği asker, gayret-i vataniyye ve milliyye ile meşhûnu'l-kulûb idiler. Alman kavminin istihsâl-i se'âdet-i müstakbelesi uğurunda cânsipârâne hareketi, Firederik gibi 'aynı bu hiss ile mütehassıs olan askeri de 'azm u cezm etmişler idi, Fransa bayrağının Avrupa'nın her köşesinde irâ'e-i reng-i gâlibiyyet ve galebe-i nüfûzını, gayret-i milliyyeleri galeyâna getirilmiş olan her Fransız neferi dahi Napolyon mesellü mütehâlikâne ârzû-keş idiler. Demek ki, bunların 'asâkirinde de râbîta-i ittihâd vâki' ve hâsıl idi. Düvel-i hamse-i mezkûreden Almanya ve İtalya devletlerinin asr-ı hâzır muhârebâtında bulundurdıkları 'asâkir meyânında dahi tevhîd eczâ-yı müteşettite-i milliyye sâ'ika-i vatanperverîsi hâkim u nâfiz idi. Prusya kralı Kilyom ve İtalya kralı Viktor Emanuel gibi her Alman ve İtalyan efrad-ı muhârebesi, milletlerinin vaktiyle müteferrik olan eczâsını tevhîd u istiklâl kâmile nâ'iliyyetleri se'âdetini istihsâl için, fedâ-yı nefis u hayâtı câna minnet 'addetmişler idi. Mu'ahharan zuhûr eden Almanya – Avusturya, – İtalya – Avusturya, – Almanya – Fransa muhârebelerinin bu maksad-ı millî üzerine vukû' bulduğuna efkâr-ı 'umûmiyye-i milliyye kâni' ve mutma'in idi. Rusya, Fransa ve İngiltere gibi kıta'ât-ı hamse-i küre-i arza zabt u istilâ tama' ve sevdâsında gezen devletlerin 'unsur-ı saltanatlarını vaktiyle teşkil ü tertîb eden Rus, Fransa ve İngiliz milletlerinden 'ibâret olan askerleri meyânında devlet ü milletlerinin tevsî'-i nüfûz u ticâretleri ve Rus; Fransız ve İngiliz bayraklarının muhâfaza-i şân-ı zafer-kârîsi gibi bir takım sâ'ika-i efkâr ilkâ olunmuş

bulunabilir ise de, düvel-i sülûse-i mezkûre, gerçi kalîlü'l-mikdâr ise de fikir, lisân, mezheb u meşreb cihetlerinden kendülerine zidd u mübâyin bulunan milel-i mahlûtadan aldıkları 'asâkiri dahi yine temşît maksadları yolunda ve hatta o milel-i mahlûtânın menfûri bile olan muhârebelerde bi'l-istihdâm muvaffak da oluyorlar. Meselâ 'asâkiri meyânında bulunan

(Sayfa 182)

Tatarlar, Çerkesler ve Dağıstanlılar vesâ'ir kabâ'il-i İslâmiyye ile Lehliler ve Yehûdiler Rus devletinin tezyîd-i kudret ü satveti için evlâd u 'iyâlini terk ile Rûm ili Balkanlarında terk-i hayât etmeği hiçbir vakit ârzû etmezler. 'Ale'l-husûs tâ'ife-i Müslime halîfe-i Resûlullah deyü mu'tekid oldukları selâtîn-i 'Osmâniyye'nin 'asâkir-i mücâhidîne gâlebe-i küffâr için silâh çekmeği a'zam-ı zünûb u hatî'ât bilirler. Hâlbuki, muhârebe-i zâ'ilede geldiler; 'asâkir-i Müslimîne hilâf-ı vicdân u 'akîdeleri olarak kurşun atub muhârebeler etdiler.

Fransızlar, Cezayirli 'asâkir-i Müslime'yi dahi Almanya muhârebesine sevk etmiş idi; kendilerini kahren ve cebren taht-ı tagallüb u idâresine alan ve elli altmış seneden beri vatandaş ve hem-mezheblerinin kanını döke döke hâlâ teskîn-i tama' edemeyen Fransızlar için Cezayir 'Arabları öyle bir sâ'ika-i şevk u ârzû ile hayâtlarını ibâha edecek kadar mahrûm-ı fikr ü zekâ değildiler; lakin Almanya muhârebesinde bulundular ve hakîkaten izhâr-ı şecâ'at-ı fitriyye dahi eylediler.

İngilizler bu def'a ki vak'a-i müte'ellime-i Mısıriyye'de Hindistan 'asâkir-i Müslime'sini Mısır'a sevk ile muhârebe etdirdiler. Desâ'is-i ebleh-firîbânenin mümkün olan her kısmını icrâ ederek şecâ'atle değil mücerred entrika, ihânet u iğfâl gibi vesâ'it-i nâ-meşrû'a-i dîniyye ile memleketlerini şevketlerini, hürriyyetlerini, saltanatlarını ellerinden çıkarmış olan Hind ehâl-i İslâmiyye'si nâ-kâbil-i inkâr olan gayret-i İslâmiyyeleri dahi halleden hâlâ masûn iken nasıl olub da o 'aduv-ı tabî'ileri bulunan İngilizlerin bir memleket-i cesîme-i Müslime'yi dahi kendü vatanlarını nazîre-i mükeddere yapabilmesi için Mısır'a kadar gelüb de isti'mâl-i silâh etdikleri, kâfir-i mütegalib tanıdıkları İngilizlerin menfa'ati için kendi dîn karındaşlarıyla muhârebe eylediler? Öyle ise, milel-i hâkime ile milel-i mahkûmeyi şu gibi husûsâtda yekdîgerine rabteden kuvvet nedir? Şüphe yok ki, o devletlerin icrâ-yı ahkâmına i'tinâ edegeldikleri kavânînin şiddet-i te'sîri, pençe-i kânûndan yakayı sıyrmanın istihâle-i imkânı, ahvâl-i mülkiyye ve usûl-i

askeriyyelerinin her dürlü nizâmsızlığa nâ-müsâ'id bir hâlde bulunması husûslarının cümle ehâlîce ma'lûmiyyet u muhakkakiyyetidir. Şu hâlde insânları harb u kıtâle sevk eden esbâb: Kasd-ı yağmâgeri, 'azm-i mukaddes-i cihâd, efkâr-ı milliyye ve vataniyye, icbâr-ı hükm-i kânûn u siyâset aksâmından 'ibâret olmak üzere dört nev' sâ'ikâya inkisâm etmiş olur.

Bakalım muharebe-i zâ'ilede mevâki'-i harbiyyeye da'vet olunan ordû-yı sitte efradının kulub u zama'irini bu seva'ik-i erba'adan hangisi işgal etmiş idi? Nizamiye ve redîf ve müstahfiz-ı

(Sayfa 183)

sunûf-ı sülûsesini teşkil eden efrâd-ı asâkir kasd-ı yağmâgeri ile terk-i buyût u evlâd etmiş değiller idi. Efkar-ı milliyye ve vataniyye gerçi bir sa'ika-i memdûha ise de cem'iyet-i İslâmiyye'yi terkîb eden akvam u ecnâs-i muhtelifenin hiç birisinde bu fikir te'essüs ü ta'ammüm etmiş değil idi. Arab, Türk, Tatar, Kürd, Arnavud, Boşnak, Çerkes, Gürci, Hindî, Efgani, Özbek, Belucî Melez, Çini, Acem, Zenci, Habeşî, ve'l-hâsıl kâ'il-i kelime-i tevhid olan cümle ebnâ-yı beşer millet-i vahde ve küre-i zemîn dahi vatan-ı umumi add u i'tibâr olunageldiğinden miyanelerinde gayret-i milliyye ve vataniyye gibi bir hiss-i ma'nevi dahi uyandırılmamış idi. Bu muharebede cem u sevk-i askerden Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye'nin ecel-i makasıdı, def-i mazarr-ı a'da, hıfz-ı sugûr-ı Müslimîn, vikaye-i hukûk-ı mülk ü teb'a sa'ika-i zarûriyyesi ise de, irade-i sultânî ile mevaki'-i harbiyyeye 'azîmete memur olan her ferd askerinin şahsına mahsus da ayrıca fikir ile mütehassıs olması tabi' bulunduğundan burasını teftîş etdiğimiz hâlde, bir mikdâr kalîlini hükm-i irade-i seniyyeyi cihâd-ı fisebîlillah diyerek telakkî edüb, o vech ile çarığı ayağına çekmiş veya gazi veyahud şehîd olurum 'azm-i maksadıyla meydân-ı harbde isbat-ı vücud etmiş bulur ve mütebâkisini dahi emre itâ'at sa'ika-i mecburiyyeti ile tav'an veya kerhen ve'l-hasıl infi'alat-ı ıztırariyyeden birinin hükm-i kasrisine teb'an getirilmiş görürüz.

İşte birinci, ikinci, üçüncü ordular dâ'irelerine mensûb asakirin gerek kısm-ı azamı saikâ-i muhahede-i din ile ve dördüncü beşinci, altıncı ordular dâ'irelerinin kısm-ı a'zamı dahi sâ'ika-i mecburiyyet ile mevaki'-i harbiyyede bulunmuşlardır. Bunun sebebi ise, evvelki üç ordu daireleri ahalisinin salabet-i diniyyeleriyle beraber devletin mezheb-i resmisine tabi halkdan mürekkeb olması ve dördüncü, beşinci ve altıncı ordular daireleri ahalisinin bir hayli kısmı, devletin mezheb-i resmîsini tanımamakla berâber, ehl-i

sünnetden olan bir devletin selâmeti için fedâ-yı nefis u hayâtı mezheben kerîh görüb, yine Müslüman olan o silâh arkadaşları hakkında izmâr-ı buğz u kîn etmişlerdir. Muhârebe-i zâ'ilede dördüncü ordunun Kızılbaşları ile beşinci ordunun Nusayrîleri, bu hakîkati izhâr etdiler. Altıncı ordunun Şî'îleri dahi 'aynı bu fikr-i sakîm ile zehr-âlûd iselerde mevâki'-i harbiyyeye iltihâklarının son günlerinde tesadüfî hasebiyle muharebeye iştirak etmediklerinden; iş kendini gösteremedi. Demekki muharebe-i za'ilede bulundurdığımız asâakir-i Müslime'nin cümlesi, mücahede-i din gibi bir sâ'ika-i mukaddesî hâmil değil idi.

(Sayfa 184)

İcbâr-ı hükm-i kânûna gelince: Bu da yine en ziyade birinci, ikinci, üçüncü ordular dâ'irelerinde irâ'e-i âsâr edebilir. Dördüncü ve beşinci ordular dâ'irelerinin birer kısm-ı mühimi ve altıncı ordu dâ'iresinin hemân 'umûmiyyete karîb bir kısm-ı 'azimi istisna'iyet-i ahvâl gösteriyorlar idi. Öyle ise, düvel ü hükümat-ı salife ve lâhikanın istimâl etdikleri sâ'ika-i harblerden biri veya bir kaçî bizim efrad-ı askeriyyemiz üzerinde tamâmen irâ'e-i âsâr edemeyüb gelişigüzel ve olabildiğine bir ictimâ'dan ibaret idi. Şu halde muharebe-i zâ'ilede cem' u sevk edilebilen cümle efrad-ı asâkir, ne guzat-ı sâlîfe-i muvahhidin gibi ale'l-infirâd ila-yı Kelimetullah ve cihad-ı fisebîlillah niyyet-i mukaddesini ve ne Fransa, Almanya, İtalya askerleri tarzında vatan, millet gayreti gibi bir hiss-i manevîyi hâmil idiler ve ne de Rusya askerleri gibi şiddet u tecebbüre mahkûmen sürüklenüb gelmiş idiler. Binâ-berîn silâh altına da'vet olunub da memleketinden hiç gelmeyen veya o sırada gaybûbet eden veya asker cem'ine memur mülki ve askerî memurlarını itmâ' ederek yerinden kıyıdanmayan veya mevaki'-i harbiyyeye geldikten sonra cânı sıkılılub firâr eden gürûh, ekseriyyet mikdârı hâ'iz edilir. Eyalat-ı Şahane'den asker ahz ü cem'inin Almanya ve Rusya devletleri usûl-i mazbûtasına tevfiķi çâresi edinilmezse, ilerüde, Hudânekerde cem'-i asker müşkilâtı daha istenilmez bir sûretde bizi istikbâl edecektir. Altıncı ordu dairesi muharebe-i zâ'ilede redîfini cem'a muktedir olamadı. Birkaç gün kadar toplanabilen ve ordû-yı mezkûr mevâki'inde bulunan redif taburlarından bazıısı, müddet-i ictimâ'larından birer ikişer mâh geçer geçmez ba'zısı daha ekall bir müddet içinde kendi kendine dağılub efradı firar etdiler. Rediflerin memleketlerine iadeleri emri geldiği vakit bazı taburların bütün bütün dağılmış ve ba'zıları pek az mevcut ile kalmış ve bazılarıda vaktiyle hiç toplanamamış idi.

İşte muharebe-i zailede cem edilen Asakir-i Şahane'nin cümle-i evsâf ve feda'il-i matlûbeye haiz olamamaları esbâb-ı 'adîdesinden birincisi, ihtilâfât-ı mebhûse ilcaatıyla

efrâd-ı asakirin ezhanında ber-vech-i meşrûh ‘ale’s-siyyân bir saika-i maneviyye-i harbin hüküm sürememesi ve icbar-i hükmi kanun gibi bir saika-i şiddetin memleketimizde lâzîmî olduğu merteye asar gösteremeyip nizamat-ı mevzuayı suistimaae, kavaid-i cariyye ve ahval-i memleket, ve usul-i idare ve terbiyye-i me’ûrînün müsaid bulunması hususlarıdır.

(Sayfa 185)

Memalik-i Mahruse-i Osmâniyye ehâlîsinin teba-i gayr-i Müslime’sinden; aşâ’ir-i Müslime’sinin kısm-ı azamından; İşkodro, Dersim, Trablusgarb, Hicaz ve Yemen vilâyetleriyle Bağdad ve Basra vilâyetlerinin birer kısm-ı ‘azîminden ve nefis-i pay-i taht-ı saltanatdan asker almamak gibi istisnâiyyât-ı vaz’iyye ile berâber devâ’ir-i ma’lûme-i askeriyye dâhilinde şunun bunun dahi hidemât-ı askeriyyeden mu’âfiyyetine hükmi kânûnün müsa’id gösterilebilmesi sehlü’l-imkan bulunduğundan; binaen’aleyh, eşref-i veza’if olan hidemat-ı mebhuse-i askeriyye, bir takım zuafâ vü esâfil ehâlînin gerden-i meskenetine tahmîl olunagelmiştir. Bir memleketde vaz’an birçok istisnaat bulunmak ile berâber, mer’iyyeti murâd olunan ahkâm-ı kanûniyyede şunun bunun tefsîr u te’vîline veya nüfûz u re’yine teb’an icrâ-yı te’sîr edecek sûrette yapılmış olursa, sevâ’ik-i harbiyyenin en kutlusu bulunan icbâr-ı hükmi kânûn o memleketce mültezem intizamâtı hiçbir vakit hasıl edemez. Nizamiye ve redif neferatının ahz u cem’i sırasında kânûnen hidmet-i askeriyyeye ahz u kabûlî lâbûd olanların birer tefsir u tevil veya galebe-i nüfûz u re’yine teb’an veyâhûd suistimal-i veza’ife fedaen terkiyle, sahîhen hânelerinde alıkonulmağa cevaz-ı kânûnı bulunanlarında bi’l-‘akis hilaf-ı rıza-yı Aliolarak sürüklenüb getirildiği herkesin bilüb de men’ine müktedir olamadığı bedihâtındandır. Devletlerce ve ‘ale’l-husûs devlet-i ‘Osmâniyye’nin hâl-i hâzırınca en ziyâde kâbil-i istifâde olan sâ’ika-i harbiyye-i mezkûre, silâh altına da’vet olunan efrâd üzerinde şu yolda bir te’sîr-i kerhî gösterir ve kânûnen kendisini mevki’-i harbe gitmekle mükellef bilmeyen bir nefer mağdûren ve dîgerinin bedeline olarak gönderildiğini ve hîn-i gaybûbetinde müntesibi olduğu ‘â’ilenin bu yüzden dûçâr-ı envâ’-ı perîşânî olacağını tahattur u tefekkür ederse, zihnini işgâl eden bu gâ’ile, o neferde niyyet-i mücâhede, gayret-i milliyye gibi bir sâ’ika ve hiss bırakmamakla berâber, icbâr-ı hükmi kânûn sâ’ikasının kâbûs-ı müstevliyânesinden tahlîs-i nefse de çâre-cû olur ve gece, gündüz fikr ü emelini buna hasrederek, fırsat buldukca, kaçmış ve muhârebelerde kenârcılık ederek nefisini kurtarmaktan başka bir şeyi derpîş u tasavvur etmez.

Asâkirimizin evsaf u fedâ'il-i matlûbeyi hâ'iz olamamasının ikinci sebebi, terbiyye-i askeriyenin noksânıdır. Bu noksân dahi, cihet-i 'adîdede kendisini göstermektedir.

Nekâyıs-ı mebhûseden birincisi: Devâ'ir-i askeriyeye ehâlîsinin mülâyim buldukları sınıf-ı askeriden istihdamları dakikasının nazar-ı ehemmiyetden dûr tutulmasıdır. Anadolu, Arabistân ve Kürdistan ahalîsinin bir takım nevahisi halkı göçdükdən beri hayvân sırtında imrâr-ı evkât etmiş ve furûsiyyetinin

(Sayfa 186)

her nev'ini terbiyye-i vataniyyesi olarak hakkıyla ta'allüm eylemiş olduğu halde piyâde veya topçu veya sanâyi' sınıfına verilüb, müddet-i ömründe hiçbir mürekkebe dahi binmemiş Arnavud veya Kastamonu veya Aydın veya Kürdistân ve 'Arabistân'ın bir kısm-ı ehâlîsi gibi bir takım efrâd dahi süvari sınıfına ifraz olunmakda ve kaffe-i sanayi'a kabiliyyet-i fitriyyesi olup harbce o kadar işe yaramayacağı malum olan kâffe-i Kıptiyân sanâyi' alaylarına gönderileceği yerde piyâde sınıflarına verilmektedirler.

İkincisi: Asâkirin taburlara hîn-i kabullerinde, nefer, bölük ta'lîmi gibi mukaddemât-ı terbiyye-i askeriyeye irâ'e olunagelmekte ise de, vakt-i muhârebede askerliğinde ve 'ale'l-husûs bizim gibi şimendüfer ve şose yolları vesâ'it-i teshîliyyesinden mahrûm olan hükümet askerliğinde, en ziyade haiz-i ehemmiyet olan meşiyet-i askeriyeye alışdırılması ve nişân talimlerine, esasen muharebeye tatbîki na-kâbil-i imkân olup netîcesi bir idmândan 'ibâret olan süngü ta'lîmlerinin aşer mişarı mertebe ehemmiyet verilmemesidir. Bir asker, vakt-i hizada on iki deste cebhâne ve sekiz günlük peksimet ve bir kat çamaşur ile yağmurluğu, düz ovada, dağda, bayırda, sulak ve çamurlu yerlerde, nehirler mi'berlerinde taşımağa alışmış bulunursa, harekât-ı sevkü'l-ceşiyede arkadaşlarından geri kalarak, ordunun nizâm-ı meşiyet u hareketini ihlâl sebebiyet vermez. Eyyam-ı hizada süs ve fanteziye kabîlinden bulunan ta'lîmler ile iza'a-i evkat ettrilen asker tahmîn-i mesâfe ve nişân ta'lîmi gibi harbin rûhuna ziyâde ta'allukı olan vezâ'if-i mühimme ile işgâl edilse, harbin kazanılması ve cebhânenin isrâfından tevakkîsi mühimmeleri daha ziyâde te'mîn edilmiş olur.

Üçüncüsü: Asâkir-i Şahane'nin büyük avcı ta'lîmleriyle işgâl edilmemesi ve her sene livâ, fırka ve ordu manevraları icrasıyla ahvâl-i seferberînin her bir hidemat-ı muhtemelesinde gerek ümerâ vü zâbıtânın ve gerek efrâd-ı 'asâkir iktisâbı lâzım olan mümârasadan mahrûm edilmesi;

Dördüncüsü: Vakt-i hazarda bir takım bölük; tabur zabitanının hidemât-ı askeriyye hâricinde istihdâmı ile esnâ-yı harbde gavamiz-i askeriyye ve ahvâl-i harbiyyeden gafil u câhil olan bu mesellü zâbitânın taht-ı kumandasına bir takım cüz'-i tammelerin teslîm edilmesi;

Beşincisi: Ekser zâbitân ve köçek zâbitânın rütbelere aid vezaif-i seferiyye ve talimat-ı askeriyyeden bî-behre bulunmaları dolayısıyla ma'îyyetlerindeki 'asâkiri matlûb vechiyle yetiştirememeleri;

Altıncısı: Erkân-ı harbiyye ümera vü zâbitânının vakt-i hazarda kolordu

(Sayfa 187)

ve büyük manevralarla ahval-i seferberiyeye alıştırmaları husûslarında istihdâmlarına iltifât olunmayıp kısmen hidemat-ı mülkiyyede ve kısmen sınıf-ı askerînin hidemât-ı hariciyyesinde kullanılması ve hin-i ilan-ı harbde ordularla ve askerle hiçbir ihtilatları olmamalarının ve tazyîkât u ameliyyat görememelerinin bir takım uygunsuzluklara sebebiyet vermesi;

Yedincisi: Kumanda ve idare zâbitânı ayrı olmadığından hîn-i muhârebede asker kumandasının müddet-i ömrünü bir hayli rütbelere kadar idâre işlerinde geçirmiş zâbitân ve ketbe-i askeriyye iyadî-i bî-iktidarına tevdi' ü ihale kalınması;

Sekizincisi: Mevcud-ı zabitanın silah altına alınması mukarrer olan asker nisbetinde pek dûn bir mikdârda bulunmasından naşi hin-i muharebede 'acemi onbaşı ve çavuşlardan ta'yînine zarûret hiss eden bir takım nâ-ehl-i zâbitânın iyadî-i bî-kifâyetlerine asker verilegelmesi;

Dokuzuncısı: Vakt-i hazarda 'asâkirin fikrini terbiye, vicdânını tenvîr ve şevkini tezyîd edecek teşebbüsât-ı maneviyyeden, meselâ tevârîh-i harbiyyenin anları müstefid edecek fikarât-ı mühimmesini belletmek ve "Sizin ecdâdınız şöyle yaptı idi böyle yaptı idi" gibi bir takım mü'essir fütûhât öğretmek ve muhârebe resimleri göstermek gibi şeylerden tegâfûl olunması;

Onuncusu: Asâkir-i redîfenin her sene mukannin olan ta'lîmlerinin icrâ kılınamaması maddeleridir.

Asâkirimizin evsâf u fedâ'il-i matlûbeyi iktisâb edememesinin üçüncü sebebi, kolordu, fırka ve livâ teşkilâtının muhârebe-i zâ'ilede henüz icrâ olunmamış bulunması ve her kangı bir ferîk veya mîrlivânın birkaç gün bir fırka veya bir livâyâ kumanda etdirilüb oradan başka bir yere naklediliverilmesi mehâzîr-i 'adîdesinin hâtıra bile getirilmemesi ve fedâ'il-i askeriyenin mu'allim u mübelliğ yegânesi olacak demek olan kumandanlardan ma'iyetinin istifâdesine vaz'an devletimizin usûl-ı askerîsinin müsâ'id bulunmasıdır. Bir ferîk veya bir mîrlivâ fırka veya livâsından gayr-i müfârik olacağını bilir ise kendisinin dâhil olacağı muhârebelerde muzafferiyet ü muvaffakiyyet kazanmasını te'mîn edecek olan o fırka veya livânın terbiyesine dil-hâhî vech ile i'tinâ eder. Böyle olmayub da kendisini her gün bir askere kumanda edecek bilir ise o askerın yetiştirilmesine lâzîmî olduğu mertebe sarf-i i'tinâ etmemesi tabî'idir. Bir ferîk veya bir livâ, ma'iyetindeki cüz'-i tâmm kumandanlarının ahvâl u evzâ'ını ve harbce mertebe-i iktidârlarını bilemezse, anları münâsibi olduğu mahallerde istihdâm edemediği hâlde ma'zûr bulunacağı gibi, kumandanlarının ahvâl, evzâ' u ahlâkını henüz

(Sayfa 188)

öğrenemeyen cüz'-i tâmm kumandanları dahi, icrâ-yı vezâ'if u me'mûriyyet eder iken, o kadar fedâkârâne davranmamalıkda haklı 'addolunabilirler. asker kumandanından emîn olur ve ana ihtisâs u muhabbet hâsıl eder ise, harbin en hatarlı ve fedâkârlığa mevkûf kısımlarını, kemâl-i şevk u ibtihâc ile der-'uhde ve icrâ ederler. Bu ise, kumandanlarıyla müdde-i medîde birlikde bulunmağa muhtâcdır ki, her ferîk veya mîrlivânın fırka ve livâsına kumanda etmesinin lüzûm u vücûbı işte bundan münbe'isdir.

Asâkirimizin evsâf u fedâ'il-i matlûbeyi cümleten olamaması esbâbının dördüncü tertîbât-ı sunûf-ı harbiyemizin nekâyısı ya'ni kolordularımızda nakliye ve idâre kollarıyla ambulans bölüklerinin bulunmamasıdır. Bu noksânın hasâ'il-i matlûbe-i askeriyeyi nefî edebilmesi bahsine gelince, ber-vech-i âtî 'arz u teşrîh ederiz. Şöyle ki: Dört bölük üzerine müretteb ve behrî yüz altmış neferden 'ibâret bulunan bir piyâde taburının bir bölüğünün lâ-ekall mekkârici olarak yirmi ve idâre refâkatinde ve debboylarda dört ve hastane hidmetciliğinde dört nefer silah endâzı bulunur. Bir bölüğün ne kadar i'tinâ olunabilmesi, çavuş ve onbaşı ve nefer olarak bölük hidemâtı hâricinde perâkende bir otuz kişisi olur ki, bu otuz kişi o bölüğün dâhil olduğu muhârebe, meşâkk-ı seferiyeye, terbiyye-i askeriyeye, bi'z-zarûre iştirâk edemezler; lakin efrâd-ı merkûme, müddet-i medîde bu hizmetlerde bırakılmadığından ve husûsiyle böyle alarga hizmetlerde bulunan efrâd birer vesîle ile

onbaşı ve çavuşluk kaparak terfi'an bölüklere geldikleri kesîrû'l-emsâl bulunduğundan, o bölüğün me'lûf olduğu harb-âlûdeliğe, ahvâl-i seferberîye terbiyye-i askeriyyeye hasbü'l-hâl yabancı kalan o nefer veya onbaşı veya çavuş min-gayr-i ta'ammüdin bir kusûr eder veyâhûd o bölüğün humusu raddesinde bir mikdârı ya'ni bizim ma'hûd on beş kişi yeni değişmiş buldukları cihetle on beşi birden bölüğe vürûdlarında ya ileri karakol hidemâtında veya avcı ve saff u istihkâm muhârebelerinin birinde görgüsüzlük seyyi'esi olarak bir yanlışlık ederler hatâ vü seyyi'e ise, serî'ü'l-nakl ve't-te'sîr olduğundan, fenâlığın o bölükten diğer bölüğe ve o taburdan başka bir tabura ve belki kâmilin orduya sû'-i sirâyet edebilmesi muhtemel ve ettiği de kesîrû'l-vukû'dur. Biz misâlimizde bir piyâde bölüğünün otuz kişisini hâric-i hizmet bulundurduk. Ba'zen bir taburun kâmilin arabacılık, iskeleden sırtlarında erzâk nakletme gibi hamâllık, ebniyye-i mîriyye inşâatında 'amelelik ve bir süvârî bölüğünün tahsîldârlık edegeldiği vardır.

(Sayfa 189)

Bu hidemât-ı nâ-münâsibe ile terbiyye-i askeriyyesini gayb u vezâ'if-i seferiyyesini ferâmûş etmiş olan bir tabur veya bölük bir takrîb ordugâhına alındıkda 'aynî hatî'âtda bulunabilmesi aaleb-i melhûzdur. Böyle ise, mâdâmki bizde hâlâ nakliye, idâre ve ambulans bölükleri teşekkül etmedi ve hâlâ bölüklerden nefer, onbaşı ahz ederek mekkâricilikde, idâre işlerinde, hastahânelerde kullanılmak mecbûriyetindeyiz; o hâlde askerimizin cümlesinin siyyân olarak evsâf u fedâ'il-i matlûbeyi haiz olamaması zarûrî ve tabî'dir.

Şimdiye kadar temdîd ettiğimiz mübâhase, nizâmiye taburlarıyla kable'l-muhârebe teşkil kılınmış ve zâbitânı müretteb u mükemmel redîf-i mukaddem u tâlî taburlarına müte'allik idi. İ'lân-ı harbden sonra teşekkül eden tâlî vü sâlis taburlarıyla müstahfiz taburları ise, bütün bütün bahsimizin hâricindedir. Şu kadar ki, tâlî vü sâlis taburları ile müstahfiz taburları miyânesinde bir fark u rüchân vardır; çünkü, tâlî vü sâlis taburları efrâdı, müstahfiz efrâdına nazaran daha sagîrû'l-sinn ve metâ'ib-i askeriyyeye kâbiliyetli olmakla berâber mülâzım u yüzbaşılıları oldukça bir iki sene onbaşı, çavuşluk ve mülâzımlık etmiş takımdan idi. Ya'ni ma'iyyetleri efrâdını terbiyye-i askeriyye ile tezyîne bir dereceye kadar müktedir idiler; lakin müstahfiz taburlarının efrâdı sinnen hayli ilerilemiş idi. Sekiz çocuk vücûda getirerek i'âşesi, başlarında huzûrına mütevakkıf bir 'â'ile sâhibi olmuş ve kısm-ı a'zamı müddet-i 'ömründe askerlik yüzü görmeyüb hâne ve familyasının ahvâlini galebe-i tefekkürden nâşî, o müddet-i yesîre zarfında irâ'e edilmek

istenilen ta'lim ü terbiyye-i askeriyyeyi dahi telakkî isti'dâdını zâyî' etmiş takımdan idi. Zâbitânı ise, o müstahfizlar miyânında vaktiyle onbaşı ve çavuşluk etmiş veyâhûd hiç askerlik etmeyüb memleketince dîgerlerine nazaran daha mer'îyü'l-hâtır bulunmuş takımdan mensûb idi. Ekserî tabur kumandanları, zemânıyla ihtiyârsızlık tekâ'üdi etmiş ve hakîkaten 'amelden kalmış kolağası ve yüzbaşı mütekâ'idlerinden mu'ayyen idi. Ve'l-hâsıl bunlara, asker ıtlâkı gayr-i câ'iz olub, yeknesak iksâ vü teslîh edilmiş gönülsüz birer başıbozuk cemâ'atleri idi. Binâen'aleyh biz yukarıda sınıf-ı hâmisden 'addetdiğimiz bu müstahfiz taburlarına, sınıf-ı sâdis nâmı verdiğimiz mu'âvene taburlarını tercîh etmiş idik. Çünkü intizâmsızlıkta, noksânî-i askeriyyede, her ikisi siyyân idilerse de, mu'âvene taburları efrâdı ekseriyyet üzere daha dinc ve tûvânâ ve birde bunlar gibi gönülsüz değil gönüllü olarak mevâki'-i harbiyye gelmişler idi. Hatta sınıf-ı sâbi'in sırf başıbozuklarının

(Sayfa 190)

yağmâcı gürûhı istisnâ kılındığı hâlde, bâkîsi, yine müstahfiz taburlarından ziyâde istifâde olunur ve olunmuş idi. Binaenaleyh, ordularımızın bir kısım-ı azîm-i mevcûdiyyetini teşkîl bu taburlar evsaf u fedail-i matlûbeyi kata haiz değiller idi.

Sırb gâ'ilesinde, Gine Zovaç ve Alkesinaç önlerinde ictima' u tahaşşüd eden 'Asâkir-i Şâhâne'nin kısım-ı azamı, birinci, ikinci, üçüncü, ordu nizâmiye taburlarıyla, bu orduların mukaddem u tâlî taburlarından ve dördüncü ordunun birkaç mukaddem redîfiyle, beşinci ordunun birkaç nizâmiye taburlarından ibaret idi. Lakin jurnallerini zayı' etdiğimizden mikdâr-ı sahîhlerini 'arz edemedik. Duka ve Ostrok Boğazlarını yarub geçerek Karadağ'ın bir ucundan öbür ucuna rekz-i ilm-i muzafferiyet eden ma'iyyetimdeki otuz yedi taburdan on altısı birinci, ikinci ve üçüncü orduların nizamiye taburları, dokuz, bu üç ordunun mukaddem redîfi, on ikisi tâlî redîfi ve biri dahi üçüncü ordu müstahfızı idi. Şıpka'nın eyyâm-ı sitte-i meşhûre muhârebâtında benim ile birlikte bulunan kırk altı taburdan on dört taburı birinci, ikinci ve üçüncü orduların nizâmiye taburları, altısı mezkûr üç ordunun redîf-i mukaddem taburları, dokuzı redîf-i tâlî taburları, altısı, beşinci ordunun nizâmiye taburları ve üçü mezkûr ordunun Urfa, Kilis ve 'Ayntâb mukaddem taburları ve beşi redîf-i mukaddem ü tâlî taburları ve üçü birinci, ikinci ordu müstahfiz taburları idi.

Tuna Şark Ordusu'nda MehmetAli Pâşâ'nın refâkatinde, Lom Vadisi'nde harekât-ı askeriyye icrâ eden seksen taburdan on dördü, birinci, ikinci, orduların nizâmiye taburları,

on dördü, birinci, ikinci, üçüncü orduların redîf-i mukaddem, on dördü dahi redîf-i tâlî taburları. On yedisi redîf-i sâlis taburları üçü, beşinci ordunun ekserîsi Nablus ve Türk ve Kürd ehâlîsinden mürekkebe nizâmiye birinci alay taburları, dördü ordû-yı mezkûrun redîf-i tâlî, üçü sâlis, üç tabur dahi hîn-i i'lân-ı harbde müteşekkil tâlî taburları ve sekizi 'Asâkir-i Mısriyye idi.

Gıraz Lofça ve Dubnik ve mülhakât, nefis Plevne'de 'Osmân Pâşâ ile birlikde bulunan altmış yedi taburdan on dokuzu birinci ve ikinci orduların nizâmiye taburları, on sekizi birinci, ikinci ve üçüncü orduların redîf-i mukaddem, onu redîf-i tâlî, dördü redîf-i sâlis taburları, dördü beşinci ordu nizâmiye, biri mu'ahharan müteşekkil redîf-i tâlî, beşinden

(Sayfa 191)

üçü beşinci ordunun Nablus, Kilis ve 'Ayntâb tâlî taburları, ikisi diğere tâlî taburları, ikisi müstahfız ve dördü mu'âvene taburları idi.

Şehir Köy, Ak Palanka, Doruk, Lenkova, Sofya, Orhâniye, İzladı, Karlova, Filibe mevâki'iyile Tuna Şark Ordusu'ndan Balkan'ın beri cihetine sevk olunup Filibe önünde tahaşşüd eden ve bi'l-âhire Rodop Balkanlarının gerisine çekilmeğe mecbûr olan yüz yirmi taburdan, birinci ve ikinci orduların sekizi nizâmiye, on biri redîf-i mukaddem, beşi redîf-i tâlî, onu redîf-i sâlis, ikisi mu'ahharan müteşekkil redîf-i tâlî, altısı beşinci ordunun redîf-i tâlî vü sâlis, dördü o sırada henüz teşekkül eden 'acemi sekizinci alay taburları, üçü itfâ'iyeye ya'ni sanâyi' taburı ve elli dördü müstahfız idi. En ziyâde hâ'iz-i ehemmiyyet olan ve Rûm ili vekâyi'-i harbiyyesinin aksâm-ı mühimmesini teşkîl eden şu altı kıt'a cem'iyet-i askeriyyenin efrâd-ı mürekkebesi, biz yedi sınıfa taksîm etmiş idik. Lakin yedinci sınıf ki, gayr-ı muntazam etrâf başıbozuklarıyla mu'âvene-i çerâkeseden 'ibâretidir. Bunların sıhhat-ı a'dâdı ma'lûm olmakla berâber, beş on gün oturub yine memleketine gittikleri ve mu'ahharan yine ordugâha gelenleri olduğu haysiyyetle, mikdâr-ı mevcûdları sâbit dahi olmadığından, bunlar ihrâc olundukda, elde bâkî sunûf-ı sitte kalmış olur. Bu sunûf-ı sitte miyânında dahi, sınıf-ı evvelin kısm-ı evveli itibar ettiğimiz birinci ve ikinci ve üçüncü ordu nizâmiye taburları beşinci ordunun Nablus ehâlîsinin Türk ve Kürd ehâlîsinden müretteb nizâmiye taburlarını sâni 'addettiğimiz birinci, ikinci ve üçüncü orduların redîf-i mukaddem ve sınıf-ı sâlis farz ettiğimiz harb-dîde redîf-i tâlî taburlarını ve beşinci ordunun Nablus, Kilis, 'Ayntâb, Urfa, Elbistan, Adana ve Mar'aş redîf-i mukaddem u tâlî

taburlarını güzîde ve müntehab ‘add edüb ordû-yı mezkûrun bâkî redîf-i mukaddem u tâlî taburlarıyla nizâmiye taburlarını ve i‘lân-ı harb sırasında silâh altına alınan redîf-i tâlî taburlarıyla sâlis taburlarının ekserisini ve sınıf-ı hâmis i‘tibâr etdiğimiz müstahfiz sınıf-ı sâdis tesmiye eylediğimiz Der-se‘âdet ve ba‘zı vilâyât mu‘âvene taburlarını dahi askerlik için lâzım gelen meziyyâtı gayr-ı hâ’izdir deyü beyân u tavsîf eylemiş idik.

Şimdi bu vech ile farz u i‘tibâr etmiş olduğumuz bâlâdaki taksîme göre bakalım mezkûr orduları mürekkeb olan taburların ne mikdârı meziyyât-ı askeriyeyi câmi‘ ü güzîde kısmındandır? Burasını teftîş edelim: Sırbistan’ın Gine Zovaç ve Alkesinaç muhârebelerinde bulunan nizâmiye

(Sayfa 192)

ve redîf taburları, kâmilen sıfât u meziyyât-ı matlûbeyi hâ’iz ‘addetdiğimiz birinci, ikinci, üçüncü ve beşinci ordu nizâmiye taburları birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü ordu redîf-i mukaddem u tâlî taburlarından ve birkaç taburda sahîhen güzîde olarak gelmiş Der-se‘âdet ‘ilmiyye mu‘âvene taburlarından mürekkeb idi. Herkesden İşkodra’ya kadar, Piva, Duka, Ostrok Boğazlarında bir hayli muhârebât-ı hûnrîzânenin cümlesinde Dağlılara galebe çalan otuz yedi taburdan, otuz altısı, birinci, ikinci ve üçüncü orduların nizâmiye, mukaddem u tâlî redîf taburlarından ‘ibâret idi. Şıpka muhârebât-ı hûnrîzânesinde izhâr-ı mâye-i merdâneği ve şecâ‘at-i müfrita ile mehâyif tevârîhi tezyîn eden kırk altı taburdan üçde ikisi güzîde i‘tibâr ettiğimiz taburlardan idi. Tuna Şark Ordusu’nda Ayazlık, Kara Hasanlar, Katselova, Sinân Köy ver Çerkovine muhârebâtında isbât-ı vücûd ile MehmetAli Pâşâ’nın seyyâr kolordularını teşkil eden seksen taburdan kırk beşi ya‘ni nısfından ziyâdesi evsâf-ı matlûbeyi hâ’iz taburlardan idi. Plevne’de 8, 18 – Temmuz – 93 muhârebât-ı meşhûresini kazanan ve i‘lâ-yı şân eden taburların cümlesi birinci, ikinci ve üçüncü orduların nizâmiye ve redîf-i mukaddem u tâlî taburlarından ‘ibaret olup, mu‘ahharan Plevne ordusuna bi‘l-iltihâk, yevm-i esârete kadar, düşmana göğüs veren nefis Plevne mevcûdı olan altmış yedi taburun da sülüsânî, yine o güzîde add u itibar ettiğimiz taburlardan mürekkeb idi. Filibe ricatinde mevcûd yüz yirmi taburun ancak humusu, oldukça sıfât-ı lâzimeyi hâ’iz olub bâkîsi, asker itlâkına nâcûsmân bir kurı galabalıktan ibâret idi.

Bahsimizin hülâsa olundıkda, vicdânları, sâ’ika-i harbiyye ile müteheyyic, terbiyye-i askeriyeye görmüş, fikren i‘tikâden müttehid, zâbitânı mükemmel ve mu‘allim taburlar

hangi orduda ekseriyeti hâ'iz idise gâlib u muzaffer olmuşlar ve şân-ı 'Osmânî'yi vikâye için her dürlü fedâkârlığı icrâ etmişler; bi'l-akıs bu sıfâtdan mu'arrâ olan taburlar, o ordu dâhilinde intizâmsızlık husûlune ve esnâ-yı harbde bir takım hezîmetlere sebebiyyet veregelmişlerdir.

İşte biz ordularımızı terkîb eden efrâdın ahvâl-i askeriyelerini temâmıyla bast u 'arz eyledik. Bilerek bilmeyerek içimizden bizim askerimiz şöyledir, böyledir, deyü kuru tefâhürle şunu bunu aldatmağa çabalayan İstanbul ile merâkiz ü mevâki'-i Ordû-yı Hümâyûn minder-nişânları, bu muhârebenin mesâ'ibini göz önüne getirüb ve vicdân u insâflarına da bir kerre mürâca'at edüb de kasr-ı

(Sayfa 193)

lisân etmelidir. Bu gibi dekâyık-ı ahvâl-i askeriyemize gayr-ı matla' olan inzâr-ı sathiyye ashâbı ya hiç dârü'l-harblere gitmezler veya gitselerde bir kenâr me'mûriyeti yakalayarak esnâ-yı muhârebede İstanbul'a, ba'zı makâmât-ı 'âliyyeye havâdis-fürûşlukla ve badehu'l-muhârebe "Fülân şöyle yaptı idi; fülân böyle yaptı idi. Ben olaydım şöyle yapar idim amma bırakmadılar" demekle imrâr-ı evkât ederler. Böyle fi'iliyyât-ı harbiyyede bulunmayan lâfazanların sözlerine badehumâ devlet kulak asmayub şu vakt-i vüs'at ü hazarda sunûf-ı askeriyemizin cümlesini meziyyât-ı matlûbe-i askeriyeye ile tezyîne sa'y eylemelidir. Mösyö mü'ellif gibi ecnebilerin nâ-be-mahall olarak medh u sitâyişlerinden bizce hiçbir nef' mutasavver değildir. Bu mesellü medhiyyât ya müdâhaneye veyâhûd iğfâla hamlolunabilir. Biz kendi kusurlarımızı görüb taharrî ederek tashîha çalışmalıyız. Yalnız emir kumandayı tenkîd u mu'âhaza ve kumandanlara haml-i kusûrdan istikbâlen bir fâ'ide mutasavver değildir. Beyne'l-efrâd sâ'ikâ-i harbiyye peydâsına; terbiyye-i askeriyenin ta'mîm u ikmâline ve bâlâda bast u tafsîl etdiğimiz husûsât-ı mukteziyye-i mebhûseye devletce hasr-ı i'tinâ-yı tâmm buyurulmalıdır. Nokta-i menciyye-i selâmet budur.

Mü'ellif, fıkra-i mezkûrasında "“Asâkir-i 'Osmâniyye'yi” hasâ'il-i mezkûra ba'zı kerre harekât-ı tecâvüzkârâneye girişdirebilecek sûretde idi. Hâlbuki netâyic-i cedîde ve kât'a ancak harekât-ı tecâvüzkârânede olunmak ile istihsâl olunur.” diyor.

Asâkir-i Şâhâne miyânında bizim güzîde 'addetdiğimiz sunûf, mösyönün dediği gibi değil ba'zı kerre, her vakit harekât-ı tecâvüzkârâneye girişdirilebilir. Lakin bir askerinin harekât-ı tecâvüzkârânede bulunması için yalnız şecâ'at ü besâleti, mihen ü meşâkka

tahammüli, terbiyye-i askeriyyesi vesâ'iresi kâfi olmayub harekât-ı tecâvüziyyenin imtidâdı ve tül-i mesâfesi nisbetinde vesâ'it-i nakliyyenin elde mevcûd olmasına ve Avrupa devletlerinde olduğu gibi kolordularımızın mevcûdları nisbetinde süvârî, topçı, istihkâm, köprici, şimendüfer, nakliye ve telgraf bölüklerinin mevcûdiyyetine mütevakkıfıdır. Pek çok kerreler fikdânî-i vesâ'it-i nakliyye ve noksânî-i sunûf-ı mukteziyye bizi harekât-ı tecâvüz-kârânededen alıkoyduğu gibi, ihtiyârına mecbûr olduğumuz muhârebâtta da bir takım mütâla'ât-ı sakîme-i politikaya veya ta'allukât-ı hüküm-fürûşâne dahi bize lâbüd olan harekât-ı tecâvüziyyeye bir sedd-i mümâna'at çekegelmiştir. Yoksa netâyic-i ciddiye ve kâtı'anın harekât-ı tecâvüz-kârânedede olacağı cümle-i zevi'l-'ukûlun müsellemdir.

(Sayfa 194)

Mü'ellif “‘Osmânlı askerî ibtidâda Şumnu'da kapanub kaldıkları cihetle ne derecelere kadar me'yûs olduğunu gördük.” diyor.

Mü'ellif bu ta'bîr ile Serdâr 'Abdülkerîm Pâşâ zemânında Şumnu'da bulunan fırkanın hareketsiz kaldıklarını tekrâren imâ ediyor.

Haziranın on dördüncü gününün gecesi Ruslar, Tuna'yı Zıştovi'den mürûr etdiler. Bu târihten 'Abdülkerîm Pâşâ'nın 'umûm kumandanlık makâmını gâ'ib ettiği sekiz temmuz târihine kadar yirmi dört gün ister. Bu müddet içinde 'Abdülkerîm Pâşâ'nın, 'Osmân Pâşâ'yı Plevne cihetine getirmesi, Ahmed Eyyûb Pâşâ ile on yedi taburdan 'ibâret bir piyâde fırkasıyla bir süvârî fırkasını ve kezalik Eşref Pâşâ ile on iki taburdan 'ibâret bir fırkayı ve Ruscuk ilerüsine göndermesi; 'Azîz Pâşâ ile bir fırkanın ve mu'ahharan Sâlim Pâşâ livâsının 'Osmân Pâzârı ve Tırnovi üzerine sevkine çalışması gibi vukû'ât ma'lûmdur. Mehmed Ali Pâşâ'nın Şumnu'ya târih-i vürûdı ve 'umûm kumandanlık makâmını yevm-i işgâli bulunan 9 – Temmuz – 93 târihinde Kara Hasanlar Muhârebe'sinin târih-i vukû'ı olan 18 – Ağustos – 93 târihine kadar, arada geçen kırk gün müddet içinde müşârünileyhin hiçbir hareket-i askeriyye ve mu'âmelât-ı harbiyyeye kalkışmadığı bedîhâtdan iken mösyö mü'ellifin, Mehmed Ali Pâşâ'nın ef'âline nazaran tesâmüh ile bakması ve tenkîd u mu'âhazâtını yalnız 'Abdülkerîm Pâşâ ile bu 'âcize hasretmesi câlib-i nazar-ı dikkatdir.

Mü'ellif “Süleymân Pâşâ'nın MehmetAli Pâşâ'yı tahlîf edebilecek iktidârda olmadığı teslîm olunmalıdır: Zîrâ, kendüsi bir dereceye kadar hâsıl eylediği ber-hâl u

206

mevki’i idâreye kudret-yâb olamaz idi.” diyor. Mösyö mü’ellif benim Mehmet Ali Pâşâ’ya halef olacak iktidârı hâ’iz bulunmadığıma delîl olarak “Hâsıl eylediği hâl u mevki’i idâreye kudretyâb olamadı.” diyor. Benim hâsıl eylediğim hâl u mevki’ ‘umûm kumandanlık makâmı demek olacaktır. Hâme-i cehl u agrâzı istediği gibi idâre ile tağlît-i ezhân u iğfâl sâde-dilâne hasr-ı vazîfe edegelen bizim mü’ellif cenâbları evvel-emirde bilmelidirki ‘umûm başkumandanlık makâmını ihrâz için, evvel ü âhir hîçbir nev’-i teşebbüsâtta bulunmadım. Buna cümle erkân-ı devlet şehâdet eder. Benim o günler için Tuna Şark Ordusu merkez kumandası olan Kâdiköy’üne yevm-i vusûlum ve ‘umûmiyyet kumanda vezâ’ifiyle iştigâle târîh-i mübâşeretim eylülün yirmi birinci ya’ni teşrîn-i evvel efrencinin üçüncü günidir. Bu târîh, Rûm ilinde fasl-ı şitânın mukaddeme-i eyyâm-ı hulûlî, harekât-ı askeriyyenin mevsimen hedef-i envâ’-ı su’ûbât olduğu, harekât-ı tecâvüzkârâne için

(Sayfa 195)

vesâ’it-i maddiyyeden zâten mahrûm olan firkalarımızın hükm-i mevsim îcâbı olarak teshîlât-ı tabî’iyyeden dahi mahrûm kaldığı ve Rusların kuvve-i cesîme-i imdâdiyyesinin mukaddemesi dârü’l-harbe ve bâkîsi memleketine duhûl üzere bulunduğu bir vakt-i hatarnâk idi. Çâre-i tahkîm u takviyyeti mefkûd-ı zemân-ı fırsatı zâyî’, istikbâlî envâ’-ı mehâlik ü muhâtarât ile mütefeccir olan Ordû-yı Hümayunlar kumandanlığını talep ve der-‘uhde etmekte bence dünyevî ve uhrevî ne fâ’ide melhûz u mutasavver olabilir idi? Eğer Serdâr ‘Abdülkerîm Pâşâ’nın muhakkaku’l-vukû’ olan infisâli üzerine ‘umûm kumandanlık makâmına Mehmed Ali Pâşâ’ya bedel ben getirile idim, belki evvel-vakt makâm-ı mezkûrî ma’al-memnûniyye hüsn-i kabûl eder idim; çünkü, o târîh Rusların kuvvetce eyyâm-ı za’fiyyeti, mevsimen harekât-ı askeriyyeye elverişli, Asâkir-i Şahane’nin henüz dinc ve muhârebeye dîde-dûz bulunduğu ve müstahfizların daha ordu ve firkalar arasında mevcûdiyyetlerini tanıttırarak kadar kesretli bulunduğu evkât-ı mes’ûde-i müsâ’idkârâne idi. Eğer evvel-vakt baş kumandan bulunsa idim, Hezargrad ve Şumnu’da kırk gün me’yûsen bekleyen Asakir-i Şahane şüphesiz Zağralar ve Plevne fütuhâtı günleri harbe bi’l-iştirâk, Tırnova’ya istirdâd etmiş bulunur ve Balkan ordusuyla Tuna Şark ve Plevne Orduları Balkan’ın dâmen-i şimâlinde bi’l-ittisâl Tunâ’yı geçirmek için Rusları icbâra sâ’î bir vaz’iyyet alır idi; husûsiyle Plevne ve Eski Zağra muzafferiyetlerine bi’t-tabî’a o aârîhde iştirâk eden ve Tırnovi’yi behemehâl ele geçirmiş bulunacak olan Tuna Şark Ordusu, ‘Osmân Pâşâ’nın önünden kaçarak Zıştovi Köprisi’ni geçmeğe çalışan Rus ‘asâkir-i müteferrikasını ta’kîb edebilir idi. Ordû-yı Hümayûnların nokta-i menciyye-i

selâmeti Tuna Şark ve Balkan ve Plevne Ordû-yı Hümâyûnlarının kesb-i irtibât u ittihâdi sûretinde olduğu ve bu da harîtanın delâlet ü iş‘ârı vech ile Balkan’ın şimâlinde ya‘ni Elena ve Tırnovi, Gabrova ve Selvi taraflarını işgâl u istirdâd ile mümkünü’l-husûl bulunduğu bedîhâtından iken, Mehmed Ali Pâşâ’nın bu ehemmiyyeti kat‘an nazar-ı i‘tinâyâ alması ve gerek selefi Abdülkerîm Pâşâ’nın ‘Osmân Pâzârı tarîkiyle Rusların sol cenâh kuvvetini urmak için başladığı manevraya ve gerek benim Tuna Şark Ordusu’ndan hiç olmazsa bir fırkanın ‘Osmân Pâzârı tarîkiyle Elena üzerine gelmesine dair müte‘addid feryâdnâme-i telgrafilerime kat‘an iltifât etmeyüb ve hatta gerek merkez-i saltanatı ve gerekse beni Elena’ya doğru Ferîk Mösyö Necîb Pâşâ ile asker göndereceğim deyü aldatub mu’ahharan bir takım a‘zâr-ı vâhiyye serdiyle sözünden nükûl eylemesi ve’l-hâsıl müddet-i idâresinde üç ordunun

(Sayfa 196)

rabt u tevhdî eshel ü mümkün iken müteferrika bulundurmak şikkini iltizâm eylemesi, iktidârının veya menviyyât u makâsıdının burhân-ı celîsidir. Mösyönün aradığı eğer bu yolda bir iktidâr ise, anı hiçbir vakit bende bulamaz. Mü’ellif benim ‘umûm kumandanlık makâmını idâreye kudret-yâb olamadığımı neden anlamış bilemeyiz. Tuna Şark Ordusu’nı en tehlikeli vaktinde yine hüsn-i isti‘mâl ederek Maçka ve Tirsinik nümâyişleri ve husûsiyle Elena’nın zabtı gibi vukû‘ bulan muhârebelerde tarafımdan cây-ı tahtie ve i‘tirâz hiçbir vaz‘ u tavır sâdir olmadı. MehmetAli Pâşâ’nın zeman-ı idâresinde fîkdân-ı zehâ’irden muztar olan fırkaların ihtiyâcâtını ikmâl eyledim.

Mösyö mü’ellifin iddiâ ettiği kudretsizlik teşrih olunmadıkça her ne söylense ‘abes olacağından mü’ellifin bu sözünü eser-i iğtifâl veya ağız olmak üzere telakkî ederiz.

Mü’ellif, “Bundan başka, selefi gibi ne intizâm-perver ve ne de ta‘biyyetü’l-ceyş husûsunda mehâret-küster değil idi.” diyor. Bu da bize isnâd ettiği kudretsizliğin mütetâbi‘âtıdır. Mü’ellif hangi intizâmsızlığı ibdâ‘ ettiğimi veya ta‘biyyetü’l-ceyşde hangi kusûrı irtikâb eylediğimi beyân eylemeli idi; yoksa böyle bilâ-delîl isnâdâta hezeyân denir. Mösyö mü’ellif “Şıpka karşısında icrâ eyledi muhâcemât hûd-serâne yenilmez bir sebât u metânet eseri göstermiş ise de, bu hâl, iktidâr u mehâretten ziyâde, ‘inâd u ısrârdan ma‘dûd olur.” diyor. Şıpka’da benim ağustosun dokuzuncu ve on birinci günleri ne maksad ve ne sûretle hücum kolları sevk ettiğimi ve netâyicini ve ağustosun on ikinci, on üçüncü ve on dördüncü günleri tuttukları mevâki‘den ‘Asâkir-i Şâhâne’yi püskürtmek için,

Rusların nasıl hücum edüb de muvaffak olamadıklarını, yukarıda, ‘â’id olduğu bahsde mufassalan zikr eylemiş idik. Benim yenilmez sûretdeki sebât u metânetimi i‘tirâfa mecbûr olan mösyö mü’ellif, zerre kadar sâhib u vicdân u insâf bulana idi, nasıl iktidâr u mehâret ile o sebât u metânet-i zâtiyyemi ma‘iyyetimdeki ümerâ vü ‘asâkirede hüsn-i te’sîr etdirdiğimi bi’t-tedkîk kadh u mezemmete bedel meziyyet-i askeriyyemi i‘lâna vesâtet eyler idi. Benim Şıpka’daki muhâcemem ağustosun dokuzundan on birinci günene kadar ya‘ni üç gün müddetden ‘ibâret idi. Dîger üç günü müdâfa‘a-i mahalliyyeye çalışmaktan ‘ibâret olduğu ma‘lûmdur. Evvelki üç günkü muhâcemât dahi, Şıpka’da mütehasın on tabur Rus ‘asâkir-i muhâfazasına terk-i mevki‘a icbâr veya kayd-ı üserâ ahz için der-‘uhde edilmiş bir vazîfe-i mukaddese idi; yoksa bî-lüzûm ‘inâd u ısrâr değil idi. Mösyö mü’ellif ve emsâli benim Duka

(Sayfa 197)

ve Ostrok Boğazlarını kemâl-i muzafferiyetle geçüb her yerde Dağlıları mükemmelen münhezim u perîşân etmekliğime dahi, bir takdîr-i fevka’l-‘âdeye bedel ‘inâd u ısrâr nâmı vermişler idi. Mü’ellif “Bundan başka ilcâ-yı vakt ü hâl dahi kumandanlığın tebdîlini icâb etmezdi. Zîrâ, bu tebdilden bi’z-zarûre gayb edilen vakitten, Rusyalılar istifâde ile yeniden yeniye ‘asâkir-i imdâdiyye celb etmişler ve buldukları hâl u mevki‘i iyiden iyi anlamışlar.” diyor. İşte safsata ve şarlatanlık olursa bu kadar olur. Frenkler kendi milletlerine mensûb tanıdıkları bir adamı bu merteye sahâbet ile teberri’e hamiyet-i câhilânesinde bulunuyorlar. Hatta bu mesellü hezeyânlarla bizim İslâm erkân u küberâsını dahi aldatarak vatan, millet ve devletin fedâkâr-ı hakîkisi bulunan ‘uzmâ-yı milleti anlarla birlikte dahl u tezyîf hamâkatini dahi irtikâb ediyorlar. Mösyönün “İlcâ-yı vakt ü hâl, kumandanlığın tebdîlini icâb etmezdi” kaziyyesini haydi bizde teslîm edelim; lakin sebebi, ‘illeti, mösyönün dediği gibi vakit gaybetmek, o gaybolan vakit içinde Rusların ‘asâkir-i imdâdiyyesi gelmek ve Rusların hâl u mevki‘ini bu kumandanlık tebeddülü üzerine anlamış olmak mıdır? Kumandan tebeddülünü bizde tahsîn u tasvîb edenlerden değiliz. Hatta Abdülkerim Paşa dahi tebdil olunmamalı idi; çünkü ‘Abdülkerîm Pâşâ en son günlerde “Musammem olan manevrayı icrâ edemedim; temâm zemân-ı icrâda kumandanlık iktidârını benden selb etdiler.” diyor idi. Kezalik Mehmea Ali Paşa “Ben Kâdiköy’üne asker tahşîd etdim; Dumakil’e hücum edecek idim. Ama o sırada ‘azlolundum” deyü telgrafnâme yazmış idi. İyi kötü kumandanlara, başladıkları işi itmâm ettirmek devletin vazîfesi idi. Gelelim mösyönün gösterdiği ‘illetlere: Fi’l-hakîka Mehmet

Ali Paşa, eylülün on dördüncü günü ‘umûmiyyet kumanda makâmından devletce ma‘zûl idi; lakin bu ma‘zûliyyeti, kendüsi eylülün yirminci günü haber aldı. İşte Mehmet Ali Paşa’nın evvel-bâbda makâm-ı sadâret-‘uzmaya çektiği telgrafnâme sûreti:

Makâm-ı Sadâret-‘uzmâya

Evvelce dahi ‘arz olunduğı vech ile bulunduğımız Yuvan Çiftliği’nden yarınki çehâr-şenbe günü ‘ale’s-sabâh üç fırka ile Dumakil üzerine icrâ-yı harekete karar verilmişti. Bu gece aldığım 20 Eylül 93 târihlü emir-nâme-i telgrafî-i sadâret-penâhileri müfâd-ı celiline nazaran Süleymân Paşa hazretlerinin Hezargrad’a bi’l-vürûd, yarın buraya muvâsalat edecekleri

(Sayfa 198)

bedîhi bulunmuş ve şu hâlde emir kumanda bi’t-tabi‘ çâkerlerinden sâkıt olmuş idüğünden, işbu harekât-ı muharrere-i mühimmenin zarûrî te’hîr kılındığı ve müşârünileyh hazretlerinin vusûlıyla berâber Der-saadete avdet olunacağı maruzdur. 20 Eylül 93 / Mehmed Ali

MehmetAli Pâşâ’nın bu telgrafnâmeyi aldığıın ertesi ya’ni yirmi birinci günü Kâdıköy ordugâhına gelerek, ‘umûm kumandanlık vazîfesini der-‘uhde etdim. Benim Şıpkâ’dan hareketimle Ruscuk önündeki Kâdıköy’üne vusûlumdan evvelce Mehmet Ali Pâşâ, refiki Rauf Paşa’dan istihbâr-ı keyfiyyet etdiğinden Dumakil üzerine ta‘arruz-ı tedârikât-ı ca’lîsinde bulundu; ben seyr-i serî‘ ile hareket etdim. Telgrafın me’mûrlarına dahi kumandanlık tebeddülünü mektûm tutmaları için gerek merkez-i saltanatdan ve gerek tarafımdan evâmîr-i ekîde verilmiş idi. Binâen‘aleyh bu kumandanlık tebdilinden hiçbir vakit gâ’ib olmamış idi. Kumandanlığın yevm-i tebeddülünde Mehmet Ali Pâşâ Çerkovine ricat-ı ma‘hûdesine müdâvim idi. Yukarıdaki telgrafnâmesi medlûlunca ileride Dumakil’e hücum hâzırlığında idi. Yüzi kara olsun! Mü’ellif cenâbları yalnız vakit gayb oldu demekle de iktifâ etmeyüb “Bu gâ’ib olan vakitte Ruslar ‘asâkir-i imdâdiyyede götürdiler” diyor. Utanmaz herîf! ‘Asâkir-i imdâdiyye celbine, Mehmet Ali Paşa’nın kırk günlük ‘atâlet-i kâmile ve otuz üç günlük dahi hakîkaten bî-semere olan harekât-ı mütereddîdânesi müsâ‘ade etdi. Tuna Şark Ordusu, Mehmet Ali Paşa’nın buna eyyâm u vekâleti demek olan altı gün ile berâber yetmiş üç gün yed-i kumandasında bulunuyor idi. Bunun kırk gününü ve harekât-ı askeriyyemize en müsâ‘id günlerimizi tanzîmât u tensîkât icrâ edeceğim diyerek Şumnı’da mest u medhûş geçirdi. Yirmiüç günü de, Kara Hasanlar, Katselova ve

Çerkovine muhârebelerinin ihtivâ ettiği bir zemân-ı medîd idi. On gün dahi andan sonra ki ahvâl-i mütezebzbânesidir.

Merkez-i saltanatın, der-‘uhde ettiği mu‘âmelât-ı harbiyye icrââtını muttasıl kendüsine emr ü teklif etmekte ve müte‘addid irâdât-ı seniyye şeref-vürûd eylemekte iken, nihâyet bu yetmiş üç günün üç gününü, envâ‘-ı ilhâhât u tazyîkât ile harbe sarf edüb, bâkîsi zâyi‘ demek idi. Haydi biz semâhat edelim de Kara Hasanlar harbine hâzırlanmak için iki gün ve Kara Hasanlar Muharebesi’nden sonra Katselova’ya gidebilmek için de üç gün ve Katselova’dan Çerkovine’ye hareket ve o muhârebeyi icrâ için de dört gün verelim; cem‘an on iki gün

(Sayfa 199)

eder. Şu hâlde Mehmet Ali Paşa’nın müddet-i idâresi olan yetmiş üç günden altmış bir günü sırf müddet-i zâyi‘a kalır. Mösyö mü’ellif bunu hesâb etmiyor ve kâle almıyor da, nihâyet Şıpka’dan hareketle altı gün zarfında Kazî Köy’üne gelmiş olan bu ‘âcizin müddet-i hareketini mu‘âmelât-ı câriyyeyi bilmediğinden zâyi‘ât-ı ‘azîmeden ‘add u hayâl edüb bu müddet-i yesîre içinde dahi, Rusya’dan ‘asâkir-i imdâdiyye getiriyor. Bir de “Ruslar, buldukları hâl u mevki’i iyiden iyi anladılar.” diyor. ‘Acebâ makâm kumandanının Mehmet Ali Paşa tarafından terk ile benim der-‘uhde eylediğim müddet ki, sekiz on sâ‘atden ‘ibâretdir, ‘acebâ o müddet-i kasîre içinde mi anladılar? Frenklerin ve o meşrebdekilerin safsataları işte hep bu kabîldendir. Allah bize kudret-i temyîz ihsân etsün!

Mü’ellif “Mehmet Ali Paşa’nın birinci hücumu Rusyalıları şaşırtmış olduğundan, evvel-emirde çekilmişler idi; lakin, der-‘akab hâl u mevki’in ehemmiyyetini takdîr ederek mevâki‘-i lâzîmede tahaşşüd u tahassün için vakit gâ’ib etmediler ve ellerinde çapa, kürek ve kazma olduğu hâlde her tarafda zabt u teshîri müte‘assir olan istihkâmât inşâ eylediler.” diyor.

Müellif, Mehmet Ali Paşa’nın hangi muharebesine “birinci hücum” ‘unvânı verdiği musarrah değilse de, Kara Hasanlar Muhârebesi Hezargrad önündeki bir mâni‘ayı def‘den ve Çerkovine Muhârebesi’nin dahi bir ricat-ı gayr-i muntazıra-ı fâhişe ile netîce bulunmasından ‘ibâret olduğuna göre Rusları şaşırtan o birinci hücum Katselova Muhârebesi demek oluyor. Bir fırka Rus askerinin kesret-i mühâcimine mağlûben terk-i mevki‘a mecbûr olmasından ibâret olan bir vak‘a, fi‘l-hakîka Kara Lom Vadisi’ne kadar tesvî‘-i dâ‘ire-i işgâl eden Rusları geri çekilmeğe mecbûr etdi. Lakin Çerkovine ricatinden

sonra Mehmet Ali Paşa, Katselva ve havâliyyesini kâmilten terk ü tahliye eylediğinden, hâlî buldukları mevâki'-i evveliyyelerini Ruslar, bitekrâr işgâl etdiler. O sırada benim başkumandanlığı ihrâz etmekliğim üzerine Tuna sâhilinden Balkan hudûdına kadar cümle mevki'lerini istihkâmât ile terzîn u tahkîme çalışdılar. Zât-ı mes'ele bundan 'ibâret iken mü'ellif şu hakîkati de renk-i âhirde göstermeğe çalışması sehâyif-ı rivâyetindedir.

Müellif "Süleyman Paşa tecavüzi harekâta ibtida edeceği ve kemal-i cür'et u cesaretle ileri atılacağı yerde, askerine der-'akab Hezargrad ve Ruscuk üzerine çekilmek emrini verdi." diyor.

(Sayfa 200)

Benim tecavüzi harekâta me'mûriyyetim ve kemal-i cür'et ü cesaretle ileri atılmaklığım husûsları, taraf-ı devletden mi emir olundu? Yoksa Ruslar bir za'f-ı küllîye uğradılar da andan istifâde için tabî'at-ı maslahat ve kâ'ide-i harbiyye isti'câl-i hareketim lüzûmunu mı gösterdi? Yâhûd muktezâ-yı hükm-i mevsim ve tertîbât-ı seferiyye, kumandanlığa zemân-ı ta'yînimde harekât-ı tecâvüziyye icrasına, selefim zemânından daha ziyâde müsâ'id mi bulundu? Evvel-emirde buralarını tayîn u tefîş edelim:

Eylülün on altıncı günü Tuna Şark Ordusu kumandanlığını deruhde etmek üzere Şıpka'dan hareket etmiş ve yirmi birinci günü Hezargrad ile Kâdiköy arasında selefim MehmetAli Paşa ile bil-mülâkât, müşârün-ileyhin harekât-ı musammeme ve tertîbât-ı menviyyesi hakkında ahz-ı ma'lûmât eylemiş idim. İşte MehmetAli Pâşâ'nın esnâ-yı râhda Tuna Şark Ordusu 'umum kumandanlığınca bana devr ü teslîm etdiği plân, vesâyâ vü ma'lûmât budur:

"Dumakil üzerine bir hareket-i ta'arruziyye icrâsı için üç fırka-i seyyâre ile Kâdiköy'ünde hâzırlanmış idim. Bundan maksadım da Dumakil sırtlarını tutmak, oraca bir teshîlât görebilir isem daha ilerileyerek Bele'ye ta'arruz eylemekdi. Ma'mâfih, Bele'ye ta'arruz gâyet güc ve çok fedâkârlık sarfına muhtâcdır. Hayli zâyî'âtı mûcib olacağı da asla hâtırımdan çıkmaz idi. Şimdi aldığım bu vaz'-ı ta'arruzı mücerred İstanbul'dan aldığım evâmîr-i 'adîde ve ekîdeye imtisâl mecbûriyyetinden ileri gelmiştir. Yoksa, mevsim-i şitâ hulûl etdi. Şimdi bize münâsib olan vaz'-ı tedâfi'îye girmekdir. Böyle Balkan, Plevne ve Tuna Şark hudûd-ı tedâfi'îyyesini elde tutarak, evvel-bahârı edebilmekliğimiz aaleb-i me'mûrdur. Çünkü, artık kış geldi. Her iki tarafça harekât-ı askeriyye icrâ olunamaz. Evvel-bahâr olunca, el birliğiyle çalışub, Rusları Tuna'ya dökmeğe çalışmalıdır. Şimdi ki

hâlde düşmanın burada üç buçuk kolordusu vardır. Külliyyetli imdâdı dahi gelmekdedir!.” diyor. Mehmet Ali Paşa, eylülün yirmi birinci günü bana sûret-i meşrûhada idâre-i lisân etmiş ise de, eylülün yirminci günü makâm-ı sadâret-‘uzmâya dahi sûreti bi’l-münasebe balada zikr olunan telgrafname-i âti’z-zikrî yazmış ve Ser-asker-i Kaymakamî Mustafa Paşa dahi Mehmet Ali Paşa’nın telgrafnâme-i mebhûsını bâlâya alarak beyân-ı hal tabîriyle tarafımıza bir ihtâr-nâme-i telgrafi göndermiş:

(Sayfa 201)

Sûret

Evvelce dahi arz olunduğu vech ile bulunduğumuz Yuvan Çiftliği’nden yarınki çehâr-şenbe günü ‘ale’s-sabâh üç fırka ile Dumakil üzerine icrâ-yı harekete karâr verilmişti. Bu gece aldığım 20 – Eylül – 93 târihlü emir-nâme-i telgrafi-i sadâretpenâhîleri müfâd-ı celîline nazaran Süleymân Pâşâ hazretlerinin Hezargrad’a bi’l-vürûd yarın buraya muvâsalat edecekleri bedîhi bulunmuş ve şu hâlde emir kumanda bi’t-tabî çakerlerinden sâkıt olmuş idüğünden işbu harekât-ı muharrere-i mühimmenin zarûri te’hîr kılındığı ve müşârün-ileyh hazretlerinin vusûlıyla berâber Der-se‘âdet’e ‘avdet olunacağı ma‘rûzdur.

Süleymân Paşa Hazretlerine

Mehmet Ali Pâşâ hazretlerinden 20 – Eylül – 93 târihli makam-ı celî-i sadâretpenâhîye mevrûd telgrafnâmenin sureti aynen bâlâya nakl olunmuşdur. Müşârün-ileyh hazretleriyle görüşilmiş olacağı cihetle işbu telgrafnâme meAline ve kendilerinin bu bâbda olan tedâbîr u mütâla‘âtına, zât-ı ‘âlîlerince ma‘lûmât hâsıl olmuş olacağı derkâr ise de ihtiyâten beyân-ı hâle ibtidâr olundu. 21 Eylül 93 / Mustafâ

Şimdi Mehmet Ali Pâşâ telgrafnâmesinde “Yarın Dumakil üzerine üç fırka ile icrâ-yı harekete karâr verilmiş idi. Aldığım emr-i telgrafi-i sadâretpenâhîde Süleymân Pâşâ’nın Hezargrad’a vürûdı yazılıyor. Şu hâlde emir kumandadan sâkıt olmuş idüğümünden işbu harekât-ı mühimme-i muharrereyi zarûri tehîr ettim.” diyor. Ser asker Kaymakamı Mustafâ Paşa dahi “Mehmet Ali Paşa ile elbette görüşmüşünüzdür. Makâm-ı sadârete de şöyle bir telgrafnâme yazarak hareket üzere iken, sizin gelmeniz üzerine, kumandadan sukûtı ilcâsıyla te’hîr-i hareket etdiğini bildiriyor, Mehmet Ali Pâşâ’nın bu hareket hakkında ki tedbîr u mütalaatına dair sizce ma‘lûmât u mütalaatını almadınızsa almanız için ihtiyâten beyân-ı keyfiyyet ediyorum.” diyor. Ser asker Kaymakamı Mustafâ Pâşâ, bu telgrafnâmeyi

kendüsünün de iş‘arı vech ile, Mehmet Ali Pâşâ ile mülâkâtımızın vukû‘undan sonra yazdığı anlaşılıyor. Mamafih bu zemân geçmiş ve şâyed Mehmet Ali Paşa’dan malûmât u mütâla‘ât almağı hâtırlamamış veya tenezzül etmemiş ise, emân tavr-ı ihtâr edelim;

(Sayfa 202)

Mehmet Ali Paşa’nın efkar u mütala‘atından nasıl olursa olsun daha oralarda iken istifade etsün demek istiyor. Mehmet Ali Paşa’nın hakîkaten değersiz olan; hulûl-ı mevsim-i şitâ ve harekât-ı askeriyyenin evvel-bahâra talîki gibi hayâli tesliyyetsızlıktan ‘ibâret olan efkârını, şu zemân nekbet ü mazûliyyetinde kâle almağı tecvîz etmeyerek ve o yolda bir şey’ yazmak benim de öyle bir sû‘-i efkara şerâketimi tazammun edeceğini düşünerek yalnız Dumakil’e hareket şıkkına vesa’ireye dair eylülün yirmi ikinci günü makam-ı ser askeriye işbu cevâbnâme-i telgrafiyi yazdım:

Huzur-ı Kaymakamı-i Ser askeriye

Mehmet Ali Paşa hazretleri tarafından makam-ı samî-i sadâret-uzmaya keşide olunan telgraf sûretine müzeyyel 21 Eylül 93 târîhli ve şifreli emir-nâme-i telgrafileri alındı. Müşarün-ileyh hazretleri ile dün esnâ-yı rahda vuku‘-ı mülakatımızda, dünkü gün için fi‘l-hakîka Yuvan Çiftliği üzerinden Dumakil’e doğru Tuna Şark Ordusu’na hareket-i ta‘arruziyye icrâ etdirilmesini kararlaştırmış oldukları hâlde, o gece emr-i tebeddülü alması üzerine, hareket-i mezkûrede sarf-ı nazar edildiğini çâkerlerine dahi ifade eylemiştir. acizleri ise, hareket-i mezkûrenin müstenid olduğu maksad u tertîbâtı keyfiyyetinin suver-i icraiyyesine vâkıf bulunamamaklığım, buraya vusulumla beraber hareket-i mezkûrenin aynıyle icrââtına girişmeğe bi’t-tabî‘ mâni‘ olduğu gibi, bundan başka olarak böyle bir hareket-i ta‘arruziyyede askerin sırtına lâ-ekall üç günlük olsun peksimet verilmesi lâbûd olup, halbuki birkaç defadır arz olunduğı üzere, Asakir-i Şahane’nin burada bir günlükden ziyade me’kûlâtının mevcut bulunması ve bununla beraber buraya geldiğim andan beri gayet kesîf sis ve pek şiddetli yağmur başlayıp, işte şimdi gündüz sâ‘at yediye vardığı hâlde, sis ve yağmurun hâlâ devâm etmekde olması dahi o mâni‘-a-i tabî‘iyyeye munzam olmuştur. Ordû-yı Hümâyûn ise çadırsız ve kulübesiz olarak bütün bütün açıkda bulunduğundan, Asâkir-i Şahane on yedi sâ‘attir o şiddetli yağmurun altında kalmıştır. Ve burası mevki‘an bütün bütün ormansız ve çalısız, açık ve tarlalık bir takım sırtlardan ibaret olduğundan ‘Asâkir-i Şahane üstlerini, başlarını kurutmak için ateş yakacak odun dahi bulamamaktadır. Tagayyür-i havâ böyle daim olduğu hâlde Asakir-i Şahane’nin sıhhati

tehlikeye düşürüleceğinden, binâen‘aleyh bu günlük Ruscuk’dan mikdar-ı münâsib çadır celbine kıyâm olunmuştur. İşte şu ahvâl-i marûzeyeye mebnî, düşmanın ahvalini; mevki‘ ü arazinin icabatını ve Ordû-yı Hümâyûn’un ta‘arruz

(Sayfa 203)

tertîbâtını bi‘l-etrâf anladıkdan ve husûsiyle evvel-emirde Asakir-i Şahane için buraya mümkün olabildiği kadar peksimet ve hayvanat için şe‘îr celb ettiğiinden ve havâ dahi açıldıktan sonra binusretüllahi Te‘âlâ icrâ-yı hareket olunmak çâresine bakılacağı marûzdu. 22 Eylül 93 / Süleyman

İşte benim eylülün yirmi dokuzuncu gününe kadar, taraf-ı devletden icrâ-yı harekete dâ‘ir aldığım emr ü ihtâr bundan ibâret idi. Yani, “Mehmet Ali Paşa Dumakil’e hareket için hâzırlanmış idi. İşte biz de size bildiriyoruz.” diyorlar idi. Sen de Mehmet Ali Paşa’nın tutduğu mesleği ta‘kîb et veyâhûd etme gibi bir emr-i sarîh u zımnî dahi yok idi. Şu kadar ki, benim ta‘arruzdan ihtirâz u ictinâb etmeyeceğim cümlece de mu‘tekid idi. Ben de yazdığım cevâbnâmede, düşmanın ahvâlini, arâzînin icâbâtını, Ordû-yı Hümâyûn’un ta‘arruzı tertîbâtını anladıkdan ve ihtiyâcât-ı ekliyye tedârik ile berâber havâ açıldıktan sonra hareket edeceğimi yazdım. Çünkü, benim Kadıköy ordugâhına yevm-i vusûlum akşamından, ya‘ni eylülün yirmi birinci günü gurûbundan sonra, bir şiddetli yağmurla etrâfı kesîf sis ihâta ve bu hâl, eylülün otuzuncu günü akşamına kadar devâm etdi. Bu öyle kesîf sis muhît iken, ‘ale‘l-‘amyâ bir tarlalığa tabiye kılınmış olan Kolordû-yı Hümâyûn‘ı, dize kadar çamurdan çıkarub da ileriye sevk eylemek kâbil-i tasavvur olmadığından, hareket-i musammemeyi müsâ‘ade-i ahvâle ta‘lîk eylemiş ve binâen‘aleyh mebhûs cevâbnâme-i telgrafîyi yazmış idim. Eylülün yirmi dokuzuncu günü dahi yaver-i harb-i şehriyâri Mîralay Celâl Beğ ile, sûret-i me‘mûriyyetimi mütezammın işbu fermânnâme-i hümâyûn şeref-vârid oldu:

Zeman-ı Padişahi Suretidir

Düstûrûn mükerreremûn müşîrun mufahhamûn nizamü‘l-‘âalem müdebbirû umuru‘l-cumhûr bi‘l-fikri‘l-sakîb mütemmimû mehammü‘l-enâm bi‘l-re‘yi‘l-sâ‘ib mümehhidû bünyanü‘l-devlet vel-ikbal meşîdu erkanü‘s-saadet ve‘l-celâli‘l-muhakkikûn bisunûfi‘l-melikü‘l-a‘lâ Tuna cihetinde mütehaşşid Asakir-i Şahane‘m müşîranî idamü‘llahü iclâlehum ve emîrû‘l-ümera‘ü‘l-kiram keîrû‘l-kübera‘ü‘l-fihâm ûlû‘l-kadr ve‘l-ihtirâm ashâbü‘l-‘izz ve‘l-ihtîşamü‘l-muhtasûn bimezîd inayetü‘l-meliki‘l-a‘lâ ferikan ve livâ

pâşâlar dâmet meAlihim ve mefahirü'l-ümera'ü'l-kiram muhtaru'l-kübera'ü'l-fihami'l-muhtasun bimezid inâyetü'l-meliki'l-'allâm sâ'ir ümerâ vü zâbitân zîdet me'âlihîm

(Sayfa 204)

ve mefâhirü'l-emsâl ve'l-akrân bi'l-cümle efrâd-ı 'asâkir gayret mü'essir şâhânem zîd kadrihim tevkî'-i ref'-i hümâyûnum vâsıl olıcak ma'lûm ola ki cümledenize ma'lûm oldığı üzere Ordû-yı Hümâyûn'um 'umûm kumandanı bulunan zâtın mevâki'-i askeriyyeyi dâ'imen geşt ü güzâr ile cünûd-ı şâhânemi hüsn-i sevk ü ta'biye ve harekât-ı askeriyyeyi tertîb ü tehyi'e etmek ve îcâbına göre bi'l-fi'l kumandada bulunmak vazîfe-i me'mûriyyetin en birincisi olduğu hâlde Tuna Yalısı 'umum kumandanı bulunan düstûr-ı mükerrerem müşîr-i mufahham nizâmü'l-'âlem vezîrim Mehmet Ali Paşa idâmü'llahü Te'âlâ iclâlenin bu vazîfe-i nazîfeyi temâmiyle îfâya muktedir olamadığından umûr-ı idâre-i askeriyyenin berîd-i iktidâra ihâlesi lâzım gelerek müşîrân-ı 'izâmımdan Balkan ciheti kumandanı bulunan ve Mecîdî ve 'Osmânî nişân-ı hümâyûnlarımın birinci rütbelerini hâ'iz u hamil olan düstûr-ı mükerrerem müşîr-i mufahham nizâmü'l-'âlem müşîr-i şeca'at-semirem Süleyman Paşa idamüllahü Te'âlâ iclâlenin mukaddem u mu'ahharan bulunduğu vekâyi'-i harbiyyede ve 'ale'l-husûs Karadağ ve Balkan cihetlerinden ibrâz u izhar eylediği besâlet ü şeca'at ve hüsn-i tedbîr u reviyyeti nezd-i şâhânemde ma'lûm u âşikâr ve hakkında hüsn-i nazar ve vüsûk u i'timâd-ı mülûkânem ber-karâr ü ber-kemâl olduğına binaen zikrolunan Tuna Yalısı 'umûm kumandanlığı bu kerre şeref-sudûr eden emr u irâde-i seniyye-i mülûkânem mücibince 'uhde-i dirâyet ü fetanetine ihâle ve tefviz kılınmış olduğımı mütezammın Dîvân-ı Hümâyûn'umdan işbu emr-i celîlü'l-kadrim ısdâr u tesyâr olındı. Siz ki müşîrân u ferîkân ve livâ paşaların vesa'ir ümerâ vü zâbitân u efrâd-ı neferât-ı şâhânem mûmâ-ileyhim siz cümledeniz bildiği ve tekraren ve tafsîle hacet olmadığı üzere Rusya'lunun bir gûnâ kavâ'id u hukûk-ı meşrû'aya müstenid olmayarak mücerred hukûk u istiklâl-i saltanat-ı seniyyemi ihlâl ve millet-i İslimiyye'yi imhâ etmek garaz-ı mahsûsundan 'ibâret olan i'lân-ı harbî Devlet-i Aliyye ve millet-i İslimiyye'ce bir hayât u memât mes'elesi olduğundan artık def'-i sâ'il-i a'dâya mukâvemet ve hıfz-ı beyda-i İslâm'a gayret etmek kâffe-i muvahhidînin ve bi'l-hass sunûf-ı cünûd-ı pâdişâhânemin a'zam-ı vezâ'ifi olmakla bu bâbda ehâlî-i İslâm ve 'umûm-ı 'asâkir-i tâcdârânemin bi'l-ittifâk cânsipârâne ve fedâkârâne çalışmaları ve'l-hâsıl de'â'im-i mebânî-i İslâm'ın 'avâriz-ı vehen u indirâsdan ve hukûk u satvet u istiklâl-i devletimizin âsâr-ı kesr ü halelinden muhâfazası emrinde vüs'-ı beşerin makdûr olduğu mesâ'îyi temâmen ve müttehiden edâ

eylemeleri lâzimededen ve vecâ'ib-i mühimme-i diyânet ü hamîyyet muktezâsından olmağın ve işte bu günler temâm-ı dîn ü devlet uğurına cân u baş fedâ edecek vakit bulunmağın cemî'-i evkâtta her birinizden meşhûd-i 'âlemiyân olan besâlet u hamîyyeti bir kat daha ibrâz u izhâr ve kumandan müşârünileyhin vezâif-i

(Sayfa 205)

tabiiyye ve taraf-ı saltanat-ı seniyyemizden haiz olduğu mezûniyyet ü Murahhasiyyet-i mahsusası icâbınca harekât ü tertîbât-ı askerîyenin bilütfihi Te'âla maksûd u me'mûl olan netayic-i müfideyi istihsâl için ittihâz edeceği kaffe-i tedâbirin ve vereceği bi'l-cümle taiîmatın hüsn-i telakkî ve icrâsına sarf-ı mukadderat eylesiniz ve seneğe kumandan müşârün-ileyhisin sen dahi mukteza-yı memûriyyet ü fetânetin üzere bu vazife-i mu'tenâ-bihânın ya'ni düşmanın tard u tenkîliyle berâber harekât-ı askerîyenin ber-vech-i matlûb icrâsına ve'l-hâsıl şu meselenin kemâl-i muzafferîyyetle hüsn-i neticesine bezl-i mesâ'î vü gayretle herhâlde senden memûl ü muntazır-ı şahanem olan âsâr-ı dirayet ü besâleti badehumâ dahi ibrâz u izhara bezl-i liyakat u himmet eylesin. Tahriren fi-vevmü'l-sâlis ve'l-'işrîn min-şehr-i Ramazan li-sene erba'a ü tis'în ü mi'etîn ü elf.

İşbu fermânnâmede 'umûm kumandanlığa vazîfe olarak dört madde ta'yîn ü tahsîs buyuruldu: bunun birincisi: mevaki'-i askerîyyeyi dâ'imen geşt ü güzâr etmek, ikincisi: cünûd-ı şâhâneyi hüsn-i sevk u ta'biye eylemek, üçüncüsü: harekât-ı askerîyyeyi tertîb u tehyi'e etmek, dördüncüsü: icabına göre bi'l-fi'l kumandada bulunmak husûslarıdır. Mehmet Ali Paşa, kumandanlığının bu erkân-ı erba'asını îfâyâ muktedir olamadığından 'azli lâzım gelmiş. Benim mukaddem u mu'ahhar bulunduğım vekâyi'-i harbiyyede ve 'ale'l-husûs Karadağ ve Balkan cihetlerinden ibrâz ü izhâr eylediğim besâlet ü seçâ'at ve hüsn-i tedbîr ü revîyyetim nezd-i şâhânedeki ma'lûm ve hakkımda hüsn-i nazar mülûkâne bir karar ve ber-kemâl olduğundan vezâ'if-i erba'a-i meşrûhayı îfâ için 'umûm kumandanlık makâmına getirilmişim. Ve âhir fermân-ı hümayûnda, vezâ'if-i mezkûrenin hülâsa-i tefsîri olarak düşmanın tard ü tenkîline, harekât-ı askerîyenin ber-vech-i matlûb icrâsına mes'elenin kemâl-i muzafferîyyetle hüsn-i neticesine çalışmaklığım ve benden me'mûl ü muntazır-ı şâhâne olan âsâr-ı dirayet ü besâleti ibrâz ü izhâra bezl-i liyakat ü himmet eylemekliğim husûsları ihtâr buyurulmuşdur. Hâmil-i fermân-ı hümayûn olan mûmâileyh Celal Bey, şifâhen de bir ufak ta'lîmât-ı seniyyeyi hâmil idi. O da, "Selâm et. Ne Şıpka'daki Süleymân Pâşâ gibi kıyak ve ne de selefi Mehmet Ali Paşa gibi kûşen olsun" irâde-i mehâbet ifâdesi idi.

İşte benim Tuna ‘umûm kumandanlığına ta‘yînimde taraf-ı devletden haiz olduğum evâmir ü ta‘lîmât bunlardan ibaret idi; hiçbirinde tecâvüzî hareket etmeğlim ve kemâl-i cür’et ü cesâretle ileriye atılmaklığım emr ü irâde buyurulmamışdır. Gerçi fermân-ı hümâyûn âhirinde düşmanın tard u

(Sayfa 206)

tenkîline çalışmak husûsı ihtâr buyurılıyor; bu da hasbe’l-îcâb harekât-ı tecâvüziyye ile tefsîr olunursa da, çalışmak mutlaka tecâvüz eylemek emr-i kat’îsini mutazammın olmayub, îcâb-ı hâle tevfiğ-i hareket ile muhayyeriyyet demektir. Husûsan irâde-i şifâhiyye-i mülûkâne, Şıpkâ’daki gibi telefâtı mûcib hüçûmâtında bulunmamasını ihtâr ile daha müte’enniyâne davranılmasını da tavsiye buyurageldiğinden, bu hâlde benim Tuna ‘umûm kumandanlığındaki vazîfem mutlaka tecâvüzî ve ta‘arruzî hareketde bulunmak olmayub, belki hâl ü zemâne göre isti‘mâl-i vakt ü iktidâr idi. Vazîfemin bu merkezde dâ’ir olduğını merkez-i saltanatın bundan böyle bana veregeldiği evâmir-i ‘adîde dahi te’yîd ü isbât eyler. Hakîkat-i hâle gelince, ben Rusların Dumakil, Tirsinek ve Bele istihkâmâtını bade’l-keşf şiddetli bir ta‘arruz ile anlara zafer bulmak ‘azm-i kavîsinde idim. Askerin me’kûlât-ı seferiyyesini dahi bir derece tedârik ü tehyî’e etmiş olduğımdan yalnız küşâyış-i havâyâ intizâr edüb duruyordum. Hatta eylülün yirmi ikinci günü, ya’ni kumandanlığı der’uhde etdiğimin ertesi sabâhı, Ser asker Kaymakamı Mustafa Paşa işbu telgrafnâme-i âtiyi yazarak nazar-ı dikkatimi Dumakil ve Bele üzerinden sırf ile Silistre ve Pazarcık üzerine tahvîl etmek istediği hâlde, ben yine iltifat etmedim:

Tuna Kumandanlığına

Harekât-ı tecâvüziyyeye mübâşeret edebilmek üzere Dobruca’da bulunan Rusya ordusuna külliyyetli imdâd-ı askerî sevk olunmuş olduğu Bükreş’den 2 Teşrîn-i Evvel 1877 târihiyle vürûd eden bir kıt’a telgrafnameden anlaşılmışdır. 22 Eylül 93 / Mustafâ

Ertesi günü erkân-ı harb Kâ’immakâmî Cevâd Beğ’i bir koldan ve erkân-ı harb Binbaşısı Bedrî Beğ’i dîğerkoldan keşfe bi’t-ta‘yîn refâkatlerinde iki tabur piyâde ve altı bölük süvârî verdim; düşmanın Tirsinek ve Dumakil karyeleri sırtlarında sûret-i tahaşşud ü ta‘biyelerini anlayub makâm-ı ser-askerîye ve makâmât-ı sâ’ireye de şu vechle ‘arz-ı ma‘lûmât eyledim:

Mabeyn-i Hümayun-ı Cenab-ı Mülukane Baş Kitâbet-i Celîlesine, Makam-ı Celil-i Sadâret-‘uzmaya, Makam-ı Celîl-i Ser askeriye, Tophane-i Amire Müşiriyet-i Celîlesine

Yuvan Çiftliği'nin ilerisinde bulunan Gür Çeşme cihetlerini keşif etmek üzere bugün sabâyleyin buradan iki tabur piyâde ve altı bölük süvârîden müretteb iki kıt'a keşif kolu

(Sayfa 207)

erkân-ı harbiyye Kaymakami Cevâd Binbaşısı Bedreddin Beyler refâkatleriyle çıkarılmış idi. Mezkûr kollar Kırışna üzerinden ilerileyerek Gür Çeşme tepelerinde üç bölük düşman süvârîsine tesâdüfle bizim süvârî avcıları düşman süvârîsini Gür Çeşme ile Tirsinik arasına harben tard eyledikleri sırada düşmanın iki bölük başka süvârîsi mezkûr keşif kolunun sağ cenâhını tehdîd eylemek üzere ilerilemeğe başlamış ise de, o cihete çıkarılan avcılarımıza iki bin metre kadar takarrübden sonra Koşva tarafına doğru tebdîl-i hareket eylemiş ve bizim keşif kolundan yalnız bir neferle bir bârgîr yaralanmış olduğu hâlde matlûb olan keşif hitâm bularak, mezkûr kolluk muzafferden akşamüzeri ordugâha 'avdet eylediği ve düşmanın Tirsinik ve Dumakil karyeleri sırtında mütehaşşid bulunduğu, mûmâileyhümânın verdikleri jurnallerden anlaşılmağla arz olunur. 23 Eylül 93 / Süleyman

Eylülün yirmi dördüncü günü, yine makâm-ı kâ'immakâmî-i ser-askerîden işbu telgrafnâme-i âtî gelerek, Silistre üzerine 'atf-ı nazar-ı dikkat olunması ihtâr olunmuş idi:

Tuna Umûm Kumandanı Süleyman Paşa Hazretlerine

Bahr-i Siyâh kumandanlığından Bahriyye Nezâreti Kâymakâmı'na mevrûd tahrîrâtın sûreti ma'lûmât olmak üzere zîrde nakl ü beyân olunur:

Rusyalının Kili taraflarına 'asâkir tecemmü' ettirdiği akdemce 'arz kılınmışdı. Şu birkaç gün zarfında istihsâl olunan ma'lûmâta nazaran Hızır İlyâs tarafından askerini çektiği gibi Kili cihetinde dahi altı kıt'a top ile bir mikdâr asker terk ederek, kusûr-ı askerîni Tolçı cihetine sevk ile, Hudâ-negerde Rûm ili de bir muzafferiyete nâ'il olmadıkça İsmâ'îl'de inşâ eylediği dubalarını seneye sevkden sarf-ı nazarla Silistre üzerine hücum müheyyâ olmak üzere tedârikâtında bulunduğu istihbâr kılınmakla lieclî'l-ma'lûmât iş'âr-ı keyfiyyet olur. 24 Eylül93 / Mustafa

Bu ikinci ihtar üzerine Silistre kumandanı Selami Paşa'ya beyân-ı ma'lûmât etdim. Yirmi üçüncü günü, Dumakıl ve Tirsirik cihetlerini keşfetdirdi isem de ehemmiyetce anlardan dûn olan Pirgos ciheti keşf edilmemiş olduğundan, vakt-i zahire doğru

(Sayfa 208)

havâ cüz'ice müsâ'ade etmesi üzerine, Mîrlivâ Dilâver Pâşâ'yı göndererek keşfiyyâtca ikmâl-i noksâna ve 'azm etdiği hareket-i tecâvüzîye tehyi'âtına çalışdım.

Mabeyn-i Hümayun-ı Cenâb-ı Mülukane Kitâbet-i Celilesine, Makam-ı Celil-i Sadâret-uzmâya, Huzûr-ı Kaymakamı-i Ser-askerîye, Tophâne-i Amire Müşîriyyet-i Celilesine

Dünki gün Gür Çeşme ve Tirsirik cihetleri keşfetdirilmiş idi. Bugün dahi Dilaver Pâşâ refâkatiyle Pirgos ciheti keşfiyyâtı için iki yüz çerkes süvârîsi gönderilmiş ve Pirgos'un beri tarafındaki sırtda evvelce düşman tarafından yapılub mu'ahharan yine terk olunan tabya önünde bir alay düşman süvârîsiyle çerâkese-i merkûme tüfek muhârebesine başlayub düşman Pirgos karyesinden üç bölük piyâdeyi mezkûr tabya derûnuna sevk ve bizimkiler dahi hüçûm edüb, düşmanın piyâde ve süvârîsi oradan tard edildikten sonra 'avdet etmekte iken, düşman piyâdesi bitekrâren tabyaya sevk etmesiyle bizimkiler ke'l-evvel hüçûm ile düşman yine firâr etdirildikten sonra tabyanın arka tarafına da dolaşdık da, andan ötede dîger bir sırtda düşmanın bir tabur kadar askeri görülmüş ve akşamda takarrüb etmiş olduğundan bu sûretle iki sâ'at icrâ-yı muhârebe ile 'avdet olunurken, düşman bitekrâren tabyaya girmiş ise de, artık muhârebe edülmeyüb mezkûr keşif kolunun muzafferen karârgâha muvâsalat eylediği ve bizim taraftan bir zâyi'ât olmayub, düşmandan üç kazak ile iki piyâde telef olduğunun görüldüğü muharrer bulunmakla 'arz olunur. 24 Eylöl 93 / Süleyman

Mabeyn-i Hümayün-ı Cenâb-ı Mülukane Baş Kitâbet-i Celilesine, Makâm-ı Sadqret-uzmaya Makam-ı Celil-i Ser askeriye, Tophâne-i Amire Müşîriyyet-i Celilesine

Birkaç gündün beri nazil olan sis ile sulı sepken ber-devâm olub, bürûdet, mevsiminden evvel icrâ-yı hükme başlamışdır. Bugün saat yedi buçuk raddelerinde düşmanın bizim ileri karagolumuz bulunan Yuvan Çiftliği karyesi üzerine doğru bir alay

kazak süvârîsi gelmekde bulunduğı görülmeleriyle bizim o cihetdeki Söğüt mukaddem taburı ve süvârî

(Sayfa 209)

avcılarını ilerileyüb düşman süvârîsi âteşe başlamakla, bizimkiler dahi mukâbele ve düşmanın bir hayvânını telef etmiş oldukları hâlde düşman yine geriye doğru ricat etmiş ve oraları badehu'l-keşf 'Asâkir-i Şâhâne de muzafferden 'avdet eylemiş olub, şâyân-ı 'arz başka bir vukû'ât-ı harbiyyeye havâ müsâ'id bulunmadığı ma'rûzdur.24 Eylül 93 / Süleyman

Eylülün yirmi beşinci günü şiddetli dolu ve yağmur yağmakta olduğundan, keşfiyyât-ı mezkûre icâbâtından bulunan mukaddemât-ı harekât-ı tecâvüziyyeye başlamamış idim. Evvel-bâbda sadâret-'uzmâya yazdığım telgrafnâme sûretidir:

Makam-ı Celîl-i Sadaret uzmaya

Perşembe gününden beri esen şiddetli rüzgar ve yağın yağmurlar kimseye göz açdırmadığı cihetle, bi'z-zarûre her gün icrâ olunan keşfiyyât geri kalmış idi. Dünki gün yağmur bir parça kesildiğinden Dilâver Pâşâ iki yüz çerkes ile Pirgos cihetine keşfe çıkarılıp Pirgos'un beri tarafındaki sırtda, düşman tarafından yapılmış olan tabya önünde bir alay düşman süvârîsiyle tabya içinde üç bölük kadar piyâdesi üzerine hücum edüb iki def'a düşmanı tabyadan tard etdikden ve üç neferi telef ve bu sûretle iki sâ'at muhârebe edildikden sonra yağmur yine şiddetle yağmağa başladığı cihetle 'avdet ettikleri ve'l-hâlet hazihi karla karışık yağmur ve dolı yağmakta ve şiddetli rûzgâr esmekte olduğu 'arz olunur.25 Eylül 93 / Süleyman

Ve yine Mâbeyn-i Hümayun ile makamata yağmurun ve sisin kesretinden ve askerinin ihtiyâcât-ı ekliyyesinden bahisle işbu telgrafnâmeyi yazdım:

Mabeyn-i Hümayûn-ı Cenâb-ı Mülûkane Baş Kitâbet-i Celîlesine, Makam-ı Celîl-i Sadâret-uzmâya, Makam-ı Celîl-i Ser askerîye, Tophane-i Müşîriyyet-i Celîlesine

Buraya muvâsalatım sâ'atinden şimdiye kadar güzerân olan müddet zarfında, lâyenkatı' yağmur yağmakta ve sis dahi eksik olmayub çamurdan adım atılamamaktadır.

Hâlbuki bi'd-defa'ât 'arz olunduğı üzere burası bütün bütün açık ve odunsuz bir mahall olub

(Sayfa 210)

soğuklar gereğı gibi; bihikmetillahi Te'âlâ icrâ-yı ahkâma başlamış ve 'Asâkir-i Şâhâne açıkda bulunmuş idüğünden en evvel düşman Bürüddan Asâkir-i Şahane'yi muhâfaza çâresinin düşünülmesi lâzım gelmiş ve binâen'aleyh Ruscuk'dan mümkün olabildiğı kadar çadır celbine ve birde burada bir mâhdır ta'yînât-ı lahmiiyenin ve pirincin yüzünü görmemiş asker bulunduğundan ve ta'yînâtın yalnız peksimeta inhisarı ise soğuşun askere te'sirini bütün bütün teşdid edeceğinden dolayı bir taraftan da Asakir-i Şahane'nin et ve pirinçle karınlarını doyumak ve evvel-sûretle vücûdlarını ısıtmak çâresinin gece ve gündüz aranılmasıyla iştigâl olunmakda idüğü maruzdur.

25 Eylül 93 / Süleyman

Ve bugün Ruslar Silistre üzerine sahîhan hücum edecekler ise, kuvve-i mevcûde ile mukâvemete muktedir olamayacağına dair Silistre kumandanı Selâmî Pâşâ'dan işbu telgrafnâmeyi aldım:

Baş Kumandan Süleyman Paşa Hazretlerine

Şifreli 24 Eylül93 târihlü emr-i telgrafî-i devletleri anlaşıldı. Dobruca cihetinde bulunan kuvve-i külliyye Silistre üzerine yürüyecek olur ise, bugün zabtiye-i mahsûsa ile takdîmine müsâra'at olunan jurnal meAlinden ma'lûm olacağı vech ile, kuvve-i mevcûde-i hâzıra ile düşmana mukâbele hemân mümkün olamaz râddesindedir. Dâhilî istihkâmâtın sarf-ı nazarla on altı parça hâricî istihkâm vardır ki, birbiri üstüne birer tabura ihtiyâcı farz olursa, on altı tabur eder. Hâlbuki 'Arab, Yılanlı, Köçek Mustafâ, Taşlıca, Öhök istihkâmâtı, başlıca birer tabya bulduklarından 'Arab tabyası, diğerleri ikişer tabura ve iç kal'anın Tuna ciheti dahi iki tabura muhtâc olduğundan, bunlarla yirmi dört tabur ile bundan başka düşmanın muhâceme edeceği cihete yardım etmek üzere, ihtiyât olarak lâ-ekall beş tabura ihtiyâc meydândadır ki, işte bu hesâbâta göre, burasının muhâfaza ve müdâfa'ası mevcûdî cem'an yirmi dokuz tabura muhtâc bulunduğı mevâd-ı zâhireden olub, mevcûdî gâyet az olan bir tabur dâhil olduğđ hâlde, iki müstahfız, bir ihtiyât taburlarıyla berâber elde on beş tabur olduğđ ve ahvâl-i düşman anlaşılmadıkca, karşıya tecâvüz mümkün

olamayacağını ve selef-i devletleri zemânında buradan iki bin sanduk fişenk alındığından ve esliha-i mevcûdeye

(Sayfa 211)

ancak bin sanduğa yakîn fişenk bulunduğundan müdâfa'asına me'mûr olduğum mevki'in kal'a olması münâsebetiyle martini ve bu kasr-ı envâ'ından fişenke olan ihtiyâcımı dahi 'arz ederim evvel-bâbda.25 Eylül 93 / Selâmî

Yine bugün 'Osmân Pâzârı kumandanı Mîrlivâ Sâlim Pâşâ'nın Rusların Şıpka ve Gabrova cihetlerinden tenzîl-i vakt ederek, Codin ve Kesarova taraflarından tecemmü' eylemekte olduğuna dâ'ir yazdığı telgrafnâme üzerine bu havâdisin karîn-i sıhhat olub olmadığını keşfetmek üzere, Cum'a ve 'Osmân Pâzârı kumandanlıklarından birer keşif ta'arruzı icrâsı ve İstirayka kumandanlığına da evvel-bâbda ahz-ı ma'lûmât eylemesi için evâmîr-i telgrafiyeler yazub merkez-i saltanata dahi 'arz u iş'âr-ı keyfiyyet eyledim:

Huzûr-ı Kaymakamî-i Ser-askerîye

Düşmanın Şıpka ve Gabrova'dan çekilerek Codin ve Kesarova taraflarında tecemmü' etmekte olduğu 'Osmân Pâzârı kumandanlığından alınan telgrafnâmeden anlaşıldığına binâen keyfiyyetin karîn-i sıhhat olub olmadığı tahkîk edilmek üzere, Cum'a Kolordusı ve 'Osmân Pâzârı taraflarından oralara doğru bir keşif ta'arruzı edilmesi kumandanlarına yazılmış ve İslimye'nin Demir Kapu Geçidi ilerisinde vâki' İstraka taraflarında dahi tedâbîr-i ihtiyâtiyye ve ahz-ı ma'lûmât husûslarına teşebbüs kılınması ayrıca tavsiye edilmiş olduğundan alınacak netîcenin badehu bildirileceği ma'rûzdur.

25 Eylül 93 / Süleymân

Eylülün yirmi altıncı günü sabâhı havâ cüz'ice müsâ'ade etmekle tagayyür-i havâdan dolayı henüz keşfedilmeğe ihtilâs-ı vakt edilemeyen Maçka cihetini keşif için derhâl 'asâkir-i mu'âvene-i çerâkese ile Dilâver Pâşâ'yı me'mûren sevk etdim; merkez-i saltanata da şu vech ile 'arz-ı keyfiyyet eyledim:

Huzur-ı Kaymakam-i Ser askerîye

Evvelki gün Pirgos taraflarına icrâ olunan keşfin netîcesi ‘arz olunmuşdı. Pirgos’un daha ilerisinde Maçka taraflarına dahi, keşfetmek üzere bugün ‘ale’s-sabâh Dilâver Pâşâ kumandasıyla sevk olunan asâkir-i mu‘âvene-i çerâkese Pirgos taraflarından dolaşarak

(Sayfa 212)

Yuvan Çiftliği ilerüsindeki sırtlara geldiklerinde; düşmanın süvârî ve piyâde ve üç kıt‘a mitralyözden müretteb bir müfrezesine tesâdüf ederek, bir sâ‘at kadar imtidâd eden muhârebede, düşman ricat eylediği ve asâkir-i mu‘âvene-i çerâkeseden bir mecrûh ile iki şehîd ve bir hayvân telef olub düşmanın telefâtı ise otuz râddesinde olduğu ve Pirgos sırtlarında bir mikdar düşman piyâdesiyle üç kıt‘a top görüldüğü Dilâver Pâşâ’dan alınan jurnal üzerine ‘arz olunur ferman. 26 Eylül 93 / Süleymân

Eylülün yirmi yedinci günü tagayyür-i havâ yine devâm etdi ve makâmât-ı ‘âliyyeye şu vech ile ‘arz-ı keyfiyyet eyledim:

Mabeyn-i Hümayun-ı Cenâb-ı Mülûkâne Baş Kitâbet-i Celîlesine, Makam-ı Celîl-i Sadaret-uzmaya, Makam-ı Celîl-i Ser-askerîye, Tophâne-i Müşîriyyet-i Celîlesine

Bugün dahi, kaç gündən beri mümted olan sisli ve yağmurlu havâ ber-devâm olub, Kâdıköy’i ordugâhınca şâyân-ı ehemmiyyet-i vukû‘ât olmadığını ‘arz ederim. 27 Eylül 93 / Süleymân

Bugün Mahmûd Celâleddîn Pâşâ’dan işbu telgrafnâme-i âtî vürüd eyledi. Bunda ba‘zı mevâd ile berâber teşebbüsât-ı harekât-ı askeriyye ciheti su’âl olundu:

Süleyman Paşa Hazretlerine

2 Eylül 93 târîhlü telgrafnâmelerini aldım. Silâh arkadaşlarımızın soğukda açık bir hâlde bulunmasından ve ta‘yînât-ı lahmiyye vesâ’irelerinin noksânından dolayı müte’essif ü müte’essir oldum. Çadır tedârîki ve ta‘yînât-ı tertîbi hakkında vukû‘ bulan himmet ü gayret-i devletlerinden dolayı ne sûretle ‘arz-ı şükranîyyet edeceğimi bilemem. Cenâb-ı Hakk ‘ömr ü ikbâl-i devletlerini müzdâd buyursun. İnşâ’Allahü Te‘âlâ bu bâbda dahi tevfikât-ı Samedâniyye’ye mukârinetlerine âmîn du‘âsıyla müteselli ve meşgûl olduğuma ve

teşebbüsât-ı sâ'ireleri netîcesinin de lütfen beyânıyla müsterîh buyurulmaklığımı 'arz u temennî eylerim.

27 Eylül 93 / Mahmûd

(Sayfa 213)

Eylülün yirmi sekizinci günü tagayyür-i havâ yine dâ'im idi. Şu kadar ki, arada birkaç sâ'at vukû' bulan küşâyışden bi'l-istifâde, şu güne kadar mu'âmelât-ı sevkü'l-ceyşiyeye icrâ olunacak cihetin kâffesi keşf ü tahkîk u harekât-ı tecâvüziyye için lâzım gelen ihtiyâcât-ı ekliyye dahi bu güne kadar Ruscuk'tan, Şumnı'dan, Varna'dan celb edilerek ikmâl kılındı. Ve bugün 'ıyd-ı fitrın birinci günü olmağla Mâbeyn-i Hümâyûn baş kitâbet-i celîlesine dahi işbu 'arîza-i telgrafıyye ile ta'arruz için hâzır bulunduğımı ve yalnız küşâyış-i havâyâya muntazır olduğımı 'arz eyledim:

Mâbeyn-i Hümâyûn-ı Cenâb-ı Mülûkâne Baş Kitâbet-i Celîlesine

Cenâb-ı nesk-sâz-ı ekvân u edvâr mâdâmetü'l-leyl ve'n-nehâr şevket ü ikbâl Hazret-i Pâdişâh-i a'zamîyi gıpta bahş-ı sevâlif-i a'sâr u sıhhat u 'âfiyet hümâyûnlarını dâ'im u ber-karâr u 'aduvv-i mülk ü saltanatı olan muhârebelerimizi dûcâr-ı envâ'-ı hezîmet u kahr u demâr buyursun. Bu sene-i mübârekede dahi hulûliyle istis'âd olunan 'ıyd-ı fitr-i şerîfin râsime-i müftehire-i icrâ'ıyyesinden ve müştâkî buldukları rû'yet-i didâr-ı hazret-i hilâfetpenâhîden mahrûm ve yalnız teveccühât-ı kudsiyyelerini kendüleriyle ber-eser ü zill-i müftehir-i gayr-i mufârik bilen bi'l-cümle erkân, ümerâ, zâbitân ve efrâd-ı 'Asâkir-i Şâhâne bu yevm-i mes'ûdede geçen Sırb hâdisesinde olduğu gibi kanlı ve şanlı bir bayram görmek ve huzûr-ı ma'neviyye-i hazret-i hilâfetpenâhîlerinde kazanacakları vak'a ü menzilet mukâbili mütehasır buldukları iltifât-ı seniyyeye şeref-i nâ'iliyyetle sahîhan bir 'ıyd-ı ekber eylemek 'azm ü cezm fedâkârisinde bulundılarsa da, ne çâre ki bir heftedir müstevlî olan tagayyür-i havânın devâmı bu emele vusûldan kendülerini mahrûm bırakmış ve düşman-ı İslâmiyyet ü medeniyyet olan muhârebemizi inşâ'Allah hâk-i pâk-i vatandan tard ü ihrâc ile yakında bir 'ıyd-ı ekber-i askerî icrâsı derdest ve nice nice a'yâd-ı meserret ile devâm-ı 'ömr ü 'âfiyet hazret-i velî-ni'amîleri dea'vâtı dahi savt-ı bülend ile ref'-i bârgâh-ı hazret-i kâdiyyü'l-hâcât kılınmış olduğu ma'rûzdur. 28 Eylül 93 / Süleymân

Bu bâbda daha bir derece tafsîlâtı ve ba'zı mevâdı câmi' olmak üzere Mahmûd Celâleddîn Pâşâ'ya da işbu telgrafnâmeyi gönderdim. Bu telgrafnâme benim o güne kadar ta'arruz hakkındaki menviyyâtımın mir'at-ı zâhiridir; Mahmûd Celâleddîn Pâşâ'nın harekât-ı askeriyeye hakkında ki istifsârına da cevâb-ı savâb vâzıhdır:

(Sayfa 214)

Mahmûd Pâşâ Hazretlerine

27 Eylül 93 târihlü irâdenâme-i efhamîleri resîde-i dest-i ta'zîm oldu. Şu güne kadar iktizâ eden çadır hemân tedârik ü rekz edildi ve şimdilik bir mikdâr ta'yînât-i lahmîye ile, eruz celb edilüb Tuna vilâyet-i celîlesine bir haylû de bulgur sipâriş olunarak bir taraftan da celb edilmeğe mübâşeret kılındı. Hemân Cenâb-ı Hakk 'ömr ü şevket-i şâhâneyi müzdâd ve efendim gibi ehass-ı karîn-i sadûk ile bu Devlet-i Aliyye'yi dünya durdukça sâ'id-i derecât-ı ikbâl ü istis'âd buyursun! Bu cihetce muntazır olan teşebbüsât çâkeri bahsine gelince: askerliğin ve kavâ'id-i harbiyyenin 'âdetâ iki kerre iki dört eder gibi bedîhâtından bulunan ahkâmı iktizâsınca Yantra hattının tutulması ve Bele'nin zabtı vesâ'ilini aramak ehass-ı mekâsıd olub, bu maksada vusûl için, çünkü düşman kat kat tahkîm eylemiş ve tevfir-i kuvvet etmiş denildiğinden harben ne dürlü müşkilâta tesâdüf olunacağı meçhûl ise de, ma'mâfih müddet-i medîde hâl-i mevkûfiyyetinde kaldıklarından nâşî 'umûm-ı 'Asâkir-i Şâhâne ümerâ vü zâbitân ü efrâdı beyninde sabırsızlık ile düşman üzerine ta'arruz-ı efkâr hamd olsun cevelân üzere bulunduğundan, bu fart-ı inhimâk ve ana munzam-ı 'avn ü 'inâyet ü tevekkül bârî, ümmîd ederim ki bizi maksad-ı muntazıra îsâl eder. Lakin ne çâre ki buraya vusûlüm sâ'atiyle furtına, sis ve yağmur şiddetle icrâ-yı ahkâma başayarak ikdâm ü gayretimizi leng ve başımıza dünyâyı teng eyledi. Böyle havâlarda ve husûsiyle arâzîsi sırf tarlalık olan bu nev' arâzîde top arabaları işleyemeyeceği gibi, muhâcimler dahi hîn-i ta'arruzda iktizâ eden sür'ati alamayarak düşman dânelerine birçok müddet hedef kalacağı ve süvârîler ise, mültezem olan netîceyi iktisâb da envâ'-ı metâ'ibe uğrayacakları müstağnî-i 'arz ü iş'ârdır. Binâen'aleyh şimdi hevânın küşâyışıyle yerlerin kesb-i yübûsetine muntazıran ve bu bâbda bir dakîka evvel 'inâyet-ileyh zuhûrîn mütemennîyen hey'et Kolordû-yı Hümâyûn'un tenkîl-i a'dâya müterakkıb-ı fırsat bulduklarını 'arz eylerim. 28 Eylül 93 / Süleymân

Bayram sabâhı bu telgrafnâmeleri takdîm ettiğimin akşamı idüğü meclis-i askerî karârıyla makâm-ı kâ'immakâmî-i ser-askerîden işbu telgrafnâmeyi aldım:

(Sayfa 215)

Tuna ‘Umûm Kumandanı Süleymân Pâşâ Hazretlerine

Düşmanın Şıpka ve Gabrova’ya çekilerek Codin ve Kesarova taraflarında tecemmü’ etmekte olduğu haber verildiğine dâ’ir 25 – Eylül – 93 târihlü telgrafnâme-i ‘âlîleri alındı. Londra’dan alınan haberler dahi iş‘âr-ı devletlerini te’yîd eder sûretde olduğundan, ya’ni Rusyalının Plevne ve Şıpka cihetindeki kuvvetinin kısm-ı a‘zamını Yantra tarafına cem’ etmekte olduğu rivâyet olduğundan evvel-bâbda Plevne ve Balkan kumandanlıklarına keşîde edilen telgrafnâmenin sûreti zîrde tarkîm olunmuş olub mezkûr kumandanlıklarla muhâbere ve alınacak ma‘lûmât üzerine îcâb-ı hâle göre ittihâz buyurulacak tedâbîr-i menût re’y-i ‘âlîleri olub bu bâbda alınacak ma‘lûmât-ı âtiyye ve mütâla‘a-i dâverîlerinin ma‘lûmât olmak üzere bu tarafa da bildirilmesi mütevakkıf-ı himem-i âsafânelerdir. 28 Eylül 93 / Mustafâ

Sûret

Londra’dan gelen haberlere nazaran, Rusyalılar mümkün olduğu kadar askerlerinin kısm-ı a‘zamını Plevne ve Şıpka cihetlerinden çeküb Yantra tarafına cem’ etmekte oldukları anlaşılıb şu hâle göre Rusyalının birer mikdâr askerle Plevne ve Balkan kolordularını mahallerinde durdurub büyük ordusuyla Süleymân Pâşâ hazretleri üzerine hücum edeceği tahmîn kılınmakda ise de, keyfiyyet buraca mechûl olub hakîkât-i hâl oraca bi’t-tahkîk anlaşılacağı ve rivâyet-i vâkı‘a muhakkak bulunduğu hâlde Süleymân Pâşâ hazretleri ordusunun tahfif bârî zımnında oraca ne gûnâ hareket olunmak mümkün olabilir ve ne yapılması lâzım gelür ise, nezd-i âsaf-ânelerinde mütâla‘a ve diğer kumandanlıklarla muhâbere olunarak îcâb-ı hâle göre davranılacağı derkâr olduğundan bu bâbda buradan bir şey’ denilmesine hâcet olmayub, yalnız ma‘lûmât olmak üzere beyân-ı keyfiyyete ibtidâr ile berâber rivâyet-i vâkı‘a makrûn-ı sıhhat olub olmadığının ve olduğu hâlde bu bâbda olan mütâla‘a-i devletlerinin ne merkezde idüğünün bu tarafa da bildirilmesi ricâ olunur. 28 Eylül 93 / Mustafâ

Bu telgrafnâmenin vürûdını müte‘âkib Mahmûd Celâleddîn Pâşâ’dan dahi işbu telgrafnâme-i âtî geldi:

(Sayfa 216)

Tuna ‘Umûm Kumandanlığına

Düşmanın kuvvetini Plevne cihetinden çekmekte bulunması Orhâniye tarîkince temâmiyle küşâyış ü te’mînât hâsıl olmasıyla da müsbetdir. Fakat düşmanın şu hareketinden, Plevne etrâfında olan kuvvetinin dahi birleştirilme ve var kuvvetini cem‘iyyetlendirmesi ile taraf-ı devletlerine ta‘arruz etmek fikr-i fâsîdinde olduğu istidlâl olunuyor. Bi‘inâyeti’l-mülkü’l-Kâdir âhenîn-âsâ kuvve-i muvaffakiyyet düstûrânelerine karşı bu cem‘iyyet-i kifâyelerine dahi vukû‘ bulur ise târumâr olmasına ve imdâd-ı rûhâniyyet-i Cenâb-ı Peygamberî erişeceğine kat‘an şübhe yoktur. Binâen‘aleyh maksadım beyân-ı ma‘lûmâtdan ‘ibâretidir. Meclis-i askerî karârıyla ‘Osmân ve Rauf Pâşalar sebkât eden iş‘arâtın sûretleri taraf-ı devletlerine gönderilmiştir; münderecât-ı vâkı‘a mütâla‘asından ma‘lûm buyuruluyor efendim. 28 Eylül 93 / Mahmûd

Meclis-i askerî “Ruslar, kuvvetlerinin kısm-ı a‘zamını Yantra tarafına cem‘ etmekte olduğu rivâyet olunuyor biz de Plevne ve Şıpka kumandanlıklarına yazdık. Siz de anlarla muhâbere ediniz ve alacağınız ma‘lûmât üzerine îcâb-ı hâle göre tedbîr etmek artık re‘yinize muhavveldir. Bu bâbda hâsıl olacak ma‘lûmât ve mütâla‘âtınızı bize de bildiriniz” diyor. Ya‘ni “Siz düşman üzerine havâ küşâyış bulduğıyla ta‘arruz edeceğim diyorsunuz. Şimdi ortada böyle de bir havâdis var; artık ana göre tedbîr eylemek mes‘ûliyyeti size ‘â‘iddir” demek istiyor.

Mahmûd Celâleddîn Pâşâ ise, Rusların bizim üzerimize ta‘arruz niyetini daha kuvvetli bir sûretde söyleyüb ta‘arruz ederse, târumâr olacağına iştibâh etmediğini beyân ediyor. Ya‘ni “Siz ta‘arruz edecek idik ama şimdi o sana ta‘arruz edeceği müstedlildir. O hâlde siz müdâfa‘a bulunacak olursanız düşman bütün bütün perîşân olacaktır” diyor. Şu havâdis-i merviyeye şiddetli ta‘arruz ‘azminde bulunmakta iken zihnini tağlît eyledi. Ma‘mâfih havâdisât-ı merviyenin ‘adem-i sıhhati dahi kâbil-i imkân olduğundan Balkan kumandanı Rauf Pâşâ’ya işbu telgrafnâmeği yazdım:

Şıpka’da Rauf Pâşâ Hazretlerine

26 Eylül 93 târihlü Priştine taburı muvaffakiyyetini bâhis-i telgraf-ı devletleri münderecâtı bâ‘is-i hatt-ı ‘azîm oldu. Bundan iki gün akdem ‘Osmân Pâzârı

kumandanlığından vârid olan telgrafda, düşmanın Şıpka ve Gabrova'dan çekilerek, Kesarova üzerine ve 'Osmân Pâzârı cihetine

(Sayfa 217)

tahaşşüd edeceği haberi alındığının bildirilmesi üzerine Cum'a ve 'Osmân Pâzârı ve İstraka kumandanlarına birer keşif ta'arruzı icrâsıyla o cihetce ahvâl ü harekât-ı düşmanın tahkiki emr ü iş'âr kılınmış ise de, tutulduğu beyân buyurulan esrârdan ve bundan böyle tutılacaklardan havâdis-i merviyenin derece-i sıhhati daha layıklı tebeyyün edeceğinden bu bâbda ma'lûmât-ı müktesebenin serî'an i'tâ buyurulmasını ricâ ederim.28 Eylül 93 / Süleymân

İşte benim ta'arruz fikrim bu vech ile tağlît eylediğinin ertesi yirmi dokuzuncı günü idüğü, yaver-i harb-i şehriyâri Mîralay Celâl Beğ gelerek, mezkûr irâde-i şifâhiyye-i seniyyeyi tebliğ eyledi. Bu tebliğ "Şıpka'da Süleymân Pâşâ çok asker kırdırdı; burada öyle yapması aaleb-i me'mûldur." gibi vukû' bulan esmâ'âtdan münbe'is te'essürât-ı Hümâyûn eseri idi.

Binâen'aleyh tebliğ-i mezkûr zâten "Ruslar üzerinize gelir." deyü meclis-i askerî ve Mahmûd Celâleddîn Pâşâ taraflarından zihni tağlît olunan ve bugüne kadar Dumakil ve Bele'ye hücum ü ta'arruz 'azm-i kavîsinde bulunan bu 'âcizin cesâretini kırdı ve beni bir fütûr ü melâl isti'âb ü ihâta eyledi.

Fermân-ı 'âlinin kırâ'atiyle evvel-bâbda son dereceye kadar sarf-ı kudret edeceğimi mübeyyin Mâbeyn-i Hümâyûn-ı Cenâb-ı Mülûkâne'ye işbu 'arîza-i telgrafiyeyi yazdım:

Mâbeyn-i Hümâyûn-ı Cenâb-ı Mülûkâne Baş Kitâbet-i Celîlesine

Zerre-i istitâ't ü iktidârî hâ'iziyyet-i meziyyetinden şahsen mahrûm u mücerred füyûzât-ı teveccühât-ı ma'neviyye-i hazret-i hilâfetpenâhîleri delâlet-i mukaddesesiyle îfâ-yı vazîfeye muvaffakiyyeti cümlece ma'lûm olan bu çâker-i ahkarları hakkında vüsûk ü i'timâd-ı şâhâneyi mübeşşir ü me'mûriyyet-i cedîde-i çâkeri ile birtakım vesâyâ-yı seniyyeyi mu'allin ü mübelliğ bugün mehâbet-bahş-ı vürûd olan fermân belîğü'l-beyân-ı hazret-i mülûkâne kâffe-i erkân ü ümerâ-yı ordu ve efrâd-ı 'Asâkir-i Şâhâneleri muvâcehesinde ma'a'l-ta'zîm-i kırâ't ve cümle tarafından pâdişâhım çok yaşa âvâze-i

şükranîsiyle füzûnî-i ‘ömr ü ikbâl Hazret-i Pâdişâh-i a‘zamîleri de‘avâtı tekrâren ve tilâvet kılındı.

Kulları bu teveccüh-i celîl-i şâhâneye değer bir eser gösteremediğimi mu‘terif isem de, mâdâmki lütf ü ‘âtıfet-i seniyye, kullarına böyle her umûr-ı me‘mûremde delâlet-i şeref ü bahtiyârlığını bahş ü ihsân ediyor, inşâ’Allah o istihkâkı sâhib olacak bir hizmet-i mülûkânede bulunmak şerefini

(Sayfa 218)

her bir iktidârımı ve hatta sermâye-i hayâtımı da sarf ü fedâ ederek ihrâz eylemek ‘azm-i sahîhisinde bulunduğımı ve ‘uhde-i ‘ubûdiyyetime mürettib ve mine’l-kadîm ‘âciz kaldığım teşekkürâtı evvel-vakt kalemim ile yazmağa muvaffak olamazsam fevvâre-i hûnîn-i ‘urûkum ile safha-i zemîne nakş ü sebt edeceğimi ‘arz eylerim.29 Eylül 93 / Süleymân

Mâbeyn-i Hümâyûn’a yazılan işbu telgrafnâme ile bir gün evvelki tebrîk-i ‘ıyd telgraflarının medlûlleri nazar-ı dikkat ü i‘tinâyâ alınır ise benim ne mertebe kırılmış ve fütûr-âlûd olduğum tebeyyün eder. Çünkü, “Şıpka’da ziyâde asker kırdırdı.” deyü zihn-i Hümâyûn’ı tağlît eden erbâb-ı nüfûzun hakkımdaki tasmîmâtını daha ba‘zı ihbârât ü delâ’il ile hissetmiş idim. Şu kadar ki, zât-ı hazret-i mülûkânenin teveccüh ü i‘timâd-ı Hümâyûnları bulunmasına mu‘tekiden ve mu‘temiden asla fütûr etmiyor ve pek fedâkârâne çalışıyor idim. Lakin Mîralay Celâl Beğ vesâtıyla vârid olan irâde-i mehâbet ifâde-i mebhûse bana vehâmet-i ‘âkıbeti bir dereceye kadar ihsân etmekle bir gün evvelki zevk ü şevk-i fedâkârânem mübeddil-i fütûr ü tahayyür oldu.

Hatta Şıpka isnâdâtından tebriyye-i zimmet için ‘an-yedin hâkipây-ı şâhâneye takdîm olunmak üzere Mîr mûmâileyh tevdî’an işbu ‘arîzayı verdim.

Hâkipay-ı Alî-i Hazret-i Pâdişâhıya

Hak çâkerânemde zerre-i istihkâkı hâ’iz olmadığım hâlde günden güne bârikanisâr-ı ‘âtıfet olan teveccühât-ı hazret-i hilâfetpenâhîlerinin teşekkürâtını inşâhüllahü’l-Rahman yâ ihsân buyurdıkları seyf-i celâdetle Tuna’nın öte yakasındaki safha-i zemîne ketb ü tahtît ederek veyâhûd bu yüzünde seyelân edecek hûn-i şehâdetim ile hâk-i pâk-i

vatan üzerinde nakş ü tasvîr-i fedâkârî eyleyerek îfâ etmek ‘azm ü cezm-i hâlisinde bulunduğımı ma‘a’l-hicâb ‘arz ederim.

Rauf Pâşâ kullarıyla telîf-i çâkerânem fermân-ı celîlîni Celâl Bey bendeleri getirdi. Devlet ü milletin böyle bir hatırlı zemânında münâkaşât-ı şahsiyye ile uğraşmayacağıma efendimiz hazretlerinin de kullarında vücûdına, zannederim ki mu‘tekid oldukları hamîyyet şehâdet ü delâlet eder.

Mamâfih Rauf Pâşâ bendelerine, kulunuzun zerre kadar ba‘zı ve münâferetim olmadığı gibi zann-ı çâkerânemce müşârünileyh de vicdânen çâkerlerine bir dargınlığı olamayacağı bedîhi ise de, kendisi etdiği hatâyâyı setr ile kullarına ‘izz ü kusûr içün, ca‘lî olarak ibdâ‘

(Sayfa 219)

ettiği dargınlığın îcâbâtına tatbîk-i hâl-i mekâl ediyor. Yoksa elbette vicdânı hem hezîmet-i fâhişeyi davetinden ve hem de kullarına ‘izz ü kabâhatle iftirâyâ cür‘etinden dolayı kendi kendisini Lom ü tevbih eder. Hem de kulunuzun dargınlığım olmadığına bu def‘a Balkan kumandanlığına tayîni için meclis-i askerîye vukû‘ bulan arz ü işâr-ı çâkerânem delîl-i kavîdir. Ne çâre ki, hakkında vukû‘ bulan sahâbet-i çâkerânemin kıymetini takdîr etmeyerek ve hatta irâde-i katiyye-i seniyyeleri hükm-i akdesini infâzdan mücânebet eyleyerek, mülâkat eylemeksizin kulunuzun geçmeyecek olduğum dîger tarîkle Şıpka’ya gitdi. Bu harekâtına ise, kulları zerre kadar muğber olmayarak “Muktezâ-yı kadd ü kâmeti olan humk-i tabî‘îsi îcâbıdır.” deyü güldüm yalnız irâde-i seniyyenin infâzına ‘adem-i muvaffakiyyetim sebebini makâmâta ‘arz etdim. Bunlarla berâber kulunuz hâ‘iz olduğum teveccüh-i mahsûs hazret-i velî-ni‘amîlerinden dolayı cümle tarafından mağbût ü mahsûd olduğımdan Cenâb-ı Hakk, hemân üftâde-i mezleka-i hatâ etmesün! Savâb olarak fâ‘ilî olduğum işlerde bile, tecessüs-i kusûr teşebbüsâtında bulundılar. Meselâ “Şıpka’da çok asker kırdırdı” dediler. Hâlbuki eyyâm-ı ‘aşere-i evveliyye muhârebâtındaki Şıpka muhârebâtı, esâsen bundan ‘ibâret olub, ancak bin altı yüz şehîd ve beş bin vükûr-ı mecrûhumuz vukû‘ buldı. Düşman ise, resmî jurnalleriyle sekiz bin telefâtı vukû‘ını haber veriyor. Çâkerleri ise, hâkipây-ı şâhânelerine düşman telefâtının miyâne-i ‘asâkir-i mülûkânelerinde kalan lâşelerinin üç bin kadar tahmîn olundığını ‘arz etmiş idim.

Kulları hakk u savâbın en fedâkâr hâdimi olduğımı ma‘a’l-hicâb ‘arz eder ve şimdiye kadar gerek tarafımızdan ve gerek düşman cânibinden vukû‘ bulan telefâtda

ziyade ve noksan ‘arz etmek gibi bir kabâhat etmediğimi ve tedkîk mikdârında ise sâ’ir cihet de bulunan ve ahvâli mazbût çâkerânem olan kumandan arkadaşlarımdan daha ziyade müdekkikâne davranarak ve uğraşarak, sıhhat-i hâlî mevki’-i sübûta çıkarmakda sarf-ı tûvân eylemekte olduğımı, meşmûl-ı âfâk olan ‘afv ü ‘inâyet-i hazret-i hilâfetpenâhîleri setîre-i merhametine bürünerek ‘arza cür’et ü cesâret eylerim

Herhâlde Cenâb-ı Âferînde havâdis ü ekvân vücûd-ı cihân-sûd-ı hazret-i halîfe-i akdesîlerini dünyâ durdukca câlis-i serîr-i ikbâl ü haşmet ve düşman-ı saltanat-ı seniyyelerini musâb-ı envâ’-ı kahr ü hezîmet ü nekbet buyursun. 30 Eylül 93 / Süleymân

Bugün Rusya harekât-ı askerîyesine ve kuvve-i imdâdiyyesinin ne sûretle ve ne vakit gelmiş ve gelmekte olduğına dâ’ir de makâm-ı kâymakâmî-i ser-askerîden işbu telgrafnâme-yi aldım:

(Sayfa:220)

Devletlü Süleymân Pâşâ Hazretlerine

4 Eylül Teşrîn-i Evvel Efrençî – 1887 Moskof’un yirmi dördüncü fırkası Plevne’ye doğru ‘azîmet etmek üzere Tuna’ya mürûr eylemiş olduğundan, birkaç güne kadar yeni bir muharebe vukû bulacağı muhtemeldir.

6 Teşrîn-i Evvel Efrençî – 1877 Moskof’un ordu merkezi Zîştovi’ye nakl olunacaktır. Hassa askerinin ikinci fırkasının birinci levâsı henüz Tuna’ya mürûr etmeyip memleketindedir. Mezkûr hassanın üçüncü fırkası elyevm Prut Nehri özünde bulunduğundan, şimdiye kadar yalnız birinci fırka hâssa askeri mevki’-i harbe gönderilmiştir.

6 Teşrîn-i Evvel Efrençî – 1877 Moskofların gelecek heftenin ibtidâsında her cihetden Plevne üzerine hücûm edecekleri, hâlbuki Rusya’nın umûr-ı harbiyye dâ’iresinde zannolduğuna nazaran mezkûr hücûmun pek de karîben vukû’ bulmayacağı ve Moskofların şimdilik şehr-i mezkûrî muhâsara etmekte ve yedlerinde bulunan mevâki’î tahkîm ederek bizim mevâki’imize takarrüb eylemeğe sa’y ü gayret eyledikleri ve Çaroviçe’nin ordusuna lâyenkatı’ takviyyet verilmesine nazaran düşman tarafından mezkûr orduya ziyâdece ehemmiyyet verildiği Viyana gazetelerinde muharrerdir.

6 Teşrîn-i Evvel Efrenci – 1877 Veli‘ahd Grandük, evvel-emirde hassa askerini cem‘ etmek ve badehu sevk eylemeye karar vermişdir. Mu‘ahharan Plevne‘de ‘akdolunan meclis-i askerîde dahi Moskof askerinin temâmiyle tedâfi‘ide bulunmalarına ve daha ziyade mikdâr ağır toplar celb ederek top muhârebesine devâm ve Osmân Paşa hazretleri tarafından icrâ olunacak harekât-ı tecâvüziyyeye mukâvemet etmekle iktifâ eylemeye karar verildiği mervîdir.

5 Teşrîn-i Evvel Efrenci – 1877 Rusya hâssa askerinin şimdîye kadar Bulgaristan‘a vâsıl olmuş olacağı ve gelecek heftenin evâ‘ilinde her taraftan Asâkir-i Şahane üzerine hücumu bed’ olunacağı Moskof’un ordu merkezinde tasavvur olunmakta ettiği, Bükreş‘den Avusturya devletine keşide olunan bir telgrafnâmede muharrer ise de zann-ı âcizaneme göre mezkûr hassa askerinden yalnız iki fırka vâsıl olmuşdur. Diğer bir kıt‘a telgrafname meAline nazaran Moskoflar tarafından Plevne üzerine olunacak hücum, teşrîn-i evvelin yedinci pâzâr günü vukû‘ bulacaktır.

4 Teşrîn-i Evvel Efrenci – 1877 karîben Plevne üzerine hücum olunacaktır. Görünüyor ki, bu def‘a ki hücum Ceneral Totleben’in tertîbi üzere şimâl cihetinde (Avyans) ve (Batosot)

Sayfa:221)

üzerine icrâ olunacaktır. Bu hücumdan maksad Gariviçe mevâki‘inin yüz tarafını çevirmek ve Gornzo yolu cihetinden Sofya tarîkini tutarak ‘Osmân Pâşâ hazretlerini Lofça‘ya çekilmeğe mecbûr etmek ve bu vechle müşârünileyhi iki âteş arasında bırakmaktır. Görünüyor ki, yalnız bir fırka hâssa piyâde askeri Bulgaristan‘a muvâsalat eylemişdir. Mezkûr fırka Plevne‘ye doğru ‘azîmet edecekti. Diğer iki fırka hassa piyâde askeri henüz geride bulunmakta olup biri elyevm memleketinde ve diğeri ya‘ni Leh fırkası memleketin hudûdını henüz mürûr etmemişdir. Ceneral Zimmerman‘ın ordusunu takviye etmeğe me‘mûr olan yirmi dördüncü fırka eylülün yirmi üçüncü günü Serbestî nâm-ı mahall tarîkine doğru ‘azîmet etmek üzere bağıteten Kalas‘dan hareket eyledi. Bilmem ki mâşiyen gitmekte olan fırka Silistre karşusunda vâki‘ Kılorası nâm-ı mahale ihrâc olunan askerinin istikbâline gitmiş midir? Yâhûd Zemniçe üzerine hareket etmekte midir?29 Eylül 93 / Mustafâ

Bu telgrafnâmenin muhtevî olduğu ihbâr-ı telgrafıyyenin en yenisi 6 Teşrîn-i Evvel Efrenci 1877 ya‘ni 24 Eylül-i Rûmî târihiyle müverreh olmasına nazaran, altı gün müddet

içinde memleketin şimendüferlerinden müstefid olan Rus harekât-ı sevkü'l-ceyşiyyesi, bir hayli 'asâkir-i imdâdiyye celb ederek tezyîd-i kuvvet eylemiş olmasını ve ta'arruz zemânının artık külliyyen fevt edilmiş bulunmasını da anın üzerine hâtırladım. Bu hâtıra dahi Bele hücumu fikrinden beni bir derece daha tedbîr eyledi.

Ve'l-hâsıl, işbu ma'lûmât ü ihtârât üzerine, Eylülün yirmi dokuzuncu günü akşamı fırka ve ba'zı levâ kumandanlarıyla erkân-ı harbiyye ümerâsından bir iki kişiyi celb ederek, Dumakil, Tirsirik ve Bele'ye ta'arruz fikrini ortaya koydum; bu bâbda anların dahi re'y ü mütâla'asını istisfâr eyledim. O güne kadar icrâ kılınan istikşâfâtдан hâsıl olan ma'lûmât ile düşmanın vaz'iyet ü kuvveti mevzû'-ı bahs edildi. Netîce-i müzâkerede, hareket-i tecâvüziyye için elde bulunan üç fırka-i seyyârenin mevcûd ehâlîsi, ma'-ümerâ vü zâbitân ve mekkâre-ceyân (31291) piyâde ve (1958) topçı ve (2150) süvârîden mürekkeb olup Solanik'de bulunan sekiz bin mevcûd Sâbit Pâşâ fırkasından dahi celbi kâbil-i ihtimâl olan dört beş bin kişi ile böyle arâzî-i menî'a ve hâkime üzerine ya'ni istihkâmât-ı metîne ve müte'addideye mütehassıs iki buçuk kolordu üzerine hücum ile muvaffak dahi olabilmek dahi kâbil-i tasavvur olmayub, şu nev' bir ta'arruza

(Sayfa:222)

girişmek, telefât-ı kesîreyi ve kuvvetimizin tenâkusunu mûcib olacağını der-miyân eylediler. Bu hücumun hâle muvâfık olmadığına ve 'adem-i cevâzına dâ'ir söz söyleyüb ısrâr eden en ziyâde ikinci fırka kumandanı Ferîk Fu'âd Pâşâ idi.

Ordu erkânı miyânesinde dahi hüküm süren bu fikir, ta'arruz 'azminde bulunan bu 'âcizin bir kat daha cesâretini kırdı.

Eylülün otuzuncu günü sabâhı makâm-ı kâ'immakâmî-i ser-askerîden işbu telgrafnâmeyi aldım:

Devletlü Süleymân Pâşâ Hazretlerine

İstandar Gazetesi'nin muhbirinden makâm-ı sadâret-'uzmâya mevrûd bir kıt'a telgrafnâmede, Ceneral Gurko'nun Sofya'ya doğru kutlu bir hareket-i ta'arruziyye-i tehdîdiyye icrâ etmek üzere, Tırnovi ve Selvi'den geçerek ma'iyetinde on bir alay süvârî ve sekiz batarya top bulduğu ve yolda dahi dört alay Gıranadya süvârîsi ile birleşeceği beyân olunur.

Bu havâ havâdisin sahîh olması muhtemel idüğünden ve düşmanın bu yolda ki vukû‘ bulan harekât u sekenâtından dâ‘imen kesb-i itlâ‘ buyurulub buna karşı lazım gelen harekât ü tertîbâtın icrâsı zımında devletlü Gâzî ‘Osmân ve Rauf Pâşâlar hazretleriyle muhâbere buyurulacağı derkâr bulunduğundan iş‘âr-ı vâki‘in mukârin-i sıhhat olub olmadığının ve bu bâbda müşârünileyhümâ hazarâtıyla bi‘l-muhâbere, ittihâz buyurulan tedâbiri serî‘an ve ‘âcilen sû-yı ‘âcizîye iş‘ârı mütemennâdır efendim.

30 Eylül 93 / Mustafâ

Bunda ““Osmân ve Rauf Pâşâlar ile muhâbere ediniz. Gurkof’un Sofya’ya doğru hareketi sahîh ise, ittihâz edeceğiniz tedbiri serî‘an ve ‘âcilen bildiriniz” diyor.

Şu ihtâr ne yapacağını ta‘yinde mütehayyir u mütereddid kalan bu ‘âcizî bir kat daha düşündürdi. Çünkü, Gurkof’un böyle kuvve-i külliyyesi ile Sofya’ya tecâvüzî, Balkan cihetine ve husûsıyla Tuna Şark Ordusu’nun cenâh-ı yesârına, kâffe-i ihtimâlâta karşı hâzır bulunmak üzere asker tahşîdini iktizâ ediyor idi. Artık Bele ve Dumakil hücûmlarından tabî‘î ferâgat lâzım geldi. Bugün akşam üsti havânın küşâyış-i tâmm bulacağı emârâtı zâhir olmağa başlamakla Mâbeyn-i Hümâyûn ile makâmât-ı ‘âliyyeye işbu telgrafnâme-yi yazdım:

Kaç günden beri mümted olan sisli ve yağmurlu hevâ bugün sâ‘at on bire kadar berdevâm

(Sayfa 223)

olub, andan sonra bir dereceye kadar küşâyışe meyl göstermiş ve bugün dahi Kâdiköy’i ordugâhınca şâyân-ı ehemmiyyet bir vukû‘ât zuhûr etmemiş olduğunu ‘arz ederim.30 Eylül93 / Süleymân

İşte ahvâl-i mebsûta üzerine eylülün otuzuncı günü akşamından sonra bayram günü ‘arz etdiğim mezkûr telgrafın muhtevî olduğu fikrî ta‘dilen makâm-ı kâ‘immakâmîye işbu telgrafnâme-yi yazdım:

Makâm-ı Kaymakamı Ser askerîye

29 Eylül 93 târihlü telgrafnâme-i ehamîlerini aldım. Düşmanın Yantra hattına tahaşşüdi tevâtüren sâbit olduğu gibi istikşâfât-ı vâkî‘amız emârâtı dahi havâdis-i

merviyyeyi te'yîd eyliyor. Şu hâlde tarafımızdan Yantra'nın mervî olan kuvvetine karşı ta'arruz, Şıpka'dan ziyâde telefâtı da'vet edeceği gibi Balkan'ı tutmak ve İstanbul ve Edirne cihetini muhâfaza eylemek kabîlinden ve sahîhan fedâkârlığa değer bir meziyyeti de câmi' olamayacağından, bendenizce şimdi Bele'ye hücûmdan ise düşmanın Yantra tedârikâtına mukâbil Ruscuk, Hezargrad, Cum'a ve 'Osmân Pâzârı hatt-ı tedâfi'isini muhafaza ve takviye ve her kangı tarafa düşmandan ta'arruz-ı hakîkî vukû'ı anlaşılırsa, o tarafa, Hezargrad'da tahaşşüd edecek kuvve-i mu'âvenemizden imdâd ü müzâheret ve Plevne ve Şıpka'dan çekilegelen düşmana mu'âmele-i mütênâsibe olmak üzere oralardan alınabilecek kuvvete bu taraftan da inzimâm edecek mikdâr-ı muhâcim ile 'Osmân Pâzârı cihetinden düşman hatt-ı harbinin sağ tarafını urmak ve Tırnovi'nin Zıştovi tarîkini muhâtarada bırakarak dâ'imen Balkan'ın bu yüzünden düşmanı iz'âc ile Tuna cihetine çekilmeğe icbâr eylemek şıklarını bendenizce münâsib mütâla'a kılınmakda ise de, bu bâbda irâde-i kat'iyyelerine muntazır bulunduğımı ve şimdiki mevki'miz selef-i 'âcizi tarafından mevkiten ittihâz olunmuş açık ve ormansız bir mahall olduğundan şâyed düşman ta'arruz edecek olursa müdâfa'a için kuvve-i hâzıramızı hüsn-i isti'mâle salâhiyyet-i mevzi'yemiz olmadığını 'arz eylerim.30 Eylül 93 / Süleymân

Bunda "Yantra hattının mervî olan kuvvetine karşı ta'arruz etmek Şıpka'dan ziyâde telefâtı da'vet edecektir ve o târîhde Balkan'ı tutmak için ihtiyâr edilen o fedâkârlık, İstanbul; Edirne'nin muhâfazası için idi; anın için mu'teriz u medhûl oldum, pâdişâha kadar gamz ü şikâyet edildim, Yantra hattındaki kuvvetli düşmana ta'arruz etmek öyle pay-ı taht muhâfazası gibi ilcâ-yı zaruret

(Sayfa 224)

ile fedâkârlık icrâsına değer bir meziyyeti de câmi' değildir. Benim fikrimce, Bele'ye hücûm etmekden ise selefim Mehmed Ali Pâşâ tarafından tutulub ta'biye edilen Ruscuk, Hezargrad, Cum'a ve 'Osmân Pâzârı hatt-ı tedâfi'isini muhâfaza ve takviye edelim, Hezargrad da bu hattın merkezindedir. Kuvve-i ihtiyâtiyyemizi oraya alarak düşmanın nereye hücûm edeceği anlaşılırsa derhâl oraya imdâd ü müzâheret edelim; mâdâmki düşman Şıpka ve Plevne'den çekilüb Yantra'ya tahaşşüd ediyor imiş, o hâlde, Plevne ve Şıpka kuvvetlerinden birer mikdârı, hâlî buldukları yere kadar ilerilesünler, 'Osmân Pâzârı'ndan da ben biraz asker ileriletirim. Düşmanın Yantra hatt-ı harbinin sağ cenâhını bu vech ile urmak, Tırnovi'nin Zıştovi tarîkini muhâtarada bırakmak ve düşmanı Balkan'ın şimâlinden iz'âc eylemek husûslarına teşebbüs bence münâsibdir, lakin bu

bâbda irâde-i kat'îyye ne ise ana muntazırım, ordugâhımız pek fenâ intihâb olunmuş ve duracak yer değildir, ne emir verecek iseniz veriniz.” dedim; Bele’ye ta‘arruz için hâsıl ettiğim fütûr ü melâlin esbâbını da Şıpka ‘uzviyyâtını ileri sürerek bir derece îmâ vü işrâb eyledim.

Yine bu gece Mahmûd Celâleddîn Pâşâ’ya yazdığım âtî’z-zikr telgrafnâme bir mertebe daha vâzıhdır:

Mahmud Paşa Hazretlerine

28 Eylül 93 târîhli emir-nâme-i telgrafleri resîde-i dest-i ta‘zîm oldu. Peksimet a‘mâlince beyân buyurulan ikdâmât-ı seniyyeleri, mûcib-i teşekkür-i ‘azamî ve düşman cû‘un elinde rehâ buyurılacak olan ‘asâkirin bu bâbda îfâ edecekleri de‘avât icrâ-vefidir. Peksimet tedârîki rehîn-i istihâle olduğu hâlde, önümüz mevsim-i şitâ olduğu cihetle, ‘Asâkir-i Şâhâne ekser-i eyyâm bi’z-zarûre hâl-i ikâmetde bulunarak, nân-ı ‘azîz a‘mâline vakt-i fırsat bulabileceklerinden, tedârîki imkân tahtında olabilen mikdârdan mâ‘âdâsının dakîk olarak irsâl buyurulmasında be’is yokdur.

Düşmanın bu cihetce tezyîd-i kuvvet edegeldiği hakkında mahsûs fahîmâneleri olan evzâ‘, birtakım emârât ve jurnaller ile de te’yîd ediyor.

Tuna Şark Ordusu’nun kuvve-i müdâfa‘ası hükmünde olan Hezargrad kolordusu, Ruscuk pîşgâhında vâki‘ bulduğumuz Kâdiköy’i ordugâhına vusûl-ı çâkerânemden iki gün mukaddem Katselova’dan gelerek Dumakil cihetine ta‘arruz şâyî‘asıyla Lom Suyu’nun Ruscuk cihetine yerleştirilmiş ve hareket-i askeriyye-i musammemelerine icrâsı günü MehmetAli Pâşâ’nın infisâli haberi gelmesi üzerine

(Sayfa 225)

ferâgat olunmuş imiş. İşte bu ta‘arruz vaz‘ını almışlar iken, kulları ordugâha vâsıl oldum ve havâda vusûlum gecesini bozularak küşâyışine muntazıran bu güne kadar imrâr-ı evkât olundu ve buraya vusûlumdan berü gerçi harekât-ı askeriyyeye dâ’ir bir emr-i resmî aldım ise de, Plevne’nin hâl-i ıztırâbı mütâla‘âtı ve Şıpka’da iken Tuna ‘umûm kumandanlığına verilmesi mukarrer olan evâmîr-i celîleden hâsıl ettiğim ma‘lûmât, kullarını Bele’ye doğru ta‘arruz ‘azm-i fedâkârisinde bulundurmada ve eğer Bele’nin zabtı mümkün olamazsa Dumakil sırtlarına kadar Tuna boyunca zabt ile düşmanın karşısına

Ruscuk muhâfızlarından başka bir fırka daha bırakub bâkî elde kalacak iki fırka ile Cum'a ve 'Osmân Pâzârı tarafından ve Tırnovi cihetinden Yantra gerisini ve düşman hatt-ı harbinin sağ cenâhını urmak husûsı tasârlanmakda idi. Hevâların birdenbire tagayyürü bu tasavvurı kâmilen kuvvede bırakarak ta'yîn-i hatt-ı hareket ü meslekde bendenizi dûçâr-ı hayret ettiği gibi, buna munzam olan ta'yînâtsizlik, şiddet-i bürûdet, topcı ve süvârî hayvânâtının açıkda durmağa tahammülsüz kalarak yevmiyye telefât-ı kesîre vermeleri, askerın kısım-ı a'zamının çıplaklığı, vesâ'it-i nakliyyenin fıkdanı ve zemâniyle hıçbir şey düşünülmemesinden dolayı teveccüh eden muhâtarât hemân sâlib-i ihtiyâr ü şu'ûr olmağa başladı.

Ma'mâfih, mâdâmki Plevne'nin hâl-i sâbık-ı ıztırâbı mündefi' olmuş ve husûsiyla düşmanda kuvvetini 'aleyhimize cem' ü tahşid etmekte bulunmuş ve şimdiki mevki'miz ise kuvvetimiz nisbetinde ta'arruz veya tedâfi' şıklarından birini ihtiyâra sâlih nukâtından olmayub 'âdetâ bir günlük ikâmetgâh 'addolunabilür bir mevzi'-i mevkittir.

O hâlde, Tuna Şark Ordusu'nun Gıraz kılâ' ü mevâki'-i kuvve-i müdâfa'ası olan Hezargrad ordusunun dört fırkasından Âsaf Pâşâ fırkasını Ruscuk pîşgâhında Kâdiköy ordugâhına ve anın sol cenâhında ve Solanik ile Kostaniçe'de mukîm Sâbit Pâşâ fırkasının yine mahallinde terkiyle bâkî Fu'âd ve Necîb Pâşâların fırkalarının Hezargrad istihkâmâtı tahtına alınması ve Ruscuk'dan 'Osmân Pâzârı'na kadar şu sâ'ate dek elde bulunan mevâki'in kemâkân muhâfazasıyla müdâfa'aca za'îf görülen mahallerin bi'z-zât dolaşarak münâsib vechle kuvvetleştirilmesi ve Hezargrad, Tuna Şark Ordusu'nun her cihetce merkezî ittihâz olunabileceğinden elde seyyâr gibi kalacak iki fırkadan iktizâ eden mevâki'a da hîn-i hâcetde mu'âvenet olunması ve şâyet düşman Hezargrad üzerine ta'arruz edecek olursa, çünkü düşman için de en ziyâde hedef-i hareket ittihâzına şâyân olduğundan askerın

(Sayfa 226)

istihkâmât-ı kaviyye altında bulundurulması, kullarınca münâsib gibi mütâla'a olunmakda ise de meclis-i 'âlî-i askerînin bu bâbda verecekleri emre de hasbe'l-hâl muntazır olduğımı 'arz eylerim ve ahkâm-ı şitâ müstevlî ve zemân da teng olduğundan karâr-ı 'âlî her kangı sûretle şeref-ta'alluk edecek ise, sür'at-i ihsânımı mebzûlî-i 'inâyet eframîlerini niyâz ü istirhâm eylerim.30 Eylül 93 / Süleymân

Bu telgrafnâmede “Tuna Şark Ordusu karârgâhına târîh-i vürûdumdan i’tibâren ta’arruz ‘azminde olduğım hâlde mevâni’-i ‘adîde ilcââtıyla icrâ-yı emele muvaffak olamadığımı ve mâdâmki düşman ‘aleyhimize cem’ ü tahşîd-i kuvvet ediyor, Mehmed Ali Pâşâ zemânındaki gibi Plevne’ye mu’âvenet kabîlinden meydânda bir sebep-i mücbir de yoktur; düşmanın teşebbüsâtına intizâren ‘asâkiri istihkâmât altında bulundurmak bence münâsib gibi mütâlâ’a olunuyor ise de, yine meclis-i askerînin muntazırım. Emrine vakit dahi dardır. Harekât-ı müstakbelemiz hakkında meclis-i askerî ne yolda karâr verecek ise, sür’atle vermesi için sizin de vesâtetinizi ricâ ederim” dedim.

Bu telgrafnâmelere üç gün cevâb veremedi. Yalnız Mahmûd Celâleddîn Pâşâ “30 – Eylül – 93 târîhlü telgrafnâmenizin fikra-i ahîresine meclis-i askerîce bi’l-müzâkere cevâb verilecektir” deyü 2 – Teşrîn-i Evvel târihiyle muhtasar bir telgrafnâme yazmışsa da, cevâb-ı muntazır gelmemiş idi. Cevâbın bu te’ehhürini, harekât-ı tecâvüziyye için bir plân yapılmakta olmasına haml ile teşrîn-i evvelin üçüncü günü bir mikdâr piyâde ve süvârî olarak Pîrgos ve Maçka ve Kôr Çeşme cihetlerini keşfettim; makâm-ı ser-askerîye de şu vechle yazdım:

Makâm-ı Kâ’immakâmî-i Ser-askerîye

Bugün bi’z-zât düşman mevâki’ini mu’âyene için birkaç tabur piyâde ve bir mikdâr süvârî ile Pîrgos ve Kôr Çeşme sırtlarına kadar gidildi ve düşman Maçka ile Pîrgos arasındaki tabyalarından ta’arruz ediyorlar telâşıyla, yüzden mütecâviz top endâht eyledi ise de, hamd olsun ‘Asâkir-i Şâhânece bir sakatlığı mûcib olmadığı ve düşman karagollarıyla hutût müdâfa’asını istihkâmât-ı asliyyesine kadar çekmeğe icbâr edildiği ve Kâdiköy’i ordugâhınca başka şâyân-ı ehemmiyyet bir vak’a zuhûr etmediği ma’rûzdur.³ Teşrîn-i Evvel 93 / Süleymân

(Sayfa 227)

Badehu’l-keşf ‘avdetimden o günde istizâneme cevâb alamamaklığım ve daha doğrusu netîcesinde muvaffakiyyet husûlî, Rusya ‘asâkir-i imdâdiyyesi yetiştiği cihetle rehîn-i mertebe-i istihâlâ olan harekât-ı tecâvüziyye icrâsının mes’ûliyyetini der-‘uhde etmemek istediğim hasebiyle pek ziyâde dûçâr-ı ıztırâb olarak yevm-i mezkûr akşamından sonra, ya’ni gece Ser-asker Kâ’immakâmî Mustafâ Pâşâ’yı makine başına celb eyledim. Pâşâ-yı müşârünileyh konağında bulunmuş olduğundan ancak gece sâ’at dördte makine başına geldi. Müşârünileyh yazdığım telgrafnâme budur:

Huzûr-ı Kaymakami-i Ser askerîye

Kaç gündür keşide ettiğim şifrelü ‘arîza-i telgrafîyelerimin hiçbirinin cevâbını alamadığım cihetle ittihâz edeceğim hatt-ı hareketin ta’yîninde mütehayyir kaldığımdan irâde-i cevâbiyyelerini makine başında muntazır olduğımı ‘arz ederim. 3 Teşrîn-i Evvel 93 / Süleymân

S: Ne emirleri vardır?

C: Estağfirullah. ‘Arz edeceğim şey’ vardır.

S: Buyurun.

C: Gerek efendimiz ve gerek Mahmûd Pâşâ hazretlerine vaz‘iyyet-i hâzıramız ‘arz olunarak müdâfa‘a veya ta‘arruz şıklarından kangı birini, düşmanın şimdiki hâline nazaran kabûl ü ihtiyârımızı su‘âl ü istîzân etmiş ve Plevne’nin kesb ettiği şimdiki hâl-i huft ve esâsiyye-i tedâfi‘iyyenin ve Tuna Şark Ordusu merkezinin Hezargrad mevki‘-i ehemmi oluşuna nazaran Hezargrad Kolordusu’nun, eğer vaz‘-ı tedâfi‘ide bulunacak isek oraya aldırılması lüzûmunu ve buna müteferri‘ mütâlâ‘ât-ı çâkerânemi çend gün akdem şifreli telgraf ile ‘arz eylemiş idim. Bunların henüz irâde-i cevâbiyyelerini almadığım gibi Hezargrad Kolordusu Kumandanlığı’na da kimse ta’yîn buyurulmadı. Vakt-i teng ve mevsim nâ-müsâ‘id olduğundan, Tuna Şark Ordusu’nun hatt-ı hareketinin ve tedâfi‘ veya ta‘arruzî hallerinden kangısı ihtiyâr edileceğinin iş‘âr buyurulmasına muntazır olduğımı ve burası anlaşıldıktan sonra kulunuz ana göre tedbîr-i hareket edeceğim gibi, mevâki‘-i sâ‘ireyi de dolaşarak anların vaz‘iyyetlerini de ta’yîn buyuracakları hâle tatbîk ü tevfiik edeceğimden, ber-karâr-ı kat‘î ihsânına pek sabırsızlık ile muntazır bulunduğımı ‘arz ederim fermân. 3 Teşrîn-i Evvel 93 / Süleymân

(Sayfa 228)

Mustafâ Pâşâ telgraf me‘mûrlarına isnâd-ı kusûr eylemişse de, telgrafnâmeleri kendi sakladığı ve te‘ehhür-i cevâba bi‘z-zât sebebiyyet verdiği, mu‘ahharan tahkîk olduğu gibi, Mahmûd Celâleddîn Pâşâ’nın mezkûr iş‘âr-ı telgrafîsi dahi bunu te’yîd eder. Anın üzerine Mustafâ Pâşâ işbu cevâbı verdi:

Tuna ‘Umûm Kumandanlığına

Şimdi makine başında aldığım telgrafnâme-i devletleri meAli rehîn-i itlâ‘-i ‘âcizânem oldı. Mahmûd Pâşâ hazretleriyle çâkerlerine keşide buyurılan telgrafnâme-i âsafâneleri bugün vâsıl olarak ba‘zı fıkrasının meclis-i askerîce istîzâhına lüzûm göründüğünden, bugün bâ-telgraf taraf-ı ‘âlîlerinden istîzâh ü istisfâr olunmuşdur. Cevâbının îzâhân beyân buyurulması mest-recâdır. Cevâb-ı ‘âlîlerinin şeref-vürûdunda, meclis-i askerîce hemân bi’l-müzâkere, ne karâr verilir ise, serî‘ân ‘arz olunur.

Hezargrad kolordusu kumandanının irâde-i seniyyesi şeref-sünûh ederek bugün taraf-ı âsafânelerine bâ-telgraf beyân ü teblîğ olunmuşdur. Henüz mezkûr iki kıt‘a telgrafnâme-i ‘âcizânemin yed-i ‘âlîlerine vusûl bulmadığı sûret-i iş‘âr-ı devletlerinden anlaşılmiş olub, yoksa her bâr iş‘ârât-ı devletlerinin vakt ü zemâniyle evvibe-i lâzimesinin iş‘ârına müsâra‘at olunmak farîza-i zimmet-i mest-mendânem olduğu kemâl-i hulûs ile ‘arz olunur efendimiz.³Teşrîn-i Evvel 93 / Mustafâ

S: Başka bir irâdeleri varmı?

C: Hayır efendim başka bir şey yokdur istîzâhı havî olan telgrafnâme-i ‘âcizâneme cevâb-ı ‘âlîlerinin vürûdunda bi’t-tezekkür cevâbı serî‘ân yazılır efendim. Cenâb-ı Hakk her bir tedbîr-i sâmîlerinde mazhar-ı muvaffak buyursun âmîn. Henüz ber-irâde-i telgrafiyyelerini aldım. Savb-ı çâkerâneme îsâli için telgraf me‘mûrına fermân buyurulmasını ve vusûlî anında cevâvı takdîm olunacağını ‘arz ederim.

: Pek eyü efendim.

Bu muhâbereden sonra idüğü, yine o gece işbu telgrafnâmeyi aldım:

(Sayfa 229)

Tuna ‘Umûm Kumandanı Süleymân Pâşâ Hazretlerine

30 Eylül 93 târîhli telgrafnâme-i âsafânelerinin Plevne ve Şıpka’dan çekilegelen düşmana mu‘âmele-i mütenâsibe olmak üzere ‘ibâresinde olan fikranın alt tarafındaki oralardan ta‘bîrinin meşâr ü merci‘i bilinemeyüb eğerçi bâdî-i nazarda Plevne ve Şıpka’ya râci‘ gibi görünüyor ise de bu iki cihetden ‘Osmân Pâzârı’na kuvvet ahzı kâbil olamayacağı nezd-i ‘âlîlerinden dahi ma‘lûm olacağına nazaran, bu bâbda hall-i iştibâh

edilemediğinden, ta‘bîr-i mezkûrun meşâr ü merci‘inin ve mezkûr iki cihete ‘â’id ise, oralardan ne sûretle asker ahz ü celbi kâbil olacağıın serî‘ân iş‘âr buyurulması mütemennâdır. 3 Teşrîn-i Evvel 93 / Mustafâ Ben de derhâl işbu cevâbnâme-yi yazdım.

Makâm-ı Kaymakamı Seraskerîye

23 Teşrîn-i Evvel 93 târîhlü telgrafnâme-i âsafâneleri cevâbıdır. Oralardan zamîrinin merci‘i tabk-ı irâde buyurulduğu üzere Plevne ve Şıpka olub düşman kuvvetini Plevne cihetinden tahfif eylediği hâlde Orhâniye fırkasıyla Plevne kolordusundan müteşekkil bir müfreze-i kaviyye Lofça ve Selva’ya pek sühûletle tutabilecekleri gibi, onların o cihete sarkması, Balkan ordusunun da Gabrova’ya doğru Mara Gediği’nden aşarak inebilmelerini ve bu vech ile Plevne ordusuyla Balkan ordusunun birleşmesini teshîl eder. Hatta Orhâniye kumandanı Şevket Pâşâ ile, Plevne tazyikâtı mündefi‘ olursa, böyle bir hareket icrâ edebilmek için muhâbere edilmiş idi. Ve bu plana muvaffakiyyet husûlunda, Şıpka gâ‘ilesinde artık mahall kalmayarak düşman çekilmeğe mecbûr olur zannedirim.

İşte Plevne cihetinden alınabilecek askerin mahall-i sarfı bu olub, yoksa anlar doğrıdan doğrıya ‘Osmân Pâzârı’na gelemeyecekleri ve Cenâb-ı Hakk nasîb eder de Balkan ordusuyla birleştirmek kâbil olursa, evvel-vakt Tırnova üzerine yürünerek, ‘Osman Pazarı’yla da birleştirilmiş olacağı müstağnî-i ‘arz ü îzâhdır.

Balkan’ın şark tarafı ya‘ni Hain ve Ferdiç Boğazları ve Demur Kapı Geçitleri cihetlerine gelince: Ferdiç Boğazı’na bir ve Hain’e iki tabur tabiye ile bu ikisinden artacak bâkî yedi tabur ile Hain Boğazı caddesinden Balkan’ın bu yüzine geçilebileceği ve Demir Kapı Geçidi müstahfizlarının

(Sayfa 230)

dört taburı zâten Balkan’ın bu yüzünde ve boğazdan dört saat ileride vâki‘ İstirayka’da olduğundan her vakit ve pek cüz’î himmetle bunlar yekdîgerleriyle birleşeceği gibi ‘Osmân Pâzârı fırkası dahi zâten birkaç sâ‘at onların sağ cenâhında bulunduğundan, Balkan şark muhâfizlarından müretteb kuvve-i ma‘rûzanın, çünkü Balkan’ın ilerisinde ve gerilerini yine Balkan’a verecekleri cihetle her vakit ‘Osmân Pâzârı fırkasıyla bileşmeleri kâbil ü mümkün olacağı ma‘rûzdur.3 Teşrîn-i Evvel 93 / Süleymân

Bunun üzerine ertesi dördüncü günü işbu telgrafnâme-i kâ'immakâmî geldi:

Tuna 'Umûm Kumandanlığına

Bundan böyle ittihâzî tasavvur buyurulan tedâbîr-i harbiyyeden tedâfî'î veya tecâvüzî şikkının her birine 'â'id olan mütâla'ât-ı mûcibe veya sâlibeyi şâmil 30 – Eylül – 93 târihiyle re'sen ve bunun bir fikrası hakkında olunan istîzâh üzerine 3 – Teşrîn-i Evvel – 93 akşamı cevâben alınan iki kıt'a telgrafnâme-i devletleriyle kezalik 3 – Teşrîn-i Evvel – 93 akşamı makine başında edilen muhâberât varakası meclis-i askerîde 'arîz u 'amîk mütâla'a ve îcâbı müzâkere olunarak fezlekesinden: İstihbârât ü istikşâfât-ı vâkı'anın hâsıl eyledi ma'lûmâta göre Bele ve etrâfında düşmanın peydâ eylediği istihkâmât-ı metîne üzerine şimdilik ta'arruz câ'iz olamayacağı gibi, Plevne ve Şıpka ordularının karşularındaki düşman kuvvetinin beri çekildiğine dâ'ir olan şâyi'alar henüz cezm-i yakîn verecek sûretde tahakkuk etmediği cihetle, Plevne ile Orhâniye'deki kuvvetlerimizden Plevne'nin emr-i muhâfaza ve muvâsalasını te'mîn etmekle berâber, bir seyyâr kuvvet ifrâzı ile Lofça ve Selvi taraflarına sevki kâ'ide-i ihtiyâta muvâfık görünmeyüb bu sûretde Şıpka ordusunun dahi kımıldanması mümkün olamayacağından bu hâlde göre Tuna Şark Ordusu'nun ta'arruzî harekete teşebbüs ü kıyâm eylemekden ise, tedâfî'î hey'etinde kalması ve fakat Plevne ve Şıpka cihetlerinde bundan sonra düşmanın edeceği teşebbüsât ü harekât ve anın üzerine giriftâr olacağı hâlât şimdiden bilinemeyeceğinden oralarca bilütfihi Te'âlâ, yine bir felâkete uğrayub da evvelkiler gibi hey'et-i hâzıra-i askeriyyesine tezelzül ü perîşânî 'arîz olur ve bu da Bele cihetindeki kuvvetinin bizim taraftan hücumla elverecek mertebede tenâkus ve za'îflanması îcâb ederse o hâlde serî'an hareket-i tecâvüziyyeye muktedir olunabilecek sûretde mevki'ler ittihâz olunması sûreti hâtırlara

3. TARTIŞMA VE SONUÇ

Süleyman Paşa tarafından kaleme alınmış bir eserdir. Eser dönem olarak 93 Harbi, 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı, zamanın da olan ve bu savaştaki cepheler de gerçekleşmiş olan muharebeleri anlatmaktadır. Eserin tamamı 6 cilt olmakla beraber yukarı da transkripti yapılan 3. cilttir (1-230. Sayfalar Arası). Süleyman Paşa hem asker ve hem de tarihçi kişiliklerine sahip olması ile bu muharebelerde bulunmuş yaşadıklarını ve gözlemlerini kaleme almıştır. Osmanlı- Rus Harbinin her dönem çetin geçtiği tarafımızca bilinmektedir ki bu dönemde de yine aynı şekilde zorluklardan ve bu zorluklara rağmen kazanılan zaferleri, verilen mücadeleleri gözler önüne sermektedir. Muharebe boyunca bahsi geçen en önemli yer Şıpka Geçidi olmuştur. Ruslara ait olan stratejik manada büyük önem taşıyan bir yer olması sebebi ile Osmanlı bu bölgeye güçlü çıkartmalar yapmıştır. Bölge de başarı sağlayan kişi Süleyman Paşa olmuştur ki burada adeta bir kahramanlık destanı yazılmıştır. Lakin bu başarılar kısa süreli olmuş ve yenilgiyle sonuçlanmıştır. Bir diğer başarı örneği de Tuna Ordusu Kumandanı olan Mehmet Ali Paşa'nın başarılarıdır. Onun muharebeleri Şumnu ve Cuma bölgelerinde olmuştur. Bu bölge coğrafi olarak avantajlı ve mukavemet olarak elverişli bir bölgedir. Bu cephede Osman Paşa ile birlikte hareket etmişlerdir. Tırnova üzerinde gerçekleşen muharebelerde Mehmet Ali Paşa kayıplar vermiştir. Aynı zamanda İstanbul'da da devlet içerisinde olan düzensizlikler ve düşmanın Balkan yönüne kadar ilerlemesi savaşın seyrini tamamen değiştirmiş olup, bir takım olumsuzluklar süregelmiş ve aynı şekilde akabinde bu cephede de sonuç yenilgi olmuştur. Anlaşıldığı üzere Osmanlı Devleti'nin içerisinde yaşadığı sorunlar savaşa gereken önemin verilemediğini göstermektedir. Bununla birlikte Osmanlı Devleti Balkanlar'da da savaşır hale gelmiş diğer yandan Plevne kuşatması gerçekleşmiş ve Ruslar bu bölgelere kadar ilerleme kat etmişlerdir. Bulgaristan hudutlarında Rumeli ordusu kullanılmış fakat herhangi bir başarı sağlanamamıştır. Şıpka Geçidine kadar ilerleme gösteren Rusların İstanbul'a girmeleri artık söz konusu hale gelmişti. Bu bölgelere çok çetin savaşlar olmuştur. Üstün mücadele verilmesine rağmen ne yazık ki başarı sağlanamamıştır. Süleyman Hüsnü Paşa ve Mehmed Ali Paşa gibi komutanlar yenilgilerden tutularak görevlerinden azlettiler ve sürgüne gönderilmişlerdir. Paşalara karşı yapılan bu davranış tartışılmaya açık bir konudur. Çünkü başarısızlığının sebebi sadece cephedeki komutanlara bağlamak ne kadar doğru bir karar olduğu ayrı bir tartışma konusudur. O dönemde devletin içerisinde bulunduğu siyasi ve ekonomik durumun yanı sıra zamanın devlet adamlarında bu başarısızlıklardan sorumlu tutulmalıdır.

Oysa kimilerince “hain” olarak anılırken, ders ve araştırma kitaplarında, ansiklopedilerde adı “Büyük Türkçü” ve “Kahraman” olarak geçen Süleyman Hüsnü Paşa karşıt anlamdaki böylesi ithamları acaba ne ölçüde hak etmiştir?

KAYNAKLAR

- Akün, Ömer Faruk, 1977, Namık Kemal ile Süleyman Paşa'nın Bağdad Sürgünlüğü Sırasında İlk Mektuplaşmaları, Türk Dili ve Edebiyat Dergisi,
- Efe Aydın, Süleyman Hüsnü Paşa'nın Tarih Anlayışı, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, 2004, sayı:9.
- Güneç Hasan, Umdetu'l Hakayık İkinci Cilt Transkripsyon, Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2017.
- <https://turkcetarih.com/buyuk-turk-tarihcisi-suleyman-husnu-pasa>. (Erişim 10 Mart 2018'de sağlandı)
- İslam Ansiklopedisi, 2010, c: 38.
- Parlatır İ. 2011, Osmanlıca Türkçe Sözlüğü, Ankara.
- Sami S. 2016 Kâmûs-ı Türkî, (Latin Harfleriyle), İstanbul.
- Süleyman Hüsnü Paşa, İlm-i Sarf-ı Türkî, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 872, Ankara,2006.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Nilgün Demir

Doğum Yeri ve Tarihi : 21/09/ 1991

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi : Pamukkale Üniversitesi

Yüksek Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

İLETİŞİM

E-posta Adresi: nlg-n-nder-91@hotmail.com

Tarih: